

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
YÖNETİM BİLİMİ BİLİM DALI

KENT KİMLİĞİ

MASTER TEZİ

Hazırlayan
Nevzat CAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Kemal GÖRMEZ

T 89060

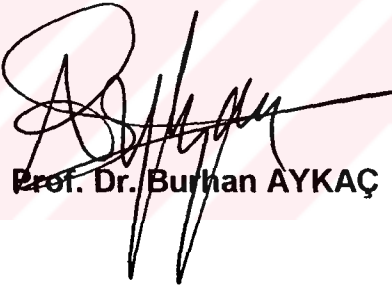
Ankara-1999

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

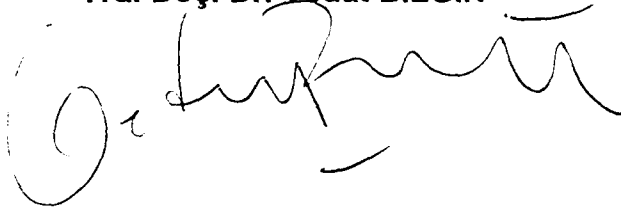
Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼g¼'ne

Nevzat Can'a ait Kent Kimliği adlı çalışma, j¼rimiz tarafından **Kamu Y¼netimi** Anabilim Dalı **Y¼netim Bilimi** Bilim Dalında Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Kemal G¼RMEZ (Danışman)

Prof. Dr. Burhan AYKAÇ

Yrd. Doç. Dr. Vedat BİLGİN

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM I - GENEL ÇERÇEVE

I. GİRİŞ	1
I.A. Amaç	4
I.B. Önem	5
I.C. Yöntem	6
I.C.1. Kavramsal Çerçeve	6
I.C.2. Varsayımlar	7
I.C.3. Kapsam ve Sınırlılıklar	8

BÖLÜM II – KENT KİMLİĞİ KAVRAMI

I. KAVRAMSAL OLARAK KENT, KİMLİK VE İLİŞKİLERİ	9
I.A. Kent Tanımı	12
I.B. Kentleşme ve Temel Özellikleri	18
I.C. Kentli, Kentlileşme Tanımları	21
I.D. Kimlik Tanımı	23
I.E. Kimlik ve Kişilik İlişkisi	29
I.F. Kimlik ve Fark İlişkisi	30
I.G. Kimlik ve İmge İlişkisi	32
I.H. Kent Kimliğinin Tarihselliği	35
I. I. Kentin Kimliksizliği	37
II. KENT KİMLİĞİNİ OLUŞTURAN NİTELİKLER	38
II.A. Fiziksel Nitelikler	41
II.A.1. Doğal Nitelikler	43
II.A.1.a. Topoğrafik Karakter	43
II.A.1.b. İklim Koşulları	45
II.A.1.c. Bitki Örtüsü	46
II.A.1.d. Jeolojik Yapı	47

II.A.2. Yapay Nitelikler.....	48
II.A.2.a. Doku	48
II.A.2.b. Mimarlık	53
II.A.2.c. Meydan	55
II.A.2.d. Referans Noktaları	58
II.A.2.e. Kent Mobilyaları	59
II.A.2.f. Sokağın Tanımlanması	62
II.B. Sosyo-Kültürel Nitelikler	66
II.B.1. Toplumsal	68
II.B.2. Kültür	72
II.B.3. İdeoloji.....	73
II.B.4. İnanç	75
II.B.5. Teknoloji	79
II.B.6. İletişim Araçları	82
II.B.7. Planlama ve Tasarım	86
II.C. İşlevsel – Sektörel Nitelikler	91
II.C.1. Merkezi İş Alanı	92
II.C.2. Sanayi.....	93
II.C.3. Turizm.....	95
II.C.4. Konut	99
II.C.5. Pazarlama	101
II.C.6. Ulaşım.....	103

BÖLÜM III – KENT KİMLİĞİNİN EVRİMİ VE GÜNÜMÜZDEKİ TARTIŞMALAR

I. TARİHSEL GELİŞİM İÇİNDE KENT KİMLİĞİ VE GELİŞİMİ	106
I.A. Kentlerin Ortaya Çıkışına Yönelik Açıklamalar	108
I.A.1. Tek Nedene Bağlı Açıklamalar	108
I.A.2. Birkaç Nedene Bağlı Açıklamalar	110

I.B. Kentlerin Gelişmesi	111
I.B.1. Antik Çağda Kent	112
I.B.2. Ortaçağda Kent	115
I.B.3. Rönesans Akımında Kent	117
I.B.4. Modern Çağda Kent	119
I.C. Kentsel Ekolojik Kuramlar	119
I.C.1. Sjoberg'in Kuramsal Çerçevesi	121
I.C.1.a. Sanayi Öncesi Kenti	122
I.C.1.b. Geçiş Dönemi Kenti	123
I.C.1.c. Sanayi Kenti	125
I.C.2. Kapital Birikim Süreçleri Çerçevesinde Kent	126
I.C.2.a. Castells	127
I.C.2.b. Lefebvre	129
I.C.2.c. Harvey	130
I.C.3. Weber'in Kente Kültürel Bakışı	132
II. MODERNİZM / POSTMODERNİZM VE KENT KİMLİĞİ	133
II.A. Evrensellik – Yerellik Tartışmalarında Kent ve Kimlik	138
II.B. Modernizm – Postmodernizm ve Kimlik	140
II.B.1. Modernizm ve Kimlik	141
II.B.2. Postmodernizm ve Kimlik	145
II.B.3. Fordizm – Postfordizm ve Kimlik	154
II.C. Ulus – Devlet ve Kent Kimliği	155
II.D. Modernizmin - Postmodernizmin Kent Kimliği	159
II.D.1. Modernizmin Kent Kimliği	160
II.D.2. Postmodernizm Kent Kimliği	166
II.D.3. Fordizm – Postfordizm ve Kent Kimliği	171
II.D.4. Postmodernizm de zaman ve mekan	174
II.D.5. Zaman – Mekan sıkışması	176

III. KÜRESELLEŞME / YERELLEŞME VE KENT KİMLİĞİ	180
III.A. Küresel - Yerel Tartışması ve Kimlik.....	184
III.A.1. Giddens:Zamanda ve Mekanda Küreselleşme	186
III.A.2. Waters: Küresel Bir Toplum Olarak Dünya	188
III.A.3. Robertson: Küre – Yerelleşme	189
III.A.4. Friedman ve Appodurai: Küresel ve Yerel Gerilimi.	192
III.A.5. Pieterse : Melezleşme	194
III.B. Yerellik ve Kimlik	196
III.C. Küresel – Yerel Kent Kimliği.....	198
 IV. RADİKAL DEMOKRASİ VE KENT KİMLİĞİ	 207
IV.A. Yurttaşlık ve Kimlik.....	218
IV.B. Demokrasi ve Kent Kimliği	219
IV.C. Richard Sennett: Kamusal Yaşam ve Kent Kimliği.....	224
IV.D. Kenti İnsancıllaştırma	227
 BÖLÜM IV – SONUÇ	
I. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	230
 KAYNAKÇA	 244
 ÖZET	 262
 SUMMARY	 265

ÖNSÖZ

İçinde bulunduğumuz çağda ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanlarda ciddi dönüşümler yaşanmaktadır. Bu dönüşümlerle birlikte sosyal bilimler alanında da yeni yaklaşımlar ortaya çıkmakta, var olan yaklaşımlar sorgulanmaktadır. Kenti toplumsal ilişkilerin bir yansıması olarak ele alan yaklaşımlar yerini kenti bir özne olarak ele alan ve analiz eden araştırmalara bırakmakta, toplumsal ilişkiler ve mekan arasında karşılıklı ilişkiler kurulmaktadır. Kimlik ile kimliğin oluşturduğu ve ifade edildiği mekanlar arasındaki ilişkiler çok boyutlu olarak farklı disiplinlerin çalışma alanlarına girmiştir.

Uzun süre kent üzerine olan toplumsal düşünce daha çok bir kır-kent ayrımı üzerinde yoğunlaşmıştır. Kırın ve kentin özelliklerine bakılarak temel farklılıklar ortaya kondu. Bu bakış içerisinde tek tek kentlerin ne olduğu çok da önemli değildi. Daha çok kentin evrensel özelliklerine bakılmaktaydı. 1920-30 döneminde kent yaşamın insanı yabancılaştırdığı veya özgürleştirdiği tartışmaları ön plana çıktı. Bazı kültürel değerlerin tartışması merkez ve evrensel değerler üzerinden yürütülmüş kentlerdeki farklılıklar göz ardı edilmiştir. 1960-70'lerden sonra kapitalizmin krizlerinin neler olduğu ve bu tikanıkları aşmak için çeşitli sermaye biçimleri, sermaye birikimine gitmek için kentler nasıl kullanılır sorusu etrafında gelişti. 1980'lerin başında ve ortalarında kentlerin özgün yapıları nelerdir? Bir kenti başka bir kente benzeyen değil de, bir kenti diğerinden farklı kılan nedir? gibi sorularla kentin özgünlüğü, kimliği başlı başına bir soru haline geldi. O zaman kentin tarih ve kültürünü başka bir kentten ayırmada önemli ip uçları sağlayabileceği, yani farklı bir tarihi, geçmişi, kültürel ve fiziksel özellikleri ile seçkinlerin, kent yöneticilerin rollerini inceleyen bir anlayışı ön plana getirdi.

Günümüzde İnsanlar yaşadıkları mekana, kente yabancılaşmışlardı. Bu dönem de ortaya çıkmış olan yaklaşımlar insanın kendisini ifade

edebildiği, özgürleşmesini sağladığı, kimliklerini oluşturabilecekleri bir mekan çeşitliliğine dair politikalar geliştirememiştir. Kimliklerin olduğu, oluşturduğu kentlerin gelişmesi istenmemiş, kimlikler baskı altına alınmış ve kimliklerin birbirleri ile ortak yaşama koşulları oluşturulamamıştır. Mekanda insana özgü değerler, anlamlar kaybolduğundan, bütüne entegreleri gündeme gelmiş, azınlıklar bastırılmaya çalışılmıştır. Bunlarla eş zamanlı olarak bu eğilimlere karşı içine kapanma, cemaatler oluşturma, uzaklaşma eğilimleri ortaya çıkmıştır. Hem bütüne entegre çalışmaları hem de içine kapanma şeklinde görülen olumsuzlukları aşabilmek için gündeme kimlikleri ifade etme ve birlikte yaşama talepleri gelmiştir. Bu talepler Modernleşme, postmodernleşme, küreselleşme, yerelleşme, çok-kültürlülük ve demokrasi tartışmalarında kimlik ve kent kimliğinin farklı yönlerini ele alan yeni problemler tanımlanmış, farklı çözümler önerilmiştir. Yaklaşımlar önceki olumsuzlukların üzerinden gelişmeye başlamışsa da, yeni yaklaşımların da kimliği, farklılığı metalaştırdıkları veya olumsuzluğu yeniden ürettikleri görülmektedir.

Bu çalışma da kent kimliği konusunda ortaya çıkmış olan yaklaşımlar ile bunlara dönük eleştirilerin ele alınabilmesi için öncelikle soruların nedeni olan sorunlar ortaya konulmuştur. Kent kimliğinin kavramsal çerçevesinin ele alındığı ikinci bölümde kent kimliği kavramı hem mekansal hem de sosyo-kültürel boyutta açıklığa kavuşturulmaktadır. Bu tanımlama tarihsel bir bakış açısı ile farklı açılardan ortaya konularak günümüzdeki tartışmalar kapsamında yeniden ele alınmaktadır. Kavramların farklı tanımlanmasına rağmen kent kimliği özelinde yoğunlaşmakta, diğer sosyal alanların açıklamalarıyla bağlantı kurulmaktadır. Ayrıca kent kimliğini etkileyen, bu kavramı besleyen diğer kavramlarla da ilişki kurularak farklılıklar temelinde kavram netleştirilmeye çalışılmaktadır.

Bunun yanında bir kenti diğer kentlerden farklı kılan mekansal, sosyo-kültürel ve sektörel niteliklerde hem kentler genelinde hem de kent özelinde çok boyutlu bir perspektiften yaklaşılarak kent kimliği veya kent kimliklerini

oluşturan öğelere yer verilmektedir. Doğal çevre ile bu doğal çevreye insan müdahalesi, karşılıklı etkileşim boyutunda ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde ise ikinci bölümde açıklanan kent kimliğini oluşturan nitelikler açısından kentlerin ortaya çıkışından günümüze kadar geçen süreçte kent kimliğinde meydana gelen değişimler, gelişmeler açıklanmaktadır. Soruların kaynağının irdelenmesini ve nedenlerin bulunması konunun tarihsel gelişimi içerisinde ele alınmasını gerektirmektedir. Bu bölümde kentler hem mekansal hem de sosyo-kültürel özellikleri bütününde göz önüne alınmakta, farklı yaklaşımların kente bakış açıları verilmektedir.

Kent kimliği devinim ve değişim içindedir. Geçmişle ilişki kurulurken bu değişimlerin hangi faktörlerden ve nasıl kaynaklandığının gösterilmesi gerekmektedir. Kent kimliği bulunan zaman ve mekan koşullar içinde ele alınmaktadır. Zaman ve mekan içinde kent kimliğinin yenilenmesi, değişimi, yeniden üretilmesi ve parçalanması konularını içermektedir.

Üçüncü bölümün son kısmında esas olarak kimlik tartışmaları ile birlikte kent kimliği tartışmaları gündeme gelmektedir. Bugünkü tartışmaların kavranabilmesi için modern öncesi ve modern kentlerin kent kimliğinin açıklanması ve bu tartışmalardan günümüze bir geçişin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca bu tartışmalarda kent kimliğinin belli bir tartışma eksenine oturtulması için modernizm, postmodernizm, küreselleşme, yerelleşme, demokrasi yaklaşımlarının da ele alınması ve bunların kente ve kimliğe bakış açılarının verilmesi gerekmektedir.

Bu tartışmalarda kendi içlerinde farklılaşmakta, kenti ve kimliği farklı açılardan ele alınmaktadır. Bu amaçla farklı değerlendirmeler ile birlikte bunların eleştirisi de ayrıca ele alınarak konu tartışılmaktadır. Tartışmalarda ilişkilerde kurulmakta, sistematik olarak ele alınmaktadır.

Son bölümde ise var olan dönüşümler neticesinde geçmişten yola çıkılarak bugüne varılmakta ve geleceğe ilişkin kent kimliğine yönelik yeniden tanımlamaların nasıl olması gerektiği yönünde ip uçları verilmektedir. Geleceğin kent kimliğinin nasıl üretileceği sorusuna cevap aranmaktadır.

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı geçen Tebliğ
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
s.	: Sayı
S.	: Sayfa
p.	: Page
Vol.	: Volume

I. BÖLÜM - GENEL ÇERÇEVE

I. GİRİŞ

17. yüzyılda Avrupa'dan başlayarak etkileri giderek yaygınlaşan toplumsal organizasyon ve yaşam biçimi olarak modernliğin kentler üzerinde güçlü bir dönüştürücü etkisi vardır. Sanayileşen ve modernleşen toplumun koşullarına uyum sağlamak için nüfus mekanda yeniden dağılırken ya kent niteliğindeki yerleşmelere yığılmaktadır, ya da yeni kentleri oluşturmaktadır. Bu kentlerde yaşayanlar modern toplumun gerektirdiği değerlere ve kişilik özelliklerine sahip olacaklardır. Modern kentler bir yanda uygarlıkların ürünü yapılar-kütüphaneler, tiyatrolar, yollar, köprüler- ile doludur, diğer yanda ise yoksul barınakları, trafik kaosu ile kalabalıkların alanıdır. Modern bir kentte yaşamak; anomi, kalabalıklar içinde yalnızlık duygusu, belirsizlik, karmaşık kentsel çevrede olayların nasıl gelişeceğini tahmin etme güçlüğü ve tehdit duygusu algılamaktadır. Diğer taraftan kent bir önceki ifade ile çelişircesine kimliklerin ifade edildiği, kişiliklerin geliştiği yer olma özelliğine sahiptir. Bu tür bir kavramlaştırma sanayi toplumunda ve ulus devletler dünyasında yaşanan süreçleri anlamakta ve denetlemekte yeterli olurken, bilgi toplumunda ulus devletlerin aşılma süreci yaşanırken büyük ölçüde yetersiz kalmaktadır. Ayrıca modernizm, kente ait farklılıkları yok ettiği gibi, tüm dünyadaki modern çevreleri tekdüzeleştirmekte ve kimiksizleştirmektedir.

Dünyada, toplumların her alanını etkileyen, köklü bir dönüşüm yaşanmaktadır. Modernizm eleştirilerinin ve modernizme olan tepkinin ön plana çıktığı görülmektedir. Hem sorunlar değişmekte, hem de yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan postmodernist eleştiri toplumbilim alanlarındaki bütüncül yaklaşımları eleştirmektedir. Postmodernizm bir parçalanma ve yeniden eklenme sürecidir. Postmodernite, genel geçerlik iddiası taşıyan üst-anlatıların reddedildiği, çoğulculuğun ve parçalanmanın kabul edildiği, farklılıkların vurgulandığı bir

durumu ifade etmektedir. Postmodernizm ile mekana gerekli önemin verilmediği eleştirileri ön plana çıkarken, mekan konusu tartışmalar da ele alınmakta ve bu konuda yeni yaklaşımlar ileri sürülmektedir. Coğrafya, mekan, kimlik tartışmaları postmodernizm ile yeniden gündeme gelmiştir. Kentli kültürünün çoklu yapısına ilişkin değerlendirmeler ağırlıklı olarak postmodernizm ile kenti ilişkilendiren yaklaşımlarda yer almaktadır. Postmodern teoriler içinde kenti farklılığın ve çeşitliliğinin mekanı olarak değerlendirmek gerekir.

20. yüzyılın son dönemlerinde dünyada toplumların her alanını etkileyen, ekonomi, kültür, ideoloji, bilim, politika ve sanat, alanlarında yaşanan dönüşümün bir adı postmodernizm iken diğeri küreselleşmedir. İletişim ve teknoloji alanlarının hızlı gelişmesi ülke sınırlarını aşmakta, küreselleşme olgusuna yol açmaktadır. Küreselleşme ile birlikte yerelleşme, bölgeleşme veya metropolitenleşme de görülmektedir. Sınırlar ötesinde kentler ön plana çıkmakta, sermaye dolaşımında varolabilmek için yeni arayışlara yönelmektedir. Ülkeler yerine kentler yarışmaktadır. Bunun için kentler kimlikleri ile kendilerini ispat etmekte ve farklılıklarını ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Küreselleşme bazı kentleri ön plana çıkarırken büyük bir kısmını da kendi haline bırakmaktadır. Bu kentler sönükleşmekte ve kimlik krizine girmektedir. Diğer taraftan küreselleşmenin etkilerinden kurtulmak için de kentler kendi içine kapanma yollarını araştırmakta, yeni koruma alanları oluşturmaktadır. Diğer taraftan yerel özellikler, etnik topluluklar eş anlı olarak önem kazanmaktadır. Küreselleşmenin paradoks içeren yönlerden biri farklılık ve yerel kültürlerin çeşitliliğinin ortaya çıkmasıdır. Küreselleşme sürecinde dünya küçülürken bir yandan da parçalanmakta, farklılıkların altı çizilmektedir. Kent mekanında farklı kültürlerin etkili olmasına ilişkin görüşler, küreselleşme teorileri içinde yeniden tartışılmaktadır. Küresel süreçlerin kentler üzerindeki etkisi, çeşitli yerler arasındaki farklılıkları gündeme getirirken eş zamanlı olarak kentli kimliklerin tanımlanması da esnek bir zeminde mümkün olmuştur. Küresel süreçlerin ekonomik, siyasal ve kültürel olarak etkili olduğu kentlerde, kimlikler gündelik hayat içinde yeniden

kurulmaktadır. Kimlikler kentsel mekanla bağlamsal ilişkili, farklı kimliklerle etkileşim içinde oluşmaktadır.

Kentleşmenin yaşandığı çağımızda kentleşme olgusu dünyanın her yerinde aynı biçimde gerçekleşmemektedir. Gerek endüstrileşmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde genel bir olgu olarak yaşanan kentsel devleşme kentsel sistemlerin işleyişini giderek daha karmaşık ve denetlenemez hale getirmekte, doğa ve kent dengesini alt üst etmekte ve varolan yönetsel ve ekonomik örgütlenme biçimlerini zorlamaktadır. Bu durumda bütün dengelerin bir anda bozulup her şeyin çığrından çıkması ise, toplumsal dayanışmasının yok olması karşısında senaryo olmaktan çıkıp, gerçek bir tehlike haline alabilmektedir. Sorunun kökeni ve dolayısıyla çözümü de bu nedenle teknik çözümlerden çok toplumsal ve kültürel sorunlarda yatmaktadır. Kentsel alanın ve nüfusun aşırı büyümesi ve kent yönetiminin giderek soyut ve kentli tarafından ulaşılmaz bir biçim alması ve toplumsal yaşamın bölünmüşlüğü kimlik arayışları içerisinde tarihe geri dönüş özelemlerini getirmektedir. Bu noktada kollektif toplumsal bir aktör olarak yorumlanan kent kimliği kavramı önem kazanmaktadır. Bu kimlik tarihsel sürekliliğe dayandığı kadar ilerleme isteği, teknolojik ve kültürel yetiler ve prestij unsurları ile birlikte kentsel çevrenin yenilenen değerlerini de içermektedir. Kentsel alanın coğrafi niteliği, yönetsel açıdan tanımlılığını yitirdiği günümüzde kent kimliği kentlileri birleştirici değerler olarak önem kazanmaktadır.

Bu amaçla kent kimliği kavramının açıklanması gerekmektedir. Böyle bir tanımın yapılabilmesi için kent kimliğinin hangi öğelerden oluştuğu, kent kimliğinin özelliklerinin ne olduğu ve nasıl geliştiğinin ortaya çıkan yeni yaklaşımlar çerçevesinde tartışılması ve bu tartışmalar ışığında ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik ciddi değişim ve dönüşüm gerektirecek açılımların sağlanması gerekmektedir.

I.A. Amaç

Bugünün toplumu toplumbilimlerin varsaydığı gibi homojen değil, heterojen bir toplumdur. Bu tek merkezli, bir tek karar vericisi olan bir toplum değil, çok merkezli, birden fazla karar vericisi ve anlam üretim biçimi olan bir toplumdur. Bu amaçla çalışmada bugünün toplumunu tek kimlikli değil çok kimlikli bir yapıya sahip olduğu; toplumdaki tüm birey ve grupları birbirine bağlayan ortak bir paydanın kalıp kalmadığı tartışılmakta ve kimlik ile mekan arasında bağlantı kurulmaktadır

Tarihsel, siyasal, felsefi, sosyolojik, psiko-sosyal, ekonomik ve kültürel perspektiflerden konuya yaklaşılarak kent kimliği kavramı etrafında bütünsel bir bakış açısına varılmaya, bu alanlarda ortaya atılmış çeşitli görüş ve kavramların ilişkilendirilmesi amaçlanmaktadır. Sonuçta postmodernizm ve küreselleşme, radikal demokrasi kavramında konu tartışılarak, bazı sonuçlara varılmaya çalışılmaktadır.

Kentin ortaya çıkışından günümüze gelinceye kadar ki gelişiminde kent kimliğinde ortaya çıkan farklılıklar, kent kimliğini oluşturan öğeler çerçevesinde bir bütün olarak ele alınmakta ve bunlar bugünkü tartışmalar etrafında değerlendirilmektedir. İçinde bulunduğumuz çağın geçmiş yüzyıllardaki durumundan toplumsal süreçlerde farklılaşmaya başladığı, hatta dönüştüğü bir ortamda eşzamanlı olarak sosyalbilim alanında da gelişen bilgi toplumunu açıklamaya çalışan farklı bakış açılarının kente yönelik değerlendirmeleri tartışılarak, daha önceki açıklamalar bu eleştiriler doğrultusunda yeniden ele alınmaktadır. Aydınlanma ile ortaya çıkan ulus-devletler kentlerin oluşmasında ve kimlik kazanmasında etkili olmuştur. Aydınlanma sonrası ortaya çıkan kentlere yönelik eleştirilerin anlaşılabilmesi için geçmişteki ve bugünkü kentlerin hem toplumsal anlamda hem de fiziksel anlamda gelişimi incelenmesi gerekmektedir.

Kent kimliği tartışmaları ile geçmişe yönelik kent kavramı gözden geçirilerek eleştirel bir bakış açısı yakalanmaktadır. Kentlerin yaşadığı çevreye, topluma, kendisine yabancılaşması ile kentlerin tekdüzeliği sorgulanmaktadır. Yeni kentli bilincinin ortaya çıkması, kimliklerin birarada yaşaması gereği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca gerek küresel ölçekte gerekse yerel ölçekte, kentin farklılık taleplerinin öteki kimlikleri yok etmeden, farklılıkların beraber yaşamasını sağlayan bir iletişim alanı olarak demokratikleşmesini önermektedir.

I.B. nem

Günümüzde üzerinde tartışmaların yoğunlaştığı alanlardan biri de kimliktir. Bireyler ve toplumlar kendi kimlikleri hakkında sorular sormaktadır. Geçmişe yönelik tartışmalar içinde kimlik kavramı yeni açılımlar sağlamakta, çoğulcu demokrasinin temel taşı olmaktadır.

Kimlik tartışmaları politik, ekonomik, sosyal, kültürel alanda yürütülürken bu tartışmalarda mekansal boyutun gözardı edildiği görülmektedir. Bu alışma ile kültürel, sosyal, politik, ekonomik yapıların kente etkileri yanında kentin de bunlara etkileşimi bağlamında konu ele alınmaktadır. Mekansal boyutun önemsenmesi gereği vurgulanmaktadır.

Kent kimliğinin açıklanması esnasında kent ve kimliğe ilişkin tartışmaların bir kısmı doğrudan kent kimliğini açıklayıcı çalışmalar değildir. Dolayısıyla bunların kent kimliğini etkiledikleri çerçevede eklemlendirilmesi ve bütünleştirilmesi kent kimliği konusuna daha zengin bir kavramsal yaklaşım içinde düşünme olanağı vermesi, kent tartışmalarını yeni ve güncel yaklaşımlarla birlikte ele alınarak yeni bir düzeye taşması için ip uçları vermesi noktasında önemlidir.

I.C. Yöntem

I.C.1. Kavramsal Çerçeve

Bu çalışmada kent ve kimlik tartışmalarından yola çıkılarak bunların kent alanına uygulanması yanında doğrudan kent kimliği ile ilgili tartışmalara yer verilecektir. Kent ve kimlik ile ilgili yaklaşımlar değerlendirilerek diğer kavramlarla ilişkisi kurulacaktır. Modernizm, postmodernizm, küreselleşme, yerelleşme, ulus devlet, çoğulculuk kavramları kent kimliği kavramı altında tartışılacaktır.

Kent kimliği kavramı kendi içinde fiziksel, ekonomik, sosyo-kültürel, politik unsurları barındırdığından çok geniş bir kavramdır. Bu amaçla konu birbirinden farklı unsurları tarihsel süreç içinde zaman ve mekan bağlamında ele alınmaktadır. Bu unsurlar arasındaki ilişkiler kurularak, bütünü açıklayan parçalar ayrıca ele alınmaktadır.

Çalışmada sistematik bir yol izlenmektedir. Kent kimliği dünya, ülke ve kent ölçeğinde ayrı ayrı incelenerek birbiri arasında ilişki kurulmaktadır. Kent içinde de, toplumsallığı yanında grup ve bireysel açıdan da konu değerlendirilmektedir. Aynı şekilde kent kimliğini oluşturan niteliklerde ayrı ayrı ele alınmakta ve aralarındaki ilişkiler kurulmaktadır.

Konuya tarihsel perspektif açısından bakılarak geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki bağlar ortaya konulmaktadır. Kent kimliği kavramı kaygan bir kavram olduğundan, sürekli değiştiği ve yeniden kurulduğu için tarihsel süreçte zamana ve mekana bağlı olarak ortaya çıkan yaklaşımlar, mekansal özellikler ve kültürler geniş olarak incelenmektedir. Ayrıca bunlar bugünden bakılarak değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Kent ve kimlik kavramları hem kendi içlerinde hem de karşılıklı olarak farklı disiplinleri kapsadığından, disiplinler arası ilişkiler kurulmaktadır.

Belirleyicilikten öte karşılıklı ilişki ve etkileşim bağlamında alanlar bir bütün şeklinde ele alınmaktadır. Disiplinler bir bütün halinde kent kimliği altında yeniden kurulmaya çalışılmaktadır.

Birbirine eklemlenen ya da birbiriyle paralellik gösteren düşünceler ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmıştır. Böyle bir bakış açısından konulara farklı yaklaşımlar ayrıca ele alınarak bunlara yapılan eleştirilerde tartışılmıştır. Tartışılan kavramlarla ilgili genel bir tercih yapılmasından öte eleştiriler ışığında olumluluklar ve olumsuzluklar ortaya konularak yeniden tanımlanması gerektiği belirtilmiştir. Bu amaçla kent kimliği ile ilgili olarak genel problem ortaya konularak farklı yaklaşımların problemin çeşitli yönleri ile ilgili açıklamalarına değinilmiştir.

I.C.2. Varsayımlar

Kenti bir kimlikten öte kimliklerin etkileşimleri ve bir arada bulunma mekanı olarak tanımlanması gerektiği üzerinde durulmuştur. Kentin özgün yapısına göre, kimliklerin etkileşimlerine bağlı olarak, bunların ortak bir paydada buluşabileceği bir üst kimlik tanımlamasının mümkün olup olmadığı tartışılmıştır.

Kent kimliğini tekdüzelikte, sıradanlıkta aramamalı, çeşitliliğe farklılığa vurgu yapılmalıdır. Bu özelliklerde kentin tarihinden, fiziki yapılarından, yaşam biçiminden, davranışlardan, değerlerden oluşmalıdır. Kentleri yıkmadan yeniden ekleyerek geleceğe taşıyabiliriz.

Kimlik kavramında durağan, statik bir yaklaşımdan öte değişebilen, yenilenen ve yeniden üretilen bir yaklaşım içinde kent kimliği de yeniden tanımlanmaktadır.

Mekanı sadece toplumsal olguların bir sonucu olarak kavramsallaştırmak yeterli değildir; mekanın kendisinin, açıklayıcı bir unsur olarak sosyal teoriye katılması gerekmektedir.

Bu noktada toplumu yeniden kavramlaştıracak ve bu bağlamda kenti ve kentliliği yeniden tanımlayacak kuramsal bakışlara ve politik eylem bilimlerine ihtiyaç vardır. Çoğu birbirleriyle uzlaşması olanaklı olmayan kimliklerin birarada, yanyana yaşamasının yollarının araştırılması gerekmektedir.

Dünya bilgi toplumuna geçerken küreselleşiyorsa kentleri ayrı ayrı ele alarak ya da bunların oluşma süreçleri üzerinde durarak kavramlaştırma yerine kentleri ilişkiler ağı ile birlikte bir bütün olarak kavramlaştırılmalıdır. Küresel düzeyde toplumlar ve kültürler arası etkileşimlerin giderek arttığı ve bu nedenle de çalışmanın ulusal sınırlar içerisindeki toplumun kendisini değil, küreselleşmiş olan toplumlar ve onların kendi aralarındaki ekonomik, politik ve kültürel boyuttaki küresel etkileşim süreçleri içinde konu ele alınmaktadır. Ayrıca kent bütünlüğünde de farklı kimliklerin üretildiği mekanlar boyutunda aralarındaki ilişkiler, etkileşimler açısından konuya yaklaşılmaktadır.

I.C.3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Kent kimliği tartışması kent ve kimlik kavramlarının açıklanması, temel özelliklerinin belirlenmesi ve diğer kavramlarla ilişkisinin kurulmasını gerektirmektedir. Bu anlamda kentle ilgili olarak kentleşme, kentli-kentlileşme kavramları, kimlikle ilgili olarak ta fark, kişilik kavramları ortaya konulmakta birbirleri olan ilişkiler çerçevesinde bu kavramlar sınırlandırılmaktadır. Kent kimliğini oluşturan öğeler tek tek açıklanmakta, tarihsel süreçte kentlerin ortaya çıkışı ve gelişimi bu öğeler çerçevesinde ele alınmaktadır.

Kent kimliğine yönelik günümüzde ortaya konulan tartışmalar çerçevesinde modernizm, postmodernizm, ulus-devlet, küreselleşme, yerelleşme yaklaşımları öncelikle konu ile ilgili olan kent ve kimlik bağlamında ele alınarak konuya giriş sağlanmakta ve kent kimliği özelinde yoğunlaşmaktadır.

Özelikle kimlik konusunun çok değişken ve açıklanması zor bir kavram olması, kendi içinde çelişkileri barındırması, geniş bir kavram olması beraberinde bir takım güçlükleri getirmekte, kimliğin mekanla ilişkilerinin kurulmasını daha da güçleştirmektedir. Konu ile ilgili tartışmaları yeni olması, sosyabilim alanında dönüşümler yaşanması ve konuya çok geniş açıdan bakmanın getirdiği olumsuzlukları da vardır .

Kent kimliğini oluşturan nitelikler konusunda özellikle gelişmekte olan ülkelerde belirleyici bir sosyal faktör olan göç olgusu ele alınmamıştır. Kentle bütünleşme veya kentle bütünleşmeden bir arada olma konumunda olan göç edenlerin kent kimliği ile ilişkileri boyutunun gelişmekte olan, çevre ülkeleri kapsamında değerlendirmesi gerekmektedir.

II. BÖLÜM – KENT KİMLİĞİ KAVRAMI

I. KAVRAMSAL OLARAK KENT, KİMLİK VE İLİŞKİLERİ

Kimlik, bir nesnenin veya objenin diğerlerinden özgünlüğü, tekilliği ve bireyselliği ile ayrılması şeklinde tanımlanmasından, kent kimliğini, bir kenti diğer kentlerden ayırt etmeye, bir anlamda başkalaştırmaya yardımcı olan niteliklerin ve kente özgü öğelerin toplamı olarak adlandırabiliriz. Kimlik oluşumu, genellikle bir fark yaratma ve karşıtlıklar kurma sayesinde

gerçekleşmektedir. Bu açıdan insanın yaşadığı mekanları kişiselleştirmesini, bu mekanı diğerlerinden farklılaştırmasını içermektedir. Birey ve topluluk olarak insanın kimliğinin oluşmasının 'bir yere ait olmak' ile ilintili olduğunun yeni farkına varılmaktadır. İnsanın ait olduğu yerin kimlikli oluşumu insanın kimliğinin gelişmesine olumlu yönde katkı yapmaktadır.

Kimlik yaşam biçiminin yansıması olmalıdır. Kimliğin bir kentte oluşabilmesi için o yörede oturanlar tarafından benimsenmesi gerekir. İnsanlar yaşadığı yerleşime sahip çıkmalıdır. Kent kimliğinin, daha doğrusu kimlikli kentlerin ortaya çıkmasını sağlayacak temel koşul budur. Çünkü kente kimliğini verecek olanlar, o kentte yaşayanlardır.

Kent bireyin yaşama mekanıdır. Kentler, kırsal alanları içine alarak büyüyen, oturma-çalışma-eğlenme fonksiyonları için kentli bireyin yirmi dört saatinin planlandığı, üretimin ve tüketimin gerçekleştiği mekanlardır. Kırdan kente göç eden bireyler ise kentin ekonomik ve sosyal mekanlarında kentli olacaklardır.

Kentleşme süreci, fiziksel ve sosyal yapıyı değiştirerek kimliği etkilemektedir. Kentleşme dalgaları kimliğe birden bire bir kopukluk getirmekte, değişime yol açmaktadır. Kentlileşme kavramı, kent büyümesi ve kent sayısının artmasında kentlilerde gözlenen davranışlardır. Kentleşme, kentlileşmeyi de içeren bir kavramdır.

Kent ve kentte yaşayanlar arasında kurulan ilişkiler önemli bir unsurdur. Var olan verilerin ne tür ilişkiler yarattığı ve ne tür ilişkiler dokusu oluşturduğu kimliği desteklemektedir. Sadece yapıların oluşturduğu mekansal ilişkiler değil, o mekansal ilişkilerin barındırdığı zaman ilişkileri, insan ilişkileri de düşünülmelidir. Paris denince Eiffel kulesinden çok, zaman içinde bir ortaçağ şehrinin böyle bir barok kimlik kazanması, değişmesine yol açan ilişkiler ortaya konulmalıdır (Acar, 1996:53). Önemli olan kentle kurulan ilişkinin açıklığa çıkarılmasıdır. Eğer bu ilişki doğru kurulmuş ise, düzenli

işliorsa o kentle, o kentin kimliği ile o yörede yaşayanların kimliği örtüşmesi demektir.

Kimlik durağan değil dinamiktir. Kimliği oluşturan toplum ve insan ilişkileri, teknolojik, bilimsel gelişmeler doğrultusunda sürekli olarak tanımlanmakta ya da üretilmektedir. Uzun bir tarihsel süreç içerisinde değişik kültür katmanlarının üst üste birikmesiyle oluşmuş kent kimliği bireyler ve toplumsal değerlere göre olumlu-olumsuz, güzel-çirkin gibi yargılarla varılmakta ve süreç içerisinde yeniden üretilmektedir (Özer,1998:12).

Mekanın, etkinliklerinin ve değerlerinin kentte yaşayanlarda bıraktığı izlerin/belleğin (anılar, yaşanan maddi manevi değerler) belirlenmesi de gerekmektedir.

Kimliğin sürekli yaşayan, gelişen, zenginleşen bir olgu olması gerekir. Bu anlayış, kentsel kimliğe sürekli eklenen yeni unsurların bir çoğulculuk anlayışı ile karşılanmasını sağlar. Yeni oluşan ve süregelen farklılıkların da hoşgörü ile karşılanmasını gerektirir. Kimliği tek düzelikte ve durağanlıkta aramamalı; kenti yıkmadan, ekleyerek korumalıdır. Sadece yapıları değil, tavırlar ve yaşam biçimleri kentin kimliğini zenginleştiren, onunla bütünleştiren biçimiyle varolan dokusuna eklenmelidir (Acar, 1996:62).

Wiberg kentlerin farklı karakterlerini üç kavram aracılığı ile açıklamaktadır. Kent kimliği, kent profili ve kent imgesi. Wiberg'e göre kent kimliği uzun bir zaman içinde biçimlenir. Kentin coğrafi içeriği, kültürel düzeyi, mimari, yerel gelenekleri, yaşam biçimi, niteliklerinin karışımı kentin kimliğini tanımlar. Kentin sosyo-ekonomik yapısı da kentin profilini oluşturmaktadır (Karabay ve başk., 1996:57).

Kentlerin kimliği çok kimlikli, kişilikli, çeşitli, yaygın ve dönüşkendir. Bir kentin birçok kimliği olabilir. Ama bunlar üzerinde dominant olan veya diğer kimliklerin üstünde tanımlanan bir üst kimlik de tanımlanabilir.

I.A. Kent Tanımı

Kent, coğrafya, demografi, kültürel, sosyal, ekonomik, politik yapıların bir bütünlük içinde bulunduğu bir yerdir. Farklı disiplinlerin bir araya gelmesi ile oluşan kente yönelik tanımlamalarda, disiplinlere göre farklılaşmaktadır.

Kenti;

*Başkent, il, ilçe merkezi gibi belli yönetsel sınır ölçütüne,

*İnsan sayısına, yani nüfus ölçütüne,

*İnsan gruplarının mekandaki yoğunluk ölçütüne,

*Ekonomistler sanayi kenti, liman kenti, ticaret kenti, rekreasyon ve turizm kenti, maden ya da petrol kenti, üniversite kenti, turistik kent vb. işgücü ve üretim kriterleri gibi ekonomik ölçütlere,

*Sosyologlar, sosyal farklılaşma, aile büyüklüğü, eğitim oranları gibi özelliklere sahip bireylerin oluşturduğu sosyal ölçütlere,

*Coğrafyacılar ise, iklim kuşaklarına, dağ, orman, vadi, ova ve kıyı da bulunan kentler gibi yerel özelliklere, yani coğrafi ölçütlere,

*Yerleşmelerin belli nüfuslara hizmet edecek donatım tesislerini kapsamalarına, bunların şehir organizasyonu yönünden belli bölgelere yerleştirilmesi bu alanların dengeli ilişkilerinin planlama ölçüte,

göre tanımlanmaktadır (Özer, 1998:35).

Kentin evrensel bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Sosyologlar, kenti, kırsalla karşılaştırarak, köy cemaatinden farklı bir takım özellikler

gösteren bir sosyal grup olarak tanımlamalarına karşın, son yıllarda daha kapsamlı tanımlara gidilmektedir. Kenti kırsaldan ayıran temel özellikler ise şunlardır: Kent heterojen bir sosyal gruptur. Kent çeşitli etnik grupları, sosyal grupları, ayrı kültür ve inanç sistemlerinden insanları birarada barındırır; kent nüfus olarak kalabalık ve nüfus yoğunluğu fazla bir yerleşmedir; kentte ilişkiler, gayri şahsi, soğuk ve sathidir; kentte sosyal kontrol, en azından akraba, arkadaş vs. kontrolü zayıftır; kentte formel iş organizasyonları kurulmuştur; kentte toplumsal hareketlilik hakimdir (Görmez, 1997b:10).

Durkheim, Marx Weber ve Louis Wirth (aktaran Keleş, 1990:74-75) kenti sosyolojik açıdan bulundukları dönemin koşullarına göre tanımlamışlardır. Bu sosyologların kent tanımları ve açıklamalarının günümüzde de kullanılması açısından önemlidir.

Durkheim kenti, işbölümü ve dayanışma kavramlarıyla ilişkili olarak ele alır. Ona göre, toplumda işbölümü iki etmenle artar. Birincisi merkezi yoğunluktur ki, bununla belli bir yerdeki nüfus yoğunluğunu anlatır. İkincisi ise, bir toplumun üyeleri arasındaki etkileşimi ve toplumsal ilişkileri anlatan tinsel yoğunluk kavramıdır. Durkheim, bir toplumda kentleşmeyi tinsel yoğunluğun belirlediğini ileri sürer.

Marx Weber'e göre önemli olan kentin ekonomik ve siyasal örgütlenme biçimidir. Weber, kentin bir sürekli pazaryeri olma özelliği üzerinde önemle durur. Kentin ekonomik işlevi, hem o yerleşim yerinde yaşayanların, hem de bir ölçüde art bölgesindekilerin beslenmesini sağlar. Böyle bir çerçeve içinde Weber, tüketim kenti ile üretim kentini birbirinden ayırdeder. Kent ayrıca siyasal bir birimdir. Kentin siyasal simgeleri, bir kalesinin ve askeri gücünün bulunmasıdır.

Louis Wirth, kentliliğin, ekolojik, örgütsel ve sosyo-psikolojik özelliklerini kapsayan bir kent kuramı geliştirmiştir. Kenti, üç özelliğin

karakterize ettiğini varsaymıştır. Bunlar, nüfus büyüklüğü, yoğunluk ve heterojenliktir.

Teoride kent, en azından, insanlığın toplumsallaşmasıyla ilgili temel yaratımlarına kaynaklık eden tamamen insan ürünü toplumsal töz, sahici kültür alanı olarak saygı görür. Bu gelenekte kent, doğadan ayrılmış toplum, kanbağından ayrılmış toprak parçası, adetler ve mitlerden ayrılmış rasyonalite, kardeşlik yemininin bir arada tuttuğu arkaik gruptan ayrılmış bireyler olarak görülür. İdeal olarak bakıldığında kent, törelerin, irrasyonalitenin ve doğal olumsuzluğun iniş çıkışlarının ölümcül pençesinden kurtulmuş bir tür insani yakınlığın alanıdır; özetle, egemen yurttaşın kendi benliğini ve kişisel geleceğini belirlemede özgür olduğu toplumsal alandır (Bookchin, 1996a:128-129).

Kentsel formlar tarihsel gelişmenin ürünleridir; kent ise soyut bir kavram olmaktan çok tarihsel deneyimlerin birikiminin yarattığı bir oluşumdur. Kent mekansal formlar ve bunların toplumla ilişkileri üzerine kurulmuştur. Toplumsal eşitsizliklerin kökenini kır-kent ikileminde görmek ütopyacı düşüncenin en eski temalarından birini oluşturmaktadır. Günümüzde teknolojinin egemen olduğu toplumlarda ise kent-kır ikileminin giderek silinmesi, genelleşmiş bir kentleşmeye geçiş ya da kır ile kentin iç içe geçmesinden oluşmaktadır.

Kent, kentsel yaşamın oluştuğu ve insanın oluşturduğu yapay çevrenin, doğal çevreye egemen olduğu bir mekan olarak da tanımlanabilir. Kent kendi başına bir mekansal bütün tanımlar ya da mekansal birimlerden oluşan bir bütündür; öte yandan dışarıyla bir çekim ilişkisi üzerine dayanır. Bir kentin etki alanının oluşturduğu bölgenin bölünmelerinin değeri yalnız mekanda değil, zamanda da görecelidir. Kenti bu bölgeleri ortaya çıkaran ve bunların göreceli sürekliliğini belirleyen, mekanın ve zamanın karşılıklı etkileşimi içinde tanımlanabilir.

Kentin özelliği iki farklı yönde, kendi sınırları içerisinde ve kendini çevreleyen mekanla ilişkilerinde ortaya çıkar. Farklı derecelerde olmakla birlikte kentler bölgeleri üzerinde denetim kurarlar; kentsel ağ ve kentsel sistem kavramları da buradan yola çıkılarak geliştirilmiştir. diğer taraftan kent nesnelere ve işlevlere indirgenemez, öncelikle bir topluluk tarzını tanımlar ya da toplulukların bir arada var olması olgusuna dayanır. Bu nedenle de özde sosyo-politik bir kavramdır.

Kent kendini aşan bir gerçekliğe karşılık vermek durumundadır, işlevsel bir bütünün, bir sistemin parçasıdır ve ona göre tanımlanır. Kenti kırsal alandan ve diğer kentlerden ayıran de yine kentsel işlevidir.

Yaşam çevresi yaşam ve davranış biçimleri kentsel kültürün tanımında yerlerini bulur, bu da kentleşme kavramına yeni bir anlam kazandırır. Mekansal biçimlenmenin toplumsal davranışlara temel oluşturmastan çok, toplumsal davranışların mekansal yapıyı açıklayıcı olduğu savunabilir, gerçekte iki yapı sürekli etkileşim içindedir. Öte yandan birbirine karşıt görünen yaşam çizgileri, farklı özelemleri olan ve bu özelemleri gerçekleştirmekte aynı şansa sahip olmayan grupların aynı mekan üzerinde yanyana gelmeleri tarafların davranışları üzerinde farklılıkları arttıracak biçimde etki ederken farklılıkları daha çarpıtıcı biçimde algılanır hale getirir. Kentin en önemli özelliği, çok farklı deneyimleri aynı zamanda bir araya getirmesidir. Farklı zamanlara ait yapılar kentin toplumsal yapısı içerisinde ve ulaşım-iletişim ağları ile karşılıklı bir etkileşime girerler. Kent hiçbir biçimde kendi kendisiyle eşzamanlı olmamıştır; yalnızca geçmişin taş ve betonda kristalleştiği fiziksel yapıların değil, aynı zamanda değişik yaşam biçimleri, çalışma ve eğlence tarzlarında farklı zamanlara ait davranışları, mekanda değişik ritm ve periyodik kullanımları birlikte taşıması ile tanımlanmıştır.

Hajek (1993:25-26) kenti ilişkiler bağlamında tanımlamıştır. Kent, biçimlerden, renklerden, ışıklardan, sudan ve yeşil alanlardan oluşan bir sanat alanıdır. Burada insanlar birbiriyle karşılaşır, buluşur ve birlikte olurlar.

Kent, her sınıftan insana toplumsal olarak birbirleriyle iletişim kurma fırsatı verir. Kent önceden kararlaştırılmış veya rastlantısal buluşmaların yeridir. Kent, her zaman ve kültürde, insanların insana ait olan her konuda fikir yürüttükleri bir mekan olmuştur. Kentler, insanlar için vazgeçilmez önem taşıyan felsefe, din ve sanatların vücut bulduğu, varolduğu, yaratıldığı yerlerdir. Daha da önemlisi, düşüncelerin, felsefelerin ve yaşantıların tartışıldığı, bunların alış verişinin yapıldığı bir forum; etrafında dolaşılacak, orada ikamet edilecek; tartışma, kutlama, yeme içme, oyun, dans gibi etkinliklerin yapılabileceği; düşünmeye ve gözleme dayanan, sonuç olarak da insanoğullarının bir araya gelip, kendi kimliklerini buldukları bir alan olarak algılanmalıdır.

Kent sınırları son derece net çizilen özgürlükler sistemi demektir. Özgürlük ise farklı olabilme iznidir. Birbirinden farklı koşullar içinde, farklı değerler sisteminde, farklı amaca yönelik faaliyetlerin sürebilmesi için kaçınılmaz olan özerkleşme, tarihte ilk defa kentlerde ortaya çıkmıştır. Farklı olmaya, diğerinden farklı yaşamaya olan gereksinim insanoğlunun en temel dürtülerinden biridir. İşte kentler bu en insani gereksinimin hayat bulduğu oluşumlar ve organizmalardır. Dayanılmaz özgür olma ihtiyacı ile, sayısız özgürlük talebinin bir arada nasıl yaşayabileceği sorusu arasındaki denge arayışı, kentleri; özgürlük ve çoğulculuğun yaşam alanlarını ortaya çıkarmıştır. Bu özerkleşmeyi, gerekli hak ve görevlerle düzenlemeyi ve yaşamayı bilen kent halkının yarattığı maddi ve manevi zenginlikler her zaman için bu yerlerin dışında kalan kesimlerin gözlerini diktiği ve ilk fırsatta ele geçirmek, tüketmek istediği yerler olmuştur. Kentler tarihte her dönemde kuşatma altında yaşamışlardır. Kendini ötekiden farklılaştıran özerkleşmenin yarattığı kentsel zenginliğin nasıl korunabileceği de kentlinin sürekli yanıt aradığı soruların başında gelmektedir. Askeri tedbirler, siyaset, ittifaklar, etik söylemler gibi yöntemlerle dışardan kente yönelik tehditleri fiziki olarak engelleme hep gündemde olmuştur. Kent hayatının en büyük güvencesi, geri püskürtmeyi başaramadığı kuşatma dalgalarını içeri kabul ederek, özümseyerek, dönüştürerek, ehlileştirerek ortadan kaldırabilme yeteneğidir.

Bu anlamda kent, sayısız faktörün her gün değişen dinamik hareketini ortak bir payda da buluşturan organik bir kimliği de sahiptir. Kent denge arayan ve yaratan kurumlarıyla, hak ve ödevlerin uyumuyla, farklı toplumsal kimlikler arasında konsensüse yönelik mekanizmalarıyla neredeyse sakinlerinin tek tek iradi istemlerinden bağımsız olarak da yaşamaya devam eder (Demirkan, 1996:17-22).

Ancak çağdaş kentin gerçekliği tümüyle farklı bir manzara sunar. Bugün kent tarihi, en iyi halde, tanınmayacak bir duruma gelmiştir ve kendi yüce ilkelerinin molozları altında yatan modern kente ve onun ideallerine küçümseyerek bakıp tebessüm etmektedir. Kent artık uysallaşmış doğa, kuralsız insan yaklaşmanın arenası, bireyselliğin ve rasyonalitenin alanı değildir. Modern kent, arkaik kan kardeşliğinin bile ötesinde, yabancılaşmış insanlığın yaban toprağına, insan toplumundaki şeytansı olan her şeye geri dönmüştür. Zamanımızın kenti insanı yakınlık ve cemaat ruhunun tek başına bir anonimliğe ve özelleşmiş bir atomlaşmaya kurban edildiği dünyevi bir sunaktır; kültürü aklın birikimle elde edilmiş bilgeliği değil, meta üretimi ve reklam ajanslarının değersiz bir yarattığıdır; özgürlük ve bireysellik iddiaları bir zamanlar kentin en değerli insani amaçlarını oluşturmuş benliğin son kalıntısı olan kaba bir egoizm sergileyen cahil kitlelerin kurumlaşmış manipülasyonu tarafından alaya alınmaktadır. Kentin biçimi- ya da bir biçimden yoksun oluşu bile yurttaşça bütünselliğin çözülüşünü anlatmaktadır. Kent, bizzat durumun doğası gereği, bütün halini aldıkça, farklılığın ve anlaşılabilirliğin sağladığı özgürlüğünü yitirdikçe, silinmekte, kimliğini yitirmektedir (Bookchin, 1996a:129).

Simmel (1996:82) kente modernist bir açıdan bakmaktadır. Karşıdan karşıya caddenin her geçilmesiyle, ekonomik ve sosyal yaşamın, çalışma yaşamının temposuyla ve çoğulluğuyla kent, zihinsel yaşamın duyusal kurumları açısından, kasaba ve kır yaşantısıyla derin bir karşıtlık oluşturur. Kırdaki yaşamın ritmi ve duyusal zihin hayalgücü çok daha yavaş, çok daha alışılmış ve çok daha düzgün akar. Metropol yaşantısı, metropol insanında,

yükseltilmiş bir kavrayışı ve aklın üstünlüğünü ön plana çıkartmış olur. Akıl, metropol yaşamın baskıcı gücüne karşı öznel yaşamı korur görünmektedir ve akıl, pek çok yöne doğru dallanıp budaklanmakta ve sayısız soyut fenomenle bütünleşmektedir.

Bu tanımlamaların dışında kalarak bunları eleştiren posmodernistler ise kente farklılık, kimlik ve çeşitlilik kavramları açısından yaklaşmaktadırlar. Kent, kitle üretiminin ve tüketiminin yapıldığı rasyonalize bir mekan iken, tahrip edilmiş kurban edilmiş bir görüntü içindedir. Kentte gözlenen onun bir göstergeler ve imgeler mekanı olmasıdır. Meslek ve sınıfsal ayrıma göre tabakalanmış, bireysel girişimin ve sosyal eylemin ölçülebilen mekanı olma özelliğini yitirmiş gözükmemektedir. Planlamanın rasyonel etkisinde olması beklenirken, kentin bir biçimler imparatorluğuna dönüştüğü, kentli değerlerin homojenitesinin ortadan kalktığı izlenmektedir. Kentteki sosyal ilişkiler ağı o denli parçalanmıştır ki, kolaj görünümündedir (Aslanoğlu, 1998:102).

I.B. Kentleşme ve Temel Özellikleri

Bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde, kente özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci olarakta tanımlanabilir kentleşme (Keleş, 1990:90).

Kentleşme tüm ülke çapındaki değişimleri, nüfus ve kaynak akımlarını, ekonomik ve sosyal açıdan ortaya çıkan ciddi dönüşümleri kapsar. Kentin ekonomik, sosyal, idari ve siyasi fonksiyonlarının olduğu ve dolayısıyla kentleşmenin bir değişimin ifadesi olduğu ortaya çıkmaktadır (Görmez, 1997b:11).

Kentleşme ile, değerler, tutumlar ve davranışlar toplumsal değişmeyi izlerler, somut yaşam koşullarındaki değişmelere koşut olarak zaman içinde değişirler. Değer, tutum ve davranışların değişmesinde kitle iletişim araçlarının yaygın kullanımı önemli ölçüde işlev ve etkileri olduğu görülmektedir (Güçhan, 1992:27).

Kentleşmenin farklı dönemlerde farklı sebepleri ve farklı görünüşleri olmasına rağmen genelde, ekonomik, sosyal, siyasal, teknolojik, idari faktörlerin her dönemde kentleşmeyi sağladığı bilinmektedir. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da sanayileşme kentleşmeyi ortaya çıkaran ve hızlandıran temel sebeptir. Ancak son yıllarda, ekonomik işbirliği toplulukları, serbest bölgeler, yabancı işgücü gibi faktörlerin de kentleşmeye neden olduğu görülmektedir (Görmez, 1997b:12).

Dünyanın sürekli olarak kentleşmekte olan bölgelerinde kent tek başına salt kendisi adına değil, aynı zamanda endüstri toplumunun modeli olarak da ele alınmalıdır. Endüstri toplumu kentin özellikleri şunlardır: Sosyal dönüşümün hızlı bir tempoda gerçekleşmesi, gerek ekonomik gerekse bunun dışındaki mesleki iş bölümünde uzmanlaşma, değer ve dünya görüşü konumlarında çoğulculuk ve bir yandan sosyal katmanların skalasında iniş-çıkış şeklinde, diğer yandan da ilişki gruplarının yatay değişiminde görülen yüksek sosyal hareketlilik (Jürgen Helle, 1996:73).

Kentleşme toplumların yapısal değişimlerinin en göze çarpan yönüdür. Her şeyden önce nüfusunun büyük bir oranının tarımdan ve topraktan kopup tarım dışı alanlarda, sanayide, karmaşık örgütlerde ve dolayısıyla köyden başka yerlerde, kentlerde hayatlarını kazanmaya ve yaşamaya başlamaları demektir. Toplumdaki bu yapısal değişiklikler her tür insan ilişkilerinin yeniden düzenlenmesini, değişmesini içerir (Kıray, 1982:57).

Kentleşme ile, uzmanlaşma ve hizmet sektörü yaratılır, işgücü artar ve örgütlenme düzeyi yükselir. Modern sanayi toplumun özelliği, belki de tarım

nüfusunun azalmasından çok iş örgütleri ve sanayide ortaya çıkan çok uzmanlaşmış birbirine bağımlı olarak çalışmak zorunda olan meslekler ve meslek sahipleridir. Kişinin uzmanlaşması azaldıkça geliri, güvencesi, statüsü de ona göre azalır. Kentleşme ile çalışma ve hayat kazanma düzeni de artık bütünü ile konut işyeri ayrıcalığını getirmiş ailenin birden fazla üyesi zamanını evin dışında geçirir olmuştur. Bunun tamamlayıcısı olarak toplumda devamlılığı sağlayan ilişkiler kültür akımı da evin dışında kitle haberleşme araçlarına, kitlesel yayın araçlarına ve durmadan yenilenen yapıtlarla ticarileşmiş çevrelere geçmiştir. Basın, yayın, tiyatro, müzik ve benzerleri her gün değişerek yenilenerek toplumun zenginliğini oluşturmaktadır (Kıray, 1982:58-59).

Sanayi toplumunda ve ulus devletler dünyasında kentleşme bir çok toplumsal sonucu özetlemiştir. Kentleşme ile sanayileşme birlikte ortaya çıkmaktadır. Bir ülkede kentleşme oranı modernleşmenin, gelişmenin ölçütü haline gelmektedir. Sanayi toplumuna geçiş bakımından anlamlı bir süreç olan kentleşme, bilgi toplumuna geçiş bakımından anlamlı olmamaktadır. Bir yandan kentleşme zaten önemli ölçüde gerçekleşmiş bulunmakta ve ayırıcı olma özelliğini kaybetmektedir. Öte yandan bilgi toplumuna geçen dünyanın yaşamakta olduğu “tek bir küresel yerleşmeler ağı” oluşması sürecine ve onun toplumsal sonuçlarına ilişkin bir bilgiye işaret etmemektedir.

Yerleşme sisteminin ayrı ayrı kentlerden oluşan bir sistem olarak kavramlaştırıldığı sanayi toplumu döneminde bir kentin büyüklüğü, bu yerleşmenin özelliklerini büyük ölçüde açıklayan bir değişken olmaktadır. Kentlerin faaliyetlerinin farklılaşma ve çeşitlenme derecesini, kentin kademesini, denetlediği alanın büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Bu dönemde toplumsal denetimi kurmakta alansal denetim büyük ölçüde yeterli olmaktadır. Kişilerin kimliklerin oluşmasında da bu alansal denetim etkili olmaktadır. Dünya tek bir yerleşme ağı olarak kavramsallaştırıldığında, kentin büyüklüğü tek açıklayıcı değişken olma özelliğini kaybedecektir. Bunun yerini ilişkiler ağı içindeki ilişki bağlarının yoğunluk derecesi alacaktır.

Birbirine sıkı olarak bağlanmış bir dünyada görelî yer, mutlak yerden daha çok önem kazanacaktır. Artık bir üst kademe merkez alt kademe merkezlerin ilişki ağlarını denetlemeyecek, onlar da üst kademe merkezden geçemeyen yeni ilişkiler kurabilecektir. Böylece karar vermede yerler arasındaki mutlak uzaklık değil, bilgi değişiminin zamanı ve maliyeti etkili olacaktır. Alansal denetim toplumsal denetimin aracı olmaktan çıkacak, alansal kimliklerin yerini ilişki ağları kimlikleri alacaktır (Tekeli, 1999:228-229).

I.C. Kentli- Kentlileşme Tanımları

Kentleşme süreci devam ederken en önemli olgulardan biri de insanların kente özgü düşünce ve davranışlar geliştirmesidir ki buna kentlileşme denir. Kentlileşme, kentleşme gerçekleşirken ortaya çıkan toplumsal değişme, insan davranış ve ilişkilerinde, değer yargılarında, maddi ve manevi yaşam biçimlerinde de değişmelerin ortaya çıkış sürecidir. Dar anlamıyla kentlileşme, kentsel koşullar altında gelişen bir yaşam biçimi olarak da ifade edilebilir. Kentleşme kapsam olarak daha geniş ve tüm ülkeye yönelik değişimleri, nüfus içindeki insanların değişmelerini ve kente özgü düşünce ve davranışları geliştirmelerini içerir. Kente göç eden insanların zaman içinde kentlileşeceği beklenmektedir. Kentlileşmenin iki yönü vardır;

- a. Ekonomik bakımdan kentlileşme, kişinin geçimini tamamıyla kente özgü işlerden sağlıyor duruma gelmesi ile gerçekleşir.
- b. Sosyal bakımdan kentlileşme, kır insanının çeşitli konularda kente özgü tavır davranış biçimlerini değer yargılarını benimsemesi ile ortaya çıkar (Onat, 1993:9-10).

Fiziksel çevre ve yaşam koşullarında sosyal değişime ve yeni bir biçimlenmeye ulaşılması, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir birikim sonucu, bireyin kente özgü işlerde

çalışması, kente özgü davranış kalıplarını benimsemesi ve kentin sunduğu tüm olanaklardan yararlanması yönünde ortaya çıkan bir değişim sürecidir (Karabay ve başk., 1996:60).

Sosyal bilimciler için kent, kentlilerin karşılıklı etkileşimlerinden oluşan ve canlılığını sürdüren bir ilişkiler yumağıdır. Bu açıdan bakıldığı zaman kent krizi kentlilerin bir krizidir. Kendini kentle özdeşleştirmek, kenti yalnızca konut, işyeri ve ulaşım olanakları sunan bir şey olmasının ötesinde algılayıp, onun politik düzlemdeki temsiline sağlıklı bir yaklaşım geliştirmek kentlilerin başta gelen görevleridir (Helle, 1996:71).

Kentlileşme kavramı, kent büyümesi ve kent sayısının artmasında kentlilerde gözlenen davranışlardır. Kentleşme, kentlileşmeyi de içeren bir kavramdır. Kentleşme sürecinde insan davranışlarında, değişimler yaşanmıyorsa bu süreç kentleşme olarak değil bir nüfus yoğunlaşması olarak algılanır. Değişimler, her ülkenin kendi sosyo-kültürel yapısına göre farklılıklar arzetsen de kentin getirdiği bazı değerler evrenseldir (Görmez, 1997b:21).

Kentleşmeyi genelde modernleşmenin bir boyutu olarak kabul eden ya da kentle çağdaşlık arasında doğrudan bağlantı kuran teoriler için kentlilikle ilgili bazı kriterler koymak mümkündür. Konulan bu kriterlere göre bir yerleşmenin kent, orada yaşayanların da kentli olup olmadığı ölçülebilir. Ancak bu son derece riskli bir tutumda olabilir. Kentlileşme ile ilgili konulan ölçütlerin zaman zaman geçersiz kalabileceği de göz önünde tutulmalıdır. Kentlileşme kriterleri olarak şunlar temelde dikkate alınmaktadır. Siyasal tutum ve davranışlar, dayanışma ve yardımlaşma konusunda benimsenen değerler, örgütlenme biçimleri ve tutumları, uyulan-benimsenen, benimsenmeyen gelenek ve görenekler, eğitim ve öğretim konusundaki tutum ve davranışlar, bilgilenme biçimleri, dini tutum ve davranışlar, hak arama yöntemleri, kadın ve erkeklerle ilgili düşünce ve davranışlar, toplumdaki farklılıkları açıklama biçimleri ve gerekçelerdir (Görmez, 1997b:21-22).

Kentlileşmişlik ölçütü olarak özelin ve kamusalın ayrı eylem alanları şeklinde karşılıklı oluşumu olarakta ele alınabilir. Kent için özel alanda bireyin kişisel özellikleri gelişirken, sosyal ilişkileri kamusal alanda gerçekleşmektedir. Kentleşmenin erken aşamasında özel ve kamusal arasında yapılan ayırım antitez iken kentlileşmiş insan için özel ve kamusalın arasındaki engelin insanca aşılmasında oluşan sentez izler.

I.D. Kimlik Tanımı

Kimlik Webster sözlüğünde bireyin veya varlığın ayırt edilebilen karakteri veya durumu olarak tanımlanmaktadır. Lynch, kimliği bir varlığın diğer varlıklardan farklılığı ve özgün olma durumu olarak tanımlar ve kimliğin benzerliklerle değil farklılıklarla oluşacağını vurgular (Karabay ve başk., 1996:57).

Hegelci bir tanımla kimliğin özü birey ile öbürü arasındaki farklılık ilişkisinde aranmalıdır. Bu benzeşme içinde bir ayrımdır. Başka ifadeyle kimliğin varolduğu bir alandır. Dünden bugüne gelişiminde ayırım sağlayıcı semboller, geçmişin bilgileniminden bağımsız değildir. Böylesi bir düşünce edimi rastlantısal değil, kendine özgü gelişmeyi olanaklı kılmaktadır (Aykut, 1996:179).

Kimlik tarihsel, çok boyutlu ve açık bir biçimdir. Start Hall kimliği üretilmiş, her zaman bir kurulma süreci içinde olan, sabit bir özü olmayan, hiçbir zaman tam bir oluşma özelliğine sahip olmayan ve bu anlamda ontolojik bir varlık ya da gerçeklik konumuna tekabül etmeyen, ilişkisel bir kurgu olarak görür. Kimlik bir var olma durumu olduğu kadar bir varlık olma sürecidir de. Kimlik geçmişe olduğu kadar geleceğe de aittir. Kendisinin mekanı, zamanı, tarihi ve kültürü aşan bir niteliği, bir varlığı yoktur. Kültürel kimlikler bir yerden gelirler ve tarihlere sahiptirler. Ancak tarihsel olan her şey gibi, sürekli bir dönüşüm içindedirler. Özleştirilmiş bir geçmiş içinde sabit bir

nitelik taşımanın çok ötesinde, kültürel kimlikler tarih, kültür ve iktidar arasındaki etkileşime içseldir. Keşfedilmeyi bekleyen ve keşfedildiği zaman kim olduğumuzla ilgili duygumuzu güvence altına alacak olan bir geçmiş içinde temellenmiş olmanın çok ötesinde, kimlikler geçmişle ilgili anlatılara karşı kullandığımız ya da bu anlatılar içinde kendimizi konumlandırma yollarına verdiğimiz isimlerdir.

Kimlik eski ile yeninin bir arada uyumluluğu ile oluşmaktadır. Sadece eskinin korunmasıyla kimlik korunamamaktadır. İnsanların zamanla dönüşmesi, kentlerin de insanla birlikte dönüşmesine yol açmaktadır. Gerçek kimliğe ancak bu dönüşümü doğru gerçekleştirme ile kavuşulacaktır. Kentlerde kimlik arayışları söz konusu olacaksa bunu sadece yapılarında aranmamalıdır. Bunu eski ile yeninin, var olanla eklenenin, bir arada varoluş biçimlerinin doğrudan geliştirilmesinde aranması gerekmektedir (Acar, 1996:54).

G. H. Mead, L. Krappman, J. Habermas, M. Jansen, E. Gofman gibi araştırmacılar, kimlik oluşumundaki gerekli koşulları, kişisel kimlik, sosyal kimlik ve ben-kimlik arasındaki ilişkiler üzerinden işlemişlerdir. Kimliği, kişiliğin oluşma süreci içinde oluşturulan, geliştirilen bir üretim olarak, yaşam süreci-öyküsü içinde doğal gelişimin yanısıra, kalıtsal yeteneklerin etkileri, kişinin kişiliğinin oluşumunda grup kimliği, davranış çevresi ve bu çevredeki roller, kentin ve kent parçalarının kimliğini, ortak kimliğin kent varlığı-bütünü içinde karşılıklı olarak etkilediğini belirtmişlerdir (Özer, 1998:9).

Pierre Von Meiss insanın farklı seviyelerde tanımlanacak kimliğini üç ana başlıkta toplamaktadır (aktaran Yanar, 1996:34). Birincisi onu dünya üzerindeki diğer canlı yada cansız varlıklardan ayıran insan olarak kimliği, ikincisi aile, siyasal parti, kulüp gibi belli bir amaca hizmet eden, aynı şeyleri paylaşan bir grubun üyesi olarak kimliği, üçüncüsü ise kişinin özgünlüğünü, kişisel sorumluluğunu gruptan ve diğerlerinden farklı olarak ortaya koyan, kendine özgü niteliklere sahip bir birey olarak kimliğidir. Amos Rapoport ise

kimliğin iki belirgin tipinin birbirinden ayrılması gerektiğini ileri sürer (aktaran Yanar, 1996:34). Bunlardan ilkinin özel kimlik diğeri ise halk kimliği olarak adlandırmaktadır. Bireyin yakın grubunun ve bir kişinin kimliğinin ortaya konulması için birinci kategori geçerlidir. İkinci kategoriye konulan kimlik başkaları ile bizim aramızdaki ayrılığın ortaya konulması ile açıklar.

Nuri Bilgin kavşak sözcüğünü, kimlik paradigmasının disiplinler arasında dağılma niteliğini göstermek, dolayısıyla böyle bir sorunu kavrama/anlama sürecinin de esas olarak disiplinler arası bir teorik takibi gerektirdiği için kullanmaktadır. Kimlik sorunu hemen her zaman bir karşılaşma, buluşma, dolayısıyla da bir ayrılma, kopma noktasında yaşanmaktadır. Toplamlar da ancak tarihsel kavşaklarda kendi kimliklerini masaya yatırıp sorgulamaktadırlar. Ben ya da Biz kimiz ? sorusu, bireyi topluma, toplumu tarihe bağlayan mevcut kimliklerin parçalandığı, yani bireyler ve toplumların ayaklarının kaydığı kriz anlarında ortaya atılmaktadır. Kimlik sorununda tüm sabitelerin çözüldüğü, eskiden duran her şeyin ayağa kalktığı, hızla değiştiği, dönüştüğü oynak bir dünya içinde birey ve toplumun durakladığı, dünyayı yeniden sabitlemeye çalıştıkları kriz anlarında yaşanıyor.

Nuri Bilgin (1995:60) kimliği kolektif kimlik problemi çerçevesinde ele alarak buna göre tanımlar. Kolektif kimlik, belli bir durumu değil, bir süreci yansıtmaktadır. Bir grubun kimliği diğeri gruplarla ilişki içersinde ve zamanla değişir. Hiçbir grup, tek başına ve zaman-mekan dışı bir kimliğe sahip değildir. Bu kimlik birbirine karşıt bir takım nitelikleri içermektedir. Kimlik, hem güvenlik verici, hem de harekete geçiricidir; kimlik, hem devamlılık, hem dönüşüm içerir, dönüşüm olması ise, bir şeylerin "biz" olarak dönüşmesini gerektirir; kimlik, objektif ve subjektif özellikleri birleştirir; kimlik bütünselliktir, ayrıştırılabilir; kimliğin çeşitli yanları, aktörleri ve kategorileri birbirleriyle değiştirilebilir.

Levi Strauss, kolektif kimliklerin, fark ve karşıtlık tarzında gözlendiğine, herkesin kendisini, diğerlerinden farklı özgül bir bireysellik olarak sunduğuna işaret eder. O'na göre, insan grupları arasında mesafe nedeniyle farklılık vardır; ama bunun kadar önemli bir başka farklılık kaynağı, karşı olma, ayırdedilme, kendisi olma arzusudur.

Kollektif kimlik, belirli bir insan grubunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusuyla ilişkilidir; topluluğun kendine özgü niteliklere sahip olduğu ve bir teklik taşıdığı yönündeki bilinci ve aidiyet duygusudur. Bu bağlamda dil, kültür, din, tarih, yaşam alanı, maddi koşullar gibi öğelerin yanısıra, topluluğun belleği, kolektif kimliği yapılandıran önemli faktördür.

Kimlik kavramın gerisinde “ben kimim?” sorusunu yalın bir şekilde durmaktadır. Ben kimim sorusu, “nereye aitim, ne olmak istiyorum” gibi bir arayışı da içinde barındırmaktadır. Kimliğin kalıtımsal ya da miras olarak devralınmış mutlak özelliklerle mi, yoksa sonradan kazanılmış özelliklerle mi oluştuğu sorusu, kültürel eleştirinin sancılı sorunlarından biridir. Kimliğin kişiye, topluluğa özgü çok özel bir durum olmakla birlikte, aslında varlığın özünden çok, diğerleriyle etkileşiminden doğan, diğerleriyle karşılaştırılarak tanımlanan bir durumdur. İstanbul'u Paris'ten, eski İstanbul'u yenisinden, doğuluyu batılıdan, mimari mühendisten ayıran, zaman içinde kazanılan ya da yitirilen karakteristikleridir. Yani koşullara bağlı, değişken ve görelidirler (Balamir, 1996:24-25).

İnsan boyutunda kimliği ele aldığımız zaman insanın kendi kimliğini nasıl elde edeceği sorunu karşımıza çıkmaktadır. İnsan sürekli bir değişim içerisinde. Bu değişimi yönlendirmek, denetlemek istemektedir. Kimlik insanı hem şimdiki dünyaya bağlayacak; hem de geçmişi ile bağ kuracaktır. Gelecekte de beklentiler olacaktır. Kimlikle insan kendini keşfedecek onunla kendini İnşa edecektir. Kimlik aynı zamanda, bu konuda üretilen kuramlarla, sanat ve bilim yapıtlarıyla, mimarlıkla, edebiyatla, folklorle, geleneksel ürünlerin yeniden yorumuyla yaratılacak bir şeydir. Bir yaratımın

gerçekleşeceği bir taban üzerinde geçmişe, şimdiki zamana, gelecek üzerine beklentilere ışık tutacak araştırmalara, keşiflere, belgelere, dayanaklara gerek vardır. Kimlik arayışı aynı zamanda çok boyutlu olmalıdır. Kapalı bitmiş bir daha tartışılmayacak denli, kesin, sivri, sıkı sıkıya çevrelenmiş olmamalıdır. Yukarıdan resmi yada gayri resmi kurumların, örgütlerin dayattığı sözde aramaların peşine düşülmemelidir. Aramayı bilmemek bulmayı olanaksızlaştırmaktadır. Kimlik ne yalnızca kuramsal çabalarla nede yalnızca sanatsal, kültürel ürünlerle ele geçirilebilir. Bunlarla birlikte eylem gerekmektedir. Çaba gerekir, özerk tartışmalarla birbirlerini dinlemeye, birbirlerinden etkilenmeye hazır önerilerin gerçekleştirilebilmesi, araştırmaların yapılabilmesi, uygun toplumsal ekonomik koşullar ister. Çok yönlü, çok yollu, çok bakışlı bir arama sonucunda uygun somut koşulların gerçekleştirilmesiyle, kendiliğinden ortaya çıkacaktır insan kimliği (İnam, 1996:31).

Kimliğin nasıl aranacağı hususunda Ahmet İnam (1996:32) beş yol önermektedir. İlk yol teknik bakıştır. Teknik bakış, planlı hesaplı, tasarlanmış bakıştır. Neyi nerede nasıl aranacağı konusunda yöntemler sunar, malzeme sağlar. Farklılığın ölümü, benzerliğin ölümüdür. İnsanlar ait olan coğrafyası, tarihi, dili farklıdır. Bu farklılıklar anlaşıldığında benzerliklerde bulunacaktır. Bu da insanın kimliğini kazanması ile sağlanacaktır.

İkinci bakışımız teorik bakıştır. Derinlemesine bir bakıştır. Soğukkanlı bir kültür kuramıyla bütün kültürleri içine alan, kavramların iyiden iyiye soyutluk kazandığı bir düzlemde seyir etmedir. Kuramsal bakış yeterli değildir çünkü insana özgü olanı içten yaşamayı engelleyebilir. İnsan özgürlüğünü yitirilebilir.

Üçüncü bakış erotik bakıştır. Cinsellik anlamında değil. Bir yaşam coşkusu, heyecanı olarak. Coşku, heyecan, duygu olmaksızın insanın kendisini salt düşünce, salt teknik boyutlarda arayarak bulamaz. Duygular

işin içine katılmalıdır. Kendi düşünceleri ile bütünleşmelidir. Kimlik, duygu ötesi olmalıdır. Duyguların benimseyeceği bir kimlik arayışı gerekir.

Dördüncü bakış biçimi gelenek bakıştır. Folklorik de denebilir. Yerel olanın vurgulandığı insanın kendisini ayıran özelliklerin arandığı görüştür. Böylece düşünce, teknik, duygusal yan geçmişle, gelenekle birleşmiş olacaktır. Teknik düzeydeki bakış şu an, teorik bakış tüm zamanları ve coğrafyayı, erotik bakış insan gönlünü, şevkini, gelenek bakışta şimdiye ulaşan, şimdide izi olan geçmiş kucaklama söz konusudur.

Beşinci bakış ise kimliğin içten yaşanacak, benimsenecek, içselleştirilecek olan içsel bakıştır. İnsanın içinde olmalıdır. İçsel görüş kazanmamış bütün teorik, teknik, erotik, gelenek çabalar anlamsızdır. İç arayışın gerçekleşmemesi durumunda sürü insanları olma tehlikesi yaşanır. Yani insanlara kimlik dikte ettirilir. Eğer içselleştirme yoksa iç itirazlar, iç isyanlar yoksa o zaman her şeye boğun eğilen toplumun bir ferdi olunur.

Bir kültürün kimliğinin olması, o kültürdeki bireylerin kimliklerin olması ile ilintilidir. Kültür aynı zamanda bizim içimizdedir. İçselleştirememişsek o kültür yaşamıyor demektir.

Bir insanın diğerlerinden farklılığı, kimliğini oluşturan davranış çeşitliliği ve zenginliğini değişik tutum ve davranışlar arasında uyumlu ve tutarlı bir şekilde koruması kimlikli olmanın temel göstergelerinden biridir. Ama yalnızca uyum, benzerlik, tutarlılık gibi kavramlar yeterli olmamaktadır. Kimlik kavramının aynı zamanda gelişme ve değişme dinamiğini içinde barındırması gerekmektedir. Kimlik, kendi içinde çelişik bir kavram olarak farklılıkları içermektedir. Diğerlerinden o kategori içindeki farklılığını ortaya koyarken aynı zamanda kendi içinde de farklılıkları barındırmaktadır (Gürsel,1996:39).

Bir kimliğin oluşması belli koşulların sürekliliği çerçevesinde gerçekleşmektedir. Birincisi, kimliğin köken sorunudur. Geçmişten gelen,

kaynağı belli olan, esin alanları belirli olan bir köken vardır. Kültürel miras. İkincisi, kimliği yaratan kimliğin unsurlarından birisi toplumsal ihtiyaçların niteliği ve karakteridir. Toplumsal ihtiyaçların farklılığı özgünlüğüdür. Üçüncüsü coğrafyadan, topografyadan, iklimden, doğadan, doğanın engebelerinden gelen faktörler bir kimlik kaynağıdır. Mimarlıkta kimlik unsurlarından bir tanesidir. Dördüncüsü, teknolojidir. Kendi ürettiğimiz ya da kendimize malettiğimiz teknoloji ancak kimliğin unsuru olabilir. Beşincisi, tümünü kapsayan şiarların sürekliliği içinde değişen şartlara uyum sağlayabilme yeteneği de bir kimlik unsurudur. Bu anlamda bir biçim olarak saptamayacaksak, kimliğimizi bir yerde aramayacaksak ya da bir yerden bir kimlik ithalinde bulunmayacaksak, bu kimlik bizim mücadelemizin bir ürünü ise bunun unsurları olarak bunlar söylenebilir (Gürsel, 1996:40).

Modernite, kimliği akışkan, çoğul, şahsi ve öz düşünümsel hale getirip, değişim ve yenileşmeye tabi kılmıştır. Eski hayat tarzlarının, değerlerin ve kimliklerin ortadan kalkmasına paralel bir şekilde yenilerinin inşasına başlamıştır. Bu eskiyi yadsıma, yeniye onama, ister istemez bireysel ve toplumsal kimliğin bir öteki eksenine etrafında belirlenmesine yol açmış; paradoksal olarak modernitenin kimliği tabi kıldığı (akışkan, çoğul, şahsi, değişimci ve yenileşmeci) boyut, özsel, kendinde var olan, tek, sabit ve değişmez bir nitelik kazanmıştır. Oysa postmodernitede kimlik, daha istikrarsız ve kırılgan hale gelmiştir. Dahası postmodernite modernitenin kimlik nosyonunu bir mit ve yanılsama olarak sorunsallaştırmıştır. Özne, tözsel, tek, sabit ve değişmez temeli kaygan hale gelmiştir. Böylece, modern bireysel ve sosyal kimliğin dili olan ötekinin yerini, postmodern hayat tarzı almıştır (Sarıbay, 1996:39-40).

I.E. Kimlik ve Kişilik İlişkisi

Kimlik ve kişilik kavramları aynı anlama gelmemesine rağmen birbirlerini besleyen kavramlardır.

Psikolojik bir anlatımla, yani kişilik ya da karakter anlamında kimlik sözcüğü, bir yönüyle insanın ruhsal arzu ve irade oluşumunun tamamı, diğer yönüyle şahsiyetinin özelliğini taşıyabilir öge olarak belirtilebilir. Ayrıca karakter içinde onu belirleyen faktör, özelliği, çeşitliliği, ona özgü oluşu, onu hissedebilmemiz ve onu başkasının hissetmesini sağlayan özelliklerin tümüdür. Karakter zamanla bağlantılı olarak ortaya çıkar ve ondaki değişikliklerde zamanla orantılı olarak kimliğe etki yapar (Özer, 1998:10).

Kentin kimliği ve kentin kişiliği arasındaki temel farklılık, birinde idealleştirme yoluyla kente bir amaç, değer yüklerken diğerinde varolanı gözlemleyerek bir sonuca ulaşılmasıdır. Kente yakıştırılan kimlik, gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belli olmamakta, potansiyel bir proje olarak ortada durmaktadır. Kentin kişiliği ortaya konulurken kentlerin görünen özelliklerinden ve kentlerde yaşayarak elde edilen deneylerden yola çıkılır. Kentin kimliğini oluştururken kentin mevcut özelliklerinin ötesine geçerek anlamlar yüklenir. O kentte yaşayanların gerçekleştirmeye çalıştığı bir projedir. Bu bakımdan kentin kişiliği ile ilişki kurulması bir zorunluluk olmasının yanında bunun ötesine geçilir (Tekeli, 1991:80-81).

I.F. Kimlik ve Fark İlişkisi

Ötekilik, siyah-beyaz, eril-dişil, heteroseksüel-homoseksüel olarak kutuplaşmış olmalarında yatar, terimlerin biri daima baskın, diğeri ise zayıftır ve kimliklerimiz bu yönde biçimlenmiştir. Farklılık, bu bağlamda, ötekinin etkisi olarak algılanır. Ama farklılık üzerine konuşabilen bir kültür politikası bu hiyerarşileri kırma, bu kutuplaşma dilini ve onun eşitsizliğe ve ayrımcılığa ilişkin maddi yapısını bozma yolunu gösterir (Rutherford, 1998:8).

Kentin artan farklılaşması, ortaya geniş bir sahne çeşitliliği çıkartır. Her kentin bir toplam kişiliği vardır; ama kent, bireysel olarak karakteristik birimlerin geniş bir spektrumunu da içerir. Bir kentin yaşama alanının

büyüyen boyutu, keşfedilecek ve yararlanılacak muazzam bir uyarı, fırsat ve görüntü çeşitlemesi oluşturur. Bu nedenle, eğer kent yapılandırılabilir ve birleştirilirse, bir değer haline gelir. Kentin ancak bir disiplin çerçevesinde farklılaştırılmasıdır ki, duygusal ve entelektüel açıdan uyarıcı olan bir kent çevresine katkıda bulunmak gibisinden algısal meydan okumaları gündeme getirir. Hem gereğince farklılaşmış hem de layıkıyla eklemlenmiş bir çevreden gelen geniş uyarılar yelpazesi tarafından oluşturulan meydan okuma, bilginin büyümesinde, yaşamında zenginliğinde ve kentsel bağlılıkta önemli bir unsurdur (Kepes, 1996:181).

Farklılaşma amaç olmalıdır. Aşırı zıtlıklar, (örneği zengin bir yerleşim bölgesiyle yoksul gecekondü alanı arasındaki zıtlık), aşılacak geniş uçurumun varlığı yüzünden, eklemlenmeye karşı koyarlar ve kentin potansiyel birliğini zayıflatır; ama açık meydanlar, dar sokaklar, bir park, bir iş bölgesi ya da iyi korunmuş bir yerleşim bölgesinin tümü, hacim ve uzaklık olarak birbirleriyle uygun bir orantı içindeyseler ve kentin silsilesel dolaşım şablonuyla da uygun bir orantı içindeyseler, daha açık daha yoğun ve daha karakteristik olarak algılanırlar. Herhangi bir sanatsal yaratıda çeşitli elemanlar ortak bir amaca yönlendirilmelidir. Bir kent, geniş bir eleman yelpazesinin, mertebeler, birbirleriyle zıtlaşan sınırlar, ritmik olarak tekrarlanan benzerlikler vasıtasıyla ortaklaşa işler yapan bir bütün haline geldiği bir yapıt bulmak zorundadır. Kusursuz uyumlu temel bir uzamsal şablon, grup yaşantısını yönlendirmekte, gerekli oldukça insanları kaynaştırmakta ya da birbirinden ayrı tutmakta büyük oranda yardımcı olabilir. Ancak bu şablon, aynı zamanda da, gelişen teknoloji, alışkanlıklarda değişiklikler ve yeni gruplaşmalar yoluyla yeni uyumlara izin verecek kadar da esnek olmalıdır.

Böyle bir birliğe sahip olan bir kent formu, içindeki yaşamı kolaylaştırmaktan fazlasını yapar. Bir kent çevresindeki birimlerin zenginliği, içsel mantığı ve uyumu sembolik bir işlev görür. Bu durumda belli bir biçimde

duyarlılık yeteneğini uyaran, çevreye duyarlılığı arttıran ve tutumları dönüştüren sanatsal bir yaratı doğar (Kepes, 1996:182).

Bir paradoks olarak sermaye farklılığı aşık olmuştur: reklamcılık bize benzersizliğimizi ve bireyselliğimizi pekiştiren şeyleri satarak gelişir. Artık mesele Janes'lerden geri kalmamak değil onlardan farklı olmaktır. Dünya müziğinden Üçüncü Dünya yörelerinde egzotik tatillere, etnik TV yemeklerinden Peru örme şapkalarına kadar kültürel farklılıklar satar. Bu, ürün ilişkilerinin "farklılığı"dır, uluslararası sermayenin üretmiş olduğu belirli bir zaman ve mekan değişimidir. Dilin ve kültürün metalaşmasıyla nesneler ve imgeler özgün göndermelerinden kurtulur ve anlamları neredeyse sınırsız çeviriye açık bir görünüm alır. Farklılık bir tehdit oluşturmaktan ya da ilişkilerini belirlemekten çıkar. Ötekilik, sunabildiği değişim değeri, egzotikliği ve zevkleri, heyecanları ve serüvenleri nedeniyle rağbet görür. İktidar ilişkileri emperyalizmden çok turizme yakındır, maddelerin kamulaştırılmasından çok anlamların kamulaştırılmasıdır (Rutherford, 1998:10).

I.G. Kimlik ve İmge İlişkisi

Güvenç'e (1994:9) göre kişilik yapısı toplumsal anlamda nesnel, gözlemlenebilir bir gerçeklik alanı olarak anlaşılırsa; kişilik bu gerçekliğin dışarıdan algılanmasıdır. İşte bu anlamda kimlik ve imge özdeş değildir. Kimlik varlığın kendisini tanımlaması, imge bu varlığın dışarıdan algılanmasıdır.

Kevin Lynch kimlik kavramını farklı bir boyutta incelemektedir. Lynch kimliğin imajın parçalarından biri olduğunu ortaya koymaktadır. Çevresel imajın kimlik, strüktür ve anlam olarak belirlediği üç ana elemana göre analiz edilebileceğini vurgulayan Lynch, işleyebilir bir imajın ilk olarak öbürlerinden farklılık gösteren bir objenin tanımlanmasını, onun ayrı bir bütün olarak belirlenmesi gerektiğini düşünür (Yanar, 1996:34).

Bir imge, yaşanan ortamda yön bulma konusunda yararlı olacaksa, bir takım niteliklere sahip olması gerekir. Bireyin, bulunduğu çevre içinde arzuladığı ölçüde hareket edebilmesi için yeterli olmalıdır, hatta pragmatik anlamda gerçek olmalıdır. İmge en az zihinsel çabayı gerektirecek şekilde belirgin ve eksiksiz olmalıdır. İmge güvenilir olmalıdır, fazlada ipuçları vermelidir, böylece hareket seçenekleri tanımalıdır. İmgenin değişken olması, değişikliğe açık olması, bireyin gerçeği araştırması ve düzenlemeye devam etmesine olanak tanınması, istenilen özelliklerdir; boşluklar olmalı ve birey bu boşlukları kendisi tamamlayabilmelidir. Son olarak da, bir ölçüde öteki bireylere anlatılabilir olmalıdır. İyi bir imge için gerekli olan bu kriterlerin görece önemi farklı konumlardaki farklı kişilere göre değişmektedir (Lynch, 1996b:158).

Çevre ve insan arasındaki karşılıklı ilişkinin sonucunda imge ortaya çıkar. Çevrenin sunduklarını insan algılayarak seçer, organize eder. İmge karşılıklı ilişkiler sonucu çevreden ortaya çıkan verilerin anlık filtrelerden geçirilerek insanın algılamasıdır.

Bir çevre imgesi üç bileşene ayrılabilir: Özdeşlik, yapı ve anlam. İşlevsel bir imge öncelikle bir nesnenin ne olduğunun belirlenmesini gerektirir, bu da o nesnenin öteki nesnelerden ayırt edilmesi, bağımsız bir bütün olarak tanınması demektir. Bunun adına da özdeşlik denir, ama bir başka şeyle eş olması anlamında değil bireysel ya da benzersiz olması anlamında. İkincisi, imge, nesnenin gözlemciyle ve başka nesnelerle olan uzamsal ya da biçimsel bağını içermelidir. Son olarak da, bu nesnenin gözlemci için, uygulama açısından olsun duygusal açıdan olsun, bir anlamı olmalıdır. Anlam da bağdır, ama uzamsal ya da biçimsel bağdan çok farklıdır (Lynch, 1996b:158).

İmge zihinde şekillendirme olgusudur. İmgeleme olayı ise insanın beş duyusu ile olur. İmgeleme eylemi, beynin yaratıcı gücü yanında çeşitli olaylardan etkilenmesi ile olmaktadır. Ussal kalıtım yolu ile elde edilen imge içerisinde psikolojik, kültürel, sosyo-ekonomik etmenlerle beş duyu

süzgeçinden geçmiş olan algılanan (yaşanan gerçek ve dolaylı bilinen gerçek ile ilgili) bilgi birikiminin kişinin usunda bıraktığı izlerdir. Beş duyu arasında görme, diğerlerine oranla zihin yargılarında, belleğe yerleşmesi açısından, en duyarlı olanadır. Kent imgesi ise gözlemci üzerinde türlü izlenimler bırakılmasıdır. Bu izlenimlerin toplamı o kentin insandaki imgesi olmaktadır. Bu imge göreceliği olan bir kavram, bir algılama biçiminde oluşur. Kent değişik etmenler altında, kültürel ve doğal öğelerin farklı görünüşleri ile, toplumsal ekonomik, politik, ruhsal vb. gibi yaşantının yansıması biçiminde olmaktadır. İnsanın kişisel ve ruhsal durumuna göre hatırında kalan izlenimlerdir.

Her an gözün görebileceğinden, kulağın duyabileceğinden fazlası vardır kentte, keşfedilmeyi bekleyen bir dekor bir manzara vardır. Hiçbir şey kendi başına algılanamaz, çevresiyle, kendisini doğuran olaylar zinciriyle, geçmiş yaşantıların anısıyla ilintili olarak algılanır. Her yurttaşın, oturduğu kentin bir yeriyle uzun süren ilişkisi olur, o kentle ilgili imgesi anılar ve anlamlarla yüklüdür (Lynch, 1996b:153).

Kentin görünümünün belirgin bir açıklıkla, ya da okunabilirlikte olması, kentin bölümlerinin kolaylıkla tanınması ve anlaşılır bir kalıba oturtulabilmesidir. Tanınabilir sembollerden oluşan düzgün bir model olarak gözle görülebiliyorsa, o zaman bu okunaklı kent, mahalleleri, simgeleri yada yolları kolaylıkla tanınabilen, ayrıntılı bir kalıbın içinde kolayca kimliklendirilen bir yer demektir (Lynch, 1996b:154).

İmgelenebilen (gözle görülebilen, okunaklı ya da görünür olan) kent, iyi biçimlendirilmiş, farklı ve ilginç görünür; gözün ve kulağın daha dikkatli olmasını, olaya katılmasını ister. Böylesi bir çevrenin duyumsal açıdan kavranışı yalnızca basitleştirilmekle kalmayacak aynı zamanda genişletilip derinleştirilmiş olacaktır. Böyle bir kent, birbiriyle bağlantısı açıkça görülebilen bir çok farklı öğesi olan, sürekliliği kesilmeyen bir model olarak zaman içinde kavranabilecek bir şey olmalıdır. Gözlemci, bulunduğu yeri bilir ve rahatça dolaşılabilir, çevresinin farkındadır. İmgelenebilme kavramı mutlaka sabit,

sınırlı, kesin, birleşik yada düzene sokulmuş bir şey çağrıştırması gerekmez. Bir bakışta apaçık, belirgin ya da basit görünür olması gerekmez (Lynch, 1996b:153).

I.H. Kent Kimliğinin Tarihselliği

Bir kentin kimliğinin oluşumu tarihsel bir olgudur. Kentin kimliği zamanla oluştuğu gibi değişebilir. Hızlı değişim göstermeyen, uzun bir tarihsel geçmişi olan kentlerin zamanın değişik katmanlarının üst üste birikmesiyle oluşmuş bir kimliği oldukça iyi korur. Sürekli değişme halinde olarak toplum ve insan ilişkileri bu kimliğin sürekli olarak yeniden tanımlanmasını ya da üretilmesini gerektirir. Her dönemde toplumun oluşturduğu kimlikler geçmişten öğeler, geçmişteki öğelerin yeniden yorumlanmalarını ve tamamen yeni öğeleri içerir (Tekeli, 1991:83).

Kent kimliği arkasında nasıl bir evrimsel çizgi göstermiştir. Yerleşmenin kimliğinden, kişiliğinden bahsettiğimiz bir anda insanı çağrıştıran, zaman içinde oluşan bir birikimdir. Kentin kimliğini mekansal verinin baskınlığıyla değil de zaman içinde oluşan, zamansal süreçlerinin belirleyicisi olarak algılanmalıdır. Bu anlamda zamansal birikimi en çok yansıtan boyut çeşitliliktir (Acar, 1996:53).

Kentlerin eski yapısı, bir kültür uygarlık anıtı oluşturmaktadır. Tarihsel kent dokusu, o toplumun kültür mirasının önemli bir bileşimidir. Yıkılan insanlığın kültür mirası ile geçmiş hızla unutulmakta gelecek belirsizleşmektedir. UNESCO, bildirisinde “dünyadaki tüm eski kentler, yalnız o ulusun malı değil insanlığın ortak malıdır: bu nedenle korunması gerekir” demektedir (Kökden, 1996:38).

Kentler, değişik yerleri, caddeler, hatta bireylere ait evlerin her biri belirli birer tarihi damga taşır. Yıllar boyu oluşmuş kentler birbirinden farklı

mimari formları içeren eşsiz birer açık müzedir. Bina stilleri aynı olsa bile aynı cadde üzerinde aynı aralıklarla numaralanmış değildirler. Her kuşakta, kişilik ifade eden bir geçmiş öteki geçmişlerle arasında bir iletişim çizgisi taşır; yaşayan kuşak, ölmüş kuşak, ileride doğacak kuşak arasında iletişim vardır; bu geçmiş deneyimle bağlantı sağlar. İnsanın nasıl uygar çevre yarattığını anlatır; kabul edilmesi, tadili, dışlanması, yeniden yorumlanması veya yeniden keşfi gereken bir kültürdür. Eski binalardan yoksun bir kentse anılardan yoksun bir adam gibidir (Shaukland, 1996:25).

Koruma yorumları ve sistemleri ülkelerin sosyo-politik evrimi ile yakından ilgilidir. Avrupa 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük kitlelerin kentlere göç etmesine neden olan endüstri devrimi tarihi nitelikli fiziksel dokuda büyük tahribata neden olmuştur. 60'ların başına kadar başta Almanya olmak üzere savaşta harabe haline gelmiş olan kentlerin eski tarihi dokularının hiç göz önüne alınmadan yenilendiği pek çok ülke vardır. Uzun süre yıkıcılık ile koruma arasında gidip gelen ve bu çelişkinin gerilimini yaşayan Avrupa ülkeleri bu aşamadan sonra geniş kapsamlı tarihi koruma projelerine yönelmişlerdir (Aygen, 1996:44).

Tarihi kentlerin korunmasına bugün en büyük ve en yaygın tehdit modern yaşamın getirdiği isteklerden kaynaklanmaktadır. Nüfus, refah düzeyinin artması, kamu hizmetleri, spekülasyon ve hepsinden çok motorlu araçlar. Yüksek yaşam standardını beklemek, iyi konut, kanalizasyon çalışmaları, drenaj şebekeleri ve elektrik (teller, direkler, kablolar) (Shaukland, 1996,26). Ekonomik durumun zayıflığı ve politik durumdaki istikrarsızlık sonucu ortaya çıkan güvensizlik, sanat eserlerinin tahrip ve ihmaline, böylece çok kere ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Eğer toplum kendi değerlerine sahip çıkacak düzeye getirilmemişse, her otorite boşluğunda tarihi çevrenin tahribatı kaçınılmaz olacaktır (Aygen, 1996:44).

Kentlerin bazı bölümleri ise inşa edildikten sonra çok az değişikliğe uğramıştır. Örneğin Edinburg'un Princess Street, Paris'in Eyfel Julesi ve

çevresi, Londra Parlemonto Binası ve çevresi, İstanbul Sultan Ahmet Camii ve çevresi iyi örnekler olduğundan kent içinde kültürel, tarihsel ve turistik değerler olarak orada yer almaktadır.

I.I. Kentin Kimliksizliği

Kentte yaşayan kişiler için, içinde yaşanılan çevre, sadece içinde bazı etkinliklerin yapıldığı, yaşamları için gerekli kazancın sağlandığı alanlar ise, orada yaşayanlar için bu tür araçsal niteliklerin dışında bir anlamı yoksa kimliksizlikten bahsedilebilir. Kişiler yaşadıkları mekana değerler yükledikleri, oraya bağlandıklarında bu değerler için bazı fedakarlıklarda bulunmaya başladıklarında orasının anlamlı bir kimliği olur (Tekeli, 1991:82). Soğuk, nötr ve gayri şahsi bir çevre çoğu kez kimliksiz çevrenin bir özelliği olmaktadır.

Kimliksizlik kendini hem yerleşme hem de yaşam boyutunda göstermektedir. Yerleşme açısından gördüğümüz yabancılaşma; bir parçalanma ve bölgeleşmedir. Yaşam olarak da yaşamın metalaşmasıdır (Acar, 1996:60).

Kentsel gelişmenin giderek standartlaştığı, şahsiyetsizleştiği bir çağda, bir kentin öbür ketten farklı oluşumuyla hemen ayırt edilir. Eski binaları olmayan bir kentte yeterince şahsiyet de yoktur (Shaukland, 1996:25). Kimliksizliğin asıl nedeni, kişilerin tarihsel kültürel köklerinden kopması, kültürün yozlaşmış olmasıdır

Mimarlık tartışmalarında sözü edilen “kimliksiz çevreler” deyiminden, kimi zaman monoton, kendini biteviye yineleyen çevreleri, kimi zamanda hiçbir ortak bölümleri olmayan, her telden çalan kaotik çevreleri anlıyoruz. Yani bir terim iki farklı durumu anlatabilir. Bu da bu kavramın tanımındaki çelişkidir kaynaklanmaktadır. Benzerlik ile farklılık aynı kavram altında toplanmaktadır (Balamir, 1996:24).

Kentler kişiliklerini yitirme endişesi vardır. İnsancıl bir çevre hızlı bir biçimde ortadan kalkmaktadır.

II. KENT KİMLİĞİNİ OLUŞTURAN NİTELİKLER

Kentin konumlandığı doğal çevre ve kent karakterini etkileyen doğal nitelikler (yerin iklimi, topografyası, körfez, boğaz, nehir, tepe, düzlük, bitki örtüsü ve jeolojik oluşumu); kentsel dokuyu oluşturan yapay çevre nitelikleri (simgesel yapılar, bina formları, malzeme, çevresel örüntüler, dolaşım-ulaşım gibi) kapsamında kent kimliği incelenmektedir. Bu nitelikler kentsel mekanın biçimlenmesinde ve farklılaşmasında önemli katkıda bulunmaktadır. Bu öğeler dışında mekanın belli bir yere ait olması için sosyal ve ekonomik vb. diğer yapılarla birlikte ele alınmaktadır. Kimliği belirleyen doğal ve fiziksel öğelerin yanında birey ve toplum niteliklerinin yerleşme, yapılanma biçimi üzerinde davranışlar ve istekler olarak ortaya çıkan sosyo-kültürel belirleyicilerde önemlidir (Özer, 1998:13). Kentin biçimini tek bir yönden ele alınması yerine bir bütün halinde nasıl işlediğinin açıklanması gerekmektedir.

Mimari kimlik kent planlaması kararları, imar ve koruma planları ve uygulamaları ile mimari üsluplar, geçerli mimari dil, malzeme ve yapı teknolojisi kullanımı ile belirlenir. Bu bağlamda kentlerin mimari ve kentsel açıdan yeni yapılanma özellikleri ile kentsel ve mimari ölçekte koruma özellikleri kentsel kimliğin oluşumunda çok etkilidir.

Kent kimliğini oluşturan nitelik ve öğeler; yerin karakteri, mekanın karakteri ve anlamları şeklinde üç bileşenden oluşmaktadır. Bu üç bileşenin karşılıklı ilişki ve iletişimi bir yerin kimliğinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır.

*Yerelin karakteri: İklim, topografya, jeolojik oluşum ve bitki örtüsünün oluşturduğu doğal çevre içerisindeki özelliklerdir.

*Mekanın karakteri: Dolu ve boşlukların oluşturduğu biçim, strüktürel yapı, simgesel etki, kullanılan malzemeler vb. açısından oluşturduğu form ve görüntüdür.

*Anlam: Kimlik, geçmişin toplumsal yaşamları ve kültürlerin günümüzde kentsel mekanda somutlaşmış ürünleridir. Bu zaman diliminde toplumların yaşam mekanlarına yaşamları, mücadeleleri, acıları, sevinçleri, özlemleri vs. ile yükledikleri anlamlar dizisidir.

Buradaki bileşenler genel bir öncelik sırası izlemezler. Farklı kültürlerde ve bölgelerde farklı değerler ön plana çıkmaktadır. Bu faktörlerden mekan karakteri, kentlerin geçmişlerinden geleceklerine sürekliliği sağlayan bağlantı öğeleridir. Bunların kentin belleği açısından önemli sembolik değerleri vardır.

Kentler sosyal, ekonomik ve fiziksel boyutlu, karmaşık özellikler taşıdığından, kimliklerinin sadece fiziksel oluşumlar olarak algılanması doğru değildir. Önemli olan toplumun mekana yüklediği anlamın fiziksel çevreyle birlikte ele alınmasıdır (Özer, 1998:11).

Bu etkenlerin yanında belli bir toplumun, belli dönemlerdeki siyasal, ekonomik, askeri ve özellikle dinsel özellikleri, dönemin sosyal kimliğini oluşturmakta ve kentsel mekanı, dolayısıyla da kent kimliğini etkilemektedir.

Toplumsal, sosyal-ekonomik ve teknolojik yapılar kentsel mekanlara biçim vermekte, ortaya çıkan biçimler ise bir yandan kentsel faaliyetleri yönlendirerek yeniden biçimlendirmektedir. Çevrenin fiziksel ve sosyal faktörlerinin karmaşık bir etkileşimi sonucu ortaya çıkan algılama, davranışı etkilemekte; daha sonra davranış algılamayı etkilemektedir. Davranışların mekanı biçimlendirdiği gibi, her davranış, amaç ve fiziksel çevre arasında kurulan ilişkilerden öğrenildiğinden, fiziksel çevre de kişinin davranışını biçimlendirmektedir. Niteliğine bağlı olarak kentsel mekan, yaşamı

zenginleştirici, kentsel kararlara katılımı uyarıcı, ya da kentliyi ve yaşamı sınırlayıcı bir rol oynamaktadır.

Kent planlaması kararları, imar ve koruma planları ve uygulamaları ile dönemin üslupları, geçerli mimari dil, malzeme ve yapı teknolojisi kullanımı ve yasalar da kent kimliğinin oluşumunda etkili olmaktadır. Kentin biçimlenmesinde etken olan yerel yöneticiler ve merkezi yöneticiler, kent planlamacıları, mimarlar ve mühendisler de kimliğin oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu aktörlerin birbirleri, politikacılar ve hakla olan güç ilişkileri farklı kimliklerin oluşmasına neden olmaktadır.

Ayrıca kentleri şekillendiren bu etmenlerin yanında tarihsel süreç içerisinde kazanılan folklor, geleneksel el sanatları, türküler, etnoğrafik diğer özelliklerin kendine özgü sosyal ve fiziki çevresi de kentli kimliğinin oluşmasında başlıca rol oynamaktadır (Özer, 1998:14).

Yerin işlevsel önemi veya kentin tarihsel süreç içerisinde kazandığı anlam, sembolik değerler vb. kentsel mekan elemanlarının algılanması sonucu oluşan yere bağlılık, uyum gibi sosyal özellikler, kimlik elemanı olarak değerlendirilmektedir.

Kenti insan için yaşanabilir mekanlara dönüştürmek ve kenti insanın yaşamına imgesel açıdan olumlu katkıda bulunmasını amaçlayan kentsel görünüm çalışmalarında, kent plancıları, sosyologlar, mimarlar, peyzaj mimarları, mühendisler, ekonomistler, arkeologlar vb. gibi çeşitli meslek gruplarının kentsel kimliğinin oluşumunda disiplinler arası ilişkileri önemli rol oynamaktadır.

II.A. Fiziksel Nitelikler

Fiziksel faktörlerden kimliği oluşturan o kentte özgü olan topografya, yamaç kimliği, dağ kimliği, bir sahil şeridinin kimliği, ova kentinin kimliği olabilir. Kentin bu özellikleri diğerlerinden farklılaşmanın bir unsuru olabilir.

Kişilerin yaşadıkları mekana sahip çıkmaları için iyi tasarlanmış bir mimari çevre, çevre ve kent bütünü ile uyumlu bir ilişki biçimi kurması gereklidir. Kimlik kurmaya katkı sağlayan fiziksel öğeler dışında mekandaki etkinlikler ve kişiler arasında kurulan ilişkilerin niteliği de o yere kimlik kazandırmaya yeterlidir.

Bir kentin modelini oluşturan üç faktör vardır. Birincisi toplam büyüklüğü ile biçiminin ne derecede yeterli olduğuna karar verilmesi. Yapısal yoğunluğun (binaların içindeki yeni alan ile toplam arazi arasındaki oran) ve yapısal durumun (eskime ve tamir) derecesi ve izlediği model. İkincisi dolaşım imkanlarının tipi, insanların bir yerden bir yere rahatça hareket edebilmeleri modeli ve kapasitesidir. Dolaşım ve karşılıklı iletişim önemlidir. Üçüncüsü sabit faaliyetlerin konumu (mağaza, fabrika, bürolar, hastane, depo,...). Bu tip bir modelin en çok göze çarpan özellikleri: Doku (dükkan ve ev gibi öğelerin birbiriyle oluşturduğu yakınlık derecesi), odaksal düzen (yoğunluk merkezindeki noktaların birbirleriyle ve genel olarak arka planla kurduğu ilişki ağı) ve ulaşılabilirliktir (Lynch, 1996:99).

Yüzyıllardır mekan farklı disiplinlerin tartışma konuları içinde yer almıştır. 18. yüzyılda başlayan sosyal, entelektüel ve biçimsel değişim süreci, kamu ve özel yarar arasındaki dengeyi birey dünyası tarafına değiştirmeye başlamıştır. Kamuya açık alanlardan tek objeye yönelen bu değişim süreci 20. yüzyıl başlarında da görülmektedir. Kentsel alandaki insan çevre ilişkilerinde de değişime neden olan bu dönüşüm, kentin fiziksel yapısını oluşturan elemanların mimari, sokak, meydan, anlamlarının da değişmesine neden olmuştur.

Kentin bir konut alanında, kent merkezinde, kentin sembolü haline gelen bir anıt yapısında, ya da kente geçici nüfusa hizmet eden mahallelerde kimliği oluşturmakta çevre ile insan etkinliklerini tamamlayıcı bir özellik kazandırmaktadır. Kentin kimliği bu değişik kesimlerin sağladığı imgeler mozayicine göre kurulur. Mozayigin her parçasının oluşmasına insan etkinliklerinin katkısı farklı düzeyde, yoğunlukta ve nitelikte olmaktadır.

Bir kentin konut alanında; bu alanda yaşayanların birbiriyle kurduğu ilişki biçimi ve tüm kentlilerin o konut alanına yükledikleri saygınlık sırası gibi nitelikler önem kazanırken, Eiffel Kulesi yada Paris'te yeni yapılan Te de Defense'da olduğu gibi kentin sembolü haline gelen anıtlarda, oradaki yaşam deneyiminden ve yakın çevresinde yaşayanların yapıyla ilişkilerinden çok bu yapı üzerinde yaratılan, söylem kurulan efsane önem kazanır (Tekeli, 1991:82-83).

Kent kimliği karmaşık bir yapıya sahiptir ancak, kent kimliğini oluşturan ve onu tanımlayan ve onu öne çıkaran fiziksel özellikler kimliğin belirleyicisi olabilmektedir. Bazı kentler coğrafi özellikleri ile kimlik kazanırlar; İstanbul Boğazı, Venedik Kanalları, Cape Town topografyası, Antalya falezleriyle tanınır. Bazı kentler için iklim özelliği de belirleyici olabilir; Londra'nın sisi ile tanınmış bir kent olması gibi. New York, Manhattan gökdelenleri ile, İstanbul camileri, Moskova Kremlin Sarayı, Paris Eiffel Kulesi ile anıtsal yapılar veya kent silüetinde belirleyici olan yapılarıyla özdeşleşen kentlerdendir. Bazı kentlerin meydan veya sokaklarla özdeşleşmesi; Venedik San Marko Meydanı, Paris Champs Elysees Bulvarı, Londra Hyde Park bu anlayış içerisinde iyi örnekleri oluştururlar. Bazı kentlerde sosyal-kültürel özellikleriyle daha öne çıkmaktadırlar. Lim, çevresel kimlik belirtileri ile kültürel değerler arasında çok önemli ilişkilerin olduğunu belirtmektedir. Viyana valsleri, Rio ise karnavalı ile bu tür kentlere önemli sayılacak örneklerdir (Özer, 1998:14).

II.A.1. Doğal Nitelikler

Tarih boyunca doğal çevre, kent kimliğini oluşturan en önemli etmenlerden biri olmuştur. Doğal çevreyi oluşturan öğeler; topoğrafya, bitki örtüsü, iklim ve jeolojik yapı olarak tanımlanmaktadır. Doğal çevreyi oluşturan bu faktörler arasında karşılıklı ilişkilerde görülmekte ve bunlar yapay elemanların oluşumunda belirleyici bir rol oynamaktadırlar. Bu öğeler hem kentlerin kurulduğu yerlerin yer seçiminde, hem de kentlerin biçimlenmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Kentin çok belirgin olan doğal özelliği o kenti doğal niteliği ile adlandırılmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda bazı kentler dağ kenti, ova kenti, kanal kenti gibi özelliklere sahip olmakta ve kentin dokusu da bu şekli almaktadır. Bazı kentlerde bu özelliklerden biri olurken bazı kentlerde bu niteliklerin büyük kısmını kendi doğal yapısında barındırmaktadır. Bu öğelerle uyum içinde olan kentlerin, kimlikleri de kalıcı olmaktadır.

II.A.1.a. Topografik Karakter

Her kentin üzerinde kurulu olduğu arazi parçası ve onun özellikleri kent formunun önemli belirleyicisidir. Bunlar içinde topografik yapı en önemlidir. Arazi yüzey şekli düz, hafif eğimli, tepeli ya da dağlık olabilir. Arazinin topoğrafyasını o arazinin toprak özellikleri, bitki örtüsü, taş, kaya, kum gibi yüzeyleri veya deniz, göl, akarsu gibi su yüzeyleri içerebilir. Örnek olarak çevredeki su kanalları, bitki örtüsü açısından az bulunan fakat çok değerli olan bitkiler, değişik görünümdeki veya özelliği olan görünüşler, yaban hayatı olan çevreler, vahşi tabiat özellikleri olan güzellikleri, göç edebilecek patikalar oluşturabilir.

Bu yüzey özelliklerinden her birisi kentler için farklı formlar empoze ederler. Bu gibi doğal öğeler veya görüntü elemanları, mimari ve kent formunun oluşumlarını etkileyebilirler. Başka bir deyişle, kent içerisinden

güzel görünüm olanakları sağlayabilen belli bakış noktaları oluşturduğu gibi, yapılar için çok güzel konumlar ortaya çıkabilir. Doğanın tabii haliyle kent içerisine nehirler, dereler, sahiller ve tepeler olarak girdiği görülür. Burada kent doğanın formunu oluşturur. Kent ve yüzey şekilleri arasındaki uyum ne kadar dengeli olursa kentlerin kimlikleri de o kadar kalıcı oluşmakta ve insanın doğayı algılaması ve bütünleşmesi kolaylaşmaktadır.

Yer küreyi oluşturan yükseltiler, çöküntüler, eğimler ve düzlükler topografik oluşumun sonuçlarıdır. Topografya , iklimsel etmenleri, toprak oluşumunu, su bilançosunu ve de canlı varlıkların dağılımını etkiler ve kentsel mekanların biçimlenmesinde belirleyici rol oynar. Topografyayı biçimlendiren ve tanımlayan koşullar eğim, yükseltiler ve baki öğeleridir (Özer, 1998:20).

Topografya, üzerindeki yerleşmenin formunu genel görünümle beraber belirler. Bu öğeler dağ zirveleri, ufuk hattındaki tepeler silsilesi, yaylalar, denizler, göller, ırmaklar, vb. Bunlar insanlar tarafından kolaylıkla değiştirilemezler.

Topografik yapı, yaşam mekanlarında yapıların en uygun nerelerde gruplanabileceğini, gruplaşma şeklini, yapıların birbirlerine göre konumunun nasıl olacağını ve yapı tipini belirleyen önemli bir faktördür. Kentin topografyaya uyumunun, yerleşim maliyetleri ve teknik problemleri açısından da önemlidir.

Topografya'ya göre biçimlenen kentleri düz alanlar, eğimli araziler, tepeler, vadiler, semerler ve su kenarları olmak üzere altı grupta toplanmıştır. Konya, Manisa gibi kentler ovada; Amasya, Tokat gibi bazı kentler vadilerde; Mardin, Trabzon, Erzurum, Harput, Van, Antakya, Kahramanmaraş gibi kentler ise kaleden aşağı doğru tepe yamaç ve eteklerinde; Göynük gibi bir kısmı Semerler adı verilen iki tepe arasında; İzmir, Antalya, İstanbul gibi bir kısım kentler ise deniz kenarında kurulmuştur (Özer, 1998:20).

II.A.1.b. İklim Koşulları

Yeryüzündeki canlılar evrimleri süresince iklim koşullarına uyabildikleri ve çevrelerini kendi gereksinmelerine göre uyumlu düzenleyerek, uygun yaşam ortamı yaratabildikleri sürece varlıklarını sürdürmüşlerdir. İklimsel özellikler, insanların günlük yaşamlarını, yani, barınma, çalışma, rekreasyon, üretim vs. etkinliklerini ve psikolojik durumlarını, bitki ve hayvanlarda ise ekolojik ilişkileri etkileyen önemli bir etkidir.

Ölçeği ne olursa olsun, kapalı ya da açık kentsel mekanın tasarlanmasında amaç, içinde yaşamını sürdüren insanın yaptığı eylemi zihinsel ve bedensel olarak zorlanmadan yapabilmesinin sağlanmasıdır. Kentsel açık mekanların tasarımında bu amacın sağlanması için iklim boyutu öncelikle ele alınması gereklidir.

Dış iklim koşullarından olan sıcaklık, ışınım, nem ve yağışlar, rüzgarlar bölgeye egemen olan iklim tipinin niteliğine bağlı olarak o yerlerdeki doğal ve yapay yaşama, yapıya farklı türlerde etki ederek, diğer öğeler ile birlikte kentsel dokuların görünüşlerindeki karakter ve farklılıklara yol açmaktadır. Bu farklılıklar; sıcak ve soğuk iklim bölgelerinde kentsel mekan içine kapalı, yoğun bir organizasyon gösterirken, ılımlı ve normal iklim bölgelerinde ise kentsel mekan seyrek, açık, az yoğun yapı adaları içinde büyük boşlukları oluşmuş kentsel dokuları oluşturmaktadır.

İklim ve yaşam konforu düşünüldüğünde, farklı iklim bölgelerinde farklı kent dokusu çözümlerine gidilmesi gerekmektedir. İklim özellikleri nedeni ile, kentsel mekan düzenlemeleri, yapı biçimleri, yapı elemanları ve bina malzemeleri açılarından belirgin bir şekilde farklılıklar göstermektedir. Tasarımda iklimsel veriler olarak, arazi konumu, hakim rüzgar yönü, güneş açıları dikkate alınmaktadır (Özer, 1998:18-20).

II.A.1.c. Bitki Örtüsü

Bitki örtüsü fiziki mekanın oluşumunda doğal ve kültürel bitki örtüsü olarak katkısı olmaktadır. Doğal bitki örtüsü, belirleyici çevre etmenlerine uyum sağlama ve türler arasında mekan, besin, ışık, su çekişmesi sonucu bir alanı kaplamış olan bitki örtüsü şeklinde tanımlanmaktadır. Bitkiler sayıları ve konumları, yer aldıkları alanın kaynaklarından en iyi yararlanabilecek biçimde yer alırlar (örneğin çöl bitkilerinin sudan yararlanabilmek için eşit aralıkta yer alması gibi). Kültürel bitki örtüsü, insan ve diğer enerjiler desteğinde, genellikle beslenme ve ekonomik yarar için insanlarca yetiştirilmiş türlerdir. Bazı orman alanları, tarım alanları, parklar bu tip bitki örtüsüne örnek olarak verilebilir (Özer, 1998:21).

Bitki ve yer örtüsü kentin algılanmasında ve tasarımında zenginleştirici öğeler olarak kullanılabilir. Bunlardan bitki örtüsü; ağaç, çalı (tek ve toplu halde), yeşil alanlar, tarımsal alanlar vb. arazi yüzeylerini örten öğelerdir. Boyut ve karakterlerinin özelliklerine göre değişik görünümündedirler. Yer örtüsü ise; toprak, kum, kaya, çakıl gibi yerel karakteristikleri olan renkleri ve peyzaj özellikleri mevsimlere göre değişebilen öğelerdir.

Kent mekanlarında bulunan bitki örtüsü, küçük konut bahçelerinden büyük kent parklarına, koru ve ormanlara kadar değişen çeşitli büyüklükte ve değişik yamaçlarda yer alır. Burada önemli olan, hızlı büyüyen kentlerde doğal bitki örtüsünde seçilen türlerin kent kimliğine yapacakları katkılardır. Ayrıca kentin doğal bitki örtüsü ile kentliler tarafından oluşturan bitki örtüsü arasında sürekliliğin oluşturulması kentin kimliğini zenginleştirecek ve bitki örtüsünün korunmasını sağlayacaktır.

Ege'de zeytin ağaçları, Akdeniz de narenciye, muz ağaçları, sıcak iklim bölgelerinde hurma ve palmye bitki örtüsü örnekleri sıralanabilir.

II.A.1.d. Jeolojik Yapı

Yer kabuğunun ve yüzey şekillerinin günümüzdeki durumu milyonlarca yıldan beri bir evrimin sonucu olarak, tektonik, volkanik ve sedimenter olgular sonucu yer kürede katmanlarını, dağlarını, denizlerini, ovalarını ve nehirlerini belirlemiştir. Bu oluşumlarda günümüzde, iklim, bitki örtüsü ve yaban hayatın etkileri altında süregelmiştir.

Kent mekanının jeolojik yapısı, kentin yoğunluğu ve karakteri açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bir yerleşmenin jeolojik yapısı da o kentin geleceği için önem kazandırmaktadır. Jeolojik yapının, depremler, yer kaymaları, zemin oturmaları, çığ ve volkanik gibi olumsuz etkileri vardır. İşte bu olumsuz etkileri nedeniyle tarihte bir çok uygarlıklar yok olmuş veya büyük hasar görmüşlerdir. Jeolojik yapı, yapıların boyutlarını ve yüksekliklerini etkilemesi yanında yapım teknolojisini de etkilemektedir. Günümüzde teknolojinin ulaştığı boyutlarla afetlerin bir doğal felaket olması yönünde büyük ilerlemeler sağlanmıştır.

Newyok'un Manhattan Yarım Adası'nın gökdelenlerle dolmasının sadece bir takım spekülâtörlerin baskısı ile olmamakta, daha çok sağlam olan kaya zemininin yüksek yapıların inşaatını kolaylaştırdığı ve ona olanak sağlamış olması, bugün Newyork'u Newyork yapan silüetin elde edilmesinde jeolojik yapının önemli rol oynadığını göstermektedir.

Kent ve mimari yapı elemanlarını etkileyen Foça taşı, Ankara taşı, Çeşme taşı, Efes mermeri gibi jeolojik yapı unsurlarının, sahip olduğu morfolojik özellikleri nedeni ile görsel, eğitsel ve turistik açıdan bölge, ülke ve hatta dünya çapında kentlere ün kazandırmıştır. Travertenlerin Pamukkale'ye, Peri Bacaları'nın Göreme'ye, kent silüetine etki yapan jeolojik yapıları o kentleri diğerlerinden farklı kılmaktadır (Özer, 1998:21-22).

II.A.2. Yapay Nitelikler

Kentleri oluşturan yapay öğeler, pozitif ve negatif öğelerdir. Yapılar pozitif öğeleri, bunların tanımladığı dış mekanlar ise negatif öğeleri ifade ederler. Bunlar arasındaki ilişkiler ve kurulan uyum, kent kimliğinin belirlenmesinde etken olmaktadır. Negatif öğeleri dolaşım sistemleri ve açık alanlar olarak tanımlayabiliriz. Dolaşım sistemlerinin parçaları yollar ve meydanlardır. Açık alanların parçaları ise yapıların nefes alma alanları (avlu, yan bahçe, ön bahçe vb.) ile yeşil alanlardır. Pozitif ve negatif öğelerin üçüncü boyuttaki ifadesi, yapı yükseklikleri ile tanımladıkları mekanlar arasındaki ilişkilerdir.

Pozitif ve negatif öğelerin yüzeylerini oluşturan çizgiler; doku, malzeme, renk yani yapılarda cepheler ve dış mekanlarda kaplamalardır. Yapı cephelerini meydana getiren dış çizgiler, pencere ve kapıların oranları, yatay ve dikey çizgiler, yapı malzemesi, renk ve dekorasyondur. Dış mekanlarda ise; yer kaplamaları, kentsel (sokak lambaları, panolar, vb.) ve doğal (ağaçlar, çiçekler, vb.) peyzaj malzemesi ile, kentsel mobilyadır.

II.A.2.a. Doku

Doku kentin temel örgü malzemelerinden biridir. Çeşitli sokaklar, meydanlar ve bloklar sisteminin özelliklerini ve çeşitliliğini belirler. Doku dik açılı (ızgara) düzenden organik, radyal düzene dek çeşitlilik gösterir. Dokunun değişkenleri, düzen sisteminin doluluk boşluk oranları ve yoğunluk derecesine bağlıdır. Dokunun, sokak ve yapıların tipi ve özelliklerine bağlı olarak ölçek ve tekrarlılık yanı vardır. Sokak genişliğine ve konumuna bağlı bir yönelme gösterir. İşlevselci kent dokusu tekrar ve ritimle sınırlandırılmıştır.

Çevrenin yapılanmasında, belli aralıklarla tekrarlanan karmaşık sahneler, yüksek binalar, yoğunluğu yüksek yada düşük ışık, kapalı ve açık alanlar gibi elemanlar kentin dokusunu oluşturur. Her biri kendi ritmik karakterine sahip, birbirleriyle zıt veya birbirinin içine akan estetik açıdan hoşnut edici görsel elemanlardır (Kepes, 1996:88).

Kentsel mekanda bulunan bazı öğeler insanın mekanı algılaması ve mekanla arasında bir bağlantı kurulabilmesinde önemli rol oynamaktadır. Mekanın, o kentte yaşayan halk tarafından kavranmasını sağlayan doku her zaman için kentsel yerleşmelerin gelişmesinde önemli görevleri yerine getirmiştir. Kentsel doku yollar, açık alanlar ve yapılar olarak sıralanabilir ve içinde bulunduğumuz kenti tanımamıza yardımcı olur. Bir çok araştırmacı kent mekanını, dolaşım (yollar, sirkülasyon), açık alanlar (meydanlar, yeşil alanlar, avlular) ve yapılar olmak üzere üç ana grupta tanımlamaktadır (Özer, 1998:24).

*Yollar

*Açık alanlar, insanlar arası ilişki ve bilgi alış verişinin sağlandığı ve kent kültürünün geliştiği mekanlardır. Yeşil alanlar, özel bahçeler ve meydanlar açık alanları oluşturur. Kent, topluma açık ve kişilere özel, yarı açık ve açık alanlardan oluşmuştur. Chombart de Laume, ortak kentsel mekanları objektif (topluma açık mekanlar; kilise, cami, okul, tiyatro vb.) ve subjektif (belirli kişilerin kullandığı, yarı özel) mekanlar olarak tanımlamaktadır.

*Yapılar ise, toplumun çeşitli gereksinmelerine cevap vermek üzere, çağın inşaat tekniğine dayalı malzemelerle bir fiziksel mekanın etrafını çeviren kütlelerdir.

Kentin dokusunu yollar, açık alanlar ve yapılar oluşturmaktadır. Bu üç öğe birbirine benzeşen ve tekrar eden yapı adaları, modüller ve parsel düzeni

ile belli bir kentsel mekanı oluşturur. Ama mekanda tekrar etmeyen, benzeşmeyen ve çok kere tek ve özgün elemanlar, kente belirli referanslar verir ve kenti tanımlayıcı (kent imgesi) ve kimlik kazandırıcı roller yüklerler (Özer, 1998:25).

Başka bir yerde bulunmayan özgün bir form, yerleşme düzeninin kimlik oluşturmaya yardımcı olur. Ama tek başına özgünlük bir kimlik için yeterli olmayacağı gibi özgün olmayan formların kimliklerinden de bahsedilebilir. Örneğin bugün Göynük ve Safranbolu'nun kimlikleri ayrılıklarından çok benzerliklerinden oluşur. Kimlik, akılda kalan olumlu özelliklerinin özgünlükle, abartma ile kurulabilir. Düzen getirme ile bir kentin oluşmasına yardımcı olacağı gibi, düzen kimliksizliğin ifadesi olan tek düze sıkıcı bir konumda kazanabilir.

Yapı kent dokusu ve bütünlüğünü, parçasını oluşturan ana fiziksel elemanlardan biridir. Blok, sabit ve hareketliliği olan bir parçadır. Blok kendi başına kentin çekirdek elemanı değildir. Blok daha çok birbirini tamamlayan ayrı özellikte yardımcı diğer kentsel mekan elemanları ve küçük blok birimlerinin ortaklığıyla kentin karakterini oluşturur. Blok biçimlenmesi bir kent olgusunun en kritik yanı sayılabilir. Bu çekirdek blok çevresindeki daha geniş blokların gelişen dokusunu dengeleyen bir baz görevini görür. Bir blok çekirdeğinin kişiliğini, ağırlığını, bir defaya mahsusluğunu çevresini saran diğer gruplarla olan ortaklığı, iletişimin sonucu oluşturduğu kendi başına işleyen strüktürü ve kişiliği olan bir iç mekan bütünlüğü sağlar (Karaman, 1991:31).

Kepes (1996:182) kentsel çevrenin sembolik yapısını okunaklı hale getiren dört unsurdan söz etmektedir. 1. Kentsel çevrenin algısal alanından, özelliklerinin bireyselliğini idrak ettiğimiz doğrultusunda, evler, sokaklar, alanlar, mahalleler, semtler gibi birimleri ayırt ederiz. 2. Bu birimleri tanımlayan sınırları, nehirleri, duvarları, uçurumları, form ya da dışavurum değişikliklerini okuruz. Böylece kent yapısının bölümlerini kavrarız. 3.

ile belli bir kentsel mekanı oluşturur. Ama mekanda tekrar etmeyen, benzeşmeyen ve çok kere tek ve özgün elemanlar, kente belirli referanslar verir ve kenti tanımlayıcı (kent imgesi) ve kimlik kazandırıcı roller yüklerler (Özer, 1998:25).

Başka bir yerde bulunmayan özgün bir form, yerleşme düzeninin kimlik oluşturmaya yardımcı olur. Ama tek başına özgünlük bir kimlik için yeterli olmayacağı gibi özgün olmayan formların kimliklerinden de bahsedilebilir. Örneğin bugün Göynük ve Safranbolu'nun kimlikleri ayrılıklarından çok benzerliklerinden oluşur. Kimlik, akılda kalan olumlu özelliklerinin özgünlükle, abartma ile kurulabilir. Düzen getirme ile bir kentin oluşmasına yardımcı olacağı gibi, düzen kimliksizliğin ifadesi olan tek düze sıkıcı bir konumda kazanabilir.

Yapı kent dokusu ve bütünlüğünü, parçasını oluşturan ana fiziksel elemanlardan biridir. Blok, sabit ve hareketliliği olan bir parçadır. Blok kendi başına kentin çekirdek elemanı değildir. Blok daha çok birbirini tamamlayan ayrı özellikte yardımcı diğer kentsel mekan elemanları ve küçük blok birimlerinin ortaklığıyla kentin karakterini oluşturur. Blok biçimlenmesi bir kent olgusunun en kritik yanı sayılabilir. Bu çekirdek blok çevresindeki daha geniş blokların gelişen dokusunu dengeleyen bir baz görevini görür. Bir blok çekirdeğinin kişiliğini, ağırlığını, bir defaya mahsusluğunu çevresini saran diğer gruplarla olan ortaklığı, iletişimin sonucu oluşturduğu kendi başına işleyen strüktürü ve kişiliği olan bir iç mekan bütünlüğü sağlar (Karaman, 1991:31).

Kepes (1996:182) kentsel çevrenin sembolik yapısını okunaklı hale getiren dört unsurdan söz etmektedir. 1. Kentsel çevrenin algısal alanından, özelliklerinin bireyselliğini idrak ettiğimiz doğrultusunda, evler, sokaklar, alanlar, mahalleler, semtler gibi birimleri ayırt ederiz. 2. Bu birimleri tanımlayan sınırları, nehirleri, duvarları, uçurumları, form ya da dışavurum değişikliklerini okuruz. Böylece kent yapısının bölümlerini kavrarız. 3.

Bölümlerin bağlantısını bağlan ve ilişkileri bağlamında, bir yanda kentin kan dolaşımını toplayan ve dağıtan trafik arterleri ve demiryolları ve geniş yolları, öbür yanda kapılar, pencereler, köprüler, tüneller ve uzun kapsamlı görüntüler olmak üzere okuruz. 4. Bağlantıları içinde bölümler bir ortak yapı olarak birlikte okunur; sembolik form, kent bütünüünün muğlak sembolüdür.

Açık yapısal bir şablonda idrak edilebilecek kadar küçük kentte, iletişim ve ulaşım şebekeleri bize çok şey söyler. Kent büyüdükçe, bölümlerin, sınırların ve ilişki bağlarının farklılaşması çok daha önemli hale gelir. Görsel düzeyde, bir bütün olarak ulaşım şebekesi giderek kavramsal, anlık görsel okunaklılıktan soyutlanmış bir haritacılık sorunu haline gelir. Bununla birlikte, ulaşım şebekesinin kilit bölümleri, yani köprüler, istasyonlar ya da öteki ayrıntılar, kendilerine özgü tarzları sayesinde sembolik hale gelebilirler: Çağ farklılıkları, kenti karakterize eden bölümleri daha da zenginleştirir. (Kepes, 1996:183)

Görsel alanda, özellikle de çevremizden algıladığımız ardarda imajlarda, imajların yanyana getirilmesi, en güçlü sembolik nitelikleri ortaya çıkarır. Kentlerimizde çok büyük binaların çok küçüklerle, kalabalık olanların boş olanlarla yanyana getirilmesi, yalın bir çeşitlilik anlamından fazlasını içerir. Kentsel görünümün temel birimi, sabit uzamsal mekan değil, görüntüler silsilesinin ulaşım ile tanımlanmış şablonudur (Kepes, 1996:179).

Kent peyzajı içinde zıtlık ile eleman çeşitliliğini, yapının potansiyeli ve gerilimi dolayısıyla bir canlılık ürettiği bir kolajın nüshasıdır. Formların dışavurumsal doğası konusunda yetenekli mimarların, tasarımcıların, ressamların ve heykeltıraşların işbirliğiyle, bir yeni mimari düzenler zenginliği, renk ve dokusal değerler devreye sokabilir. Her binayı, yalnızca malzemesini ve yapısal ilkelerini değil, hizmet ettiği yaşamın doğasını da dışavuracak biçimde yapılmalıdır. Bu küçük birimler düzeyinde güvenlik sağlandıktan sonraki adımda, binaları, birbiriyle ve zeminle uzamsal ilişkilerini ortak ruh

bağlamında daha geniş bir farklılaşma ölçeği yaratacak biçimde işbirliği içinde olmalıdır (Kepes, 1996:181).

Kimliği belirleyen en önemli karakteristiklerden biri ritimdir. Ritmin kimlik olgusunun değerlendirilmesinde önemli bir faktör olduğu örneklerle açıklanabilir. Örneğin düzenli, Hippadamus tipi kent planlamasının da beşinci yüzyıldaki Miletos yerleşmeleri grid planı ile en önemli kimlik karakteristiğidir. Düzenli yapı adalarının ritmik tekrarları bu kimliğin en belirgin özelliğidir. Agora ya da küçüklü büyüklü meydanlar haricinde yapı adalarının, yolların, düğüm noktalarının, yatay ve düşeyde devam eden monoton devamlılıkları yarımadanın tanrı evi topografik çizgilerine uyan düzensiz tekrarlara dayalı sur duvarları tarafından konturlanır. Sur içindeki rahatsız edici monotonluğa rağmen iki farklı ritmik kompozisyondan doğan özgür ve katı ritimler ortaya bir soyut resim sunmaktadır.

Şehirselsel boyuttan tek bina boyutuna geçildiğinde çoğu kez cephelerin kimliğini oluşturan çok etkili faktörlerden birinin yine ritm olduğu görülmektedir. Bu bakış açısı ile ritim faktörüne bağlı kimlik arayışı bir pencereden ya da bir kapıdan bütün cepheye, bir binadan binalar grubunun genel kompozisyonuna kadar yayılabilir (Yanar, 1996:35).

Miletos'dan eski dönemlere gidilirse özellikle Güney ve Batı Anadolu sahil bandında uzun dikdörtgen odaların bitişik, ayrı biraraya gelmelerinden oluşan ortak bir kimlik saptanmaktadır. Thermi, Poliocchi, Karataş-Semayük, Mersin, Troya, Eskişehir, Beycesultan, Tarsus gibi antik Anadolu yerleşmelerinin çeşitli katmanlarında görülen bu kimliğin esası megaron tipi evlerin düzenli ya da hafif düzensiz ritmik tekrarlanmalarıyla oluşan bitişik ya da ayrı nizamdaki çok çeşitli kompozisyonlarına dayanır.

Kıyı ve Orta Anadolu'yu birbirinden ayıran hacılar gibi sınır bölgelerinde karışık örnekler görülmesine karşın iç bölgede Orta Anadolu

yayla geleneğine dayanan özellikle evlerde eğik açılı köşelere olanak veren bir mimari kimlik gözlenir.

Miletos sonrası ise örneğin Antik Bergama kentinde, popüler grid planlamanın hemen yanı başında farklı bir kimlikte Bergamalı mimarların ortaya koyduğu yeni bir planlama eğilimi gözlenir. Bu kompozisyon gridin aksine karesel ya da dikdörtgensel formların, kütlelerin topografyanın çizgilerine uygun daha karmaşık ritmik devamlılıklarını sergiler. Konturu oluşturan sur çizgileri de bu planlama ile uyum halindedir.

II.A.2.b. Mimarlık

Kentin mimari anlatımı da kimlik faktörüdür. Yerleşmenin bahçeli kent düzeninde, ayrıık düzende veya blok düzeninde olması kimliğin oluşmasına katkıda bulunur. Tek tek yapıların güzel ve çirkin yanları, yapı gruplarının bütünü ve çevreleriyle birlikte bir araya gelerek kentin karakterini oluştururlar.

Yapılar, içinde yaşayan, onları kullanan insanların dünya görüşünü, estetik terciçlerini, yaşam biçimlerini: kısaca kültürel kimliklerini ifade edebilir. Her insan veya toplum yaşadığı mekanları ve çevreyi kendi kültürüne göre düzenler ve mimardan bunu ister. Eğer özlediğı farklı kültür biçimleri varsa bu taktirde o kültür kimliğine uygun yapılar ve çevreler oluşturur ve yeni çevreye uyum sağlayarak kültürünü değıştirmeye çalışır. Yapılar, toplumların yönetim biçimlerini, ideolojilerini ifade etme görevi yüklenebilir. Bu yolla mimari, siyasi rejimin kimliğinin anlatılması için araç ve amaç olarak kullanılabilir. Bazı mimari eserler birtakım kişileri, olayları anılarda tutmak için, onları anımsamak için bir araç olarak da işlev görürler. Mimari eserler, pratik fonksiyonlarının yanı sıra kent içinde psikolojik fonksiyonları da yerine getirerek önemli yapıların simgesel kimliklerini belirler. Belediye yapıları, adliye sarayı önemli kamu yapıları gibi (Kortan, 1996:97).

Yapı içeriden dışarıya tasarlandığı gibi, dışarıdan içeriye de tasarlanır. İç ve dış alanların ortak bir çözümü, her ikisinin isteklerinden de uzaklaşmadan bulmak, iç ve dışın arakesitinde duran duvar en önemli mimari öğeye dönüştürür. Yapıların kullanıcı talepleriyle programlanması gibi, kullanıcılarda yapının talepleriyle programlanabilir. Yapı kullanım amacına bağlı olarak çözülürken, iç çözümleme zaman içindeki değişimleri karşılayacak kadar esnek olmalıdır (Sayın, 1996:141).

Modern zamanların mimarlığı dönemin felsefesine ve teknikteki ilerlemeye paralel olacak bir biçimde uluslar arası bir stilin savunucusu olmuştur. Bu ulusları stil 1965 sonrası tartışmalarda yere ait farklılıkları yokettiği, tüm dünyadaki modern çevreleri tekdüzeleştirdiği, kimliksizleştirdiği gibi gerekçelerle eleştirilmişti. Ancak bugün, modern zamanların bu uluslar arası dilinin sonucunda oluşan herhangi bir yer sözcükleriyle temsil edilebilecek çevreyi eleştiren postmodern yaklaşımlar, ona alternatif bir yer olgusunu değil, her yerin eş zamanlı yaşandığı çevreleri ortaya çıkarabilmiştir. Dolayısıyla modern olanını eleştiren postmodernizm tersine mekansal bir farklılık değil, değişik türde de olsa mekansal bir aynılık getirmiştir (Akcan, 1994:46).

Bugün mimarlığa baktığımızda, mekanların kendilerinden uzaktaki mekanlarla etkileşim içinde olmasının bir sonucu, beklenenin tersine bir uluslar arası dil değil, eklektik bir biçim görülmektedir. Artık mimarlar dergi, televizyon gibi iletişim araçları sayesinde, sadece bir bölgenin geçmişindeki değil, dünyanın çeşitli yerlerindeki bina örnekleri ya da mimari stiller hakkında bilgiye kolayca ulaşp, istediklerine göndermelerde bulunabiliyorlar. Bunun da etkisi ile dünya mimarlığında farklı mimari stil ya da görünüşleri olan farklı binalar yanyana konumlanabiliyor. Tüm bunların aynı anda algılanması sonucunda içinde bulunduğumuz yer artık değişik geçmişlerin ve yerlerin biraraya gelip eş zamanlı yaşandığı bir nokta haline geliyor. Değişik mimar binalarının bir araya gelmesiyle, çeşitli yerlerin ve zamanların kolajından oluşmuş bir çevre oluşmaktadır. Son dönemlerde bu kolaj tek bir yapı

kompleksinde yaratma çalışmaları görülmektedir. Antik çağdan günümüze, çeşitli kültürlerce yaratılıp geliştirilmiş mimari stil, biçim ya da elemanların zengin dağarcığından çoğu zaman keyfi olarak seçilmiş parçacıkların kolajı binanın bütünü oluşturuyor. Bir yol üzerinde yürürken geçmiş, bugün ve geleceğin yabancılaştırılmış parçaları birarada yaşanmaktadır (Akcan, 1994:44-45).

Mimarlık, çok yönlü, disiplinlerarası bir meslektir; dolayısıyla da, bir mimari yapıt bir ucunda estetiğin, bir ucunda tekniğin bulunduğu çeşitli disiplinlerin, çeşitli mesleklerin, çeşitli uzmanlık alanlarının katkılarına gereksinim duyar.

II.A.2.c. Meydan

Kentlere simgesel zenginlik kazandırabilecek bir alanın kentsel meydan sayılabilmesi için sadece açık bırakılmış bir yer olmanın ötesinde, iki temel ölçütü yerine getirmesi de gerekir (Vardar, 1990:30). Kentsel meydan, tanımlı bir mekan olmak zorundadır. Bu nedenle açık yüzeyler mekan oluşturmaya yetmez; alan ancak onu çevreleyen yapı ve diğer öğelerle birlikte bir bütünlük oluşturur. Ortaya çıkan bütünlük kentsel meydanlardır. Diğer nokta ise meydanlar kentlilerce topluca çeşitli amaçlar için kullanabilmelidir. Böylece meydanlar sadece üzerinden geçilip gidilen yerler değil, kentlilerin özel günlerde, kültürel, politik, ticari faaliyetler için birlikte olabilecekleri kentsel odak noktaları olarak karşımıza çıkmalıdır. Bu özelliklerinin yanında süreklilik, mahremiyet, canlılık diğer meydanın nitelikleridir. Meydanlar fiziksel özellikleri ile kentlilerin biraraya geldikleri, birbirini tanıdıkları ve etkileşimde bulunma nitelikleri ile kentte birarada yaşama mekanları ve kent kimlik ideallerinin aynı zamanda tartışıldığı noktalardır.

Kentlilerin dini, siyasi, kültürel ve ticari nedenlerle açık bir mekanda toplanma gereksinmesi kentsel hayatla yaşattır. Antik kentlerde agoranın nedenli önemli bir kentsel mekan olduğu, bu mekanın hangi özenle düzenlendiği bugün bile ören yerlerinde göze çarpar. Roma döneminde agoraların yerini, önemli işlev farklılığı göstermeyen forumlar alır.

Kent meydanının toplumsal işlevi Latin ülkelerinde daha sonraki dönemlerde de sürdürülmüştür. Plaza, Campo, Piazza, Grand Place olarak adlandırılan kent meydanları, eski agoraların devamı niteliğindedir. Buralarda insanlar, başka insanlarla karşılaşmak, sohbet etmek üzere, gezintiye çıkarlar.

11.-12. yüzyıldan başlayarak Kuzey Avrupa'da da gelişen Pazar ekonomisiyle birlikte, ortalarında belediye, kilise ve pazar meydanı bulunan, ızgara tipi olan kentler gelişir. Ortaçağ sonlarında, Kuzey Avrupa'da şövalye turnuvaları, 17. yüzyılda askeri gösteriler kent meydanlarında yapıldı.

Rönesans mimarları kent meydanlarını, kullanabilirliğe veya gereksinimlerine göre değil, formal estetik değerlere göre düzenlerler. Kent merkezlerinde yan yana dizilmiş mütevazî ortaçağ evlerinin yerini, zenginleşen kent soyluların gösterişli yapıları almaktadır. Bu dönemde meydanların sayısı artar; rasyonellik, düzen, geometri, açıklık yoluyla mutlakiyetçi devletin düzeni kentsel mekanda da simgelenir.

19. yüzyılın, planlı ancak bazılarının göre çok mühendisçe olan kent gelişmesi Camillo Sitte'ye, şehir inşasının modalardan etkilenmeyen estetik ilkelerini aramaya götürür. Meydanların planlamasında göz önüne alınması gereken sanatsal ölçütleri saptamaya çalışır. Elde edilen sonuçlar ise şöyledir: Meydanlar kapalı, tanımlanmış, olmalıdır. Alanın çevresinin yapılarla ya da ağaçlarla, çevrili olması mekan birliğini yaratır. Meydanların ortaları boş bırakılır; heykel, çeşme vb. meydan öğeleri ortada değil, yan ve köşelerde yer alırlar. Meydanların büyüklükleri önemlidir. Alanın eni, boyu ve onu

çevreleyen yapıların yükseklikleri arasında ilişki vardır. Meydanların, etrafındaki yapılarla ve içinde yer alan anıt, çeşme gibi öğelerle ilişkileri vardır. Güzel olarak değerlendirilen eski birçok meydan geometrik olmayıp, onu çevreleyen yapılar da düzensizdir. Daha sonraki yüzyılda da plancılar bu ölçütlerden yararlanır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki kentsel gelişmelerde meydanlar unutulmuştur. Devir, ulaşım mühendislerinin devridir. Arabalara öncelik tanıyan, bol şeritli karmaşık kavşaklar, yaya yollarını, meydanları ve hatta yapıları kemirirler. İnsanlar evleriyle işleri arasında hızla gidip gelirken meydanlarda oyalanacak vakit bulamazlar. Bu tür yapılaşmada meydanlara yer yoktur. Kentliler de, ne özel ne anonim yaşamları keşfetmektedirler.

1975 yılında Rob Krier modern kentlerde geleneksel kentsel mekan kavramının kaybolmasına tepki olarak, içinde dünyadaki bir çok kent meydanı tiplerini de ele aldığı eserini yayımlayarak, modern kentlere kaybetmiş oldukları kentsel mekanı kazandırmaya çalışır. Aynı eğilimde, eski kentsel meydanlar da yeniden keşfedilmekte, yıllarca taşıtlara ayrılan meydanlar semt ve kent odakları yayalara geri veren uygulamalar çoğalmaktadır (Vardar, 1990:31-33).

Tarihin eski dönemlerinde meydan, törenlere ve dini aktivitelere sahne olan bir mekandı. Ancak modern kentin gelişimi, kent bünyesindeki değişimle birlikte meydanın fiziksel ve özellikle fonksiyonel özelliklerinin kaybolmasına neden olmuştur. Anlam özelliklerinin kaybolması ile bağlantılı olarak, kullanıcılarının ihtiyaçlarının karşılanamaması, meydanın kentsel bünye içerisindeki önemini yitirmesine neden olmuştur. Yine de, meydanları boşaltılmış alandan ibaret olmaktan kurtaran iki işlev 20. yüzyıla kadar süregelmiştir: Biri, bayramlar, festivaller, alaylar, özel kutlamalar, politik gösteriler, seçim konuşmaları vb. ile ifade bulan sivil kullanım, diğeri de trafiktir.

II.A.2.d. Referans Noktaları

Kentin kimliği referansla karıştırılmamalıdır. Kentte güçlü referans noktaları vardır. Eiffel Kulesi Paris'in kimliğidir diyemeyiz ama Paris'in önemli noktalarından biridir. Bu referans noktası ve onun çevresinde oluşan aktiviteler kentin o kesimiyle bütünleşmesi gerekmektedir. Buraları en çok kentin hangi kesiminin kullandığı da önemlidir. Bazı yapıların bir kentte kaç zamandır bulunuyor olması o toplumun örgütlendiğini, kendisine kararlı bir yaşam biçimi seçtiğini ve bu yaşam biçiminin işlerlik kazandığını gösterir. Referans noktaları aynı zamanda orada yaşayan toplumun referans noktalarıdır, ilişkileridir.

Mimari bir yapıt olan kuleler diğer mimari yapıtlardan daha fazla çevresi ile ilişkiye girmekte ve daha fazla estetik kaygıları içermektedir. Yapıların birçoğu belli bir mesafeden algılanırken, kuleler, çok daha uzaklardan algılanırlar. Kulenin, çevre estetiği üzerindeki etkisinin, özel bir yere sahip olması gibi, öyle bir yapıyla ilgili teknik sorunlarda özellikler taşır. Örneğin depremin, rüzgarın etkileri, bu binalarda daha fazladır.

Kimi uygarlıklar, kimi toplumlar, kulelere pek fazla ilgi göstermemişler, kuleler inşa etmemişlerdir. Örneğin Eski Mısır, Eski Yunan, Roma bu tür uygarlıklardandır. Ancak bunlara karşın kuleleri seven, kulelere önem veren, kuleler inşa eden toplumlarda tarihin farklı dönemlerinde olmuştur. Herodot Tarihinde, Tevrat'ta adı geçen Babil Kulesinden başlayarak, dünyanın 7 harikasından biri olan İskenderiye Deniz Feneri; Eiffel Kulesi; eğikliğiyle ünlü Pisa Kulesi ve çağımızın simgesi olan telekomünikasyon kuleleri, dünyanın en büyük yapısı olan Toronto CN Tower'a uzanan bir yelpazeye yayılmaktadır (Tümer, 1999:8-9).

Babil Kulesi kulelerin kulesi, kulelerin atası, kulelerin prototipi olarak kabul edilmektedir. Babil Kulesi, gizemlilik, simgesellik ve yüklenen anlamlar açısından, antik dünyanın en önde gelen yapılarından biridir. Kimilerince bir

çirkinlik anıtı olarak görülen, ama kimlerince de, bilimin, teknolojinin, modernizmin simgesi olarak kabul edilen Eiffel Kulesi 1887 yılında başlamış ve ikibuçuk yıl içinde bitirilmiştir. Paris'in evrensel simgesi olarak yerini almıştır. Bunların yanında Prag'daki, Çin'deki, İtalya'daki, New York'taki kulelerin her birinin öyküleri, efsaneleri, gizemlikleri, estetiği ve teknikleri, işlevleri vardır. Kule olmayan ama kule etkisi yaratan nesnelerde vardır. Örneğin kimi yüce dağların doruk noktaları, uzun kayalar, Kapadokya'daki Peri Bacaları, kaktüsler, selviler, sedir çamları doğanın yarattığı ya da zaman içinde varettiği kulelerdir. Menhirler, toprağın üzerine dikilmiş kocaman taşlardır (Tümer, 1999:10-23).

II.A.2.e. Kent Mobilyaları

Kent, içinde barındırdığı farklı varlık alanlarında yer alan devingen, birbiriyle ilişkili sistemlerin tümüdür. Bu sistemler, kişilerin yaşam tarzı, toplum kişiliği, kamusal, özel ya da yarı özel mekanlar ile kent doğası ve tüm kent öğeleri olabilir. Bütün bunlar ise kent açısından birer kimlik belirtisidir. Bu anlamda kent kimliği geçmişten geleceğe uzanan tüm fiziksel ve moral kültür öğelerinin genel görünümün toplu bir mesajıdır. Kent kimliği bir yönüyle de algılamaların toplamı ve etkisidir. Bu etkiyi yaratan kent mobilyaları da dahil olmak üzere kent mekanları ile her türden kentsel birim ve öğelerdir.

Çağdaş iletişim kuramcıları, kentin, onu değişik şekilde yaşayan, algılayan bireyler ve toplum kesimleri üzerinde etkin mesajları olduğunu ileri sürmüşlerdir. Çağımız kentleri toplumsal iletişim ve bilgilenmenin yoğun olduğu merkezlerdir. Kişilerin kent içi davranışları, mekanı ve çevre düzenini algılamalarıyla ilişkilidir.

Çevre düzeninin davranış ve yaşam tarzını belirleyici bir faktör olması, mekanın ve çevre düzeninin kültürel boyutu olarak nitelendirilir. Bu ise içinde

yaşayan insan ile, fizik ve moral elemanları ile kent kimlikleri arasındaki ayırıcı varlıkların özünü oluşturur.

Kent mobilyaları da bu iletişim ortamına değişik boyutlarda katkıda bulunur. Kentsel görünüm içerisinde, yola bağlı olarak göz önüne serilen öğeler, imgelenmeyi ve ilgiyi doğurur. Zihni hazırlar, dikkatli kılar. Genellikle görüntü elemanı olarak sergilenen öğeler, ayrıntı da olsa her şeyi söylemiş olur. Bu ayrıntı öğelerine kent mobilyası denmektedir. İnsanların yaşayarak, seyrederek dolaştığı mekanların makyajı, süsü gibidirler. Sokak mobilyaları, kentsel çevre karakterini güçlendirici görüntü elemanlarıdır. Herkese açık ve kamunun sorumluluğunda olan yapılanmış veya yapılanmamış kentsel kamusal alanlarda, kent mobilyaları, genellikle mekanı tanımlayan veya tamamlayan öğeler niteliğindedir. Koruma amaçlı, süsleme amaçlı, eğlenme-oyun amaçlı, ticari amaçlı olmak üzere kent mobilyaları çok çeşitlidir. Kent mobilyaları açısından her kente özgü, özel ve özgün çözümler getirmektedir. Kent mobilyaları, çevre içinde diğer kent öğeleriyle birlikte daha geniş bir bütün içinde ele alınarak işlevi ile uyumlu strüktürel, fonksiyonel ve estetik bir değer taşımaktadır.

Trafik işaretleri, ışıklar, oturma yerleri, bahçe duvarları, çit, parmaklık, telefon kulübesi, posta ve çöp kutuları, direkler, yangın muslukları, parkmetreler, çeşitli afiş türleri vb. sokak dekoru içinde mobilya niteliği taşıyan değişik öğeler sıralanabilir. Sokak dekorunu bütünleyici ve gözlemciyi uyarıcı nitelikleri vardır. Sokak ve meydan görünümlerinde etkili olan elemanlardır. Bu yüzden sokak ve meydanların vazgeçilemeyecek küçük parçalarını oluştururlar. Bazı durumlarda özellikle belirgin olmaları istenir. Örneğin Avrupa'da kullanılan yangın muslukları kırmızı boyalıdır ve hemen algılanır. Yol işaretleri açık seçik ve belirgindir. Yol bütününde her şey basit, mekan karakterlerini güzelleştiren ve kolay algılanabilir olmalıdır. Eski kent mekanlarının karakterinin zenginleştirilmesinde etken olabilecek bu öğelerin, geçmiş ile ilişkili olarak kullanılmasında kentsel çevre imgesi açısından yarar

vardır. Yola bağılı mekanlar dizgisi ile sokak mobilyasının çevre karakterinin belirlenmesi açısından tanımlayıcı ve tamamlayıcı olmalıdır.

Toplumun değişik kesimleri tarafından farklı anlaşılan kent mobilyalarının tüm kültür grupları tarafından anlaşılabilirlikte yalınlıkta olmalıdır. Her kültürel kökenli kullanım nesnesi gibi, kent mobilyaları da temel kullanım işlevlerinin yanı sıra toplum içinde zamanla bir anlam aktarma, anlamaya konu olma, bilgi iletme, bir bildirinin taşıyanı olma gibi iletişimsel işlevleri de yüklenirler. Böylece nesne kendisini anlatmakla kalmaz, katıldığı çevrenin peyzajı içinde işlevsel, anlamsal estetik boyutlarda görevler yüklenerek çevre kimliğinin ayırıcı, özelleştirici varlıklarından biri olarak yerini alır (Bayrakçı, 1991:76).

Kent kimliği zaman içinde oluşur ve gelişir. Kent mobilyası ise daha kısa ömürlü bir sistemdir. Kullanıcıların sosyal kültürel davranış özellikleri, nesneden beklentileri, görsel, estetik değer yargıları ile çevre düzeni içindeki işlevsel, anlamsal gereklilikleri gibi faktörler altında oluşur ve gelişirler. Kent kimliğine dayanan, onun ayırıcı öğelerinden biri olan ve destekleyen bir sistemin parçası olarak, kent mobilyaların hem teknik hem de görsel açıdan kent içinde süreklilik göstermesi zorunludur. Bu süreklilik salt bir sistemin parçası olduğu için değil, herkes tarafından anlaşılır ve kullanılabilir olmayı gerektiren bir dil özelliği taşımasındandır. O halde kent mobilyaları için yüklendikleri işlevsel görevlerin yanı sıra kent kimliği ile ilişkileri açısından, kentin anlamsal, simgesel boyutunun oluşmasında katkıda bulunmaktadır. Kent mobilyalarının oluşturdukları simgesel boyut, çok yönlü bir iletişim ağının varlığından kaynaklanır. Bir yandan nesnelerle kenti kullanan kişiler arasındaki işlevsel anlamsal iletişim, bir yandan da kent mobilyalarının, kent otoritesini temsil eden bildiriler iletmesi, bu iletişim ağının odak noktalarını oluşturur. Kent mobilyalarının, genelde kent kimliği, özelde çevre kimliği ile olan doğrudan bağları nedeniyle, kent mobilyaları tasarımında onların çevreden soyutlanarak tekil bir nesne olarak ele alınıp çözümlenmesini engeller.

Kent de çağdaş yaşam düzenini kuran, kent mekanlarını yaşanabilir, kullanılabilir kılan kent mobilyalarının; kişisel mekanları yaşanabilir kılan öğeler düzeninin benzer işlevi gibi, kent içinde eşanlı bir düzeni ve kimliği söz konusudur (Bayrakçı, 1991:76).

II.A.2.f. Sokağın Tanımlanması

Geçmişte kentlerin sosyal kültürel hayatında en önemli rol oynayan mekanlardan biri olan sokak, antik çağ, orta çağ, Rönesans ve Barok'ta önemli bir yaya mekanı olmuş ve 19. yüzyılın ilk yarısına kadar bu geleneksel karakterini korumuştur. Kentlerin büyümesi ile gelişen araba trafiği ile sokak boyutu değişmiş yer yer caddelere dönüşmüştür.

Sokak, yapıların arasındaki yol anlamında kullanıldığı gibi hoşagitmeyen, niteliksiz, aşağılayıcı bir anlamda da kullanılmaktadır. Oysa, insan bir çok şeyi çocukluk yaşlarından başlayarak sokak yaşantısının içerisinde öğrenir.

Çocuklar, olgun bir büyük kent yaşamının ilk temel ilişkilerini, aralarında herhangi bir somut bağlantı olmasa da, insanların birbirlerine karşı genel bir sorumluluk duymaları gerektiğini, erginlerden ancak sokaklarda öğrenebilirler. Aralarında akrabalık, arkadaşlık duyguları ve mesleki ilişki bağları olmayan insanların, birbirine karşı o ufak genel sorumluluğu taşıdıkları ancak yaşantı içinde öğrenebilirler. Bu öğrenme süreci yola bağlı mekanlar dizisi ile belirtilen zengin nitelikli sokak türleri içerisinde geçerse bunun sonunda insan çevresindekileri sevgi nesnesi olarak görebilme yeteneğini kazanır. İnsanın yaşantı mekanının sınırlı ve küçülmüş olması durumunda, yakın çevresinin sınırlarını aşan ilişkiler kurmada gerekli duygusal kaynaklı yeteneği elde edemez. Kentsel olgunluğa erişemeyecek, büyük kentin önde gelen niteliği kentsellikten payını alamayacaktır. Kent, kentsel iletişim ve bütünleşmeyi yaratacak fiziksel ve ruhsal mekanı

veremiyorsa, insan da içine kapalı, egoist, bireyci, algılamada fakir, ön yargıların tutsağı, grubundan olmayanlara karşı saldırgan duyguları kolaylıkla harekete geçirebilir kişiler olarak yaratılmış olacaktır. Böylece insan evine kapanarak yalnızlığa itilmekte, sokağı ve dış çevresini unutmaya zorlanmaktadır. Kentsel çevre ile karşılıklı etkileşim içinde olan insan, sokakların gürültülü, pis, çamurlu, çirkinliğine birde beton yapıların tekdüzeliği katılığı eklenirse, kent dışına yada evine saklanmayı yeğ tutacaktır. İnsanın beş duyusu ile çevreye sıkı sıkıya imgesel bağlılığı yerine çevre onları modern bir hapisane gibi tutuklamış olacaktır.

Sokak, mahalle, meydan vb. mekanların oluşturduğu kentsel çevrenin, devamlı kullanıcıları tarafından, kolaylıkla seçilebilir, tanınabilir ve övünebilecek nitelikte olması, ruhsal düzeyde güvenlik ve kent ile özdeşleşme duygusu yaratır.

Sokak mekanı bir yaşam biçimini ifade eder. Bu yaşamı sağlayacak ve mekanı tamamlayacak elemanlar ile yayaların ilişki yoğunluğu ortamın canlılığını etkiler. Sokak mekanını tanımlayan elemanlar da çok farklı olabilmektedir. İki yanı binalarla tutulan yaya aksları olabildiği gibi, bir yanı duvar diğer yanı su elemanı olan bir rıhtım da sokak düşüncesini ifade eder.

Odak Noktası

Bir kentin bütünü içinde vurgu niteliği taşıyan nesnelerin perspektif içinden görünümüdür. Bir mimari kompozisyon içinde güçlü kişiliği ile ortaya çıkan öteki öğelerden ayrılan veya özel olarak tasarımda ayrılması istenen bitiriş öğesidir. Öğenin kişiliği, çevre ile arasındaki çelişkiden doğar. Bu çelişkinin dengelendiği noktada heykel gibi ortaya çıkar. Bu bir cami minaresi, kilise kulesi olabileceği gibi, herhangi bir çeşme, anıt veya heykel niteliğindeki görüntülerde olabilir. İçinde yer aldığı mekan öğelerinden boyut, form, malzeme ve ayrıntı bakımından farklılıklar gösterir. Kişi üzerinde çarpıcı ve ilk bakışta farkedilme özelliği vardır. Odak noktaları kişilerin mekan imgesini oluşturmada etkin rol oynar. Odak noktasının bireyleri yönlendirici, yol

buldurucu, kaybolmalarını önleyici bir rolü de olabilir. Kişi üzerinde çarpıcı ve ilk bakışta farkedilme özelliği vardır.

Dalgalanma ve Sapma

Bir dış etkenin etkisinde kalarak yapıların hareket ediyormuş gibi olması durumudur. Dalgalanma olayının geliştirdiği çeşitli sahneleri sokakta oynayabilme olanağı vardır. Bu sahneler düşündürücü olabileceği gibi, gözlemcinin ruhsal durumu ile ilgili olarak, farkedilmeyebilir. Dalgalanmalar ilgi noktalarının bireylerin karşısına daha ani biçimde çıkmasını sağlayıp merakı artırır. Bu şekilde sürprizlerle dolu bir güzergah olup zevkli, ilginç bir dolaşımı sağlar. Bu mekanlarda birbirine iletişim vardır. Son varış noktası ise en önemli objedir. Kıvrımlı dar sokakların yapılmasındaki amaç, kişilerin ilginç kent öğelerini gözleyerek çeşitli görünümlele zengin bir mekana sahip olmaları istemidir.

Sapma ise mekanların doğrusal olmayan bağlantı biçimleridir. Dalgalanma olgusunun bir bölümü olarak algılanabilir. Burada ani çıkışlar yoktur. Kendi içerisinde sürüp gitme hali yani devamlılık vardır. Kıvrılan zemin yüzeyleri, yapıların cephe, renk ve malzemelerindeki değişimi bu etkiyi verir. Yola bağımlı mekanların ilişki düzeni üzerindeki değişimler insanın algılama veya düşünme olgularını olumlu etkiler. Hafif bir dönüş formu olan sokakta, gözlemci dönüş sonrası ne olduğu hakkında hazırlıksızdır. Ama yön değişikliği belli belirsiz ve rahatsız edici değildir.

İç ve Dış Bükey Mekanlar

İç bükey sokakların mekanı içine yöneltici bir niteliği vardır. Bir tepenin üzerinde içe doğru çukurlaşmış olan, kent içi yer biçimleridir. İç bükey mekanlar, kişiyi daha sıkı sarar içlerine alır. Vurgulanması istenen öğeleri ortaya çıkarabilecek bir özelliği de vardır. Böyle bir sokağın varlığı, yayayı veya gezenin o sokak ve değerlerinin bütününe görmesine yardımcı olur.

Dış bükey sokakların ise kişiyi mekan dışına yöneltici, itici özelliği vardır. Bu sokak tipi, dünyanın bir küre olduğunu ve bu yuvarlaklığın dışarıya bakan kısmının üzerindeki dönüklüğü anlatır. Bu bir anlamda, dalgalanmanın veya sapmanın düşeydeki durumudur. Sürüp gitme hali olmayan bir sokak biçimidir. Dış bükey olgusunun ucundaki obje bir simge niteliği taşıyabilir. Böyle bir konak, tapınak, kale, saray gibi öğeler olabilir. Bu durum ile mekan daha olağanüstü bir görünüm kazanır ve canlılık gelir.

Yapılar Arasında Uyum

Herhangi bir sokakta, iki yanın ayrı karakterde, fakat kendi sıralarında uyumlu olması durumudur. Böyle mekanlarda yolun iki ayrı cephesindeki farklılaşma karşılıklı bir ahenk içinde gelişmiştir. İki ayrı cephedeki farklılaşma birbirlerini olumsuz yönde etkilemez. Örneğin, sokağın ayrı yanlarından biri tarihsel dokuyu yansıtan yapılar biçiminde iken, diğeri uygun ölçekte modern yapılar veya bir ağaç sırası, bir duvar biçiminde bile olabilir.

Sokağa Davet ve Çıkmaz Sokak

Bir mekandan diğerine akıcılığı olan, gözlemciyi bir arayışa yönelten sokak türüdür. Bir güzelliği, alımlılığı veya başka bir yönüyle kişinin merakını uyandırıp canlılık getirir. Kendisine ilgi duyulması istenen yerlerde kullanılan bir geçiş biçimidir. Genellikle uzaklardan farkedilemez, ancak yaklaşıncaya çekiciliğin anlamı ve özelliği belirginleşir.

Çıkmaz sokakta amaç, kişiyi bir noktaya getirip, sürprizle durdurmaktır. Bazı hallerde gözlemciye yanlardan çıkış veya geçiş hissini verse de, o çevreyi yaşadıktan sonra, geriye dönüşün kaçınılmazlığı anlaşılır. Kesin kapalılık, bütün iletişimin yada bildirilişimin kesilmesi durumudur.

Y Tuzağı

Bir yolun ikiye ayrılması ile oluşan mekanlardır. Buna üç yolun kesişme noktası da denir, ancak yollardan biri diğer ikisine göre daha genişcedir. Y tuzağında bir ikilem söz konusu olabilir. Yani kişiler nereye

sapacağını şaşırabilirler. Böyle noktalarda trafik bakımından yavaşlamak kaçınılmazdır. Konut veya dinlenme bölgesinde aranan bir çözüm yolu olabilir.

Kilit Geçiş

Ulaşılabilecek mekanın gizini çözecek yaya tünelleridir. Anahtar niteliğindeki bu küçük hacimlerden geçilerek asıl varılmak istenilen önemli ve büyük mekana girilir. Algılama belki bilinç altında olur, ancak böyle mekanları olan çevrede bir süre dolaşmak gerekir. Kilit geçişler karanlıktan aydınlığa çıkışı simgeler. İnsanları önce dar, karanlık, küçük bir mekana sokup, esas gösterilmesi amaçlanan yeri, gönül açma ve huzura kavuşturma gibi bir duygu ile algılatmak için tasarlanır. Ulaşılmak istenen ana mekanın etkisini güçlendirir.

Çerçeve

Kişiye o noktada durup da görünümü hazzetme isteği verir. Çerçeve görüntüdeki fazlalıkları atıp budayarak, istenen en güzelini göze sunar. Kentin herhangi bir bölümünün veya ögesinin içerisinden bir bakıştır. Çerçeve, bazı özellikleri göstermek, seyrettirmek için durulan bir noktada imgesel sınırlılık getirme olgusudur. Benzeri kullanım mimari yapılarda da söz konusudur. Bir evin veya sosyal mekanın yola açılırken ilginç öğeleri veya ayrıntıları çerçeveleyerek seyrettirecek biçimde tasarlanması mimarların özen gösterdiği bir tasarım olayıdır.

II.B. Sosyo-Kültürel Nitelikler

Kentin kimliği kente özgü fiziksel nitelikleri yanında asıl belirleyici olan o kentte yaşayan kentlilerin sosyo-kültürel özellikleridir. Kentte yaşayanların tarihsel süreçte oluşturdukları alışkanlıklar, değerler, inançlar mekanın oluşumunda, kimlik kazanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Mekanın üretiminde kültürel yapı etken olurken aynı zamanda mekanda kültürel

yapının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Gerek kent bütününde gerekse dünya ölçeğinde farklı mekanların meydana gelmesine neden olmaktadır. Toplum tarafından üretilen kültür diğer toplumlardaki kültürlerle ilişkilere geçmekte ve olumlu veya olumsuz olarak etkilenmektedir. Bu iletişim aracını ise kitle iletişim araçları sağlamaktadır. Aynı şekilde kent bütününde veya kentin bir parçasında da karşılıklı, yüzyüze ilişkiler ve kitle iletişim araçları kent kimliğinin oluşumunda, değişiminde yeniden üretilmesinde etkili olmaktadır. İnsan ilişkileri yanında gelişen teknolojilerde kentin fiziksel ve toplumsal yapısında radikal değişikliklere neden olmaktadır.

Sanayi devrimi ile ortaya çıkan kentleşme var olan değer yargılarını çok derinden etkilemiştir. Aynı şekilde iletişim alanındaki teknolojik devrim, ulaşım alanındaki teknolojik devrimler kent kimliğini değiştirmektedir. Teknolojik değişim ile kültürel etkileşimler hızla yayılmakta kentler yeni kimlik arayışına veya var olan kimliğini koruma çabası içine girmektedir. Kent kimliğini belirleyen diğer bir etken ise planlamadır. Kentin fiziksel ve sosyal oluşumunda plancılar, mimarlar ve mühendisler gibi teknik elemanlarda kentin biçimlenmesinde ağırlıklı bir söz hakkına sahiptir. Kent sosyal bilimler arasında, disiplinler arası bir konumda bulunmaktadır. Bu yüzden farklı disiplin elemanlarının birlikte ortak çalışmasını da beraberinde getirmektedir. Teknik elemanların kente özgü kararları da özellikle kentin geleceğinin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Teknik elemanlar yanında kente özgü kararları alan ve uygulayan kent yöneticileri de kent kimliğin oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Diğer bir etken ise imarla ilgili mevzuattır. Mevzuat da yer alan yapılanma ile ilgili koşullar, koruma ve kullanma dengesi de kentin fiziki niteliğini belirlemektedir. Kent çok karmaşık ilişkilerin bir sonucu olduğundan zamana ve mekana bağlı olarak sosyo-kültürel niteliklerin birbirlerini etkileşimi kentin kimliği oluşmakta, kendini yenilemektedir. Sosyo-kültürel etkileşimlerde niteliklerin bazıları zaman ve mekana bağlı olarak etkileri de diğerlerine göre farklılaşmaktadır.

II.B.1. Toplumsal

Kentler kimliklerini kendileri seçmezler. Kentlere kimlik orada yaşayanlarca verilir. Kentin kimliğini toplum verir. Dar anlamda o kentte yaşayanlar, geniş anlamda o ülkede yaşayanlar verir. Kentlerin kimliği orada yaşayanların kimliği ile oluşmakta ve birbirleri ile etkileşime girmektedir. Kentler veya mekanlar toplumun yaşamını yansıtıyorsa, doğrudan doğruya belirsiz olan kimliklerini de yansıtmış olacaktır. Bir yerleşimde oturanlar, yaşayanlar bir takım ortak kimlikler taşıyorlarsa, o zaman o kentin kimliği daha belirgin olarak ortaya çıkacaktır. Bu doğrudan doğruya toplumun yapısıyla, toplumun yaşam biçimiyle ilgili olmaktadır.

Kentin bir kişi tarafından bütünüyle algılanması mümkün olmamakta, kent parça parça algılanmaktadır. Algılanan bölümleri ile bir imge oluşturmaktadır. Ayrıca kentin aynı yerleri farklı kişiler tarafından farklı olarak algılanmakta, zaman içerisinde de algılamada bir gelişme ve değişim olmaktadır. Kentte yaşayan kişilerce bir veya birkaç kimliğin ortak olarak oluşması için kişilerin hem fikir olması gerekmektedir. Kişiler kendi deneyimlerini birbirine aktardığı gibi iletişim gibi diğer araçlarla daha geniş bir kitleye aktararak etkileşime girmekte, anlamlar oluşturulmaktadır. Kente kısa bir süre için ziyaret amacıyla gelenler olduğu kadar o kentte yaşayanlar en asgari düzeyde uzlaşmaktadır. Kentin kimliği kişileri aşarak toplumsal olarak süreç içinde etkileşimlerde bulunarak zamanla kararlı hale gelmektedir (Tekeli, 1991:81-82). Bu durumda etkileşim daha kuvvetlenmekte ve geniş bir çerçeveye yayılmaktadır. Ancak kişilerin, grupların veya diğer etkenlerin, oluşan kimliğe dönük farklı deneyimler yaşamaya başlaması veya yaşaması, muhalefet oluşturmaları kimliğin gelişmesine, değişmesine veya farklı kimliklerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu şekilde kimliğin değişmesi toplumsal yapıda oluşan krizlerle, toplumun yeni bir aşamaya geçmesi ile ilgili olarak görülmekte ve bunun sonucunda kentin fiziksel niteliklerinde bir değişim veya farklı bakış açıları gündeme gelmektedir.

İnsanların bir yapı, belirli bir çevre ya da tüm kente ait izlenimleri, imgesel düşünceleri gerçekte yalnız “görsel izlenimleri”in çok ötesindedir. Her bir kentte farklı kişiler için farklı değerler taşıyan pek çok anlamlar, anılar, deneyler, ümitler, karamsarlıklar vardır. Bütün bu etmenlerin ışığında her birey kent ünitelerini, birbiri ile ilintili olarak kendi belleğinde resmeder, imgeler. Farklı bireylerin belleklerindeki görüntüler veya imgelerden en önemlileri belirli bir yakınlık-çakışma halindedirler. Bu şekilde elde edilen bir değerlendirme, kentin ortak görüntüsü, imgesidir. Her bir mimari yapıt bu bütüncül görünümün ayrıntılarını, bazen de tümünü etkiler. Kentin imgesi büyük ölçüde bu mimari yapıtların hep birarada bir uyum ya da kaos halindeki durumu ile vardır.

Mekanı sahiplenme ve uyum kavramları da kimliklendirme de önem kazanmaktadır. Orada oturma süresi, oralı olma duygusu, sosyal çevrenin yapısı, oturma yerinin çocukluk, gençlik, askerlik gibi yaşantısı içinde hatıraların olması, arkadaş, komşu çevresi gibi çeşitli sosyal ilişkilerin oluşması sembolik ve duygusal olarak yere bağlılığın kriterlerini oluşturmaktadır. Kimliğin mekana duygusal bağlarla açıklanmasında, mekanın yaşam güvenliği, konforu, kalitesi gibi unsurların varlığı ve sunumu bu sosyal ilişkilerin oluşumunda önemli rol oynamaktadır (Özer, 1998:12).

Sosyal kimlik, insanlararası ilişkiler, arkadaşlık, komşuluk ilişkileri, duygusal mekan yaşantıları, hatıralara gereksinimlerin karşılanabilirliği, biçimlendirme, oluşturma süreci ve kararlarına katılma gibi faktörler mekana duygusal bağları oluşturmakta ve yönlendirmektedir.

Bir kentte yaşamak, orada sadece yaşamını sürdürmekten de, orayı sömürmekten de farklı bir şey olmalıdır. Yaşamak, katılmaktır; emek vermek ve yaratmaktır. Salt tüketici olarak değil üretken olarak varolmaktır. Kentsel yaşam üretkenliğe, katkılara dönüştürülmelidir: Görüş, fikir, politik tavır, dertlenmek, sorun edinmek biçiminde. Bu ürünler de, çeşitli sivil etkinlik

ortamlarında diğer kentlilerle paylaşılmalıdır. Kent kimliğini, bu üretkenlik ile bulacaktır (Acar, 1996:62).

İnsanlar, kentlerine çeşitli biçimlerde bakabiliyor. Kimisi, en edilgen anlamda, bulundukları yer gözüyle bakarken kimi yaşamını sürdürdükleri, en asgari etkinlik düzeyinde varoldukları yer olarak bakmaktadır.

Kente bulundukları yerden başka bir anlam yüklemeyenler de aşırı bir yararcılık, hatta çıkarıcılık; bir etkinlik katan değil eksilten bir etkinlik anlayışı görülebilmektedir. Onlar için kent, taşından, kaldırımından yarar ve kazanç çıkarılacak yerdir. Bu kişisel yararlar, çoğunlukla toplumsal zararlar olarak gerçekleşmektedir. İlk akla gelen biçimi de rant vurgunculuğu. Kenti sadece yarar sağlayan, sağılacak bir yer olarak görmek, kenti kimliksiz ve kişisiz, anonim bir yer olarak görmek dürtüsünü beslemektedir. Kent, bu insanlar tarafından, sömürülecek bir ortam, kendi çıkarlarını gerçekleştirecekleri yer olarak algılanmaktadır.

Kimliğin temel kaynağı, kullanıcının kimliğidir. Yani toplumdur. İnsanların taleplerinden, farklı taleplerinden oluşan toplumsal ihtiyaçlar ve onların zenginliği, çeşitliliği mimarın kimliğinden önce gelmektedir. Mimarın yaratıcılığı vardır, kimliği vardır. Bazı mimarlar daha yaratıcı olacaktı ama kaynak, toplumun çok zengin ihtiyaçlarıdır. Kimlik arayışını bir kıyafet, bir yeknesaklık arayışı olduğuna ilişkin eleştiriler, kimliği bir biçim gibi görme tutumları aslında sığ tutumlardır (Gürsel, 1996:40).

Birey mümkün olduğunca çok çeşitli mala, hizmete ve imkana çok kolay şekilde erişebilmelidir. Kişi tercih ettiği yaşam ortamını seçebilmeli, istediği an farklı pek çok çeşit çevreye, yeşil alanlar dahil olmak üzere, girebilmeli ve yaşadığı dünyayı mümkün olduğunca kendi kişisel kontrolü altında tutmalıdır (Lynch, 1996:106).

Bireysel katılımların gerçekleşmesi için, birey ve onun içinde yaşadığı sosyal ve fiziksel ortam arasında aktif bir ilişkinin kurulduğu, düşük yoğunluklu bir çevre yeğlenecektir. Böyle bir çevrede birey, istekleri doğrultusunda yönlendirip üzerinde gerekli değişiklikleri uygulayabildiği kendi özel dünyasına sahip olacaktır (Lynch, 1996:108).

Kişiler arasında ideal bir ilişki ağının kurulması en az seçme özgürlüğü kadar önemlidir. Bir şehir hakkında devamlı dile getirilen arzular vardır. Mahalli örgütlenmenin artması ve komşuluk duygusunun pekişmesi, toplumun farklı kesimleri arasında yaşanan ayrımcılığın ve sosyal yalıtımın en aza indirgenmesi ve kişiler arası münasebetlerin en hızlı ve kolay biçimde kurulabilmesi açısından sosyal temasların olabildiğince yoğunlaşması gerekmektedir. İlişkilerin azı kadar aşırısı da olumlu değildir. Komşuluk ilişkileri içinde olma insanı özgürce düşünme, fikir üretme ve yaratıcı uğraşlarla ilgilenme gibi faaliyetlerden alıkoyabildiği gibi mahalli boyutlarda çok güçlü bir toplumsal örgütlenme kente karşı bir alakasızlık ve belediyeler arasında doğabilecek bir düşmanlık anlamına gelebilir. İnsanlar arasındaki etkileşim potansiyel olarak en üst seviyede seyredebilmeli, ama bu her zaman bireyin kontrolü altında olup ona istediği an kendini sakınma imkanı vermelidir. Bir benzetme yapılacaksa, bireyin ön kapısı insanlarla dopdolu hareketli bir meydana açılmalı, ama isterse evinin arka kapısından da ıssız bir parka çıkabilmelidir. Bunların yanında insanların birbirleriyle kendiliğinden ilişkiye girebilmelerinde olanak sağlanmalıdır (Lynch, 1996:106-107).

Kişinin bir kentin kimliğini diğerine anlam kazandırarak anlatımında sıfatlarla, tamlamalarla yapacaktır. Antalya bir turizm kenti ya da İzmir ticaret kenti dendiği zaman onların işlevleri, bilgisi yani kişiliği belirtilmektedir. İzmir'in gavur İzmir olduğu söylendiği zaman ona toplumun özet halinde yakıştırdığında kimliği verilmiş olmaktadır. Bundan kentin batı yaşantı kalıplarına açıklığını anlıyoruz. Yeniliğe, değişime açıklığı anlaşılmaktadır (Tekeli, 1991:84).

II.B.2. Kültür

Kültür bir çok düşünür tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Tylor; kültürü, toplumun bir üyesi olarak insanoğlunun kazandığı bilgi, sanat, ahlak, gelenekler vb. diğer yetenek ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütün olarak tanımlar (Güvenç, 1993:22). Malinowski'nin kültür kavramı da bütüncüdür. Malinowski'ye (1990:39) göre kültür, aletlerden ve tüketim mallarından, çeşitli toplumsal gruplaşmalar için yapılan anayasal belgelerden, insana özgü düşün ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan bütünsel bir toplamdır.

Görüldüğü üzere kültür aydınlanma sonrası ortaya çıkan modernist bir tanımlamadır. Kültür maddi varlıkların, teknolojilerin, sanatların, insan davranışlarının, fikir ve inançların, gelenek ve göreneklerin sembolleştirilmiş soyut bir kavramıdır. Kültür sürekli olarak gelişmekte ve yeni kuşaklara aktarılmaktadır. Teknolojik, ideolojik, sosyolojik öğeleri kapsayan kültürün bu öğelerinden birinde değişiklik olması diğer öğeleri de etkileyerek zaman içinde kültürün bir bütün halinde değişmesine neden olmakta, mekanda da yayılmaktadır. Postmodernizm ise kültürdeki bu belirlemeye, sürekliliğe, bütünlüğe, ilerlemeye karşı çıkarak eleştirmektedir. Bu kavramlar yerine parçalanma, süreksizlik, kişilik, belirlenemezlik kavramlarını koymaktadır. Parçalanma ile bütünün iç bağlarının çözülmesi, bir kurala dayanmadan yan yana durmasıdır. Parçalar arasında nasıl bir ilişki kurulacağı sorusuna kolaylıkla cevap vermek zorlaşıyor. Buna karşılık olarak mekanda da parçalanma öngörülmekte ve parçalanmanın yerini kolaj kavramı almaktadır. Modernizm de ülke mekanı bölgelere bölünürken postmodernizm de daha küçük lokalitelere bölünmektedir. Aynı şekilde kentsel mekanın kültürel parçalanması da incelenmektedir.

Günümüzde ulaşım ve iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler, büyük mesafeler arasında yoğun ilişkiler kurulmasına neden olmakta, zaman ve mekan sınırlarının ortadan kalkması ile değişik kültürleri parçalar halinde,

kolaj halinde algılamaktadır. Bu algılamada zorluklar ve anlam problemleri ortaya çıkmaktadır.

Kentsel kültür, belli yerleşim yerlerinin somut koşullarında, yerleşik düzende yaşayan toplulukların ekonomik, siyasal, toplumsal düzeylerdeki birlikte yaşam pratiklerinin tarihsel süreç içindeki birikimi ve birleşimidir. Kentsel kültür içinde heterojenlikleri taşır.

Kültür yaşam biçimi ve yaşamı anlamlaştıran bir sistem olarak tarihsel süreç içinde kuşaktan kuşağa geçmiştir. İnsanın bilgi hazinesi geliştikçe ve içinde yaşanan toplum daha karmaşıktıkça, kültürel birikimin aktarılmasındaki aile gibi yerleşik toplumsal kurumlar yetmemeye başlamıştır. Endüstri devrimi ve kentleşme olgusu ile, önceleri oldukça dar sınırlar içinde kalmış olan insanın bilgi ve teknik beceri kalıpları parçalanmıştır (Tatlıdil, 1992a:30-31). Bireylerin tutum ve davranışlarını yönlendiren ve anlamlandıran kültür, kentsel merkezlerde gelişmiş ve kendi koşullarında yaşama anlam kazandırmıştır. Kentsel alanlarda gerçekleştirilen yaşam tarzı ve bu yaşam tarzına anlam veren kültür, birbirine benzemeyen düşünce ve yaşam anlayışlarına sahip olan insanları bir arada tutabilmektedir. Kent kültürü adı verilen bu güçlü "yapıştırıcı", kentlerin kendi tarih ve yaşam deneyimleri ve insanoğlunun bugüne değin yaratmış olduğu bilgi birikimlerinin ürünüdür (Tatlıdil, 1992b:51).

II.B.3. İdeoloji

İdeoloji kuramlar, açıklamalar ve çözümlemeleridir. İdeolojiler durağandır. Değişmeleri ancak eylemde büyük bir başarısızlık ortaya çıktığında görülür.

Sosyalist sistemde ideolojik bir gelecek tasarımı baskı nedeniyle eleştiri konusu olurken, kapitalist dünyanın çok daha esnek gelecek tasarımı

içeren modernist yada kalkınmacı düşüncesi de postmodernistlerce özgürlüğü sınırlaması nedeniyle eleştiri konusu olmaktadır. İster sosyalist, ister kapitalist dünyada olsun tarihsellik, insan düşüncesini özgürleştirme eleştirilmektedir. Postmodernizm temelde her türlü belirlenmeye karşı çıkıyor. Gerçeklik, nedensellik ve rasyonellik kavramları sorgulanıyor.

Geliştirilecek ideolojinin üç yönü olmalıdır. Birincisi ulusa özgü olmalı, ikincisi bölge düzeyinde olmalı, üçüncüsü ise tüm toplumlarda geçerli olmak üzere geliştirilmelidir. Küreselleşen ve kişilerin çok kimlikli hale geldiği bir dünyada ideolojilerde bu çok kimliliğe olanak vermelidir.

Mekan, kişinin konumuna ilişkin edilgin bir öge değildir. Sadece toplumun değil bireyin de kurucu bir ögesi olan mekan, politika ve ideoloji yüklüdür. Toplumsal yaşamın görünürde masum mekansal pratiklerinin altında soyut iktidar ilişkileri gizlidir. Gündelik yaşamın coğrafyasında göze kolay görünmeyen bir dizi politik ve ideolojik öge yer almaktadır. Mekansal pratikler hiçbir zaman tarafsız değil, her zaman belirli bir ideolojinin taşıyıcısıdır. Mekan politiktir; çünkü toplumdaki eşitsiz güç ilişkilerinin bir aracı ve örtülü bir ifadesidir. Mekan toplumdaki çelişkilerin normalleştirilip, sıradanlaştırıldığı, gündelik yaşamın içinde eritildiği bir alandır. Ancak mekanın politik ve ideolojik niteliği örtüktür, göze hemen görülmez; bundan dolayı da mekansal pratiklerin deşifre edilmesi, bunlara karşı çıkılması güçtür. Ancak ne kadar örtülü olsa da mekansal pratikler, öznenin oluşumunu derinden etkiler (Işık, 1994:28-29).

Belli bir ideolojiye göre belirlenen mekanlara örnekler olarak; Versailles'in, büyük ölçüde Güneş kralı XIV. Louis'in iradesinin, siyasal, ekonomik, askeri gücünün, karşı konulmaz güçleri yani erkinin ürünü olduğu; İmparator III. Napoleon'un ve Vali Haussmann'ın, XIX. yüzyıl Paris'inin gerçek mimarları, gerçek plancıları sayılmaları gerektiği; Roma kentinin bugünkü görünümünü kazanmasında, bir zamanlar dinsel erkin yanı sıra, siyasal, ekonomik gücü de ellerinde tutan papaların büyük paylarının

bulunduğu; eğer Hint-Türk İmparatoru şah Cihan olmasıydı, Tac Mahal'in de olmayacağı; Notre Dame Katedrali'nin mimarının değil, bu ünlü binanın yapılmasına ön ayak olan Paris Piskoposu Mavrica da Sully'nin adının bilindiği; Faşizmin ve Hitler'in Alman, Komünizmin ve Stalin'in Sovyet mimarisine katkıları bulunmuştur (Özer, 1998:30).

II.B.4. İnanç

Modernleşmenin sureti sayılan sekülerizasyon, metropoldeki gerilim ve çatışmanın dayanaklarını göstermesi bakımından önemli bir olgudur. Modernleşme, akli ön plana geçiren bir süreç olarak, dinin toplum hayatındaki rolünü geriletmeye yöneldi; aklın rolü ve gücünün hayatın her alanına hakimiyetini öngördü: Dinsel müessese, değer, sembol ve kimlikler yerini bireyselleşmeyi önemli kılan düzenlemelere bıraktı. Bireyselleşme sadece rasyonellik zeminine oturması gereken gündelik ilişkileri mistikleştirmede; sekülerizasyonla kuramsal bağlarından koparılmış dini de şahsi hale getirerek özelleştirdi. Postmodernizm ise bunu en uç noktasına götürerek gelenekselliğini yitirmiş vaziyette adeta tüketim metasına dönüştürdü.

Bu bakımdan, sekülerizasyonun ortamı olan kentlerin, dinin toplumsal hayattan geriletmediği, onu kapitalistleşme-bireyselleşme kısılcığında yeniden ortaya çıkardığı görülmektedir. McLeod'un 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarının Berlin'i, New York'u ve Londra'sı üzerine yaptığı karşılaştırmalı inceleme, modernleşme ile sekülerizasyon arasında varsayılan birebir ilişkinin olmadığını göstermiştir. Örneğin kiliselerin bu zaman içinde toplumsal hayatta gerilemeleri, diyelim Londra ve New York'a göre Berlin'de daha fazla görülmekte; her üç metropolün kentsel ve kırsal alanlarındaki durum hiç de birbirine benzememektedir. Modernleşme ve sekülerizasyon arasındaki ilişkinin, her toplumun, hatta her kentin kendi tarihselliği tarafından belirlendiğidir (Sarıbay, 1996:41-42).

Avrupa kentleri ile İslam kentlerindeki biçimsel farklılıklar da dinden kaynaklanmaktadır.

İslam Kenti

Özellikle kent kuramları içinde İslam Kenti modeli özellikle Ortadoğu kentlerinin yapısal analizleri için sosyal tarihçiler tarafından geliştirilmiştir. Ortadoğu'daki kentleri geleneksel İslam kenti olarak ele alan bu yaklaşımda, kentin dinsel işlevinin mekansal yapıyı belirlediği ve caminin kültürel, eğitimsel, dinsel işlevleri dolayısıyla kenti belirleyen en önemli öge olduğu öne sürülmektedir. İslam kenti analizleri ilk olarak Grunebaum tarafından yapılmıştır (aktaran Aslanoğlu, 1998:45-46). Grunebaum islamiyette kenti bir müslümanın dinsel görevlerinin karşılandığı mekan olarak tanımlamaktadır. Çalışma çerçevesi içinde Lapidus'un (aktaran Aslanoğlu, 1998:45-46) islam kenti modeli analiz edilirken ilki İslam kentinde sosyal yaşantı ve sosyal kontrol, ikincisi ise İslam kentinin makroformu ve mekansal yapısını tartışmaktadır.

İslam Kentinde Sosyal Yapı

Sosyal yaşantıda güçlü bir sosyal kontrolün kent yaşantısına uygulanmasında aile kuramı ve lonca örgütünün önemine değinen Sjoberg dinin sosyal kontrol aracı olmasına ilişkin saptamalarında mezhep farklılaşmasının kentte ortaya çıktığını, özellikle islamiyette tanımlanmış kuralların bireyin günlük yaşantısını belirlediğini söylemekte ve örnek olarak ise namaz ibadetinin yapılmasının gerekli olduğu zaman dilimini belirtmektedir.

Aslanoğlu'nun (1998:48-49) aktardığı üzere Lapidus, İslam kentinde dinin bir sosyal kontrol ve idari merkez olma açısından kenti etkilediğini öne sürmektedir. Lapidus İslam kentlerinde mahallelerin en küçük ancak en önemli sosyal örgütlenme birimleri olduğunu belirtir. Mahallelerde güçlü bir sosyal kontrol olgusu vardır. Lapidus mahalle örgütlenmesini öne çıkarmasının nedeni mahallelerin sosyal kontrolün uygulandığı birimler

oluşudur. Lapidus, müslüman toplumlarda her birey şeriatın farklı yorumlanmasından ortaya çıkmış dört mezhepten birine bağlı olduğu için bu örgütlenme ölçeğinin bölgeyi içerecek toplum yaşamının en önemli ve geniş kapsamlı toplumsal örgütlenme kademelerinden birini oluşturduğunu söylemektedir. Bir kentte birden fazla mezhebin olması, mezheplerin çizdiği çerçeveler doğrultusunda davranan kentlileri oluşturmuştur.

Turner (aktaran Aslanoğlu, 1998:50), Weber'in din üzerine tezlerini tartıştığı Weber and İslam adlı incelemesinde, Weber'in İslam kentlerinin patrimonyal yöneticiler tarafından yönetildiği görüşü bağlamında analizine ağırlık vermektedir. Dış patrimonyal kontrolün sürekli müdahalesi sonucunda İslam kentleri bir kentsel topluluk olamamıştır. Örneğin Lapidus'un İslam kentlerinde sosyal yaşantı analizlerini yoğunlaştırdığı Memluk dönemi (1260-1517) ele alındığında, İslam kentlerinin sosyal bölünmesinin bir kolektif doğası olmadığı, tersine ticaret , ulaşım ve askeri yaşantıyı domine eden Memluk patrimonyalizmine göre oluştuğu izlenmektedir.

Turner'e göre İslam loncaları, usta ve çırakların kendilerini ve zenaatlerini korumak için kurdukları meslek örgütleri değildir, tersine devlet tarafından devleti otonom kurumlarından korumak için kurulmuştur. Bunun sonucunda loncalar patrimonyal kontrolün aracı olmaktadır. Herhangi bir grup ya da kurumun özerkliği politik ve askeri tekelliliğe karşı tehlike oluşturacağı için dışlanmaktadır.

İslam kenti modelinde sosyal kontrolün merkezini patrimonyal bir şekilde mezhepler aracılığı ile kent yaşantısı oluşturmada etkili olması Weber'in tanımıyla bir kent topluluğu olmasını engelleyen nedenlerden biridir.

İslam'da kentsel yaşantısını tartışan birde İbn Haldun'dur (aktaran Aslanoğlu, 1998:45-46). İbn Haldun iki farklı kültür sisteminden bahsetmektedir. Bunlardan ilki olan Umran Bedevi, İslam öncesi Arap toplumlarının özelliklerini tanımlarken, ikincisi Umran Hadari kentli kültürü

tanımlamaktadır. Bu iki kültürün ayırt edici özellikleri vurgulandığında kır ve kent toplumu ortaya çıkmaktadır. Kent kültürü otoriteye saygı, belirli bir yerelliğe olan bağlılık ve diğerlerinin haklarına saygı ile tanımlanmaktadır. Göçebe kültüründen kentli kültüre geçişte, göçebe kültürün sınırları aşılacak zorundadır. Söz konusu sınırların aşılması için sosyal örgütlenmede yeni bir rasyonaliteye gerek vardır. Bu rasyonalite ise dinle tanımlanmıştır. İbn Haldun'un bedevileri bir grup halinde tutan asabiyye kavramının ise kentte etkisini yitirdiğini, kentte dinsel örgütlenmenin öne çıktığı görülür.

Mekansal Yapı

İslam kenti modelinde mekansal yapı özellikleri betimlendiğinde, Sjöberg'in sanayi öncesi kenti ile benzerlikler bulmak mümkündür.

Lapidus (aktaran Aslanoğlu, 1998:53) ise İslam kentlerinde mekansal yapının beş ana ögesi olduğunu belirtmektedir.

1. Kale
2. Saray ve üst kademe yöneticilerinin oluşturduğu, yönetim işlevinin sürdürüldüğü, yapıların oluşturduğu, yönetici merkez
3. Cuma camisi, hanlar, bedestenler ve açık pazar yerlerinin oluşturduğu kent merkezi,
4. Mahalleler(yoğun konut alanları)
5. Dış mahalleler

Geleneksel yapı içinde mekansal olarak en küçük bölüm mahalleleridir. Her mahalle kendi heterojen cemaati ve küçük pazarıyla belirlenmektedir. Mahalleleri arasındaki sosyal dayanışma kimi zaman hemşehrilerinin dini kimlik aramalarını yansıtmaktadır. Etnik mahalleler, yapılan zenaat türüne göre isimlenen mahaller yer almaktadır. Mahalleler içinde bulunan konutlar sıkışıktır.

Mahalleler, dış mahalleler, komşu köyler kesin sınırlarla birbirlerinden ayrılmamıştır. Kır ve kent arasında coğrafik ve ekolojik olarak süreklilik vardır. Bu nedenle yerleşim örüntülerinin açıklanması için bölgesel birimlerden söz etmek gereklidir (Aslanoğlu, 1998:53).

II.B.5. Teknoloji

Dünyanın sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçilmekte olduğu üzerinde görüşler yoğunlaşmaktadır. Sanayi üretiminin ve toplumun ulaştığı karmaşıklık düzeyinin yeniden üretilmesi için gerekli bilgi talebi artışı, öte yandan teknik gelişmeler sanayi toplumun içinden bir bilgi toplumunun doğmasına yol açmıştır. Mikro elektronik alanında çeşitli gelişmeler, bilgisayar alanındaki ilerlemeler, yeni malzemelerin ve iletkenlerin bulunması, telekomünikasyon alanındaki atılımlar, yeni robotik alanın oluşması temelde bilgi işleme ve bilgi nakledilmesi ya da bilgiye ulaşılması hızını ve kapasitesini arttırmıştır. Kent teknolojik yeniliklerin sonuçlarının hemen alındığı mekanlardır.

Elektronik ve bilgi işlem alanındaki gelişmeler bilgiyi kütüphanede ya da bir insandaki bilgi birikimi olmaktan çıkarıyor, yaşamın içine sokuyor. Bilginin bir üretim faktörü haline gelmesini sağlıyor. Teknolojik gelişmeler dünyada bilgi iletişim ve işlem kapasitesini artırarak bilginin yaygınlaşmasını kolaylaştırırken, üretim alanında üstünlüğünü korumak isteyenler bu yayılmayı denetim altına almanın yollarını geliştirmeye çalışıyorlar. Bu arada bireyin yaşantısı da etkilenmektedir. Kurulan uluslar arası iletişim ağları onu kullanma biçimleri bireyi bu ağlara bağımlı sahte terminallere uç noktalarına dönüştürüyor. Özgürleşmek yerine yalnızlaştırmak ve denetim altına sokmak potansiyelini taşıyor.

1990'lı yıllar, iletişim ve bilişim teknolojilerindeki bütünleşme sonucu mekana ilişkin sınırların büyük ölçüde kalktığı bir dönemdir. Aslında, mekana

ilişkin sınırlar, telefon ve teleksin bulunuşu ile, ondokuzuncu yüzyılda, aşılmaya başlamıştı. Ancak, bugün farklı olan, uydu telefonları, televizyonları ve veri haberleşme cihazları, mobil PC'ler ve kablosuz PC ağları gibi teknolojilerin dünyanın dört bir ucunu, hiçbir sınır tanımaksızın birbirine bağlayabiliyor ve bu uçlar arasında ses, görüntü, bilgi ve veri iletişiminin her türlüşünü gerçekleştiriyor olmasıdır.

Teknoloji siyasal, ahlaksal ve metafizik bir sorun olarak gören Virilio, tüm bunları da gövdenin yeryüzü ile belli bir ilişki biçimine ve hız sorununa bağlar. Virilio'nun çerçevesinde, bilgisayar, telefon, televizyon, otoyol hep aynı vektörel yaklaşımın kerteleridir, hız vektörleridir. Hız, yani teknolojik vektör ise basitçe mekanı ortadan kaldırmaz, zaman mekan ilişkisini değiştirir. Enformasyonun daha çabuk ulaşması, bizi daha bilgili hale getirmiyor, hatta bu kadar hızla ulaşan, bu kadar çok enformasyonun paralyze edici bir yönü var. Gerçekte, tüm hız sorunsalı, bu dünyada olan ama hiçbir yerde olmayan bir zaman yaratmak sorunudur. Bu nedenle, rasyonalite, iddia ettiği objektif bir mekan değil anlık bir dalgınlık, bilinç kayması üretmektedir. Tüm gerçekliği bir video bandına döndüren teknoloji, hız vektörü, burjuva kültürünün sonunu ilan etmektedir. Yer değiştirme, ister istemez mekanla ilişkinin de değişmesi ve yaşanan zamanla ilişkinin ortadan kaldırılmasıdır. Hareket halindeyken neredeyiz? Aşırı hareketlilik, aşırı hız, durağan, hareketsiz "an"ı yaratan şeydir. Virilio'ya göre, çağdaş kent tamamen değişmiştir. Kente artık kapılardan değil, havaalanından giriyoruz. Havaalanı ise, tamamen elektronik olarak düzenlenen ve denetlenen bir mekandır. Tüm kamusal alanlar kapalı devre TV aygıtları ile denetleniyor. Elektronik banka kartları, yaşamamızın ayrılmaz bir parçası ve bugünlerde hemen herkesin artık duyduğu gibi, pek yakın bir gelecekte, bilgisayar, TV, telefon ve teleteks bir tek ve aynı ekrana bağlanacak. Yeni teknoloji bir yandan antik kent "polis"ten ekran olarak kente, içinde anıtlara yer kalmamış bir kente geçişi temsil ediyor; öte yandan, takvim ya da kollektif hafıza ile hiç ilgisi olmayan yeni bir zaman beliriyor; sürekli bir şimdi, sınırsız, zamansız bir yoğunluk (aktaran Mutman, 1994:193-194).

Üretimde mekanik paradigmadan elektronik paradigmaya geçişin mimarlık üzerindeki etkisi salt teknoloji alanında olmamıştır. Fabrika üretiminde “Modern Zamanlardaki” standardizasyonun, tekdüzeleşmenin aşılmasını sağlayan Endüstri devrimi, daha çok batıda ‘high-tech’ olarak isimlendirilen yeni bir mimari dilin serüvenine başlamasına olanak verirken, elektronik paradigma bu geçiş gündelik hayatımızı ve dolayısıyla kültürü, mimarlığı da çeşitli yönlerden etkilemeye başlamıştır. Hayatımıza giren bilgisayar, faks, televizyon, video gibi hızır iletişim araçları zaman-mekan algımızı değiştirirken, “yer” kavramını da bulanıklaştırmıştır. Bu iletişim araçlarıyla uzak yerler yakınlaşırken, yakınlar yerlerde uzaklaşmıştır. Dolayısıyla yakınlığın değil, evimizdeki ekrana, büromuzdaki faks ve elimizdeki magazine ulaşılabilirliğin olguları biçimlendirdiği bir dünya da “yere özel” bir mimari elemanı salt kimlik oluşturmak amacı ile alıp kullanmak yapay bir zorlama haline gelmektedir (Akcan, 1996:114).

İletişim çağının bir diğer olağan sonucu ise, yeni yapılan çevrelerde kendine özgü bir yerin varlığı imkansızlaşırken, bir çok yerin bir anda biraraya gelmesi, eklektiklik karşımızda beliriyor. İçinde bulunduğumuz yer artık değişik geçmişlerin ve değişik yerlerin biraraya geldiği bir nokta olmaktadır.

Artık geleneksel bir yer değil, modernizmin soyunduğu herhangi bir yerde değil burası artık her yer. Bir yol üzerinde yürürken geçmiş, bugün ve geleceğin yabancılaştırılmış ve alaycı parçacıkların bir arada yaşıyoruz. Zaman ve mekanlar yerlerinden çıkarılıyor. Günümüzde iletişim araçlarının kültürü oluşturan olayın kendisi değil görüntüsünü ulaştırıyor. Gerçek olayları evimizde mısır atıştırılarak film seyrederek gibi seyredebiliyoruz. Bir yandan dünyanın küçülmesi, ‘yer’lerin birbirine yaklaştırılması, bir yandansa insanın insana ve insanlığa uzaklaşması, yabancılaştırılması, aynı anda söz konusu. Bu iletişim araçları gerçek yerlerin içeriklerinden koparılmış görüntüleri bize sunuyorlar (Akcan, 1996:118).

Mekan kavramsallaştırmalarının somut bir yere olan bağlılığının koptuğu bir dünyada, mekanlar artık kendilerinden çok uzakta olan etkilerle şekillenmeye başlamıştır. Mekanın sıkışması olarak isimlendirebileceğimiz bu olgu günümüzde faks, televizyon, bilgisayar gibi elektronik iletişim teknolojisinin hayata girmesi ile daha da ivme kazanmıştır. Mekansal farklılıkların kabullenildiği, sosyal teoride mekan ve coğrafya için yer açıldığı bir dönemde, insan hayatı hiç olmadığı kadar çok, kendi bölgesi dışındaki olgulardan etkileniyor. Harvey'in tartıştığı zaman-mekan sıkışmasında beklenenin tersine, yere özel farklılığın daha güçlenmesini beraberinde getirir. İletişim teknolojisinin gücünün doruğunda olduğu bir dönemde onun tekdüzeleştiriciliğine, küreselleştiriciliğine tepkilerde eş zamanlı gelişmekte; kişisel ve kolektif kimlik arayışları, insanların ve grupların kendi farklarını ortaya koyma ihtiyaçlarını da gündeme getirmektedir. Elektronik iletişim teknolojisinin hayatın hemen her alanını etkileyen bir paradigmaya dönüştüğü dönemimizde bir yanda küreselleşme bir yanda Yer'e özel farklılığı koruma söylemleri varlıklarını beraberce gerilim içinde sürdürmektedir.

II.B.6. İletişim Araçları

İletişim, insanlar arasındaki etkileşimdir. İletişim alanında ortaya çıkan değişiklikler sosyal örgütlenmede bir takım değişikliklere yol açmaktadır. Birey ve grupların sosyal mekanda konumlanışlarını ve diğer insanlarla olan ilişkilerini etkilemektedir. İletişim mesafeye bağlı olarak farklılaşmaktadır. Yakın olan insanlarla doğrudan yüzyüze iletişime geçilmekte, uzak mesafelerle birlikte iletişim araçları araya girmektedir. İletişimin yüzyüze olduğu durumlarda iletişimin yoğunluğu ve etkileşimi daha fazla olmakta birbirleri ile benzeşme oranı artmaktadır. Ancak iletişim araçlarının farklılaşması ile etkileşim yoğunlaşmakta ve mesafeler anlamını yitirmektedir. Etkileşim etkinliğini yitirmemekte geniş bir mekana yansımaktadır. Kişisel ilişkiler yerini kitle iletişim ağları ile kurulan yeni bir iletişim sürecine bırakmakta ve kişisel ilişkiler ikincil derecede kalmaktadır.

İletişim araçları görüş ve inanışları biçimlendiren, yaşam alışkanlıklarını değiştirebilen, davranışların yönlendirilmesinde etkin olan, bazı dirençlerle karşılaşması halinde dahi siyasal sistemleri belirleyen önemli bir güç olarak değerlendirilmektedir.

Kitle iletişim araçlarının etkilerinin duruma ilişkin daha temel başka öğelere bağlı oldukları ileri sürülmektedir. Kitle iletişim araçlarının bireysel kanaatleri, tutumları ya da davranışları değiştirmede doğrudan katkıları pek olmayacağı gibi, suç işlenmesinin, saldırganlığın veya beğenilmeyen diğer sosyal olguların da doğrudan nedeni olmadıklarını savunan görüşler ortaya çıkmıştır. Başka toplumsal olguların öncelikli geldiğini belirlemiş ve iletişim araçlarının gücünün var olan toplumsal ilişkilerin yapısı ile kültür ve inanç sistemi çerçevesinde yerini bulduğunu ortaya çıkaran görüşler oluşmuştur (Kaya, 1993:48-50).

İletişim araçları bir anlamda geçmiş sadece kaydeder, şimdiki durumdan bir görünüm yansıtırlar fakat böyle yaparken de geleceği etkileyebilirler.

İletişim araçlarının kampanyalarının başarılı oldukları ya da olmadıkları koşulların en önemli özelliklerden biri “tekel” durumudur.

Postmodern toplumda herkes, televizyon ve öbür kitle iletişim araçlarının yardımıyla kültür tüketmeyi öğrenmiştir. Bu yüzden de bir nedene bir mantık temeline gerek duyulmadan, reklam panolarına, çeşitli şeylerin kolajına bakılmaktadır. Çünkü bunlar dış gerçeklikte de mevcuttur. Kültür tüketerek kaybedilen zamanı nasıl haklı çıkarılacağı konusu tümüyle önemini yitirmiş, artık onu tükettiğimizin bile farkında olmaz bir duruma düşmüş bulunmaktayız. Herşey kültürdür, metanın kültürü. Bu postmodernizmin çok önemli bir özelliğidir ve rasyonalizasyonların kayboluşunu açıklamaktadır (Jameson-Stephanson, 1991:31).

Endüstri devrimiyle yeniden şekillenen kentsel ilişkiler, bugün kitle iletişim araçlarının gelişimiyle yeniden biçimlenmektedir. Yeni teknolojik devrimin en belirgin olarak ortaya çıktığı alan bilişim, iletişim ve ulaşım olarak nitelendirilmektedir. Elektronik alanındaki bilimsel buluşlar ve bunların hızla sanayiye uygulanması dünya ölçeğinde bir iletişim ve bilişim patlamasına yol açmıştır. Artık dünyanın hiçbir yerj başka bir yerine uzak ve yabancı değildir. Son derece gelişmiş ve önemli ölçekte merkezileşmiş iletişim ağları her yere, her topluma ve her insana ulaşabilmektedir. Böylece merkezileşmiş iletişim ağları ile evrensel bir kültür, en azından tüketim ve eğlence normları açısından ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bunun tüm dünyayı ve insanları kapsayan evrensel bir kültürel sentez değil denetlenen bir akültürasyon süreci olduğu kolaylıkla gösterilebilmektedir (Şaylan, 1995:101).

Üretimde mekanik paradigmadan elektronik paradigmaya geçiş ya da bilgisayar, faks gibi araçlarla iletişim ağının güçlenmesi tüm olumlu etkilerinin yanında hayat faaliyeti ve sanatsal/kültürel üretim üzerinde bazı paradoksların oluşmasına neden olabiliyor. Örneğin, mimarlığa baktığımızda, bugün mekanların kendilerinden uzaktaki mekanlarla böyle etkileşim içinde olmasının bir sonucu, beklenenin tersine bir uluslararası dil değil eklektik bir yapı ortaya çıkmasıdır. Artık mimarlar iletişim araçları sayesinde dünyanın çeşitli yerlerindeki bina örneklerine ya da mimari stiller hakkındaki bilgiye kolayca ulaşabiliyorlar. Tüm bunların aynı anda algılanması sonucunda içinde bulunduğumuz yer artık değişik geçmişlerin ve yerlerin bir araya gelip eş zamanlı yaşandığı bir yer haline geliyor. Değişik mimari binalarının bir araya gelmesiyle, çeşitli yerlerin ve zamanların kolajından oluşmuş bir çevre içinde kendimizi bulmaktayız (Akcan, 1994:44-45).

İletişim teknolojisinin gelişmesiyle oluşan mekana ait diğer çelişki ise, insanın iletişim mekanının tüm dünyaya yayılacak kadar büyürken, fiziksel mekanın birkaç metrekare içinde hapis olunacak kadar küçülüyor olmasıdır. Yaşamlarımız bir binadan çıkmayı gerektirmeyecek kadar kolaylaşmaya, mekan üzerinde yapılan tartışmalar bir yandan mekanın politikliğini

vurgularken, bir yandan da kentlerde toplumsallaşmanın ve politikanın en fiziksel mekanı olan sokak dediğimiz şey geçmişte kalmaya gitmektedir. Bu aslında bize birkaç çelişkiyi birden hatırlatıyor. Bilgisayar, faks, televizyon, video gibi iletişim araçlarının insan hayatına girmesiyle uzak yerler yakınlaşırken yakın yerler de uzaklaşıyor. Bugün, çok uzağımızda olan bir dünya merkezinde gerçekleşen olaydan, çok yakınımızdaki bir mahalle ya da köyde gerçekleşen daha fazla haberdar olabiliyoruz. Ya da ilgi alanımıza girmeyen bir olgudan nerede olursa olsun haberimiz olmazken, ilgi alanımıza giren bir haber dünyanın uzak bir köşesinde de olsa bize ulaşabiliyor. Yere değil, insanların ilgi alanlarına bağımlı olan kentsel mekanlar hızla oluşmakta. Diğer bir değişle, artık mekansal yakınlık değil kitle iletişim araçlarına ulaşabilirlik bilgi birikimini ve olguları belirlemeye başlıyor. Bir yandan toplumsal analizlerde mekanın ve coğrafyanın getirdiği farka dikkat çekilirken; bir yandan da insanlar yakınlarındaki değil, iletişim ağı ile ulaşabilecekleri ilişkilerle hayatlarını biçimlendirmeye, dolayısıyla mekanın yarattığı farktan hızla uzaklaşmaya doğru gidiyorlar. Bir yanda farklılık, ötekilik gibi söylemler, kimlik politikalarının insanlar arasındaki etkisinin güçlenmesine zemin hazırlarken, bir yandan da metoforik anlamı ile “sokak” kayboluyor, toplumun daha da depolitize olmasına uygun bir ortam oluşuyor.

Hareketlilik, iletişim gibi olgular mevcut iktidar ilişkilerinden bağımsız düşünülemiyor. Hareketlilik, iletişim ve kontrol mekanizmaları ilişkilerinde de çeşitli paradokslar yaşanmaktadır. Örneğin Maasey’in de işaret ettiği gibi, tüm dünyaya yayılacak kadar yakın çevrelerine hapsolmuş olabiliyor. Ya da bir yanda hareket ve iletişim ağının kontrolünü ellerinde tuttukları halde yerlerinden oynamayanlar varken, bir yanda ise göçmenler, yabancı işçiler gibi kendilerini son derece seyyar oldukları halde bu ağın kontrolünde hiç de söz sahibi değiller.

İletişim teknolojisinin gücünün doruğunda olduğu bir dönemde onun tek düzeleştirici ve küreselleştiriciliğine tepkilerde eş zamanlı olarak gelişmekte; kişisel ve kolektif kimlik arayışları, insanların ve grupların kendi

farklılıklarını ortaya koyma ihtiyaçları da gündeme gelmektedir. Elektronik iletişim teknolojisinin hayatın hemen her alanını etkilen bir paradigmaya dönüştüğü dönemimizde bir yanda küreselleşme, diğer yada yer'e özel farklılığı koruma söylemleri varlıklarını beraberce gerilim içinde sürdürmekteler (Akcan, 1994:44).

II.B.7. Planlama ve Tasarım

Kent planlama oturma, yer değiştirme, çalışma ve eğlence gibi fonksiyonları birebir araştırma sonucu inceledikten sonra ihtiyaçlara cevap verecek şekilde düzenleme, bir arazi kullanma planıdır. James Ford'a göre şehir planlama bir ilim olarak nedenleri (tarih, etiology) ve çevre ile insanın karşılıklı etkilerini inceler, bir uygulamalı ilim olarak şartları, onların ortamını ve eğilimlerini anlamada bu bulguların, ekonomik, sosyolojik ve politik ilimler ile teknik dalların; istatistik, inşaat ve sağlık mühendisliği, mimarlık, peyzaj mimarisi ve bilim dallarıyla sentezidir. Eliel Saarinen şehir planlaması ile yetinmeyip şehrin inşası kavramını getirmiştir. Bir topluluğun fiziki, sosyal kültürel, estetik bütün problemlerini inceleyerek onları uzun zaman içinde fiziki düzen haline getiren bir davranış şeklinde tanımlamıştır (Tekeli, 1994:16). Söz konusu tanımlardan da anlaşıldığı gibi kent planlamasının çeşitli disiplinleri birleştiren bir karakteri vardır. Planlama mimarlık, mühendislik ve sosyal bilimlerin ortak noktasında durmaktadır.

Kentsel tasarım ise uygulamaya yönelik ayrıntılı düşüncelerin ifade edildiği bir tasarım ürünü ya da sürecidir. Örneğin meydan, yol, park gibi kamu alanlarında uygulamaya dönük projelendirmeler veya tek bir arsa sahibinin kendi yatırım amacına yönelik çevre düzenleme planları olarak nitelendirilebilir. Kentsel tasarım eyleminin söylemi görsel değerlere, estetik kaygılara, tarihsel, geleneksel ya da modern yaklaşımların biçimlerinin tartışmasına yönelmiştir.

Kent kimliğinin oluşumunun ve yeniden tanımlamasının kent planlama ve tasarım ile denetlenip denetlenmeyeceği konusunda farklı yaklaşımlar vardır. Bunlardan birisi kimliğin bir oluşum olduğu ve denetlenemeyeceğidir. Bu durumda çevrenin verileri içinde gerçekleştirerek ortaya çıkacak olan kent kimliğine katkıda bulunmaktır. İkinci tutum ise yapılan planlama ile kimliğin oluşturulacağıının savunulmasıdır. Gerçekçi yaklaşım iki farklı yaklaşımdan birini seçmekten öte bunların birleştirilmesidir. Eğer bir kent yönetimi kentin imgesinin, kimliğinin yeterince oluşmadığı kanısını taşıyorsa, bunun oluşumunu kendi haline bırakmamalıdır. Daha çok bu kimliğin oluşmasına başlıca katkılar yapabilecek kritik noktalarda seçmeci müdahalelerde bulunulmalıdır. Bunun beklenen etkiyi yaratabilmesi için iyi programlanmış ve tasarlanmış olması gerekir. Gerekirse bunun efsanesinin kurulmasında rol alınmalıdır (Tekeli, 1991:84). Yasal anlamda ise planlamanın uygulanmasına yönelik imar kuralları bugün bir türlü üniforma giydiren, kimliği silen bir nitelikte olduğunu ileri süren görüşlerde bulunmaktadır. İmar kuralları ile yöreye veya yerele özgü özellikler dikkate alınmamakta her yer homojen kabul edilmektedir.

Kent planlaması yapılırken de mevcut veriler kullanılarak gerçekte arzulanır bir hedef ortaya konulur ve bu hedefe ulaşmak için gerekli araçlar belirlenir. Meyerson (1996:123) kent planlamasında ütopyacı formülleştirme yöntemi ile yeniliklerin denenmesini önermektedir. Kent planlaması gelecekle uğraştığı ölçüde, hem sorunlar ya da değerlerdeki yeniliklerle, hem de araçlar ya da eylem yollarındaki yeniliklerle uğraşmalıdır. İki biçimde kullanabilecek bir yöntemdir . İlk olarak kent plancısının, bir dizi ütopyacı model kurması, ikinci olarak yerel yöneticiler ve genel vatandaşlar kitlesi tarafından gösterilecek tepkilerle sınamadan geçirilir. Kent siyaseti ve kent planlaması için ütopyacı model geliştirme, küçük çaplı yeni önlemlerin alınmasını, daha köktenci arzulanır eylem yollarının ortaya çıkması sağlanacağı vurgulanmaktadır.

Tasarımcı tasarımı gerçekleştirirken, değişik ögeler arasında ilişkileri oluşturmaya, o çevrede yaşayacakların gereksinmelerini, kendini onların yerine koyarak kavramaya çalışır. Tasarımcı insanların farklılıklara karşın ötekilerle ilişki kurarak sosyalleşecek kişilerin çevresini tasarlayacaktır (Tekeli, 1991:87).

Kentin gerek fiziksel ögelerin gerekse sosyal ve kültürel niteliklerin meydana gelmesinde, uygulanmasında, inceleme, araştırma, planlama ve tasarım çalışmalarının yapılmasında ilgili olan meslek dalları vardır. Önce, fiziksel mekanı farklı anlam, kapsam ve ölçeklerde düzenleyen meslek grupları olarak kent plancılar, mimarlar ve harita mühendisleri ve ilgili diğer mühendislik dalları gelmektedir. Daha sonra da peyzaj mimarları, kentsel altyapı mühendisleri, ulaşım plancıları gelmektedir. Kent sosyologları, kent ekonomistleri ve kent işletmecileri ile kamu yönetimi uzmanları yanında endüstri tasarımcıları, mobilya tasarlayıcıları, heykeltıraş, ressam ve seramik sanatçıları da rol oynamaktadır. Kent üzerine yapılan teorik ve pratik çalışmalar da sıralanan uzmanlık alanlarının bir araya gelerek disiplinler arası birlikteliğin sağlanması gerekmektedir. Ancak bu sayede kente yönelik kişilik ve kimlik kazandırılmasında kentlinin katılımı ile birlikte ortak bir dil sağlanabilir.

Mimar kullanıcı ile bağlarını koparmış durumdadır. Yani insanlarla ilişki içinde değildir. İşveren kullanıcı değildir. Ya arsa sahibi oluyor ya müteahhit ya da bir yatırımcı şirket oluyor. Bugün karşılaştığımız sorun, tasarlama süreciyle, üretim süreci ve kullanım süreci kopmuştur. Tasarım yapan mimarlar ayrıdır, uygulama yapan mimarlar ayrıdır. Bu süreçler birbirinden mimarlık toplumdan yabancılaşmıştır. Mimarlık, mimarlık eylemi toplumla ilişkilerini, birbirini etkileyen, etkileşimi sağlayan ortak bir kültür platformu yaratmaya yönelik etkileşimi sağlayan bir çaba içinde olmalıdır. Mimarların toplumsal ihtiyaçları tanımlarken aykırı davranışların meşruiyetini savunmaları da söz konusu olacaktır (Gürsel, 1996:40-41). Mimar yanında,

kentin biçimlenmesinde rol oynayan kent plancılar, tasarımcılar, ekonomistler, sosyologlar içinde aynı şeyleri söylemek mümkündür.

Modernite içinde örtülü olarak yer alan önemli bir varsayım ise tüm mekanların belirli bir zaman içinde modernleşeceğidir. Bu doğrultuda plan üretme kenti zaman içinde modernleşmenin aracıdır. Kent planlarının yapılması ile kentsel alanların modernleşmesine yön verme amacı güdülür. Kent planlama ile yapıların, yolların, parkların, kamu kuruluşlarının kısaca kentin tüm fiziksel öğelerinin düzenlenmesi ve sosyo-ekonomik gelişmenin sağlanması amaçlanmaktadır.

Tüm planlama yaklaşımları gibi, kent planlaması da modernist bir projedir. Modernist kent planlama anlayışı, kentin bir bütün olduğu ve bu bütünlüğün her parçayı sıkı olarak belirlediği kabulü altında gelişmiştir. Modernist kent planlaması kapsamlı ve akılcı planlama aracılığıyla kentin bütününe hakim olma, kentin bütününe yönlendirme çabasıdır. Kent planları, kentteki çeşitli kullanımların birbirinden kesin çizgilerle ayrılmasına dayanır. Planlama yaklaşımları rasyonel kapsamlıdır. Bu durumda mekan toplumsal amaçlarla biçimlendirilecek bir şey olarak görülmektedir. Bu biçimlenme denetim altına alınmalıdır ve alınabilir. Tek işlevli zoning anlayışını getirmiştir. Böyle bir planlama içinde yapıların kitlesel metotlarla üretimi olanaklı hale gelmiştir. Ekonomik büyümeyi, toplumsal refahı ve eşitliği artıracak biçimde mekansal dokunun ve ulaşımın rasyonalizasyonu sağlanmıştır (Tekeli, 1999:46).

Modernist planlama yaklaşımının ortaya çıkardığı kentler sıkıcı, tek düze ve vulgar olmakla eleştirilmiştir. Kent plancıların, bürokratların, firma elitlerinin totalitarizminden kurtulması savunulmaya başlamıştır (Tekeli, 1999:46). Modernizmin kenti bütünlüğü içinde algılamaya ve planlamaya çalışan yaklaşımların tersine postmodernizm, kente parçacı bir yaklaşım yanlısı olmuş ve kentteki her soruna çözüm bulma iddiasındaki kapsamlı planlama çabalarının karşısında yer almıştır. Postmodernizm için kent

mekanın kendi başına bir varlığı vardır ve dolayısıyla da disiplin altına alınması olanaksızdır. Bundan ötürü postmodernizm, kenti bildiğimiz anlamda planlama çabasına girmeden, birbirinden kopuk kent parçalarının salt estetik kaygılarla düzenlenmesi şeklinde ele almaktadır (Işık, 1993:32). Kentin rasyonel- kapsamlı planlama anlayışının yerini değişik projelerden oluşan bir plan anlayışı ve kentsel tasarım projeleri ön plana çıkmaktadır. Postmodernist çizgede daha radikal tutum alınır, tam katılımcı, plancının oyunun belirleyicisi olduğu değil, oyunun bir parçası haline geldiği bir planlama anlayışı ortaya çıkabilecektir (Tekeli, 1999:46-47).

Elektronik iletişim paradigmasının şehir üzerindeki yansıması postmodern zamanların modern şehir üzerindeki bazı farklılaşmalara zemin hazırladığıdır. Modernist şehir planlama anlayışları şehrin konut, işyeri, dinlenme ve ulaşım gibi fonksiyonel bölgelere ayrılmasını savunmuştur. Ancak şehirleri böyle bölgelere ayrıştırma politikası yoğun eleştiriler olmuştur. Şehir hayatını yaşanan yer - çalışılan yer olarak parçalanması; konut bölgelerini gündüz neredeyse terk edilmiş, çocukların babayı hiç görmeden büyüdüğü bir çevreyi, iş alanlarını ise gece yaşamayan, suç işlemek için zemin hazırlayan bir bölgeye dönüştürmesi; şehrin merkezini aşırı derecede kalabalıklaştırması; her sabah işe gidiş ve akşam iş çıkışı saatlerinde trafiği dayanılmaz hale getirmesi bu eleştirilerin arasında. Modern zamanlarda başında belki de zorunlu olan bölgelere ayırma projesi, bugün iş hayatına faks, bilgisayar gibi teknolojilerin girmesiyle aşılabılır. Artık işyerlerinin bir merkezde toplanmasına gerek yoktur böylece merkeze ve ulaşımına bildirilen aşırı yük azaltılabilir, şehir planlamasında merkezsizleştirme gündeme gelebilir. Eskiden fonksiyonel bölgelere ayrılmış şehirlerde yaşayan modern insan, artık oturduğu yerde çalışabilir, alışveriş yapabilir ve dinlenebilir. Özellikle kadınların tercih ettiği bir çok iş alanı evde gerçekleştirilebilir (Akcan,1994:44)

Kent kimliğinin oluşumu buna katkı koyan uzmanların teknik bilgilerine, yaşamış oldukları çevre koşullarına bağlı olduğu kadar, yaşam süresi, gezme, görme, bilgi, teknik ve kişiliklerine de bağlıdır.

II.C. İşlevsel - Sektörel Nitelikler

Sanayi kenti, turizm kenti gibi ekonominin temel sektörlerin dayandığı kentler incelendiğinde mekana etkisinin farklı olduğu görülmektedir. Bu yapıda rol alan etkinliklerin çözülmesi, onların iyi tanımlanması ve konumları incelenerek belirlenebilir. Kentin işlevsel yapısında birbirine benzeşen, tekrar eden kamusal ve özel etkinlikler olabilir. İşlevsel yapı o toplumun değer sisteminin ve sosyal süreçlerinin açıklanmasında önemli rol oynar. Kentlerin, tarihsel gelişimi incelendiğinde, çeşitli dönemlerde farklı işlevleri üstlendikleri görülmektedir. Ekonomik anlamda kentin kalkınması için mekanda farklı işlevlerin farklı alanlarda yer seçtiği görülmektedir. Sanayi kentleşmenin ilk dönemlerinde kent içinde yer seçerken zamanla kent merkezi dönüşüm geçirerek sanayi kent dışına taşınmıştır. Sanayileşme ile birlikte, sanayi de çalışan insanların barınma ihtiyacı karşılanmak üzere konut ve diğer sosyal ve teknik alt yapı kullanımları biraraya gelmiştir. Konut işyeri bağlantısı kurulmuş ve kentler bu özelliklere göre planlanmıştır. Konut bireyin barınma özelliği yanında sosyo-kültürel ihtiyaçları içinde fiziksel bir unsur olmuş, zamana bağlı olarak üretilen konutların o döneme ait yaşam biçimlerini gösterdiğinden tarihsel özellik kazanarak kültürel bir niteliğe bürünmüştür. Ekonomik ihtiyaçlara ve kullanıcıların isteklerine göre farklı konut biçimleri üretilmiştir. Kentin tarihsel konut dokusunun korunarak yaşatılması bu kenti aynı zamanda turizmin gelişmesi açısından bir potansiyel çekicilik unsuru haline getirmiştir. Kültür kaynakları yanında kentin coğrafi kaynaklarının da etkili olması kentin ülkesel veya uluslar arası boyutta turizm kenti kimliği özelliğini sağlamaktadır. Konut, sanayi, turizm gibi işlevler kente özgü farklı bir nitelik kazandırırken diğer kentlerden farklılaşmasına neden olmaktadır. Kentte bir işlev yerine birkaç işlevin gelişmesi ile ekonomik

anlamda diğer kentlerle yarışma gücü artmakta ve kentlerde çeşitlilik kazanmaktadır. Kentlerin rekabete girmesi kentin değerlerinde tahriplere neden olmakta ve sahte kimliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

II.C.1. Merkezi İş alanı

Herhangi bir kente gelindiği zaman dikkati çeken tüm işlevler, kentin merkezinde yer alır. Bir kent, kentte yaşayanlar ve dışarıdan gelenler için daha çok merkeziyle vardır. Kentin büyüklüğü, diğer ülkelerle olan ilişkilerinin biçimi, kentte ne tür bir sosyal tabakalaşmanın varolduğu kent merkezine bakılarak anlaşılabilir.

Kentlerin merkezi özellikleri sanayi öncesi ve sanayi sonrası kentlerde farklılık göstermektedir. Ancak ikisinde de ortak olan kırsal alanda yaratılan artık ürünü kontrol yetenekleriyle orantılı büyümeleridir. Sanayi öncesi kent kırsal alanını, sanayi kenti ülke hinterlandını, günümüz küresel kentleri ise giderek dünya coğrafyasını kontrol etmektedir. Tüm bu kontrol fonksiyonları, merkezde yansımaları bulmakta kent merkezi fiziksel olarak da biçimlenmektedir. Ayrıca kent merkezinde artık ürünü denetleyen sınıflar ve kırsal kesim için hizmetler üretilmektedir.

Sanayi öncesi kentlerin anahtar fonksiyonları, siyasi (idari ve askeri), ekonomik, dini ve eğitimseldir. Hiçbir kent tek bir rol üstlenmemektedir. Ancak belli kentlerde spesifik fonksiyonlar ön plana çıkmaktadır. Sanayi öncesi toplumlarda siyasi merkezler, bütün diğer kentleri kontrol etmektedir. Bugün ise çevresini denetleyen kentler, siyasi olmayan ekonomik özellikleri belirgin olan kentlerdir.

Kültürel ortamlar ve sanayi bölgeleri yaratma yönündeki çabaların hemen hepsi kentlerin merkezlerinde odaklanmaktadır. Yer yer görülen istisnalara rağmen kültürel yaşamın yönelimi her zaman kent merkezlerine

doğrudur. Kent merkezi geleneksel olarak dükkanlar, sinemalar, publar ve lokantalar için bir mıknaş işlevini görmüştür. Londra'nın batı ucu gibi bölgeler insanların toplanabilecekleri, takılıp eğlenebilecekleri, kendilerini kent yaşamına girmiş hissedebilecekleri canlı bir gece ekonomisini ayakta tutarlar. Çoğu kent ve kasabada çok az sayıda benzer sokak, kamu işyerleri, belediye binaları, kütüphaneler, danışma büroları ve dinsel binalarla birlikte perakendeyi ve eğlenceyi de bünyesinde toplar (Hall, 1995:216).

II.C.2. Sanayi

18. yüzyıl sonlarına kadar sanayi eylemi kentlerde daha çok el emeğine dayalı küçük imalat şeklinde sürmüş ve bu yapısından ötürü diğer kullanım biçimleriyle birlikte kent merkezinde yer almıştır. Özel konum gerektiren bazı sanayi türleri dışında pek çok imalat işlemleri de evlerde sürdürülmüştür.

İkinci dünya savaşı'na kadar olan dönem içinde imalat sanayi tesislerinin büyük çoğunluğu ilk yerleştikleri alanda kalmışlardır. Savaş sonrası imalat sanayinin kentsel alandaki dokusu hızla değişmeye başlamış, özellikle kent içindeki tıkanmalar, ulaşım sistem ve teknolojilerindeki gelişme ve yapılanmalar kent dışında ucuz, büyük arazi kullanım olanakları ile sanayi hızla merkezden dışarıya doğru yayılmaya yönelmiştir.

1960'lı yıllardan itibaren otoyol sistemlerinin etkileri ile metropoliten alanlarda uydu kent yayılımı hız kazanmıştır. İmalat sanayi büyümeleri giderek metropoliten alanda oluşan Sanayi Parkları, Organize Sanayi Bölgeleri ve Teknoloji Parklarında yoğunlaşmaya başlamıştır.

Gelişen ulaşım ve iletişim teknolojileri yoluyla zaman ve mekan sorun olmaktan çıkmaktadır. Küreselleşme söylemi içinde kentlere zarar verdiği, yaşama koşullarını ve kalitesini düşürdüğü kabul edilen ağır ve çevre kirleticisi

özelliklere sahip sanayi üretimlerinin desantralizasyonu, yer değiştirmesi gündeme gelmektedir. Ağır sanayi yatırımları artık işgücünün çok daha ucuz olduğu az gelişmiş ülkelere yapılacak, hantal sanayi ve oluşturduğu potansiyel sorunlar (çevre kirliliği, örgütlü kitleler, toplumsal uyumsuzluk gibi) yarışma hakkında ve şansına sahip dünya kentlerinden uzak tutulacaktır.

Kent içinde yer seçme eğiliminde olan sanayiler üç grup halinde incelenebilir (Ocakçı, 1997:31). Emek yoğun üretiminin belirleyici olduğu sanayilerden; yatayda büyük alan gereksinimi olmayan, düşeyde veya parçalanmış mekanda, üretimini sürdürebilen sanayiler (dokuma sanayinin bir bölümü), az sayıda işgücünün veya sadece işyeri sahibinin emek yoğun üretim yaptığı sanayiler (değerli madenleri işleme, kuyumculuk, müzik aletleri yapımı, oyuncak yapımı vb.). İkincisi Pazar yerine yakın olmanın belirleyici olduğu sanayilerden sadece yerel pazara üretim yapanlar (ekmek, pasta, mobilya fabrikaları vb.). Üçüncüsü ise Merkezi İş Alanının sunduğu olanakların belirleyici olduğu sanayilerdir. Merkezi İş Alanının esas olarak sunduğu kolay erişebilirlik, yüz-yüze iletişim, yığılma ve dışsal ekonomilere gereksinim duyan sanayi türleri bu grubun içindedir (basım-yayın sanayi vb.).

Gelirini ve boş zamanını artırarak tüketim toplumu haline gelen batı, küresel yatırımlar yoluyla üretim işlerini az gelişmişlere bırakacak, üretimden kaynaklanan sorunları dışsallaştıracak ve salt tüketim kentlerini kuracaklardır. Bu gelişmeler karşısında planlama, yarışan dünya kentlerinde tüketim planlaması, az gelişmiş ülkelerde ise üretim planlamasına yönelmek durumunda kalacaktır.

Küreselleşme ile birlikte son yıllarda sıkça gündeme gelen yarışan kentler modelinin içerdiği yarışma kriterleri incelendiğinde görülen, dünya kentleri olarak adlandırılan yarışmacıların hizmet dışında üretime girmeyecekleri, tüketime dayalı bir kent modeli oluşturmaya itilecekleridir. Zamanın hızlı kentleşen ve örnek kent olarak gösterilen sanayi kentleri,

bugünkü hantal görünüşleriyle yarışma içerisinde kendilerine yer bulamayacaklardır (Yalçın, 1997:19).

Ulaşım ve iletişimin bugünkü hızına ulaşmadığı dönemde, yaşamsal gereksinimlerin karşılandığı sanayi üretimin kent içinde yerini alması, kentli katmanlardan birisinin emek gücü olarak belirlenmesi sürecidir. Zaman içerisinde pazara ve işgücüne yakınlığından dolayı daha karlı olduğundan kentteki sanayi faaliyetleri artar. Kalkınmanın temel taşı olan sanayi, yerleştiği kentlerdeki refah düzeyini de artırır.

II.C.3. Turizm

Dünya uluslar arası iletişimin büyük ölçüde arttığı, seyahatlere uluslar arası anlaşmalarla daha fazla özgürlük getirilen, uluslar arası ticarete ve ulusal sınırların ötesinde ülke ve bölgelere daha fazla yatırım yapılan yeni dönemle karşı karşıya bulunmaktadır.

Turizm, en basit bir sistem halinde, üç mekansal unsurdan meydana gelmektedir. Birincisi turistin yaşadığı yerler (turist çıkaran bölgeler); ikincisi insanların gezmek üzere gittikleri yerler (turistlerin varış bölgeleri); turist gönderen ve alan yerler arasında yapılan yolculuklar. Turizm olayının kendisi, diğer faaliyetlerin hepsinden daha çok mekansal özelliklerle sıkı sıkıya ilişkilidir.

Bir mekandaki çeşitli coğrafi kaynakların (kıyılar, dağlar, kırsal alanlar, göller-akarsular, tarihsel yerler, şehirsal alanlar vb.) turizm açısından belirlenmesi ve değerlendirilmesi bunların başında gelir.

Turizm mekansal farklılıklarla son derece ilişkilidir. Bir yandan, turizm endüstrisinin gerektirdiği otel ve benzeri yapılar şeklinde mekan değişime uğratılırken, diğer yandan da ulusal parklar, doğal koruma alanları vb. gibi

yollarla belirli mekan parçaları korunmaya ve saklanmaya çalışılmaktadır. Turizm, geliştiği alanlardaki demografik yapı üzerinde büyük etkileri olmaktadır. Turizmin gelişmesi, çok sayıda insanın daha önce hiç kullanılmayan yerlere gitmesini sağlamaktadır. Turizm ayrıca bir ticaret faaliyetidir ve bu yüzden de ekonomik coğrafyanın konusudur. Turist kendi kültürel deneyimleri, fikirleri ve taleplerini de birlikte getirir ve bunun yerel kültürler üzerinde etkisi vardır. Bir çok yerde, turizm, yeniliklerin benimsenmesini kolaylaştırdığı gibi, toplumsal baskı ve sınırlamaların azalmasına da yol açar. Bunun yanında ev sahibi ülke de yerel kültüre zarar verebilmesi, toplumsal yozlaşmaya katkıda bulunması ve çok sayıda turistin tarihsel eserler ve doğal çevre üzerinde olumsuz baskılar yaratması gibi olumsuzluklara neden olmaktadır.

İster tarihsel isterse yeni olsun, insan faaliyetlerinin en son mekanları olarak kentler de turizmde büyük önem taşımaktadır. Kentler kültür mirasının yoğunlaştığı ve biraraya toplandığı yerlerdir. Turizm tarihle coğrafyanın buluştuğu yer olarak kentlerde gerçekleşmektedir. Kentsel turizm coğrafyasında dört yaklaşım söz konusudur (Özgüç, 1997:39-40). Birincisi kültür ve tarih mirası açısından, ikincisi tarihsel kaynaklar açısından, üçüncüsü kültür kaynakları açısından ve son olarak kentsel turizmdir. Fakat bunlar arasında ayırım yapmak kolay değildir; kentler bu yaklaşımlarda esas alınan özelliklerin birçoğuna birden sahip olabildikleri için yaklaşımlarda da birbirine geçişler söz konusudur. Kültür ve tarih açısından turizm, bir ülke ya da bölgenin yalnızca binaları ve tarihsel anıtları ile değil, fakat aynı zamanda manzaralarını, doğal tarihini, sanat ve kültürünü de içerir. Yani, bir nesilden diğerine miras kalan her tür kaynağın turizm açısından kullanımı esastır. Bu tür faaliyette tarih kitlesel turistin görmek istediği bir yorumla ve paketle sunulmaktadır: Binalar restore edilerek, bozulmuş nesnelerin yerine yenisi konularak, eksik parçalar tamamlanarak ya da canlı müzeler yaratılarak ya da halka geçmişi temsil eden giysilerin, yine geçmişi yeniden canlandıran theme-parklar yaratılmaktadır. Geçmişin bu şekilde yeniden canlandırılmasının seçici olabileceği, turiste yalnızca ona satabilecek ve onu

eğlendirecek, onun istediği şeylerin sunulmasıyla tarihin çarpıtabileceği ve bunun pazarlamacıların tercih ettikleri, ölü tarihsel kaynak imajını değiştirici bir terim olduğu ileri sürülmektedir.

İnsanları kentlere çeken bütün faktörleri sınıflandırmak ya da tek tek saymak çok güçtür. Binalar, kiliseler, camiler, sanat galeri, müzeler, tiyatrolar, lokanta ve dükkanlar gibi tek ya da birlikte ilgi alanı oluşturan ve de turist çeken bu unsurlardan başka, kendi binaları ve başka fiziksel çekicilikleriyle ayrı bir kişilik ve atmosfere sahip bir çok kent vardır. Bunun en açık örneği Paris'tir. Turistlerin yalnızca Eiffel Kulesi'ni görmek Louvre'u ya da Folies Gergeres'i ziyaret etmek niyetiyle bu kent geldiklerini söylemek güçtür. Turist, bu kenti şarkılarda ve hikayelerde işittiği gibi, kentin ruhu ve atmosferini yaşamak istediği için ziyaret etmektedir. Aynı şey büyük ölçüde dünyanın başka şehirleri içinde geçerlidir.

Geleneksel turizm ülkeleri yanında, turizmde yeni gelişmeye başlayan birçok ülke de, kentsel turizm üzerinde durmaktadır. Daha çok turist çekmek ve turistin aradığı mekansal farklılığı canlı tutmak için eski kentlerin tarihsel çekirdeklerinin korunma çabaları bu bağlamda artarken, eski kentlerde yeni projeler uygulanması ya da yeni şehirlerin turizm bakımından çekicilik kazandırılması çabaları arttırılmaktadır. Eski kentlerde tek başına tarihsel yapılar ayrı birer çekicilik unsurları olarak ortaya çıkmaktadır. Yerleşmenin en eski kesimi orijinal sokak kalıbını ve bazen de binaların bir kısmını korurken, daha sonraki dönemlerden kalan binalar da bunların arasına dağılırlar.

Dünya ülkelerinin turist sayıları ve turizm gelirlerini arttırma çabaları, tarihsel olsun olmasın, büyüklü küçüklü bütün şehirlere yansımış ve bu çaba coğrafi görünümü de büyük ölçüde değiştirmeye başlamıştır. Yeni düzenleme projeleriyle turizmden pay kapma yarışına giren bir çok şehir, başka şehirlerle rekabette ancak mekansal farklılığın önem taşıyacağı artık kabul edildiğinden, turizm açısından farklı özellikler üzerinde yoğunlaşmaya çalışmaktadır. Örneğin bazıları alış-veriş ve iş bağlantılarına kendini

uyarlarken, bazıları spor, bazıları da kültür faaliyetleri üzerinde durmakta ve büyük yatırımları çekmenin ancak iyi bir kent imajı yaratmakla olabileceğini, bunu başarmak içinde iyileştirme projelerinin uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Örneğin bunlardan birisi dokları ve limanları iş merkezi ve turizm çekiciliği haline dönüştürme faaliyetidir.

Bu bağlamda kent merkezlerinin düzenlenmesi, kentin tarihi kesimlerinin restorasyonu ve yeniden kazanılması, turistik ürün olarak kentin aynı zamanda kimikleştirilmesi ya da kimlik yapısının öne çıkartılmasına yardımcı olmaktadır.

Turizm, dünyada farklı yaklaşımlara göre bir yanda kentler ve gelişmiş bölgelerden kırsal ve azgelişmiş bölgelere doğru bir akımı ifade ederken, diğer yanda, doğası gereği gelişimini sanayi merkezlerinden ve metropollerden uzaklaştırma ve ülkenin gelişmemiş bölgelerine yayılma eğilimindedir. İngiltere ve Fransa'da oluşturulan kentsel turizm geliştirme projeleri, turizmin kalkınma için bir araç olarak kullanıldığı az gelişmiş bölgeler için gerçekleştirilmiştir. Gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalar, kırsal alanlardaki turizm iş gücünde önemli artışları ortaya koymuştur. Böylelikle gelişmiş ülkelerin, özellikle tarihi başkentlerinde (Roma, Paris, Londra, Amsterdam, Viyana gibi) yoğunlaşan turizm hareketliliğinin, ülke geneline yayılması ve göreceli olarak az gelişmiş bölgeleri gelişmesi yönünde kullanılması istenmektedir.

Dünyanın 6 bölgeye ayrılması ile ortaya çıkan tabloda, Avrupa kıtası, bölgesel olarak dünya turizmdeki ağırlığını, payında düşüş görülmeyle birlikte sürdürmektedir. Avrupa'da turizmin yoğunlaşması, kısa seyahat mesafeleri, ülkelerin birbirine yakınlığı, Avrupa Birliğinin sağladığı olanaklar ile gelişmiş alt ve üst yapıya bağlanmaktadır.

Turizm, döviz kaynağı olarak ülke ekonomisine ve bulunduğu bölge ekonomisine kalkınma yönünde katkı sağlamakta; ulaşım teknolojisindeki

gelişmeler nedeniyle uzakların yakınlaşması ile canlanıp, çeşitlenmekte; kentsel ve kırsal alanlarda, tarihi, kültürel ve doğal çevrenin korunması koşuluna bağlı gelişim göstermektedir (Gezici, 1997:16-17).

Turist çeken ülkeler, büyüyen pazardan daha yüksek bir pay alabilmek için bir rekabet içinde olmaktadırlar. Bu ülkelerin pazar payını bir yandan çeşitlenen tüketici beklentilerini karşılamakta ve fiyat kalite ilişkisi konusunda daha duyarlı hale gelen turistleri tatmin etmekte gösterecekleri beceri; diğer yandan kendilerine özgü turizm değerlerini korumadaki başarıları etken olmaktadır.

Uluslararası turizm öteden beri gelişmekte olan ülkeler için iki tarafı keskin bir kılıç olarak görülmüştür. Bir yandan değerli bir döviz kaynağı olma ve istihdam yaratıcı niteliği dikkati çekerken diğer yandan geleneksel sosyal sistemleri ve doğal güzellikleri değişime uğratan ve yer yer zedeleyen özelliği ve dışa bağımlılık yaratan etkileri olmaktadır (Göymen, 1997b:30).

II.C.4. Konut

Konut belli bir kültüre ve zamana ilişkin simgeler aktarmaktadır. Konutu fiziki çevrenin estetik değerlerine ve yaşam kalitesine katkılarıyla da değerlendirilebilir.

Toplu Konut, 19. yüzyıl Avrupası'nın ve Amerikası'nın sanayileşen bölgelerindeki düzenli nüfus artışının ve yoğunlaşmanın sonucunda ortaya çıkmıştı. Düzenli nüfus artışı ve yoğunlaşması, aynı zamanda da düzenli bir kitlesel konut talebi anlamına geliyordu. Toplu konut da bu kitlesel talebi karşılayan bir konut arzı biçimi olmuştur. Bütün kitlesel metalar gibi anonim bir kullanıcı için üretiliyor, dolayısıyla da belirsiz bir kullanıcı profili olmasına göre standardize ediliyordu.

Göç alan ve nüfusu artan tüm kentlerin tarihi çekirdeklerini kuşatan 19. yüzyıl halkaları genel olarak her ülkenin, hatta her şehrin toprak mülkiyeti yapısına, konut sektörü içindeki sermaye bileşimine, imar yasalarına ve kısmen de yapım geleneklerine göre özgülüyor, bölgeden bölgeye, kentten kente farklılaşan toplu konut tipolojileri ortaya çıkıyordu (Bilgin, 1997:23). Toplu olarak üretilen işçi konutları 19. yüzyılda sanayi üretiminin gelişimi ile birlikte yaygınlaşmıştır.

Sanayi şehirlerinin çevresinde laissez-faire politikaları ile yağ lekesi gibi büyüyen banliyöler ve sağlıklı, köhneleşmiş konut alanlarının yerini II. Dünya Savaşından sonra devlet eliyle ve prefabrike yöntemlerle üretilen çok katlı, giderek 20 katlı konut bloklarından oluşan, monoton, birbirinin aynı, kişisiz konut alanları almaya başlar (Bölen, 1997:32).

Sanayileşmiş ülkelerin II. Dünya Savaşından sonra karşılaştıkları konut açığına çözüm olarak geliştirdikleri önemli bir planlama aracı da yeni şehirlerdir. Büyük metropollerin nüfusunu ve sanayi alanlarını desantralize etme politikalarına bağlı olarak planlanan yeni şehirler konut-iş yeri dengesinin sağlandığı, toplu yaşamın komşuluk birimleri içinde örgütlendiği, genellikle kar amacı gütmeyen kuruluşlar veya doğrudan devlet tarafından ucuza satın alınmış arazi üzerinde, geniş kapsamlı olarak planlanmış yerleşmelerdir.

1970'li yıllardan itibaren farklı nitelikte konut tipleri ve konut alanlarının üretilmesine yol açar. Bu dönemde bir taraftan konutu yaşam makinesi olarak tanımlayan fonksiyonel mimari anlayışın saflığı ve katılığına tepki olarak yaşam biçimindeki hızlı değişimlere olanak veren esneklik anlayışı ve kullanıcının tasarımına katılımı yaklaşımları, diğer yandan, toplu konut alanlarına kimlik kazandırmayı amaçlayan postmodern uygulamalar gündeme gelir. Paris'te ve çevresindeki yeni şehirlerde Bofill'in tasarladığı toplu konutlar kullanıcılarına sarayda oturdukları hissini uyandırmaya amaçlamaktadır. Nunez'in Marne La Vallee'de tasarladığı "Arenes de

Picasso" isimli toplu konut projesi ise kullanıcılarına uzay çağı ile ilgili bilim-kurgu mekanlarını sunar. Londra'da Docklands bölgesinde gerçekleştirilen toplu konutlar kanallar üzerinde yalı-konutlar olarak düzenlenmişlerdir.

1980'den itibaren genel eğilim olarak konut üretiminde yeni toplu konut alanlarının kendine özgü bir karaktere sahip olması, içinde yaşayanlara aidiyet duygusu vermesinin yanısıra sunduğu hizmetlerin de çeşitlendiği gözlenir. Alish-veriş alanlarının, sosyal ve kültürel merkezlerin, peyzajın tasarımı, spor ve oyun alanları, kullanıcıların sosyal statüsüne, zaman içinde toplumun beklentilerindeki gelişmelere bağlı olarak giderek çeşitlenir. Ancak sonuçta ortaya çıkan durum, birbiri ile bütünleşemeyen yerleşim alanlarıdır. Mekansal ve toplumsal olarak ayrışık olan bu alanların bir kent bütünü oluşturması ve bir kentsel yaşam ortamı sunması olanaksızdır (Bölen, 1997:33). Toplu konut alanlarındaki yeknesaklık, yönsüzlük, anlam yoksunluğu modernist estetiğin perhizci ve elitist tutumuna yüklenmektedir. Bu eğilim, yukarıdan aşağı dikte edilen, mimarla kullanıcı arasındaki mesafeyi açan modeller yerine ortalama insanın beğenilerini ve estetik süzgeçten geçmemiş tercihlerini de içeren, tutarsızlıktan ve çelişkiden korkmayan bir çoğulculuğu ve çeşitliliği koyuyordu. Postmodern toplu konut mimarisi de, başlangıçta kastetmediği bir biçimde, spekülative konut piyasasının gereksinim duyduğu çeşitliliğin estetik karşılığına dönüştü; tıpkı modernist toplu konut mimarisinin II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük ölçekli toplu konut girişimlerinin teknik çözümüne indirgenmiş olduğu gibi (Bilgin, 1997:29).

II.C.5. Pazarlama

1980'lerde, birçok batı Avrupa ülkesini etkisi altına alan ekonomik ve politik durum sonucu, genel olarak azalan kaynaklara erişmek için bir takım yeni hedef ve beklentileri olan kamusal planlama otoriteleri oluşturuldu. Bu yeni otoriteler kendi kullanımlarının da içinde geçtiği pazar yapısını

incelemeye başladı. Bu incelemenin en önemli sonucu, kentlerin pazar içerisindeki yarışabilirliğini arttıran çeşitli yolları tanımlayan ve günümüzde yaygın kullanımı olan kentsel pazarlama kavramıdır. Diğer kentlerle yarış içerisinde potansiyel yatırımcı olarak görülen tüketicilere kentin yatırım için çekiciliği sunulmaktadır.

Birçok kentsel kullanım, hedefi talep ve arzı bir araya getirmek olan pazar içerisinde yer almaktadır. Konut, rekreasyon ve diğer birçok hizmetin kentsel pazarı, ticari sermaye yatırımları pazarı kadar gerçektir ve işleyişleri yerel bir otoritenin ekonomik verimliliği için ticari pazarlar kadar önemlidir. Konut, eğitim veya sağlık hizmet pazarlarının verimsiz işletimi kentsel üretim sisteminin bütünü üzerinde doğrudan olumsuz bir etki yaratacaktır. Bir kent kar ediyorsa dışarıdan gelenlere olduğu kadar, kendi nüfusuna da teşvikler sunabilir ve burada kabul edildiği şekliyle kentsel pazarlama, yeni girişimcilere olduğu kadar var olan girişimcilere, hizmetlere ve sanayi'ye ve dahası kar amacı gütmeyen pazar sektörlerine uygundur. Bir başka deyişle, bir bütün olarak kentlerin verimli işletimi, kent planlama ve yönetimi içinde iç ve dış yatırımları pazarda birleştiren yeni bir takım politikaların oluşturulmasına bağlıdır.

Kentsel pazarlama, kentsel kullanımların hedeflenen kitlenin talepleriyle ilişkisinin mümkün olduğunca yakın tutulduğu, bu sayede alanın belirlenen hedeflere göre sosyal ve ekonomik fonksiyonlarının verimliliğinin maksimize edilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Bu fikirler bütün mekansal ölçeklerde uygulanabilir ve böylece kentsel pazarlama, bölgesel hatta ülkesel pazarlama ile yan yana geniş coğrafi bir pazarlamanın bir parçası olarak görülür. Kentsel pazarlama üreticiler ile tüketiciler arasında yakın ve sürekli özel bir ilişkinin oluşturulmasını da içerir. Bu bir ürün olarak kentin mekansal ve organizasyonel yapısının da tüketicilerin karakteristiği, pazar davranışı ve ihtiyaçları ile birlikte incelenmesini gerektirmektedir (Ashworth, 1997:64).

Kentsel pazarlama, var olan tüketici yapısı ve var olan kentsel kullanımların hangi pazarlama stratejisine uygun olduğunu belirleme hedefiyle pazarın keşfidir. Talep ve arzın tanımlanması bazı güçlükler doğurabilir. Ticari ürünlerle karşılaştırıldığında kenti pazarlamak, kentsel kullanımların ilişkili olanlarının ya da bazen kentin tamamının satışı anlamına gelebilir. Ürünün ticari ürünlerde olduğu gibi dağıtılması, yayılması, bazı özel durumlarda sınırlandırılması düşünülebilir. Bunun yanısıra ticari ürünlerin çoğunda olamayacağı şekilde tamamiyle farklı kullanımlar için satılabilir. Örneğin bir tarihi kent merkezi tarihi çekiciliğiyle turistlere, alış veriş merkezi olması özelliğiyle kentlilere ve merkezi iş alanı özelliğiyle holdinglere pazarlanabilir. Farklı gruplara pazarlanan kentin oluşturduğu mekansal sorunlar geleneksel fiziki planlama yaklaşımlarını yeni bir yaklaşımla kullanılmasını gerektirmektedir (Ashworth, 1997:65).

II.C.6. Ulaşım

Kentleşmenin oluşum evresinde, ulaşım gereksinimi binek hayvanlar ya da onlar tarafında çekilen taşıtlar ile ya da doğrudan yaya olarak karşılanıyordu. Bu durum yaygın olmayan ve sık kent dokularının oluşmasına yol açıyordu. Ulaşım da yayanın temel unsur olması sonucu yaya trafiğine önem veriliyor ve yollar geçerli olan teknolojiye uygun alan ve altyapılar gözetilerek tasarlanıyordu (Top, 1990:52).

Uzun bir dönem doğal enerjiye bağlı kalan ulaşım teknolojisi, on dokuzuncu yüzyılın buluşlarıyla yapısal değişim geçirdi. Buhar gücü, üretimin yanı sıra ulaşım da kullanılmaya başlayınca insan yaşamında önemli bir değişimi meydana getirdi. Bu olgunun yansımaları kentsel alanda da görüldü. Demiryolu altyapısı kent dokusunu zorlamış, o güne kadar olan oluşmuş yapıya yeni boyutlar katmıştır.

Yeni ulaşım araçları erişebilirliği arttırmıştı. Erişebilirliğin artması sonucu, kent merkezlerinde yığılmış olan iş yerleri daha bağımsız yer seçimi kararları vermeye, işyerlerine yürüyerek erişen kentliler ise daha uzak alanlardaki konutlara yerleşmeye başlamışlardır. Yirminci yüzyılın başında, özel araç kullanımının artması bu eğilimi daha da hızlandırmış, değişim içinde ulaşım, günlük yaşamı şekillendiren bir özellik haline gelmiştir.

İnsan boyutlarına göre şekillenmiş kentler, ulaşım araçlarının gereksinmelerine uygun biçimlenmektedir. İki üç katlı yollar, kent içine kadar giren sürat yolları, geniş alan gereksinimi olan kavşaklar, otoparklar, kente farklı bir ölçek getirmiştir.

Gerek altyapılar, gerek bu altyapıyı kullanmak üzere yerleştirilen yönlendirme ve düzenleme işaretleri kentte güçlü bir iletişim ortamı oluşturdular. Ancak araç hareketlerinin hızlanması amacıyla yapılan bu düzenlemeler pek çok yerleşmede görsel kirliliği arttırmıştır. Yüzyılın sonunda, biçimlenişi insanlara değil araçlara uygun kent dokuları oluşmuştur.

Sanayileşme ve mekanizasyonla birlikte, ulaşım da teknolojinin gelişmesi sonucu, kent içi ulaşım gereksinimi motorlu araçlarla karşılanmaya başlanmıştır. Bu dönemde kent nüfusu da arttığından, makroform da yayılmalar olmuş; konut-işyeri-eğitim yolculukların mesafesinin artması ile birlikte motorlu araçlara bağımlılık artmıştır.

Yürüme uzaklığında olan kentsel işyerlerini uzak alanlara kayması, kentiçi günlük yolculuklarda büyük uzaklıkların aşılması sonucunu getirmiştir. Yüksek hızlı ulaşım araçları uzak alanları birbirine kısa sürede bağlamış, ancak araç sayılarındaki artış sonucu kentiçi trafik sıkışıklıkları ortaya çıkmış ve yirminci yüzyılın ikinci yarısında ev-işyeri arasında saatlerin harcanması doğal karşılanmaya başlanmıştır. Bu olgu, dünyanın bütün kentlerinde yaşanan evrensel bir görünüme girmiştir.

Ortaya çıkan sorunlara çözüm üretmek amacı ile 1970'li yıllarda Avrupa kentlerinin çoğu raylı taşım sistemleriyle toplu taşımacılığın geliştirilmesini önermişlerdir. Altyapı yatırım maliyetleri yüksek olan hafif raylı taşım araçları ana yollar boyunca yüksek kapasiteli araçların kullanımıyla yoğun talepleri karşılamakta başarılı olmuştur. Ancak bu aksların küçük kapasiteli ulaşım araçları ile beslenmesi ortaya çıkmış, bu işlevi otobüs, midibus minibuslarla sağlanma yoluna gidilmiştir. Son yıllarda artan oranlarda bu işlevlerin bisiklet ile sağlanmaya çalışıldığı da görülmektedir. 1980'li yıllarda, Avrupa ve Kuzey Amerika kentleri bisikleti çevre dostu bir ulaşım aracı olarak gündeme getirmiş ve yoğun olarak kullanıma geçirmiş durumdadır (Kılıçarslan, 1998:38).

Ulaşım araçları kent yaşamında sadece erişebilirliği sağlamazlar. Çeşitli toplumsal kutlamaların, belleklere güzel anılar yerleştiren, bu mekanlar kentlerin değerli hazineleridir. İnsan ölçeğini kaybetmedikleri sürece kent yaşamını zenginleştirici işlevlerini sürdürebilmektedir.

Ulaşım yollarının yüksek kapasiteli ulaşım araçlarıyla yoğun olarak kullanılması, bu mekanların kent yaşamından uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu alanların tekrar toplumsal kullanıma kazandırılması amacıyla tarihsel nitelikli alanlarda ve kentin karakter noktalarında sadece yaya trafiğine kapatılması ya da sınırlı kullanım izni verilmesi gibi önlemler alınarak bu amaca erişilmeye çalışılmaktadır. Birbirinden bağımsız yol ve meydanların yayalaştırılması olarak başlayan uygulamalar giderek kent içinde ağ oluşturmaya başlamıştır. Kentliler yolları kalabalık ulaşım araçlarının içinden değil, açık alanları hissederek, havayı soluyarak yaşamak istemektedirler. Bütün kenti kapsayan ağ oluşturulmuş bir yaya yolu sistemi bu amaca hizmet edebilmektedir. Bisikleti de bu yaya sisteminin içine sokmayı deneyen kentlerin sayıları artmaktadır.

III. BÖLÜM - KENT KİMLİĞİNİN EVRİMİ VE GÜNÜMÜZDEKİ TARTIŞMALAR

I. TARİHSEL GELİŞİM İÇİNDE KENT KİMLİĞİ VE DEĞİŞİMİ

Yerellikler, hemen her toplumda tarihsel olarak mevcuttur. Önemli olan yerelliklerin nasıl bir toplumsal-kültürel yapılaşmaya sahip olduklarıdır. Salt merkez-kaç bir davranış gösterme özelliği, olguyu çözmede yeterli değildir. Önemli olan yerelliklerin nasıl işlediğidir, hangi toplumsal koşullarda kendisini ne biçimde, yeniden üretebildiğidir (Öğün, 1993:19).

Batıda yerellikler özgürlük ve özerklik kavramlarıyla örtüşmektedir. Modernite içinde yükselen merkezileşme süreçleri içinde yerelliklerin kendilerini yeniden üretebilmelerinin tarihi fırsatları da belirginleşmektedir. Söz konusu fırsatlar, Roma sonrasının feodal Avrupa'sının yeni yapılaşmaları içinde doğmaktadır.

Roma her şeyden önce yasa-kılıç ve organizasyon demektir. Bunları bir üst kültür çerçevesine oturur. Özgür yurttaşlar Roma yasalarına göre, düzenlenmiş kamusal bir kürede güvence altına alınmıştır. Romalı olmak, hangi kökenden gelirse gelsin, bütün çevresel farklılıkları zımparalayan bir etkiye sahiptir. Romalı kimliği, bu üst kültürün orijinal tarihi mecrasını çok aşan, yasal siyasi içeriği olan bir soyutlamadır (Öğün, 1993:19).

Roma merkeziyetçiliğinin yanında muhtelif topluluklar üzerindeki kontrolünü sürdürebilmek adına, gerekmediği veya fatih gücünün yetmediği durumlarda, mahalliliklerle çatışmamıştır. Katolik kilisesi, en güçlü günlerini, feodal Ortaçağda değil Roma'nın kendisini resmi din olarak kabul ettiği dönemlerde yaşamıştır. Roma'nın örgütçü geleneklerinin desteğini almak

suretiyle kilise, Roma çöktüğü zaman kurumsal yapılaşmasını bir hayli sağlamış durumdaydı.

Krallar ve onların iktidarlarını ihale ettiği vassallar ve kilise-imparatorluk dayanışmaları arasında egemenlik, ortaçağın ayırt edici özelliğidir. Bu yapılara, 13. yüzyılda en olgunlaşmış biçimi ile kentler de dahil olmuştur.

Kentlerin canlanması ve 13. yüzyılda en olgun düzeylerini kazanması bir bakıma, yerelliğe dayalı bir siyasi kültürün en medeni tarzlarını da doğurmuştur. Bu gelişmeler içinde özgürlük ve özerklik kavramları ütöpik ve soyut niteliklerinden arınmakta, günlük hayattaki somut karşılıklarını bulmaktadırlar. Kentsel yerel Ortaçağ hayatının başat aktörleri özgür yurttaş veya özgür hemşehrilerdi. Ortaçağ'ın kent yurttaşının veya hemşehrilerinin saf kapitalist nitelikleri bir hayli kuşkuludur. Bu kuşku, kent piyasalarının ve ticaretin varlığına rağmen ileri sürülebilir.

Geç 11. yüzyıldan erken 15. yüzyıla kadar devam eden kentsel canlanma, kişisel bağımsızlığın çok kolay gerçekleştiği, ama feodal bağlar ve değerlerden tam bir kopuş özelliği göstermekten uzak bir süreci deneyimler. Ortaçağa özgü kentleşme, içerdiği komüniteryen bağlam nedeni ile, tarihi-kültürel bir sürekliliği somutlaştırmaktadır. Yani bireyler kentte özgür ve özerk oluyorlardı, ama, yalnız kalmıyorlardı. Bunun nedeni cemaatleri eksenine alan bir kamuculuktur.

Siyasi modernite, literatürde salt kapitalist gelişmelerin odağında değerlendirilen bir olgudur. Siyasal modernitenin üç kilit kavramı vardır. Bunlar özgürlük ve haklarda eşitlik değerine dayalı olarak açıklanan birey; ve milli temeli ile ortaya konulan kamu ve devlettir. Birey daha çok kapitalist anlamda girişimciliğin ekseninde biçimlenmiştir. Modern insanın kamudan anladığı ise genel yarardan başka bir şey değildir. Birey ve kamu dönüştürülen ve kapitalist süreçlere uyumlulaştırılan kavramlardır. Bu

kavramları dönüştüren milli devletçiliktir. Yani, modernitenin içinde kurulan bu üç kavramın sürekliliği, milli devletin özgül ayarlamaları ile mümkün olabilmektedir. Söz konusu ayarlamaların odağında, tarihsel kültürel dokusundan neredeyse tamamen soyutlanmış bir doğa durumunda yeniden biçimlendirilen birey ve kamu değerleri milli devlete sadakati önceleyen bir yapıya kavuşturuluyor ve kendisinden önceki, tarihsel-doğal çevrelerde somutlaşan birey ve kamu değerlerinin üzerine çıkıyordu. Kapitalizmin bireyi, her biri Orta Çağa özgü tarihsel kültürel çevrelerin ürünü olan ve feodal dünyada karşılığını bulan unvan ve mertebeleri düşman görmekteydi. Ortaçağa özgü tüm bu kimlikler ve buyurduğu ilişkiler dünyası ortaçağ insanına bilişsel bir harita sunmaktaydı. Etkinlikler dünyası, kimliklerin dünyasına göre biçimlenmekteydi. Kapitalizm, bu ilişkiyi tersyüz etti. Önemli olan tarihsel kültürün insanı önceden nasıl anlamlandırdığı değildi, insanın neleri eylediği idi. Kapitalizmin bireyi, her türlü yerel kültürel bağlardan koparılmış, evrensel-insani ya da tarih-üstü düşünen ve kendisini bu şekilde meşrulaştırabilen bir birey tipi olarak ortaya çıkıyordu (Öğün, 1993:23-24).

I.A. Kentlerin Ortaya Çıkışına Yönelik Açıklamalar

Kentlerin doğuş nedenleri farklı kuramsal yaklaşımlar içinde değerlendirmek mümkündür. Kuramların yöntemlerine göre kendi içinde iki ana kategoriye ayrıldığı görülür. Birincisi kentlerin doğuşunu belirleyici temel bir nedene bağlı olarak ele alan teorik yaklaşımdır. İkincisi birden fazla nedenin karşılıklı etkileşimi içinde kent olgusunu ele alan kavramsal çerçevedir.

I.A.1. Tek Nedene Bağlı Açıklamalar

Öncelikle kentlerin ortaya çıkışını belirleyici temel nedene bağlı olarak açıklayan kuramsal yaklaşımlar ele alınmaktadır. Bunlar sırasıyla, artı ürün-

hidrolik toplum kavramı, ekonomik teoriler, askeri teoriler ve dinsel teoriler olarak tanımlanır (Aslanoğlu, 1998:17).

Hidrolik Toplum Kavramı ve Artı Ürün

Bu kuram çerçevesinde toprağın değeri ve iklim koşulları önem kazanmaktadır. Toprak ve iklim koşullarının uygun olduğu durumlarda artı ürün ortaya çıkar. Sırasıyla artı ürün elde edilmekte, sosyal tabakalaşma ve kentleşme ortaya çıkmaktadır. Kentsel dönüşümü sağlayan etken artı ürün olmaktadır. Sulama olgusu tarımın gelişmesi artığın oluşmasına yol açmaktadır. Sulamanın gelişmesi bu kurama göre gelişmiş bürokratik kontrolü beraberinde getirmiş, bu da kentsel karakterin idari yapısını oluşturmuştur (Aslanoğlu, 1998:17).

Tarımda artı ürünün sağlanmasıyla, Mezopotamya'da ortaya çıkan ilk büyük yerleşmelerin temel karakteristikleri, tapınaklarıydı. Surlarla çevrili bu kentlerde insan yapısı bahçeler ve özenle yetiştirilen asma sarmaşıkları, o devir insanının kent güzelliği kent estetiği anlayışlarının simgesidir. Buna karşılık Mısır kentleri, firavunun simgelediği yönetimin gücüyle biçimlenmiştir. Böylece Mısır'da tapınakların yerini, pramidler aldı.

Ekonomik Teoriler

Ekonomik olarak kentlerin doğuşuna açıklama getiren kuramsal yaklaşımlarda kent; iç değişim süreçlerinin yaratıldığı merkez-pazar yeri olarak, Merkantil nitelikli uzun mesafe ticareti mekanı olarak ele alınır.

Kentin ticaret aracılığı ile ifade edilmesi Roma sonrası döneme denk düşmektedir. Pirenne de ortaçağ kentini ticaretin yarattığını vurgulamaktadır (Aslanoğlu, 1998:19).

Askeri Teoriler

Kentin Ortaya çıkışı ile ilgili ilk hipotezlerden biri kentin metal çağında ortaya çıktığıdır. Metal silah kullanan insanların, kaba taş silah kullananlar

karşısında üstünlük sağlamışlardır. Ayrıca kentleri askeri açıdan önemli konumda bulunan bölgeye hakim bir noktada hem saldırı, hem de savunma amaçlı yerlerdir. Bazı uzmanlar ise ilk kentlerin ilkel köy olduklarını ve yavaş yavaş kentsel merkeze dönüştüklerini iddia etmektedir. Sonuçta ilk kentler askeri istilalar sonucu kurulmuştur. Birbirinden farklı ve uzak kentlerin kuruluşu böyledir.

Mısır hiyerogliflerinde etrafı çevrili daire ile ifade edilen kent simgesindeki duvarlar, insanların savunma amacıyla bir araya geldiğini gösterebilir.

Dinsel Teoriler

Bu teori dini kentlerin belirleyici olarak ele alınır. İbn-i Haldun göçebe yaşantıdan, yerleşik yaşantıya geçişte din olgusuna önem vermektedir. Göçebe yaşantısının yenilenmesi ve yerleşik yaşantı için geçerli olan sosyal kontrol mekanizmaları din ile sağlanmıştır.

I.A.2. Birkaç Nedene Bağlı Açıklamalar

İkinci olarak ise birden fazla nedenin karşılıklı etkileşimi içinde kent olgusunu ele alan yaklaşımlar değerlendirildiğinde Childe, Sjöberg ve Lampard'ın geliştirdiği kavramsal çerçeve ele alınacaktır.

Childe'in Geliştirdiği Kavramsal Çerçeve

Gordon Childe, M.Ö. 3000 yıllarında Mısır, Mezopotamya ve İndüs Vadisinde ortaya çıkan toplumsal değişiklikleri "Kentsel Devrim" olarak adlandırmaktadır (Bumin, 1990:21).

Childe, neolitik köyler ile kentlerin ayrılan yönlerini beş temel başlıkta toplamıştır. Büyüklük: Kentsel yerleşmeler, büyüklük ve düzen açısından şimdiye kadar olan yerleşme desenlerinden farklıdır. Nüfus Yapısı: Meslekte

ihhtisaslaşmanın ortaya çıkmasıdır. Üretime katılmayan, ancak sürekli çalışan din adamları ve hizmetkarların varlığından söz edilir. Kamu Sermayesi: Kent topluluğunun ortaya çıkması eş zamanlı olarak kamu sermayesinin doğması demektir. Kayıt Tutma ve Bilim: İktisadi yaşamın kayıt tutma zorunluluğu getirmesi, yazılı tabletleri ve matematiği ortaya çıkarmıştır. Ticaret: Yeni ulaşım ağları ticaret kanalları kentleşmenin temel göstergelerinden olmuştur.

Sjoberg'in Geliştirdiği Kavramsal Çerçeve

Sjoberg kentlerin ortaya çıkışı için ekoloji, teknoloji ve sosyal örgütlenmenin gerekli olduğunu ifade etmektedir (Aslanoğlu, 1998:22). Ekoloji: Ekolojik uygunluğu sorguladığımız zaman yeryüzünün ilk kentlerinin iklim ve toprağın bitki ve hayvan yaşantısının uygun olduğu bölgelerde ortaya çıktığı görülmektedir. Teknoloji: Kentsel yaşantı için ikinci temel gelişme teknolojidir. Teknolojinin bir grup insanı tarımsal faaliyetlerden ayırıp avcılık, balıkçılığa yönelmesidir. Teknoloji ve kent arasında kompleks bir ilişki vardır. Spesifik teknolojinin gelişimi ile insanlık sabit yerleşmelerde yaşamaya başlamış, daha sonra bu yerleşmeler de gelişmiş bir teknoloji ortaya çıkmıştır. Sosyal Örgütlenme: Özellikle siyasi ve ekonomik düzlemlerde örgütlenme kentleşmede tutumunu sağlayan en önemli etkenlerden biridir.

Lampard'ın Geliştirdiği Kavramsal Çerçeve

Lampard kentlerin kökenini nüfus yoğunlaşması-teknolojik kapasite-örgütlenme-çevre değişkenlerinin belirlediği bir ilişkiler çerçevesinde sorgulamaktadır. Ona göre karşılaştırmalı alanlarda tanımlı önermelerle yetinmeli, evrensel geçerliliği olan hipotezler aranmamalıdır (Aslanoğlu, 1998:22-23).

I.B. Kentlerin Gelişmesi

Tarihçilerle, toplumbilimciler kentlerin ortaya çıkışına uygarlıkların doğuşu gözü ile bakarlar. Antik çağın en büyük kenti bir buçuk milyon nüfuslu

Roma idi. Eski Yunan ve Roma kentleri, uygarlık ürünüydüler. Ortaçağ kentlerin surlarla çevrili kentleri, bir yandan savunma gereksinimlerinin, öte yandan da güzel görünme etkisiyle, içlerine kapanık kentler olmuşlardır. Ortaçağ kentlerine ya tümüyle siyasal ve kültürel işlevler ya da tamamen ekonomik işlevler hakimdi. Çağdaş sanayileşme, teknoloji, ulaşım ve yönetim olanaklarının ürünü olan çok işlevli kent olgusu, ortaçağ kentlerine yabancı bir olgudur. Sanayi devriminin başlangıcında, kentlerin ekonomik yapısında başlıca rol oynayan ögeler, kentsoylular, tüccar ve bankacıları. Tüm sanayi dalları eski kentlerin dışında, enerji kaynakları, ulaşım araçları, hammadde kaynakları ve insangücü sunusunun ucuz ve kolay olduğu yerlerde yerleşmeyi yeğ tuttu. Fabrikalar yakınında sanayi kapitalizminin simgesi olan işçi kentleri doğdu. Sanayi devriminden sonra, kentleşme sanayileşmenin bir yan ürünü olarak görülür (Keleş, 1990:6).

I.B.1. Antik Çağda Kent

Antik site, kendi kendini yöneten, belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanların oluşturduğu en küçük, demokratik bir yönetim biçimiydi. Siyasal bir işlevi, karar alma gücü ve yetkileri vardı. Bununla birlikte, yönetsel ve dinsel özerkliğe de sahiptirler (Keleş ve Yavuz, 1989:1). Kent sınırları son derece net çizilen özgürlükler sistemi demektir. Özgürlük ise farklı olabilme iznidir. Birbirinden farklı koşullar içinde, farklı değerler sisteminde, farklı amaca yönelik faaliyetlerin sürebilmesi için kaçınılmaz olan özerkleşme, tarihte ilk defa kentlerde ortaya çıkmıştır (Demirkan, 1996:17). Kentlerin farklılaşmasını olanaklı kılan en önemli özellik kentin, bulunduğu bölgedeki siyasal ve sosyal koşullardan bağımsız yada özerk olmasıydı. Kentler artık önceki kültürlerden açık farklı bir politik, ekonomik ve dinsel düzenin, yani uygarların merkezidir. İnsanlık kentsel devrimle ilkelikten uygarlığa, yani devletsiz toplumdaki devletli topluma geçmektedir (Bumin, 1990:22). Kent kendisini çevreleyen kırsal alanları örgütleyerek onlardan farklılaşmaktadır. Kamu otoritesinin ikamet ettiği alana, egemenliğin ve

geçişin simgesel işaretlerine bürünmüş, zorunlu denetim noktalarından, törensel bir tarza girmek uygun düşmektedir. Doğası gereği anıtsaldır (Duby, 1993:90-91). Eski Yunan'da yerel yönetim, devletin tarih sahnesine çıktığı dönemde, devletle birlikte doğmuştur. Atina devleti, bağlı olduğu soya değil, oturduğu bucağa göre kimlik kazanan yurttaşlar topluluğu yaratabildiği zaman kurumlaşmasını tamamlayabilmiştir (Güler, 1992:26-27). Site artık yurttaşların sitesiydi. İktidar orta idi (Bumin, 1990:28). Yönetim uğraşı ve bilimi olan politika da doğrudan kent yaşamı sürdüren bireylerin geliştirdiği yeni bir olguydu (Demirkan, 1996:18).

Antik kentler, çoğu beyin, kendinden daha güçlü bir efendiye bağlılık gösterdiği hükümler birer siyasi varlık durumundaydı. Kent ve kent devleti terimleri hemen hemen özdeşti. Sonuç olarak kentte yaşayanların ayrıcalıklı bir hukuku vardı (Begel, 1996:10).

Kent olgusu, çevre planları ve yapı tasarımlarının tarih içerisinde en sade , uyumlu örneklerini, başka uygarlıklara göre, Eski Anadolu ve Ege uygarlığı vermiştir. İnsanın ölçüt olarak alındığı oran, fonksiyon ve genişleyebilme ilkelerine dayandırılmıştır. Güneşli, parlak, temiz havalı iklime, kayalık ve yalçın yüzey yapısı ile doğal peyzaj, Ege uygarlığı yerleşmelerinin konum ve dokularında etkin olmuştur. Bu yerleşmelerde sokaklar, ana tasarım elemanı değildir. Sadece yapıların arasında kalmış ulaşım ağıdır.

İsa'dan 9000 yıl önce, ilkel toplumun sınıflı topluma dönüşmesi süreci, antik Yunan kentinin de ortaya çıkma sürecidir. Yunan kentini biçimlendiren temel etmenler, savaş, ticaret ve korsanlıktı. Özellikle savaşın, insanların yaşaması için gerekli kaynakların sağlanmasında en onurlu yol olduğu inancı kentlerin mekansal örgütlenmelerine yansdı. Aynı zamanda ordu komutanı olan kralın sarayı, kentin en yüksekteki ve en görkemli yapısıydı. Sarayın önünde, kentin iki meydanından birisi olan saray alanı bulunurdu. Kentin diğer meydanı, bazen saray meydanıyla bütünleşmiş biçimde, bazen de onlardan ayrı olabilen pazar alanıydı.

Yunan kentlerinde kültür ve sporun etkisi de büyüktür. Yunan toplumu bu iki etkinliğe verdikleri değeri, çağımızda bile çarpıcılıklarını koruyan çok büyük hipodromlar ve amfi-tiyatrolar inşa ederek kanıtladılar. Yunan anıtsal yapılarına egemen olan düzen, genellikle simetri ve aksiyaliteye dayanan optik bir karakter sayılır. Doxiades'e göre Yunanlılar, örneğin Propylaea'dan Acropolis'e girince, Acropolis'i tümüyle bir bütün olarak görmek istiyorlardı. Bu bütüne Acropolis'teki tüm binalar, heykeller dahildi. Kütlelerin yerleştirilmesi ve boyutlandırılması, işte bu optik amacı gerçekleştirecek biçimde düzenlenmişti. Kentlerde ise Yunanlılar bu optik biçimlenmeyi gerçekleştirememişlerdir. Kentler genellikle alçak gönüllü ve gösterişsiz konut grupları ve bunlara zıtlık yaratan anıtsal nitelikteki yapılardan oluşuyordu matematiğin olduğu kadar, estetiğin de anahtar sözcükleri olan düzen, simetri, oran gibi kavramların kökenlerini Antik Yunan'da buluruz (Günay, 1994:282-283).

Roma'da, imparatorluğa yeni katılan topraklara "municipe" adı verilirdi. Municipe'lerin kimi yerel ve siyasal yetkileri olmakla birlikte, daha çok bir yönetsel özerklikten yararlanırlardı (Keleş ve Yavuz, 1989:1). Siteler, Roma'nın buraların yurttaşlarına tanıdığı haklara göre üçe ayrılmışlardı. Roma'da yönetici sınıfların ayrıcalıklı bir hukuki konumu vardı. Roma'da yönetici sınıflar, tebaalardan o kadar katı bir şekilde ayrı tutulmaktaydı ki, bir Roma yurttaşının evlenmesinde geçerli prosedür bile aynı ataya dayandığı kabul edilen gens adlı klanların üyeleri için uygulanandan farklı değildi (Begel, 1996:9).

Roma devrinde kentsel peyzaj ve görsel değerler incelendiğinde; çevre düzeni su kanalları, yolları, kemerleri, alt yapı hizmetleri veya bunun gibi büyük mühendislik yapıtları imparatorluğun gücünü göstermek amaçlı yapılmıştır. Roma imparatorluğu politik güç, organizasyon ve teknoloji ile yürütülmüştür. Roma kent formunda, yerleşmeyi çeviren duvarların ötesinde grid sokaklar ana ve tali sokak şeması bulunmaktadır. Çok önemli yapılar ana aks sisteminin tali öğeleri olmuştur.

Roma kentlerinde yetişmiş olan ünlü mimar Vitruvius ortaya koyduğu kuramlar ile teorik tasarımın temelini atmıştır. Vitruvius kent tasarımında yolların konumu, rüzgarın önemi ve fosseptikler ile ilgili bilgiler vermiştir. Büyüyen Roma kentleri mimarlık ve mühendislik hizmetlerini de beraberinde getirmiştir.

I.B.2. Orta Çağda Kent

Ortaçağın karanlık dönemi olarak adlandırılan ilk zamanlarda, kent uygarlığı yıkılarak, tarımsal bir örgütlenmeye dayalı feodalizm kurulmuştur. Karanlık dönemin sona ermesi ile kentler toparlanmaya başlamış ve yükselmişlerdir. Burjuvazinin gelişmesi ile birlikte olmuştur, kentin önem kazanması. Bunda da etken olan yeni doğan ticaret sayesinde olmuştur. Kentler, ticaretin yayıldığı tüm doğal yollar boyunca belirmişlerdir. Ticaretin canlanması ile kıyılarda, ulaşım kolaylığı bulunan yerlerde ve feodal beyliklerin çevresinde yeni kentler kurulmuştur. Prienne, Weber ekolünden yola çıkarak kapitalizmin gelişimini kent merkezli evrimci yaklaşımla incelemiştir. Ortaçağ kenti kendine özgü yasa, yönetim ve hukuk bilimine sahip ticaret ve sanayi toplumdur. Yeni sınıfla birlikte ortaya çıkan tüzel ve toplumsal kurumları belirleyen başlıca etken, yeni dönemin alt yapısını biçimleyen ekonomik ilişkilerdir. Prienne ekolüne karşı, içinde Marksist ekonomik ve tarihçi yazarların bulunduğu ekol ise farklı olarak üretimden yola çıkarak açıklamalar yapmışlardır. Onlara göre üretimde herhangi bir değişiklik olmadan meta üretimi ve ticarete dayalı kentlerin ortaya çıkması mümkün değildir. Ortaçağ kentleri, öncelikle ekonominin tarım kesiminde yaşanan gelişmenin sonucunda ortaya çıkmış ve feodal rejimin ekonomik ve politik gelişmesinin bir biçimidir. Kentler, Prienne'nin ileri sürdüğü gibi yeni tip insanlar tarafından değil, tersine feodal soylularca kurulmuştur (Güler, 1992:23-25).

Ortaçağ kentleri birer savunma kentleri şeklinde kurulmuştur. Bu nedenle feodal düzenin kentleri, yalnızca çevrelerini surlarla çevirmekle kalmamışlar, yer seçimlerinden yol düzenlerine kadar, savunma kaygısını ön planda tutmuşlardır. Dik yamaçlarda, nehir yataklarıyla sınırlanmış vadilerde, deniz ya da göl içindeki adalarda bulunmaları bu kaygıdandır. Doğal olarak gene savunma kaygısıyla, düzenli ve geometrik yol dizgeleri yerini, dolambaçlı ve dar bir yol dokusuna bırakmıştır. Yerleşmeler de saf bir geometri yoktur. Kent içi karmaşık ve rasgele hissi yaratan sokak şeması gerçekte tamamen bir işlev sonucudur. Ortaçağ kentlerin biçimi, ise, yıldız şekilleri, yuvarlak biçimindeki desenleri o zamanki savaş ve korunma amaçlarının bütün olarak salt yansımasıdır. Savunabilme ve korunabilme amacı ile taş duvarlar inşa edilmiştir.

Ortaçağ kentleri, bahçesi ve mahremiyeti olan küçük evlerden oluşmaktaydılar. Zamanla bölgesel eyaletlere bağlanan nüfus ve ticaretçe gelişen kentlerde ticaret ve alış veriş alanları oluşmuştur.

Orta çağ kent formunda ticaret aktivitesi yer almıştır. Ortaçağ kentlerinde odak noktasını, dini yapılar oluşturmaktadır. İslam kentlerinde bu görsel açıdan camilerdir, minaresi her taraftan algılanabilecek yön bulmaya yardımcı hedef tayin eden öğelerdir. İşlev bakımından da cami yine merkezdedir. Medreseler, öğrencilerin ve fakirlerin karşılıksız beslendikleri imaret, lüks eşyaların satıldığı bedesten, seyyahların üç günlüğüne karşılıksız kalabilecekleri misafirhaneler, tabhane vb diğer bazı külliye yapıları, cami çekirdek olmak üzere çağının karakteristik kent mekanlarını oluşturmuşlardır.

Akdenizliler ortaçağda ağaçlarla çevrelenmiş kent meydanlarını pazar ve iş yeri olarak kullanmışlardır. Yakıcı güneşten korunmak için gölgelendirilen bu meydanlarda kent çeşmeleri ve fıskiyeli havuzlar düzenlenmiştir.

Ortaçağ kentleri mimari açıdan ise çevresi ile bir bütün olarak düşünülmüş cepheler bireyin algılayış yönü ve derecesine göre düşünülmüştür.

Yapıcıların ustanın becerileri, burjuvazi asillerin zenginliği, askeriye'nin düzenlemesi, barutlu silahların gücü, politik güçlerin ve yeteneklerin gelişimi, ortaçağın yeni kurumları ve de kilisenin eğitimi yepyeni bir kent anlayışına sahip bir toplumun ortaya çıkışını hazırlamıştır.

I.B.3. Rönesans Akımında Kent

Yeni dönem farklı sınıfların birbirleri üzerindeki baskısını ortaya koymuştur. Bu çelişkiler ışığında kentlerin tasarımı siyasal yönetimin bir aracı olmuştur. Ortaçağ kentlerinin ölçek kaygısı, konutlar ile sokak arasındaki organik bağı ortadan kaldırmıştır. Anlamli mekan kaygısı, insan ögesi kentteki yerini kaybetmiştir. Bu döneme egemen olan anlayış günümüzde batı dünyasının felsefesini ve gelişme modelinin temelini oluşturmuştur.

Rönesans'ın ilk kez Dante'nin edebiyat alanında, 13. yüzyıl sonlarında başladığı bilinir. Daha sonra sanatta ve mimaride gelişen yenilikçi uygulamalar, özellikle İtalyan kentlerinde belirgin olarak görülmektedir. Kent planlamada yeni Rönesans stili, özellikle kentlerin büyümesiyle eklenen yeni kent parçalarında ve yeniden yapım süreçlerinde uygulandı. Rönesans'ın ergin dönemlerinde, vistalar ve geniş yol ve bulvarlar da kentsel estetiğin birer ögesi olarak Rönesans kentinde kullanıldılar.

Mimarlık ve kentsel tasarımı konularında Leon Battista Alberti dönemin ilk teorisyeni olarak bilinmektedir. Alberti, Vitruvius gibi mimarlık ve kent tasarımı birlikt e almış, yeni-fantezi kuramlar geliştirmiş, diğer mimarları etkilemiştir. Alberti yıldız formu, merkezden yayılan ışınsal yollu ideal kentler önermiştir.

Rönesans kent formu iki yönden ortaçağ formlarından değişiktir. Birincisi ortaçağ kentsel çevre imgesi bireysel ünitelerin bir araya gelmesi ile oluşurken Rönesans kentsel çevre imgesi bir sürü yapı düzeni ve ilgili mekanlar oluşturup üniteleri tek bir tablo içine yerleştirmiştir. İkinci olarak ortaçağ kentsel peyzajı düz görünüşler, cepheler oluşturmuştur. Rönesansta kompozisyon bir derinliğe sahiptir. Mimari ölçek ve oranlar yeni yorumları ile ele alınmaya başlamıştır. Rönesans'ta ilk ortaya çıkan perspektif büyük bir özenle yapı ve yapı gruplarına uygulanmaya başlamıştır. Ortaçağın serbest şekilli toplanma alanları yerine Rönesans meydan "piazza" ları geometrik şekillerde ve çoğu kez dikdörtgen olarak ortaya çıkmıştır. İtalya'da daha sonraki meydan örneklerinde, yarı dairesel, oval ve diğer formlarda denenmiştir.

Çeşmeler artık işlevsel özelliğinden ziyade, heykeller, kolonlar, kemerler ve dikili taşlar ile birlikte dekoratif anlamlarını yitirip çevre bütününe önemsenmeyen parçaları durumuna gelmişlerdir.

Rönesans kentleri biçimlenirken ortaya iki yeni etmen çıkmıştır. Birincisi İtalya'da ortaya çıkıp Kuzey Avrupa'ya yayılan süslü bahçeler yaratma modasıdır. Bahçeler sadece dinlenme ve zevk için olmayıp, saraylar ve büyük evlerin çevresinde görkemli alanlar yaratma çabasının sonucudur. Rönesans kentsel çevre görünümünü değiştiren ikinci etmen ise; kent trafiğinin artışıdır. İlk önce atlılar, sonra atlı arabaları ile kentlerde ulaşım yoğunlaşmıştır. Uzun mesafelere daha çabuk bir hızla ulaşabilmek için daha geniş araba yolları, yaya yolları ortaya çıkmış, arabadan bakışa göre yapıların yükseklikleri değişmeye başlamıştır. Ortaya yola göre mimari çıkmıştır.

I.B.4. Modern Çağda Kent

Bu dönemine endüstri devrimi damgasını vuracak, kentleşme tarihsel süreç içinde, o zamana kadar görülmemiş bir ölçek ve biçim çeşitliliğine ulaşacaktır. Artık kentler büyümekte ve yeni işlevlerle biçimlenmektedir. Ortaçağ ya da Rönesans'ın bir bakışta algılanabilen küçük ölçekli kentleri gitmiş, yerine büyük nüfuslar barındıran sanayi kentleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Yeni işlev olan sanayi, büyüyen kent merkezleri, varlıkların yanında işçi mahalleleri ve henüz otomobil çağına girilmediği halde geniş bulvarlar, yeni ve farklı bir kenti oluşturmuştur. 19. yüzyıl Avrupa'sındaki kentlerde konutlar ve geniş bulvarlar yapılmıştır. 19. yüzyıl kentine damgasını vuran güzel kent anlayışı olmuştur. Bu düşünce mimari formlara da yansımıştır. Mimari da taklitçilik anlayışı, Roma, Yunan, Neo-Gotik, hatta Romanesk ve Bizans biçimlerini yeniden canlandırmaya kadar gitmişlerdir.

20. yüzyıl endüstri kentinin ikinci aşamasına damgasını vuran olgu ise, otomobil ve hızlı kentleşme oldu. Hızı artan sanayileşme olgusunun yanısıra gelişen karayolu taşımacılığı, artık bir bakışta algılaması olanaksız büyük ölçekte kentlerin orta çıkmasına neden olmuştur.

Bu hızlı kentleşme süreci içinde güzel kent akımının yerini pratik kent almaya başlamıştı. Bu anlayış ile monumentallik, güzellik gibi ölçülmesi zor ve neye yaradığı belli olmayan hedeflerden, daha pratik ve objektif olarak ölçülebilir hedeflere eğilme ön plana geçmiştir.

I.C. Kentsel Ekolojik Kuramlar

Kentsel ekoloji bireylerin ve kurumların fiziksel dağılım, yerleşim ve örgütlenme biçimlerini analiz etmektedir. Kentsel ekolojik kuramın kentleşme yazını içindeki önemi kentsel mekan tanımlama çabalarından kaynaklanmaktadır.

Ekolojik kuramı ilk geliştiren ilk kent sosyologları R.Park, Mc Kenzie ve E.Burges kavramsal çerçevelerini oluştururken çeşitli kuram ve düşünürlerden etkilenmişlerdir (Aslanoğlu, 1998:26)

R.Park tarafından kentler bir yandan aile, köy ve kilise tarafından sağlanan birliğin bozulmasıyla her türlü düşüncenin peşine takılma tehlikesi taşıyan yığınların istila ettiği mekanlar olarak tanımlanırken diğer taraftan farklı bir sosyal örgütlenmenin kurulacağı alanlar olarak ifade edilmektedir. Park kentin doğal ve değişmeyen güçlerin etkisiyle oluştuğunu vurgulamakta ve kentleri insan doğasının bir ürünü olarak algılamaktadır. Ona göre kent içinde çöküntü alanlarını, gettoları kaldırmak, insanın içgüdülerini yok etmekle eş anlamlıdır (Aslanoğlu, 1998:27).

Park'a göre kentteki mekansal ilişkileri açıklayan kavram hakimiyet kavramıdır. İnsan yerleşmelerinde benzer bir şekilde sanayi ve ticaret hakimdir. Sanayi ve ticaret yerleşmelerinin yer seçme için verdikleri uğraş uzun dönemde ana kentsel gelişme çizgisini çizmektedir (Aslanoğlu, 1998:27).

R. Park'ın kavramlaştırılmasında bireylerin ırk, kültür ve ekonomik statü gibi nedenlerle bir arada yaşamaları sonucu oluşan kentsel birimler doğal olarak adlandırılmaktadır. Kent mekanı yerleşmeler, lüks konut alanları ve sanayi bölgeleri doğal alanlar olarak tanımlar (Aslanoğlu, 1998:28).

Mc Kenzie kentsel gelişme dinamiğini sağlayan temel süreçlerin olduğunu ancak bu süreçlerin içinde karşıt yönde işleyen ya da ikame edici ara süreçlerin de bulunduğunu belirtmektedir (Aslanoğlu, 1998:28). Söz konusu süreçleri yoğunlaşma, merkezileşme, ayrımlaşma, İstila-ardıllık olarak açıklamaktadır. Yoğunlaşma: aynı işlevlere sahip birimlerin aynı mekanda yoğunlaşması eğilimi. Merkezileşme: kentsel işlevlerin farklılaşması sonucu denetim ve örgütlenmenin merkezileşmesidir. Ayrımlaşma: Aynı işleve sahip ekolojik birimlerin aynı mekanda toplanması eğilimi sonucu

olarak birbirinden ayrılmış alanların ortaya çıkma sürecidir. İstila-ardıllık: Daha önce belli bir işleve sahip olan ekolojik birim içinde yeni bir işlevin gelmesi sonucu eski işlevin başka bir alana kayarak yeni işleve bırakması süreci olarak tanımlanır. Mc Kenzie bu süreçler içinde kentsel alan kullanımını değiştiren istila ve ardıllık üzerinde durmuştur.

Burgess ise tek merkezli daireler kuramı geliştirmiştir. Hakim olan merkezi iş bölgesidir. Burgess kentsel büyüme sürecini ortak merkezli daireler ile açıklamaktadır. İlk daire merkezi iş ve ticaret bölgesidir. Bunun geçiş bölgesi olarak da tanımlanan bölge izlemektedir. Burada çöküntü bölgesi yer almaktadır. Bu alanlar yoksulluk ve hastalık ile çevrelenmiştir. İkinci bölgede işçi konutları yer almaktadır. Bundan sonra üst gelir grubunun yaşadığı bölge gelmektedir (Aslanoğlu, 1998:29).

I.C.1. Sjoberg'in Kuramsal Çerçevesi

Sjoberg, kentsel ekolojistlerin modern sanayi kenti analizinden farklı olarak, sanayileşmenin girmediği toplumlarda kentlerin yapısal niteliklerini belirlemeyi amaçlamaktadır (Aslanoğlu, 1998:31).

Sjoberg, on yıl süren görgül araştırması sonucunda Avrupa'nın bazı kesimleri, Asya, Güney Amerika, Kuzey Afrika gibi sanayileşmemiş, geleneksel ilişkilerin sürdüğü bölgelerin kentlerinde, ekolojik, demografik, ekonomik, siyasal ve dinsel açıdan önemli benzerlikler saptamıştır. Buna karşılık sanayi öncesi kent ile sanayi kenti arasında temel yapısal farklılıklar vardır. Bu farklılaşmayı ortaya çıkartan değişken teknoloji olmaktadır. Kentler tek başına var olan birimler olarak değerlendirilmemekte, parçası oldukları toplumun temel yapısı ile ilişkili olarak analiz edilmektedir. Sjoberg kentleri, sanayi öncesi kentler, geçiş halindeki kentler ve sanayi kentleri olarak ayırmaktadır.

I.C.1.a. Sanayi Öncesi Kent

Sanayi öncesi kentin sosyal ve mekansal yapısını tanımlarken; sanayi kenti ile ayrışan yönlerini belirlemek gerekecektir. Bunlardan ilki sanayi öncesi kent ve sanayi kenti arasında temel farklılaşmayı sağlayan teknolojidir. Teknolojik farklılaşma, kullanılan enerji türleri ile belirlenmektedir. Sanayi öncesi kentte üretim organik enerji ile yapılmaktadır. Kent içinde ise ulaşım insan ve hayvan gücüne dayanmaktadır. Farklılaşmayı yaratan ikinci etken, ekonomik eylemlerin örgütlenme biçimidir. Kentsel mekanda üretim eylemleri aynı sokak üzerinde yer seçmekte, mekanda ihtisaslaşmış sokak ve mahalleler oluşmaktadır. Bu yer seçimi kent içindeki ulaşım ve haberleşmeyi kolaylaştırıcı bir işlev sağlamaktadır. Haberleşme teknolojisinin olmayışı birbirine yakın ihtisaslaşmış mahalleleri ortaya çıkarmıştır. Farklılaşmayı yaratan sonuncu etken sanayi öncesi kentte yer alan güçlü sosyal kontroldür. Sanayi öncesi toplum kentleri idari ve dini merkez olduğu kadar pazar ve değişim merkezleridir (Aslanoğlu, 1998:32).

Sanayi öncesi kent, imtiyazlı dar bir üst tabaka tarafından yönetilmektedir. Sanayi öncesi toplumsal yapıda, fiilen üretimle uğraşmayan orta tabakayı geçindirebilecek ürün ve hizmetleri yoktur. Sadece küçük bir elit grubun geçimi sağlanmaktadır. Bu nedenle kentin tabakalaşmasında dikey hareketlilik yoktur (Aslanoğlu, 1998:33). Sanayi öncesi kentin sosyal yapısını tanımlayan, katı tabakalaşma sistemi, aile, ekonomik yapı, din ve eğitim örgütlenmeleri, güçlü sosyal kontrolün varlığını duyurmaktadır. Sosyal kontrolü oluşturan mekanizmalar arasında en önemlileri, din, aile kurumu ve lonca örgütlenmeleridir. Din sosyal yaşantıyı etkisi altına almıştır. Akrabalık ilişkileri ve meslek grupları arasında bağlantılar vardır. Sanayi öncesi kentte evlilik sosyal kontrolün uygulanmasında önemli araçlardan biridir. Loncaların temel görevi ekonomik yaşantının örgütlenmesidir. Sanayi öncesi kentte kişisel hayat toplumsal kurallar tarafından denetlenmektedir (Aslanoğlu, 1998:33).

Sanayi öncesi kentin mekansal yapısı, kentin ekonomik ve sosyal yapısı ile uyumludur. Sokaklar yalnız insanların ve taşıt aracı olarak kullanılan hayvanların geçeceği genişliktedir. Yapılar alçak ve sıkışık. Sosyal kontrol etkisi, etnik grup mahallelerinin, çeşitli meslek gruplarının ayrı ayrı yerleşmesinde kendini göstermektedir. Elit tabaka kent merkezinde oturmaktadır. Alt tabakalar, özellikle istenmeyen unsurlar kentin dış mahallelerine itilmiştir. Arazi kullanma şekillerinde bir farklılaşma ve ihtisaslaşma yoktur. Konutlar aynı zamanda işyeri, dinsel binalar aynı zamanda okul, hatta alışveriş merkezi işlevi görür (Aslanoğlu, 1998:34).

Sanayi öncesi kentin merkezi dinsel ve yönetsel fonksiyonların görüldüğü binalardan, pazar alanından oluşmaktadır. Merkez yakınında yer almanın bir değer taşıdığını, burada yer alan konutların prestij değerine sahip olduğunu öne sürmek mümkündür. Ancak Sjöberg, teknolojinin mekansal düzenlemelerde en önemli değişken oluşunun altını çizmekte ve ulaşım-haberleşme teknolojilerinin gelişmemiş oluşunun söz konusu kısıtlı, sıkışık kentsel deseni ortaya çıkardığını vurgulamaktadır. Teknolojinin kentsel dokudaki bir diğer etkisi mahallelerin konumlanmasında kendini göstermektedir. Yoğun ve yakın ilişkili mahalleler yan yana konumlanmıştır. Bu yerleşim, üretici-aracı-tüketici arasındaki haberleşmeyi belirlemektedir (Aslanoğlu, 1998:35).

I.C.I.b. Geçiş Dönemi Kenti

Sjöberg geliştirmekte olan toplum kentlerinin, sanayi kenti özelliklerine sahip olmadıklarını belirtir. Geçiş halindeki kentler kısmen sanayi öncesi, kısmen sanayi kenti özelliklerine sahiptir. Geçiş halindeki kentler sanayi kentine dönüşecek mekanlar olarak değerlendirilirken aynı zamanda toplumsal yapı özelliklerine koşut olarak bu dönüşümde geleneksel kesimin rolünde tartışılmasıdır.

Sjoberg'in kuramsal çerçevesi içinde önemli bir nokta geleneksel yapının nasıl değiştiğidir. Geçiş halindeki kentte sosyal yapıyı oluşturan farklı ögeler, farklı hızlarda değişmektedir. Bunlar arasında ekonomik ve teknolojik gelişmelere uygun olanlar daha hızlı gelişmektedir. Sjoberg genellikle aşağıdaki sürecin yaşandığını belirtmektedir. a) Geleneksel formlarda bir kısmının direnerek, varlığını sürdürmeye çalışması b) Geleneksel yapıya özgü formların gözden geçirilerek değişmesi c) Geleneksel formların ortadan kalması d) Ortadan kalkan form ve kurumların yerini yenilerin alması.

Geçiş halindeki kentte, kentte yaşayanların sanayileşmekte olan ortama uyumunu sağlayan kimi uyum mekanizmaları ortaya çıkmaktadır. Bu mekanizmaların temel işlevleri şunlardır. a) bu mekanizmalar aracılığı ile kırsal kesimden göç eden birey karmaşık kentsel ortama uyum sağlamaktadır. Akraba ve hemşehrileri kentsel yaşam tarzının gerekleri konusunda kente göç edenlerin eğitilmesinde etkili olmaktadır. b) Bu mekanizmalar kente yeni gelen göçmenin kırsal kesimle ilişkilerini sürdürmesine de yardım eder. c) Bu mekanizmalar sayesinde kentsel yaşamın etkilerinin kırsal yaşama da yansması mümkündür. Tanımlanan uyum mekanizmaları geçiş dönemi kentinde yaşayan bireyin toplumla bütünleşmesini sağlamakta, toplumla uyumsuz, işsiz, yüzer gezer kişilerin ortaya çıkmasını engeller gibi görünmektedir. Ancak Sjoberg bu uyum mekanizmalarıyla sanayi kentinin gereksindiği eğitim ve toplumsallaşmanın sağlanamayacağını belirtmektedir. Söz konusu eğitim ve sosyalleşmenin sağlanması için kapsamlı örgütlenmeler gereklidir. Ülkenin sanayileşme düzeyi, örgütlenme yapısı, eğitim olanakları kente göç eden kişilerin örgütlü sektörde istihdamına elverip yeni olanaklar sağlamadıkça, marjinal kesim gelişimini sürdürecektir (Aslanoğlu, 1998:39). Buna göre geçiş dönemi kentinde, kent merkezi, kentin ve çevresinin tüm sosyal ve iktisadi faaliyetlerinin idare ve kontrol işlevlerinin toplandığı yerdir.

Kent merkezinin yanında işyerleri ile konutların bir arada bulunduğu geçiş alanı yer almaktadır. Açıkça görüldüğü gibi geçiş dönemi kentinde

sanayi öncesi kentin mekan yapısının etkileri olmuştur. Kent merkezinin çevresinde bir yanda konut alanları varlığını sürdürürken, diğer tarafta artan sanayi ve ticaret işlevlerine koşut olarak depolama ve merkez geçiş alanları ortaya çıkmıştır. Orta gelir grubu merkezin çevresinde yer alır (Aslanoğlu, 1998:40).

I.C.1.c. Sanayi Kenti

Sanayi kenti, sanayi öncesi kentten farklı olarak sanayi ve ticaret merkezidir. İdari ve dini işlevler önemini yitirmiştir. Sanayi kentinde kullanılan teknoloji çok farklıdır. Organik olmayan enerjinin sanayi ve tarımsal üretime, ulaşım ve haberleşmeye uygulanması, yoğun nüfusa ve örgütlenme olanağına sahip bir kent yaratmıştır. Modern kentlerin iç düzeni bu teknolojik farklılaşmayı yansıtır. Kentsel mekan, sanayi öncesi kente göre çok geniştir. Yollar genişlemiş, yapılar yükselmiştir. Kentsel arazi kullanımında artan yoğunlukta ihtisaslaşma söz konusudur. Konut ve işyerleri arasında kesin bir ayrım vardır. Sanayi öncesi kentin mekansal deseninden farklı olarak üst ve orta gelir grubu kent çevresinde yerleşmiş, merkez ve konut alanları arasında kalan alanda geçiş bölgesi ortaya çıkarak belirginleşmiş, alt tabaka ve istenmeyen unsurlar burada yer almıştır.

Sjoberg sanayi kentinde otomasyonun etkisi, hizmet sektöründe çalışmaların sayısının artışı, kentsel rekreasyon alanlarının çoğalmasını teknolojiye bağlı gelişmelere bağlamaktadır. Sanayi kentinde ekonomik yaşantı çok belirginleşmiştir. Etkili bir örgütlenme, ussal çalışma ve standardizasyon vardır. Gelişmiş teknolojiye bağlı olarak elde edilen fazla üretim, yarı üretici ve üretici olmayan grupları yaşatmaya yeterlidir. Modern kente insan ilişkilerinin kurulmasında kişinin gördüğü iş ve meslek çevresi etkindir. Kişiler arasında anonim insan ilişkileri egemendir. Sosyal farklılıklar hoşgörü ile karşılanır. Sosyal kontrol dolaylı olarak, ihtisaslaşmış formel kurumlarla

uygulanır. Kent hayatı artan sosyal hareketlilik sonucunda yerellikten giderek uzaklaşmıştır (Aslanoğlu, 1998:42).

Sjoberg çöküntü bölgelerinde yaşayan alt tabakaya mensup kişilerin kentteki sosyal örgütlenmenin dışında kaldığını belirtmektedir. Ancak eğitim olanakları ve teknolojinin olumlu etkisi arttıkça, bu farklılaşmanın azalacağı inancını korumaktadır.

I.C.2. Kapital Birikim Süreçleri Çerçevesinde Kentin Analizi

Marksist teori 1960 yıllarında geleneksel sınırlarını genişleterek basit ücretli- sermaye ilişkisini üretim süreçleri dışında geliştirmiştir. Gelişen teorik çerçevede marksist teorinin yeniden keşfettiği alanlardan biri de kentleşme problemidir.

Kent sosyolojisinde; kapital birikim süreçlerine göre kenti analiz eden yaklaşımlar 1970'lerde gündeme gelmiştir. Bu gelişmelerin nedeni olarak sermayenin uluslar arası niteliğinin ön plana çıkması ve 1970'ler krizi ile ortaya çıkan sermayenin yeniden yapılanma gereği gösterilmektedir. Bu yaklaşımlar az gelişmiş ülkelerin gelişme sürecini gelişmiş ülkelere bağımlılıkları çerçevesinde açıklayan bağımlılık kuramının bir uzantısı niteliğindedir (Aslanoğlu, 1998:62).

Kapital birikim süreçleri çerçevesinde kenti ele alan yaklaşımların mekan ile ilişkilendirilmesi gündeme geldiğinde ikiye ayrıldıkları görülmektedir. Bunlardan Castells'in yaklaşımında, mekan ile sosyal süreler arasındaki ilişki birebir hale getirilerek mekansal birim-sosyal birim tanımlaması yapılmaktadır. Castells, kenti tanımlarken kolektif tüketim kavramına başvurmaktadır. Castells'in kuramsal yaklaşımında kent tekrar kendisi bir analiz nesnesi haline gelmiş ancak bu kez kapital birikim süreçleriyle tanımlı bir çerçeveye oturtulmuştur. Levebvre ve Harvey de ise

kentin önemi, kapitalizmin krizlerine getirdiği çözümle sınırlıdır. Levebvre ve Harvey de mekan kavramı kullanılmakta ve mekan kapitalizm içinde sermaye birikimini ilgilendirdiği ölçüde ele alınmaktadır (Aslanoğlu, 1998:62-63).

I.C.2.a. Castells

Castells bir mekan kuramı ortaya atmaktan çok mekanın nasıl ele alınacağını sorar. Çıkış noktası, mekanın doğa tarafından belirlendiği yaklaşımı ile mekanın salt kültür tarafından belirlendiği düşüncesi arasındaki karşıtlığı ortadan kaldıracak, ikisinin bir sorunsal içerisinde birleştirecek bir kuramsal çerçevenin oluşturulmasına yöneliktir. Kentsel mekan, ekonomik, politik ve ideolojik sistemlerin ve elemanlarının, bütün bunların birleşmelerinin ve bunlardan çıkarak toplumsal pratiğin şekillendirilmesi olarak açıklanmaktadır. Sıralan bu sistem ve elemanlarla , kentsel oluşumun ve bu sistemlerin mekansal açıklaması yapılmaktadır. Ekonomik sistem temel ve son kerte belirleyici, politik sistem ise bir düzenleyici olarak görülmektedir. İdeolojik sistem de simgesel mekanlarda vurgulanmaktadır. Kentsel sistem bir yandan mekansal yapının elemanları arasındaki ilişkiler bütünü örgütlerken; diğer yandan ekonomik sistemin iki temel elemanı arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerden kaynaklanan değişim elemanı, üretim, tüketim ve değişim elemanları arasındaki ilişkilerin, toplumsal oluşumun yapısal yasalarına uygun olarak (yani bir sınıfın egemenliği doğrultusunda) düzenlenmesi ve politik düzeyin kentsel alanda belirlenişi anlamına gelen yönetim elemanı ve ideolojik kertenin mekansal biçimler düzeyinde ifadesi olan simgesel elemanı ile tanımlar (Keskinok, 1988:71-72).

Ancak gelişmiş kapitalist ülkelerde kentler üretimin mekanı olmaktan çıkmıştır. Çünkü üretim süreci bölgesel ve ülkesel ölçekte gerçekleşmektedir. Üretim sürecindeki farklı aşamalar farklı merkezlerde gerçekleşebileceği ve bunların dağılımı da merkezler arası yapılacağından, kentsel mekan dağıtım işlevi ile de açıklanamaz. Ekonomik sistemin mekanda eklemlenmesini

belirleyen tüketim mekanıdır. Castells'e göre kentsel sistemin temel işlevi tüketim sürecidir. Tüketim, kent tanımlarında anahtar faktör olarak değerlendirilmektedir. Tüketim, emeğin yeniden üretimi için gereklidir. Kentler emeğin yeniden üretimi için gerekli olan kolektif tüketimin elde edildiği mekanlardır (Aslanoğlu, 1988:63). Örnek olarak, işgücünün basit ve genişletilmiş yeniden üretimi düzeyinde konut, yeşil alanlar ve kentsel hizmetler, toplumsal ve ideolojik yeniden üretim düzeyinde ise akademik ve sosyo-kültürel aygıt ele alınmaktadır.

Hastane hizmetlerinden, okullara, yollara, kanalizasyona, çöp toplamasına, sokak aydınlatmasına, itfaiye hizmetlerine, polise, planlama hizmetlerine kadar uzanan geniş bir alanı birlikte tüketim oluşturur. Bunlar bireysel olarak tüketilemeyen toplu tüketilen mal ve hizmetlerdir. Birlikte tüketim kapitalin karlılık oranını yükseltme işlevi görecektir. Emeğin yeniden üretimi ile dolaylı olarak karlılığı artırır. Birlikte tüketim için gerekli kapital harcamaların büyük ölçüde kamu tarafından karşılandığı düşünülürse özel kesim sermayesinin karlılık oranının artışının daha yüksek olacağı ortaya çıkar (Tekeli, 1991:135-139).

Castells kentsel değişmeyi sosyo-mekansal mekanizmalarla açıklama yoluna gitmektedir. Bunlar metropolitenleşme ve alt kentleşmedir. Metropolitenleşme; nüfus ve kentsel sermayenin mekanda yoğunlaşmasıdır. Söz konusu yoğunlaşma, üretim araçları, işgücü, tüketim ve kurumlaşmanın bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Alt kentleşme süreci ise, sanayi birimlerinin ve iş alanlarının merkezden uzaklaşmasıyla orta sınıfın ve kalifiye işçilerin hareketliliği ile gerçekleşmiştir. Alt kentleşme sürecinde kent merkezinde terk edilen konutlar küçük birimlere ayrılmıştır. Söz konusu konutlar alt gelir grupları ve zenciler tarafından işgal edilmiştir. Bunun sonucunda ise evler giderek köhneleşmiş ve kent merkezinde yoksulluk başlamıştır. Castells söz konusu alanlarda suç oranının yüksek olduğunu belirtmekte ve kentsel kriz alanları olarak tanımlamaktadır. Kent merkezinden çevreye olan alt kentleşme sürecinin diğer boyutunu ise alt kentlerde ortaya

çıkan sosyo-mekansal yapı oluşturmaktadır. Alt kentlerde konut sahibi olmak genellikle kredi mekanizmalarla mümkündür. Bu ise beraberinde sürekli bir işin varlığını gerektirmektedir. Bunun sonucunda alt kentlerde hakim olan değerler; bireysellik-konformizm sosyal bütünleşme ve bireysel tüketimin maksimizasyonudur (Aslanoğlu, 1998:64).

Castells, kent tarihin ürünüdür, toplumsal yapının yansımasıdır, şeklinde akılcı önermelere kimsenin karşı çıkamayacağını söyleyerek, asolan kent koşullarında sosyal süreçler ve mekan arasındaki ilişkidir demektedir. Toplumsal yapı ve mekan arasındaki ilişkilerin basit bir yansıma ilişkisi olmadığını söyleyerek, mekan ve sosyal örgütlenme arasındaki ilişkilerin kurumsal ve kavramsal bağlamda süreç içinde analizinin zorunluluğu üzerinde durmaktadır (Aslanoğlu, 1998:65).

Lefebvre ve Harvey kent başlı başına bir analiz nesnesi olarak almamakta, kapital birim süreçlerini ilgilendirdiği ölçüde değerlendirilmektedir. Bunun sonucunda ise kent mekan ve sosyal süreçler arasında birebir ilişki kurulma zorunluluğu ortadan kalkmaktadır (Aslanoğlu, 1998:66).

I.C.2.b. Lefebvre

Lefebvre'nin analizlerinde mekan başlı başına bir önem taşımaktadır. Burada dikkati çekici olan kent sosyolojisi yazınında ilk kez kentsel mekan dışında salt mekan sözcüğünün kullanılmasıdır. Lefebvre'ye göre mekanın kapitalist toplumda nasıl üretildiğinin ve bu üretim sürecinde ortaya çıkan çelişkilerin analizi gereklidir. Kapitalist gelişme içinde, sermaye mekanı bir meta haline getirmiştir. Lefebvre, mekanın edilgen, coğrafi bir alan olmaktan çıkıp işlevsellik kazandığını belirtmektedir. Lefebvre'ye göre kapitalizm malların mekansal yerleşmede üretildiği aşamadan, mekanın kendisinin kıt bir kaynak olarak üretildiği bir sisteme dönüşmüştür. Bu sistem içinde mekan; su gibi kıt bir kaynaktır. Kapitalizmin bu yeni döneminde imalat sanayi, inşaat

ve alt yapı faaliyetlerine yönelik endüstrilerle yer değiştirmiştir. Böylece, mekanın kapitalist üretimi, artık değer yaratımı ve kar elde ediminde etkili olmuştur (Aslanoğlu, 1998:66). Kent Lefebvre'ye göre birbiriyle ilişkili üç kavramla tanımlanmaktadır; mekan, günlük hayat ve kapitalist, sosyal ilişkilerin yeniden üretimi. Bu anlamda kent, üretim ilişkilerinin insanların gündelik hayat deneyimlerinde yeniden üretildiği bir global mekansal bağlam olarak ifade edilmektedir. Kapitalist sosyal ilişkiler, mekanın günlük kullanımı içinde yeniden üretilmektedir. Kent merkezi gelişme aşamasında mal, sermaye, bilgi vb. elemanları önce kendine çekmekte, ancak doyum noktasına ulaştıktan sonra ise uzaklaştırmaktadır. Ancak sorun bu noktadan sonra başlamaktadır. Mekanda yaygınlaşma sonucu, sadece, iktisadi ve idari fonksiyonların merkezde kalması, diğer kentsel fonksiyonların ise çevreye dağılması sosyal ilişkilerin yeniden üretimi açısından kaotik bir ortam oluşturmaktadır. Lefebvre'nin kuramsal yaklaşımı içinde kent yoktur, ancak kırdan uzaklaşmış, global, kentsel ilişkilerin kentli yaşam biçiminin egemen olduğu bir mekan vardır. Söz konusu mekan kapitalist üretim ilişkileri içinde yeniden üretilmektedir. Mekan kapitalist meta niteliği kazanmıştır. Mekan kavramını kentsel ve kırsal mekan dışında global olarak ifade etmesi, sosyal süreçler ve mekan arasındaki ilişki sorgulanmaktadır (Aslanoğlu, 1998:68).

I.C.2.c. Harvey

Harvey'in kuramsal çerçevesinde de kentsel mekanın önemi kapitalist üretim ilişkilerini açıklamasıyla tanımlıdır. Lefebvre önce kentsel devrimi kapitalizmin krizlerine çözüm olarak görmüş, ancak merkezde yoğunlaşma aşamasından sonra çevrede görülen yaygınlaşmanın, kapitalist kontrolü sağlamada güçlüğüne yol açması ve kapitalist yaşantının yeniden üretiminin zorlaşması açısından yeni bir krize gebe olduğunu söylemiştir. Harvey ise kentleşmenin öneminin sanayi sermayesinin ürünlerine olan talebi arttırmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Harvey kapitalizmin doğası gereği artık değer üretiminde krize girdiğini ifade etmektedir. Ancak bu da

aşırı birikime yol açarak, kar oranlarında düşüş ile sonuçlanmaktadır. Harvey buna çözüm olarak sermayenin ikincil döngülerinin işletilmesini önermektedir. Sermayenin ikincil döngülerinde yapılan yatırımlar, inşa edilmiş çevreye diğer bir deyişle kentsel alana yapılan yatırımlardır. Fabrikalar, bürolara, konuta yapılan yatırımlar üretim ve tüketim için fiziksel çevre yaratılması açısından önemlidir. Sermayenin üçüncü döngülerine yapılan yatırım ise, bilim ve teknoloji alanında ve iş gücünün yeniden üretimine yönelik sosyal harcama yatırımlarıdır.

Harvey kentsel süreç olarak, maddi altyapının üretim-dolaşım-tüketim için yeniden yaratımını ifade etmektedir. Asıl önemli strateji alt kentleşmenin teşvik edilmesidir. İnşaat endüstrisine ve konut sahiplerine çeşitli kredi kolaylıkları sağlanmış, vergi oranları düşürülmüştür. Böylece sermayenin ikincil döngüleri harekete geçirilmiştir. Bu da aşırı birikimden kaynaklanan krizi engellemiştir. İnşaat endüstrisindeki bu gelişme, otomobil endüstrisinde ivme yaratmıştır. Ayrıca olayın siyaset boyutunu değerlendiren Harvey, dengeli bir toplum yapısının da sağlandığını belirtmektedir. Bunun nedeni borçlanmış, sürekli mesleği olan, güzel konutlarda yaşayan kentlilerdir. Sermayenin üçüncü döngüleri iletişim teknolojisi ve bilgisayarlar yapılan yatırımlar, mekansal dese yaygınlaşsa da kontrolü mümkün kılan bir teknolojik çevrim yaratmıştır.

Lefebvre ve Harvey'in yaklaşımları, kentin kendisinin bir analiz nesnesi olması ve mekan-sosyal süreçler arasındaki ilişki açısından değerlendirildiğinde, spesifik bir kent nesnesi ve kapital birikim süreçlerini açıkladığı oranda kentin önemli olduğu görülür. Bu çalışmaların önemi, kent sosyolojisinde ayrılmaya başlayan yeni bir paradigmanın ortaya çıkış nedenlerinden birini oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Teknolojide ortaya çıkan gelişmelerin sonucunda kapitalist merkezin çevre ülkelere olan bağımlılığının pazar ve emek olarak azalması, üçüncü dünya kavramının yok olması bağımlılık kuramlarının açıklayıcılığını ortadan kaldırmıştır. Bu gelişmenin nedeni olarak, 1970'lerde ekonomik krizi aşmak için geliştirilen

telekomünikasyon sistemleri, robotlar ve bilgisayarların etkisini ve yaygın bir kentsel deseni vermek mümkündür. Bütün dünyada büyük yerleşmeler ağı oluşmaktadır. Kentsel değerlere sahip insanlar, kentsel işleri yaparak yaşamaktadır.

I.C.3. Weber'in Kente Kültürel Bakışı

Max Weber grup esaslı bir çoğulculuk anlayışına sahiptir. Sanayi toplumunu toplumsal sınıfların oluşturduğunu ve iktidarı da bu sınıflardan birinin tam olarak denetlendiğini varsayan Marx'ın analizinden ayrılmaktadır. Weber sanayi toplumunda, kültürel, tarihsel, mesleksi ve siyasal vb. farklılıklara dayanan çok sayıda kolektivite olabileceğini ve bu kolektivitelerin birbirini çapraz kesebileceğini, yani her bireyin toplumda birden fazla grubun üyesi olabileceğini kabul etmektedir. Her grup toplumsal kaynakların paylaşımında diğerleriyle yarışacak payını artırmaya çalışacak, yani iktidarı paylaşacaktır.

Kent, tarihte belirli bir süreçte, feodalizmden kapitalizme geçiş de neden etkili olduğunun sorgulanması amacıyla ideal tip olarak ele alınmıştır. Weber kenti kavramlaştırırken ekonomik ve siyasal örgütlenme üzerinde durmuştur. Ekonomik anlamda kent, içinde yaşayanların tarımdan çok ticaretle uğraştığı yerdir. Siyasi değişken ise, kentlerin göreceli özerkliği olarak ön plana çıkmaktadır. Siyasi ve ekonominin biraraya gelmesiyle oluşan kent feodalizmden kapitalizme geçişte, ussallığın, vatandaşlık haklarının, kapitalist girişimcinin geliştiği mekan olarak önemlidir. Weber'e göre loncalar kentin iş alanlarıyla giderek daha az ilgilenmeye ve siyasi kontrol ile uğraşmaya başlamıştır. Dolayısıyla vatandaşlık hakları lonca örgütlenmeleri üzerinde temellenmiştir. Weber analizinde kentin önemi kurumsal bir meşruluk kaynağı olarak kapitalist girişimciyle ve vatandaşlık haklarının doğuşuna kaynaklık etmesi ile belirlenmiştir.

II. MODERNİZM / POSTMODERNİZM VE KENT KİMLİĞİ

Batı dünyasında ve daha genel olarak, modernleşme sürecini tamamlamış veya bu süreçte yol almış toplumlarda yeniden kimlikleşme süreçlerinde tepkisel bir boyut vardır. Bu eğilim iki farklı biçimde görülmektedir. Refah toplumunun bugüne kadar bilinen modelinin sonrasına geçmeye hazırlanan gelişmiş ülkelerde, refah toplumunun temel direklerinin giderek felç olması karşısında insanların yeni bir kimlik edinme arayışına yöneldikleri gözlenmektedir. Esas olarak iş, sağlık, emeklilik gibi alanlarda herkese asgari bir güven sağlayan ve herkesi refah toplumu düzenine bir şekilde entegre eden refah devletinin, artık bunları bütünü ile yerine getirememesi ile doğan boşluğu, yeni dayanışma ilişkileri kısmen doldurmaya çalışmaktadır. Refah devletinin merkezi kurumlar aracılığı ile bireylere sağladığı asgari güvenin eskisi gibi işlememesi karşısında, savunmasız kalan bireylerin kendilerini savunmaya yönelik dayanışma araçları arayışının getirdiği bir yeni kimlikleşme söz konusudur.

Refah devletinin bu bunalımı, ulus-devletinde bunalımını arttırmaktadır. Refah aracılığıyla farklı kültürleri, etnik öğeleri bir ulus potasında eritebilen ulus-devlet asli gücünü kaybetmektedir. Bu ise yeni kimlikleşmenin cemaatleşmeye dönmesini hızlandırmaktadır. Bu yeni kimlikleşme arayışını, sadece büyük ve merkezi kurumlar aracılığıyla toplumsallaşmaya yönlendirilmiş modern toplumun soyut ve çıplak bireyinin daha kısmi, daha yerel ve daha kişi boyutunda bir toplumsallaşma arayışına yönelmesi olarak tanımlanabilir. Bu yeni kimlikleşme, refah devletinin güçlenmesiyle etkisini yitiren, aile içi dayanışma gibi eski cemaat kimliklerinin yeniden canlanmasıyla ve postmodern olarak tanımlanan yeni cemaatlerin oluşmasıyla gerçekleşmektedir. Bu yeni kimlikleşme, geleneksel kimliklere dönüş biçiminde gerçekleşse de, hiçbir zaman gelenekselin olduğu gibi yeniden kurulması anlamına gelmemektedir. Modern dönemdeki kimliklerle geleneksel toplumlardaki kimliklerin arasındaki farklardan birincisi, ikincilerin insani seçimi reddederek, kendilerini bütünüyle doğal bir olgu olarak

tanımlamalarıdır. Devlet merkezli ulusal kimlikle, içinde doğulan bir aile veya kabile kimliği bu anlamda farklı. Geleneksel kimlik, birkaç istisna dışında, insanların özgür bir seçim sonucu benimsedikleri bir kimlik değildir. Bu bağlamda mutlaktır. Buna karşın yeni kimikleşme arayışlarının bir kısmı, her ne kadar geleneksel kimliklere biçim ve söylem olarak geri dönüşü içerse de, esas olarak bir insani seçimi, bir iradi aidiyet fikrini, en azından başlangıcında savunduğu için geleneksel tahayyülden uzaklaşmakta ve bu açıdan modernliğin damgasını taşımaktadır (İnsel, 1996:8-9). Bu yeni kimlik arayışları, ağırlıklı olarak merkezi kimliğin yoğurduğu tek boyutlu aidiyet tahayyülü içinde filizleniyorlar. Bu durumda resmi ulus kimliğinden çok daha dar, somut, tek boyutlu cemaat kimliklerini ortaya çıkarıyor. Ayrıca kendini evrensel ilan eden, ama içinde barındırmaya aday olduğu yerel cemaat kimliklerinin bir sentezi olmak yerine, kendi yerelliğinin evrenselleşmesine dayanan emperyal tasavvur, tahakkümcülüğü kaçınılmaz olarak içinde taşımaktadır. Dolayısıyla yeni emperyal kimlik farklılaşmasının yaratacağı çoğulculuğa denk düşen demokrasinin, insani özgürleşmenin önünü açma olanakları ise sınırlıdır.

Özgürleşmenin yolu, tek ve mutlak bir kimlik etrafında toplanmış ve kendi kabuğuna çekilmiş insanlardan oluşan bir cemaatler konfederasyonundan değil, çoğul kimlikli yurttaşlardan geçmektedir.

19. yüzyıldan bu yana kentin yapısı ve kimliğinde meydana gelen köklü değişimler, aydınlanma dönemini izleyen sosyo-ekonomik, politik, kültürel ve bilgi alanlarındaki dönüşümlerin bir yansımasıdır. Bu yeni dönemin ekonomik temeli olan endüstriyel üretim biçimi üstyapı kurumlarını etkileyerek, topluma ve yapı çevresine yeni oluşumlar ve ilişkiler tanıtmıştır. Bu dönüm noktasında, çalışma koşulları, yaşama biçimi, kentsel tasarım kavramı ve ilkeleri, fiziki çevrenin üretim süreci değişime uğradı ve değişmeye de devam etmektedir.

Bu durumun sonuçlarından biri de kent mekanının değişimin yanısıra, mimarinin ve mimarın rolü ve görevlerinin yeniden tanımlanmasıdır. En yeni görev modern kentin kendisini geçmişten ve onun ürünlerinden ayrılarak biçimlenmesiydi. Teknik, malzeme ve biçimde özgürlük teşvik edilmektedir.

Fakat giderek kapitalist gelişmenin baskına maruz kalan modern kent ekonomik ve politik fonksiyonların egemen olduğu işlevsel bir yapı olarak görüldü. İnsanın sosyo-ekonomik, politik ve kültürel eylemlerin mekanı olması gereken kent kimliği ve yapısı üretim, dağıtım ve tüketim çemberi aracılığı ile ticari bir niteliğe indirgendi. İnsanın mimarinin odak noktası olmaktan çıkması ve çevresi ile doğrudan olan ilişkisinin kopması, bireyselleşmiş ve parçalanmış bir modern kent yapısı ortaya çıkardı. Bu durum, modern nesnenin rasyonel ve geometrik kurallarla üretilmiş ve fonksiyondan esinlenmiş soyut formu ile arttı. Böylece kültür, sanayi öncesi kentin temel belirleyicisi iken, teknoloji sanayi dönemi kentini biçimlendiren temel faktör oldu. Teknolojik gelişmeler nedeniyle yerel kaynak ve koşullara bağlılığın gereksizliği de giderek küresel kent formu ile sonuçlanan görece bir özgürlüğe neden oldu. Bu durum, sonuç olarak, kent kimliğinin önemli iki belirleyeni olan yer ve zaman hissini azalması ve giderek yok olmasına neden oldu. Kent giderek her yere ve yalnızca şimdiye ait işlevsel bir yapı haline geldi (Özaslan, 1996:35).

Sorun bu boyutlarıyla tüm çağcıl kentlerde ortak iken, gelişmekte olan ülkelerde durum farklıdır. Modern ideoloji ve sanayileşme Avrupa'nın özgün ve tarihsel koşullarına göre gelişmiş ve biçimlenmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin durumunda ise bu süreç ani bir karşılama ve baskı şeklinde olup kendi iç mantığı içinde gelişmemiştir. Tarihsel bir süreç tekrarlanamaz olduğundan, bu sürecin sonuçları ve ürünleri gelişmekte olan ülkeler tarafından yerel özellik, değer ve koşullarla olan ilişkileri sorgulanmadan kesin doğrular olarak kabul edildi. Bu her alanda böyle iken, mimari kültür ve kentler en önce değişenler arasındaydı. Yalnızca ideolojik olarak değil, aynı zamanda gerçekleşme sürecinin doğası gereği de kendi yerel sistemlerine

yabancı olan kavram, kurum, teknoloji ve biçimler tarihsel kentleri yıkmak ve bütünlüğünü parçalamakla kalmadı, onları modern kentin kötü bir kopyası olmasına yol açtı. Tarihsel kentin ayakta kalabilen fakat yıkılmaya yüz tutmuş parçaları ile ne pahasına olursa olsun inşa edilmiş modern kente ait yapılar kentsel mekanda bir ikilik ortaya çıkardı. Çok boyutlu yaşanan bu süreç kültürel özerklik ve kimlik sorununu da beraberinde getirdi.

1950 ve 1960'ların gelişmeci tavrı 1970'lerde eleştirilmeye başlandı. Yeni yaklaşım kültürel çeşitliliğin ve özerkliğin tanınması, desteklenmesi yönünde gelişti. Sanayi öncesi kent, yerel kültürel kimliğin paradigması olarak ve hem mimari hem de çevresel nitelikleri nedeniyle önem kazandı. Modern çağın eskiyi yok eden tavrına karşı postmodern tarihsel kent korunması gereken bir yapı olarak kabul edildi. Bir oluş biçimi olarak kimlik her defasında baştan oluşturulabilen fakat bir kere varolunca korunabilir ve zenginleştirilebilir. Geçmiş geçmişliğinin algılanmasını değil fakat geçmişin şimdiki zamanını da içerir. Anlamlar ancak ait oldukları kültürel sistemin kimliği içinde vardır (Özaslan, 1996:35).

Dünya'da 1970'lerin ikinci yarısından başlayarak yaşanan ekonomik bunalıma çözüm arayışları kapsamında; yeni teknolojilerin ortaya çıkışı, üretimin yeni biçimlerde örgütlenmesi, üretim sürecinin ayrışması, tüketici gruplarının farklılaşması şeklinde yapısal dönüşümler gözlenmektedir. Bunalım öncesi ve bunalım sonrası dönemin yapısal farklılıklarını adlandırmak için literatürde modernizm-postmodernizm, fordizm-postfordizm şeklinde kavramsallaştırmalar ortaya çıkmıştır.

Fordist üretimin ideolojisinin modernizm, post-fordist üretimin ideolojisinin ise postmodernizm olduğu, kültür ve düşün alanındaki postmodernizm ile üretim ilişkileri alanındaki post-fordist yapının bütün olarak postmodern durumu tanımladığı görülmektedir. Buna göre modernite içinde fordist üretim biçimi ve kültür süreçleri yer almaktadır. Modernite içinde kültür, insanın sembolleştirme özelliğinin olanak verdiği bir soyutlama, kavramsal

soyut bir model, maddi varlık ve eşyaların, teknolojilerin, sanatların, insan davranışlarının, fikir ve inançların gelenek ve göreneklerinin sembolleştirilmiş bir örüntüsüdür. Modernite içinde kültürün iki önemli özelliği vardır; birikerek aktarılıp, evrimsel bir değişme göstermesi ve zaman içinde kültür öğelerinin birbirini etkileyerek bütünlük kazanması durumu. Modernite içinde kültürde ilerleme ve bütünleşme yolunda bir eğilim vardır. Kültürde var olan bu bütünleşme eğiliminin belirgin yansıması, batıda sanayileşmeye koşut olarak ortaya çıkan, kırdan kente göç sürecinde; kentte gözlemlenen, bireyci-anonim ilişkiler içinde olan, kişisel hazlarını ön plana alan cemaat içindeki değerlerini arka plana itmiş bireyin bütünleşmiş kent kültürüdür.

Postmodernite içinde ise kültürel parçalanmadan söz edilmektedir. Parçalanma postmodernist söylemin bir kavramıdır. Bir bütünün iç bağlarının kopması anlamına gelmektedir. Postmodern durumda bütünleşmiş tek bir kültürden yada parçaların aralarında işlevsel bir ilişki ile oluşturdukları, anlamlı bütünden söz etmek mümkün değildir. Ne var ki, bu parçalar arasında hiçbir ilişki olmadığını söylemek yanlış olur. Örneğin medya hem parçalanmaya olanak vermektedir, hem de birleşmeye izin vermektedir. Para hem parçalanmaya olanak vermekte hem de bütünlüğü sağlamaktadır. Söz konusu kültürel parçalanmanın nedenini sorgulamak; postmodernizm-postfordizm arasındaki ilişkileri irdelemekle koşuttur. Kültürel parçalanma ise esnek üretim ve buna denk düştüğü esnek birikim rejimi arasında bağlantı kurulabilir. Fordist birikimin gerektirdiği homojen kültüre esnek üretimin gereksimi yoktur. Fordizmden post fordizme geçişte, bunalımı aşmak için geliştirilen teknolojik gelişme, elektronik-iletişim alanında önemli buluşlara sahne olmuştur. Tarihsel bağlamda bakıldığında yaşamın hızının arttığı görülmektedir. Bu hız artışı zaman-mekan sıkışmasını gündeme getirmektedir (Aslanoğlu, 1998:91-92).

Postmodernizm tartışmaları en başından itibaren mekan kent tartışmaları ile iç içe geçmiştir. Postmodernizm mimarlık alanındaki tartışmakla başlamış ve tartışmalarının merkezinde kent yer almıştır.

II.A. Evrensellik-Yerellik Tartışmalarında Kent ve Kimlik

Kimlik arayışı aslında kökü çok eskilere dayanan evrensellik/tekillik ya da evrensellik/yerellik tartışmasının bir boyutudur. Kimlik problemi iki tarihsel düşünce akımıyla bağlantılı olarak ortaya çıkmış ve bu düşüncelerle birlikte tartışılmıştır. Bunlardan birincisi evrensellik diğeri ise yerelliktir. Birbirinden farklı bu iki akım eş zamanlı olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir.

Evrensellik evrensel olana özlem, tek biçimli bir toplum organizasyonu, evrenin tekbiçimleştirilmesi, aynı veya benzer öğelerden oluşan sistemler ve standart bir dünya yaratma yönünde gelişen akımdır. Serbest piyasa ekonomisi ve batı tipi demokrasi, bu akımın temel hedefleri olarak belirlenmekte, bu süreç bir bakıma, “batılılaşma” anlamı taşımaktadır.

İkincisi ise evrensellikten farklılık oluşturma yönünde gelişen yerelliktir. Bu akım kozmopolitizme karşı milliyetçilik, merkezîyetçiliğe karşı bölgecilik, kitle kültürüne karşı özgül kültür, kolonizasyona karşı dekolonizasyon ve bağımsızlık talepleri şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Dinsel köktencilik, cemaatçilik gibi olgularda bu çerçevede ele alınabilir (Bilgin, 1995:4).

Evrensel olan bazen “akıl” ile elde edilebilecek bir ideal; bazen sadece Tanrıya mal olmuş, dünya da tek başına vücut bulamayacak bir kutsallık; bazense tek bir insanın değil ama tarihsel bir varlık olarak insanın yakalayabileceği bir ütopya olarak düşünülmüştür. Modernite sırasında yaşanan serüvende ise, yerel ve evrensel arasındaki gerilim büyümüştür. Bu döneme egemen olan inanış, yani, eğer bir deneyim yere ya da kişiye özelse, diğer bir anlayışla diğerlerinden farklı ve otantik ise, evrensel olarak “doğru” olamaz; ancak eğer bilimsel olarak “doğruluğu” kanıtlanmışsa artık yere ya da kişiye özel değildir. Mimarlık sadece bir grubun, Batının kültürel birikiminin gelmiş olduğu nokta tüm insanlığın, evrensel olanın ifadesi yerine geçiyordu. Diğer bir değişle Batı kendi yerelliğini evrenselleştirmişti (Akcan, 1996:113-114).

Aydınlanma düşünürleri evrenselin bir insan doğası kavramı içinde yakalanacağına inanıyorlardı. Modernite koşullarında kimlik, bireysel bir sorun olarak algılanıyordu. Modernitenin geleneksel komünal bağlardan kurtardığı evrensel insanın evrene kendi ayaklarıyla basma mücadelesiydi ve bu mücadelede ona sadece akıl destek olabilirdi. Postmodernizmin bu noktada itirazı başlamıştır. Postmodern kavşakta evrensel insan ve onun dayanağı olan insan doğası kavramları eleştirilmeye başlanmıştır. Postmodernistlerin eleştirel tavırları doğrudan evrenselliği değil evrenselci iddiaları sorgulamaktadırlar (Argın, 1994:92).

Nuri Bilgin kendisinin otantik olarak nitelediği bir evrenselcilik anlayışına dayanan, tikel olana saygılı bir tümel iddiası taşıyan bir konsensus etiği geliştirme çabasıdır. Çelişkileri yok etmeyi veya bunu aşmayı değil, tam tersine çelişkilerle birlikte yaşamayı göze almayı önermektedir. Yapabileceğimiz şey, arada kalmayı göze almak: Evrenselin yereli, tümelin tikeli yutması; yerelin ve tikelin kendisini evrensel olarak yutturmaması için arada kalmayı göze almak gerekir.

Dünyanın tekbiçimlileşmesi konusunda E. Renan, “Gelecekte, tüm küçük derelerin büyük bir ırmakta birleştiği ve farklı kökenlerin yok olduğu homojen bir insanlık düşünüyorum”; Condorcet, “Madem ki hakikat, adalet, insan hakları, mülkiyet, özgürlük ve sağlık kaygıları her yerde aynıdır; öyleyse niçin bir ülkenin eyaletleri ve tüm devletler aynı ceza hukukuna, medeni hukuka, ticari hukuka, vb. sahip olamasın. İyi bir yasa herkes için iyidir, nasıl ki doğru bir önerme herkes için doğruysa” sözleriyle evrenselci bir bakış açısını ifade etmektedir. Buna karşılık Levi-strauss, “modern antropoloji ve etnolojinin hiçbir uygarlığa üstünlük tanımayan, her uygarlığın kendine özgü kriterlerine göre değerlendirilmesini, gelişmiş veya ilkel bir zeka olmadığını” görüşünü dile getirmektedir (aktaran Bilgin, 1995:33).

Evrensel açıdan bakan yaklaşımlar bu bakış açılarını modernleşme teorilerinde savunurken, yerel bakış açısı ile konuya yaklaşanlar postmodernist görüşlerde tezlerini savunmuşlardır (Bilgin, 1995:33).

II.B. Modernizm – Postmodernizm ve Kimlik

Postmodernizmin ortaya çıkışı çağdaş felsefi tartışmaların merkezine modernizmin değerleriyle, araççıl aklın sorunlarını taşımıştır. Ancak, Aydınlanma ve onun araççıl akla olan mutlak inancının eleştirisi yalnızca postmodernizmle yapılmamıştır. Başlangıcından bu yana, bilime ve akla olan inanca, bazen tarihsici diye adlandırılan eleştirel kuramlar eşlik etmiştir. Bu kuramlar kültürel göreceliğin değerlerine vurgu yapmışlar, araççıl aklın bilinçsizce kullanılmasının yarattığı problemleri eleştirmişlerdir. Aydınlanmadan etkilenen kuramlar, amaçların aynı olduğu ve tarihin akışı içinde araçların da aynılaşıcağını vurgulayan evrensel gelişme kuramları iken, modernizmi eleştiren kuramlar, kültürel farklılıklara ve tarihin kesintilere uğrayacağına vurgu yapan kuramlar oluşturmuşlardır. Modernizmin ilkelerini bilinçli olarak geliştirmek isteyen kuramlar, akıl, bilim ve ilerlemenin önündeki engelleri, sosyal, ekonomik ve felsefi, eleştirme eğilimleri göstermişlerdir. Modernizme kuşkuyla yaklaşanlar ise, akıl ve bilimin kendisini ideolojik oldukları gerekçesiyle eleştirmişlerdir. Modernizm ve postmodernizm kültürel ötekine karşı değişik yaklaşımlara sahip olmuşlardır. Evrensel kuramların tümü ötekiliği ve farklılığı anlamakta zorlanır ve tarihi herkesin geçmesi gereken bir aşamalar serisi olarak görürken, diğer kuramlar tarih, anlaşılması her ulusun geliştirdiği değişik kültürel özün kavranmasıyla mümkün olan, evrensel değil, kesintili bir süreçtir. Modernizm ötekine Avrupalı akılcı öznenin perspektifinden bakar; kendi mutlak gerçekliğini taşıyan ve tüm kültürel farklılıkları kendi özgünlüğüne indirgeyen genel bir modeli uygulama eğilimi taşır. Postmodernizm, ötekine özgün kültürel yapısının perspektifinden bakar, bu nedenle farklılığa ve kesintiye vurgu yapar.

Modernizmin ve postmodernizmin tarih ve kültürel kimlik kavrayışları da birbirinden ayrılır. Modernizm tarihi evrensel, tek çizgili, erekbilimsel bir olgu olarak kavrar diğeri ise tarihin evrensel yönü olmayan, amaçsız, kesintili ve parçalı bir süreç olduğudur. Kültürel kimlik olgusunu, bir oluşum ve yeniden oluşum süreci olarak kabul eder.

Postmodernizm 1972'lerde başlayan ve kapitalizmin gelişimindeki bazı ekonomik ve siyasal değişimlerle sınırlanmış, zaman ve mekanı denemenin yeni bir yöntemiyle dengelenmiş bir kültürel değişimdir. Postmodernizm modernizme bir tür karşı çıkışı temsil eder. Modernizmin doğrusal gelişmeye, teknolojiye, pozitif bilimler ve akla vurgu yaparken, postmodernizm belirsizliğe, parçalılığa, heterojenliğe ve farklılığa ayrıcalık tanır. Hem mutlak doğruya hem de meta anlatılara veya söylemlerin evrensel uygulamasının bütünlüğüne, özellikle de insanın kurtuluşunu öne sürenlere kuşkuyla bakar. Postmodernizme göre ne dünya kendi içinde tutarlı bir şekilde ifade edilebilir ne de tarihsel gelişiminin tutarlı bir anlamı vardır. Bireyler o kadar parçalı ve dağınıklardır ki, kendilerini zaman içinde ileriye taşıyamazlar. Eğer tarihin anlamı yoksa, insanların geleceğinin de anlamı yoktur (Larrai, 1995:146).

II.B.1. Modernizm ve Kimlik

Modernizm kendisini bir Aydınlanma felsefesi olarak ortaya koymuştur. Modernitenin belkemiğini oluşturacak Aydınlanma felsefesi, hakikat bilgisinin tekeline Kilise'den alıyor; bireyin aklına veriyordu. Artık cemaatin değil, bireyin öncelikli olduğu bir düşünce mimarisine geçilmişti. Birey evrensel anlamdaydı. Onun aklının ürettiği bilgilerde öyle. Aklın ise geliştirilmesi, ürettiği bilgileri tasnif edebilmesi, ilişkilendirilmesi, sebep-sonuç bağlantılarının kurulması, ayrıntılı kuralların yerleştirilmesi işlemleri bilim sayesinde olacaktı. Bilimin süzgecinden gelen bilgiler ise evrensel oldu. Bilim evrensel olanın tarifinin kendisiydi (Uğur, 1992:35-36). Dış gerçekliğin tek bir doğru temsil biçimi olacağı inancına dayanmaktadır. Bu kabuller yapılmıca

her soruya tek bir yanıt bulunacağı da kabul edilmiş olmaktadır. Bilim eyleminin tek yol gösterici kabul edilmesinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Tekeli, 1999:25).

Modernite iki dönüştürücü süreçte birleştirici kavram olarak yer almaktadır: Bunlardan ilki genişleyen kapitalist pazarın itici gücüyle oluşan, sanayi hamleleriyle, nüfus hareketleriyle, kentleşme ile yaratılan nesnel modernleşme sürecidir. İkincisi ise kültürel vizyonda ifadesini bulan modernizmdir. Bu anlamda modernite, iktisadi sürecin ve kültürel vizyonun deneyimidir. Modernitenin başlangıç zamanı 1500'lere, dünya pazarının oluşma süreçlerine indirilebilir (Aslanoğlu, 1998:103).

Marshall Berman modernlik, modernleşme ve modernizm kavramlarını ayrı olarak, bir bütünlük içinde ilişkilendirerek açıklamaktadır. Dünyanın her köşesinde insanlarca paylaşılan bir hayati deneyime, uzay ve zamana, ben ve ötekilere, yaşamın imkanları ve zorluklarına ilişkin deneyim tarzı vardır. Bu deneyim yığını "modernlik" olarak adlandırmaktadır. Modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme vaat eden, bir yandan da sahip bulunan, bildiğimiz, olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulmaktır kendimizi. Modern hayatın girdabı bir çok kaynaktan beslene gelmiştir. Fiziksel bilimlerde gerçekleşen, evrene ve onun içindeki yerimize dair düşüncelerimizi değiştiren büyük keşifler; bilimsel bilgiyi teknolojiye dönüştüren, yeni insan ortamları yaratıp eskilerini yok eden, hayatın tüm temposunu hızlandıran, yeni tekelci iktidar ve sınıf mücadelesi biçimleri yaratan sanayileşme; milyonlarca insanı atalarından kalma doğal çevrelerinden koparıp dünyanın başka bir ucunda yeni hayatlara sürükleyen muazzam demografik altüst oluşlar; hızı çoğu kez sarsıntılı kentleşme; dinamik bir gelişme içinde çok farklı insanları ve toplumları birbirine bağlayan, kapsayan kitle iletişim sistemleri; bürokratik işleyiş ve yapılarıyla her an güçlerini daha da arttırmak için çabalayan ve güçlenen ulus devletler; siyasal ve ekonomik egemenlere karşı direnen, kendi hayatları üzerinde biraz olsun denetim sağlamak için direnen insanların kitlesel hareketleri; son olarak, tüm

bu insanları ve kurumları bir araya getiren ve yönlendiren, keskin dalgalanmalar içindeki kapitalist dünya pazarı. 20. yüzyılda, bu girdabı doğuran ve onu sürekli bir oluş halinde yaşatan süreçler “modernleşme” olarak adlandırılmıştır. Bu dünya tarihsel süreçler, insanları modernleşmenin nesnesi kadar öznelere yapmayı, onlara, kendilerini değiştiren dünyayı değiştirmek için güç vermeyi, onları girdaptan çıkarıp bunu kendilerine maletmeyi amaçlayan şaşırtıcı çeşitlilikte görüş ve düşünceleri beslemiştir. Geçtiğimiz yüzyılda, bu görüş ve değerler hep birlikte, çok genel olarak “modernizm” adı altında toplanmıştır (Berman, 1992:43).

Modernizm farklılıklara, çeşitliliklere önem vermemiş bütüne katkısı noktasında değerlendirmiştir. Gerçek her yerde, her zaman birikti, tekti. Yani mutlak ve evrenseldi, o halde esas olan birikti. Farklılıklar, yerel özelliklere dayanıp evrensele direnen değerler benzeşmeye, birlikteliğe köstek oluyorlardı. Yerel olan aynı zamanda diğerlerinden yalıtılmış olardı (Uğur, 1992:36). Bunun yanında aydınlanma felsefesinin evrensel akıla mutlak öncelik tanıyıp, yerel özelliklere, yerelden kaynaklanan geleneklere, örflere, yargılara dayanan doğruları bir kalemde silip atan yönünü başından beri şiddetle eleştirenlerde vardı.

Modernlik özünde bir özgürlük, eşitlik, kardeşlik ütopyası, her türlü baskıdan uzak bir toplum oluşturmayı amaçlayan bir projedir. Temel amacı insanları tarihi yapanın yüce bir varlık veya kendilerini uydurmak zorunda oldukları evrensel bir yasa değil, bizzat kendileri olduğunun bilincine vararak bütün sorumluluğun kendilerinde olduğunu ve hayatlarının anlamlarını kendilerinin, birlikte oluşturması gerektiğini öğretmek olan modernlik vizyonunun temeli bilginin demokratikleştirilmesidir (Birkan, 1992:61-62).

Sayın’ın aktardığı üzere Habermas’a göre modernizmin birincil özelliği, dinsel yaşamdan bilime, devletten sanata yaşamın bütün alanlarını öznellik ilkesinin türevlerine dönüştürmüş olmasıdır. Habermas, yeniçağın ilkesi olarak öznelliği hazırlayan koşullar arasında Reformasyonu, Aydınlanmacılığı

ve Fransız Devrimini sıralar. Tanrının yerini-tanrısal ve aşkın bir- özneye devrettiği bir çağdır yeniçağ ve bundan böyle öznenin kendisi, kendi benliği, duyguları ve bedeni dahil olmak üzere dünyayı kendi nesnesine dönüştürecek ve özgürlüğe, kendi öznellik ölçütlerini gerçekleştirdiği sürece kavuşacaktır. Bilincin kendi özbilincine vararak kendi içselliğini gerçekleştirmesidir. Yalnız bireysel düzlemde değil, kültürel düzlemde de, teker teker bireyler gibi kültürlerde kendi içsel sesleri doğrultusunda kendileriyle ilişkiye geçerek kendi anlatım olanaklarını keşfetmek ve kendilerini gerçekleştirmek zorundadırlar. Kendi içsel ölçütlerine göre kendilerini gerçekleştiren özneler ve kültürler, kendi kimliklerine sadık kalarak kendilerine ait olan özgüllüğü korumakla yükümlüdürler. Özneler gibi kültürler, kendi yasalarını kendi içlerinde yaşayan özerk bütünselliklerdir ve kendi sahiciliklerini ve özekliklerini ancak diğer öznelere ve diğer kültürlere karşı tanımlayabilirler. Yabancı ve dışsal güçler tarafından belirleneceklerine, kendilerini kendi yasaları doğrultusunda geliştirmek ve bu yasalara sadık kalmak, modern öznelerin ve kültürlerin birincil özelliğidir. Öznelerin ve kültürlerin tanımları gereği başka kimliklerle ve kültürlerle ilişki içinde kendilerini gerçekleştirmeleri olanaksızdır. Modernizm, özneler gibi kültürlerinde kendi içlerinde türdeş, tekil ve sabit bir söyleme sahip olduğu görüşünü içerir. Özgürlük, modernizm bağlamında her zaman tekildir (Sayın, 1997:129-133).

Modernist özne kavramı, kendini sahic ve özerk bir özne olarak tanımlayarak kendini öteki öznelerden sınırlamakla kalmamakta, aynı zamanda kültürler arasındaki sınır da kesin bir çizgiyle çizilmektedir. İnsansal kimlikler, hiçbir zaman başkalarının dışsal ve yabancı olduğu düşünülen söylemini yadsıyarak kendi sahic ve özerk söylemlerini oluşturamayacaklar, çünkü kendilerini ancak yadsıdıkları ötekilerle karşılıklı bir ilişki içinde gerçekleştirebileceklerdir. Öznenin önsel olarak konumlandırıan aşkın özü, her zaman başkalarıyla birlikte değişen ve sarmaşıklanan bir şebeke içinde yer alacak ve hiçbir zaman özlenen ötsel özdeşliğine kavuşamayacaktır (Sayın, 1997:134).

Bütün içsellikler, kendilerini ancak bir dışsallık sayesinde gerçekleştirebilirler. Öznelerin ve kültürlerin kendilerini içsel olarak tanımlayabilmeleri, temelde onların dışsallığına ve bu dışsallıkla aralarında çektikleri sınıra bağlıdır. Laclau'nun dediği gibi onların içselliğinin sınırlarını çeken bir "kurucu dışarıdır". Çünkü kültürel özgüllükler, kendi özgüllüklerini ancak kendileri olmayan ve kendi dışlarında kalan bir farklılık üzerinden tanımlayabilirler. Dolayısıyla modernist bir özgüllük ve sahicilik anlayışının, kendi dışsallığı olarak tanımladığı bir özelliği kendi içinde bulur bulmaz, onu temizleme hareketine girişmek dışında seçeneği yoktu. Öznelerin ve kültürlerin, türdeş olmalarının bedeli, kendi içlerindeki dışarıyı bastırmaktan başka bir şey değildir (Sayın, 1997:137).

II.B.2. Postmodernizm ve Kimlik

Kimlik gibi farklılık, çeşitlilik ve parçalanma da, postmodern durum çalışmalarında çekici çağrışımlar yüklenen anahtar sözcüklerdir.

Postmodernizm, aydınlanma sonrası gelişen modernist bakış açısını oluşturan pozitivist teoriye, toplumların ilerlemeci, kalkınmacı yaklaşımlarının insanı baskı altına aldığından evrensel ve bütüncül bakış açılarına karşı çıkmaktadır. Toplumdaki insanı sınırlayan, özgürleşmesini engelleyen her düşünceyi eleştirmektedir.

Postmodernizm, genel geçerlilik iddiası taşıyan önermelerin (teoriler, üst-anlatılar) reddedilmesi; (dil oyunlarında, ilgi kaynaklarında yada bilim adamı topluluklarında) çoğulculuğun ve parçalanmanın kabul edilmesi; farklılığın (ya da başkalığın) ve çeşitliliğin ve parçalanmanın kabul edilmesi; ve son olarak da, her şeyin geçici olduğunun ruhsuzca ve alaycı bir şekilde kabul edilmesidir. Aslında postmodernizm, öznenin ölümünü değil de, gündelik yaşamın değişen tarihsel coğrafyasına bilgi üretimi, kültürel üretim ve politikaya karşı öznenin aldığı belli bir tavrı yansıtır (Harvey, 1993:56).

Postmodernizm bir parçalanma bir yeniden eklemlenme sürecidir. Postmodernite, genel geçerlilik iddiası taşıyan meta anlatıların reddedildiği, çoğulculuğun ve parçalanmanın kabul edildiği farklılıkların vurgulandığı bir durumu ifade eder (Aslanoğlu, 1994:89). Her türlü belirlenmenin karşısında vaziyet alıyor. Determinizmin yani belirlemenin yerini birarada bulunma, bir yerel bağlam içinde yer alma alıyor. Bir yapı oluşturma ya da sistem kurmanın yerine kolaj, montaj geçiyor. Bir toplulukta bütünlük, homojenlik, süreklilik ve belirlenimler görmenin yerini parçalanma, farklılık, belirlenemezlik, kaos, geçicilik ve üretkensizlik görme alıyor (Tekeli, 199:25).

Kültürel bir hareket olarak postmodernizmin basit bir mesajı vardır. Ne olsa gider. Bu bir başkaldırı sloganı değildir, kaldı ki aslında postmodernizm isyancı değildir. Günlük yaşam söz konusu olduğu sürece modern insanların başkaldırabileceği ya da başkaldırması gereken pek çok ve çeşitli şeyler ve yaşam modelleri vardır. Postmodernizm ne yükselen bir umut dalgası, ne derin bir umutsuzluk gelgitidir, bu tür ayrıntıları ilgisiz hale getiren bir kültürel harekettir. Postmodernizm içinde sanatsal, kültürel ve siyasal, her türlü hareketin görülebileceği bir dalgadır. Moda dergileri belki postmodernizmin çoğulcu niteliğinin en iyi göstergeleridir. Bu niteliğiyle “moda” artık yoktur, daha doğrusu aynı anda her şey ya da bir çok şey moda olabilir. Yabancılaşma kuşağı dalgası postmodernist kuşağın öncüsüydü. Herkesin aynı şeyden hoşlandığı, aynı şeyleri okuduğu, aynı pratikleri yaşadığı “kitle toplumu” hayaleti Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da kısa bir ara fasıldı. Gerçekte meydana gelen, tüketimin standartlaşması ve tek biçimlenmesi değil, beğenilerin, pratiklerin, tatminlerin ve gereksinimlerin muazzam ölçüde çeşitlenmesidir. Harcamaya ayrılan para miktarı insanları bölmeye devam etmekte, ancak onları, peşlerinden koştukları tatmin, haz ve pratiklerde ayırmaktadır. Medya oldukça bireyselleşmiş bir beğeniler katalogu haline gelmiştir. Daha önemlisi, farklı tüketim modelleri, her şey kişinin tercihine göre düsturuyla işleyen yaşam tarzlarında yerleşip kök salmıştır (Heller, 1992:81-82).

Postmodernizm başlı başına bir akım ya da üslup değil de belirli bir tarihsel dönemde bütün farklı üslup ve akımları etkileyen, onlar üzerinde bir basınç yaratan, hatta bir çoğuna sızan bir kültürel başat öge olduğu görüşünde Orhan Koçak (1992:8-9). Doğmuş ve ölmüş bütün akımları, kendi varoluşunu doğrulayan bir merdivenin basamakları olarak görür.

Postmodern düşüncenin ilgimizi çekmesini sağladığı “söylem” ve imge üretimi, tüm toplumsal düzenin dönüşümü ve yeniden üretiminin önemli boyutudur. Geçici imgelere, icat edilmiş her türlü miras ve geleneklere ve kültürel üretimin daima yenilenmesine postmodernizm sarılmıştır. Kültürel kitle, genel önemi olan, ırkçılık karşıtlığı, feminizm, etnik kimlik mücadeleleri, dinsel hoşgörü, sömürgeciliğe karşı savaşım lar gibi politik ve ideolojik mücadelelerin bütünü ile uğraştı. Kültürel kitle içinde postmodernizm demokratikleşme ile özdeşleştiği için, otorite ve iktidarın (beyaz, erkek, elitist ve protestan) merkezi kaynağına karşı olan mücadelelerin çoğu postmodern başlığı altında toplanmaktadır (Harvey, 1993:89-90).

Modern öğretilerde tarihin alan dışındalığı yanında, postmodern söylemde; tarihi kültürün, zaman kavramı yerine mekan kavramı ile algılanıyor oluşu neredeyse tarihi içerik anlamda yok sayılmasına neden olmuştur. Diğer yandanda yalnızca bugünün anlık yaşanıyor olması nedeniyle zaten var olan bellek kaybının sancılarını sözde meşrulaştırmak istemiştir. Günümüzde biçimin anlamlarından böylesi hızla kopuşu öznenin yok oluşunu; bu da kimliğin parçalanmasını getirmiştir. Adorno’da bu nedenle sözü edilen bu türden farklı olma edimine paronoyok kimlik adını verir. Yani bugün var olan edim aslında kimlik olgusudur. Habermas, bu sorunun çözümünün yolu olarak özgür rasyonalite kavramının kullanabilmesiyle aşılabileceğini söyler. Bunun içinde, önerilen model, aşağıdan başlayan ileriye doğru geçen kültürel miras ile çözümlenir bir model olacaktır. Bu model tarihi göndermeler konusundaki tüm tutarsızlıkları ortadan kaldırma yetkisine sahip olduğunda; kimlik tanımına da ulaşacaktır. Böylece Lytoyad’ın ileri sürdüğü gibi sahte tarihsel bir ilişki yerine, insan doğası

içinde özne etkinliğini hakim olduğu bir metofordan bahsedilecektir. (Aykut, 1996:179)

Postmodernizm üzerine kapsamlı, yer yer birbiriyle çelişen tartışmalar yer almaktadır (aktaran Aslanoğlu, 1998:89-90). Bunlardan Lyotard, postmodern durumu büyük meşrulaştırma anlatılarının olmadığı durum olarak tanımlamaktadır. Jameson'a göre postmodernizm tekelci kapitalizm tarihinde II. Dünya savaşıdan sonra başlayan yeni bir kültürel çerçeveye denk düşmektedir ve geç kapitalizmin kültürel mantığı olarak nitelendirilmektedir. Habermas ise Lyotard ve Jameson'dan ayrılarak modernitenin bitmemiş bir proje olduğunu, eleştirel akıla önem verilerek modernleşme vaatlerinin gerçekleşeceğini vurgulamaktadır.

Jeneks, Lyotard ve Derrida ile onların takipçileri olan Postmodernistlerin özgün amacı, insanların gerçekten yaşadıkları bölgelerin yaşam biçimini yeniden hakim kılabilmek için, yöresel dile, geleneksel ve yerel dile geri dönme fikrini benimsemeleridir (Wolf-Gazo, 1993:9).

Lyotard tarih ve topluma bütüncü bakan meta anlatıların mümkün olmadığı yaklaşımında bulunmaktadır. Tüm dünya hakkında bütüncü öykülerin anlatımı mümkün değildir. Lyotard sadece heterojen bireyler ve parçalı sosyal grupların öykülerinin anlatılabileceğini kabul eder (Aslanoğlu, 1998:105)

Modernizmde farklılaşma sürecinde ortaya çıkan atomize bireyler, farklı fonksiyonlara sahip olsalar da bir bütünün parçasıdırlar. Nevarki postmodernist bakış içinde farklılaşma ve farklılıkların giderilmesi süreçleri eşanlı olarak yaşanmaktadır. Farklılıkların giderilmesinde bütüne ulaşma ve süreklilik yoktur. Postmodernizm de etkili olan parçalanmadır. Parçalar kolaj-montaj halinde bir arada durmaktadır. Süreklilik sadece parçanın üretimden tüketime gittiği kadar vardır. Üretim ve tüketim alanındaki parçalanmalar göstergelerin oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Postmodern parçalanma

doğrudan kişilik kavramını hedef almaktadır. Bir şizofreniden söz etmek mümkündür. Burada postmodernitenin iki temel özelliği etkili olmaktadır. Birincisi gerçekliğin yerini imajın alması, ikincisi ise zamanın şizofrenik parçalanmışlığının fasılasız anlara dönüşmesidir. Bu kırılmalar ortamında birey, geçmişi-bugünü-geleceği birleştiremediği bir şizofreni durumu yaşamaktadır. Deluze ve Guattari şizoid bireylerin ortaya çıkışını kapitalist üretimle ilişkilendirmektedir. Kapitalist toplum Ford arabaları ve şampuan üretir gibi şizoid bireyler üretmektedir. Bu durum Marksizmin yabancılaşma etkisini geçmektedir. Yabancılaşma uyumlu bir durumdur. Kendi içinde mantık bütünlüğü vardır. Şizoid durum ise parçalanmanın tanımıdır.

Postmodernizm en sistemli yaklaşımıcısı Fred Jameson'dur. Postmodernizmi genel bir çerçeve olarak ele almaktadır. İçinde farklı, hatta karşıt akımların yer aldığı genel bir kültürel çerçeve olarak tanımlanmaktadır. Postmodernizmlerin çoğu üniversite, müze, vakıflar ve sanat galerileri ağını ele geçirmiş şu ya da bu egemen yüksek modernizmin oturmuş kalıplarına karşı spesifik tepkiler olarak ortaya çıkmışlardır. Postmodernizm diğer özelliği yüksek kültür ve kitle kültürü ya da popüler kültür arasındaki eski ayırımın aşınmasıdır. Bu kültürler arasındaki sınırları ortadan kaldırmaya yöneliktir. Postmodernizm aynı zamanda, yeni bir dönemi vurgulayan bir kavramdır ve görevi örtük bir şekilde, modernleşme, sanayi sonrası, tüketim toplumu, medya ya da gösteri toplumu yada çok uluslu kapitalizm olarak nitelendirilen yeni bir ekonomik düzen ve yeni bir toplumsal yaşamın çıkışı ile, kültürdeki yeni yönelimin başlangıcını, bağlantılamaktadır. Yeni tüketim biçimleri; her şeyin planlı şekilde demode olması; moda ve stil değişikliklerinin giderek artan ritmi; toplum yaşamına televizyon ve genel olarak medyanın şimdiye dek benzeri görülmedik ölçüde sokulması; kent ve taşra, merkez ve çevre arasındaki eski gerilimlerin yerini varoş ve evrensel tertipleşmenin alması; otoyollar ağının büyümesi ve otomobil kültürünün gelişi tüm bunlar bu yeni toplumun, yüksek modernizmin hala bir yer altı gücü olduğu eski savaş öncesi toplumdan kökten bir kopuşunu temsil eden yönleridir. Tarih duygusunun kayboluşu, çağdaş toplumsal sistemimizin kendi tarihini hatırd

tutma kapasitesini yavaş yavaş yitirerek sürekli bir “şimdi”nin ve eski toplumsal oluşumların bir şekilde korumak zorunda kaldıkları türden gelenekleri tahrip eden bir sürekli değişimin yaşanması, bu temanın öğeleridir. Medyanın haberleri tüketişini; dolayısıyla medyanın işlevi unutmamıza yardım etmek, tarihsel belleksizlik mekanizması olarak çalışmaktadır. Postmodernizmin iki özelliği gerçekliğin imgelere dönüştürülmesi ve zamanın bir dizi sürekli şimdiye bölünmesi (Jameson,1993). Modernde duygu ya da ruh olan şeyin postmodern de ya tümüyle ortadan kalması, ya da bir duygu taklidine, bir duygu efektine, kodlanmış bir duyguya dönüşmesidir.

Jameson'ın yorumunda, postmodernizm geç (uluslararası) kapitalizmin kültürel mantığı olarak sunulur. Postmodernizm, ileri modernist düşüncelerden bağımsız, kendi kendine doğmuş bir şey değildir; yüksek kültürle kitle kültürü (ticari kültür) arasındaki boyutlardan kaynaklanmış yeni türdeki metinlerin ortaya çıkışıdır. Sanayi ötesi toplumu, artık klasik kapitalizmin yasalarına itaat etmeyen, sınıf mücadelesinin ve sanayi üretiminin her yere önceliğinin bulunmadığı yeni sosyal formasyonlar olarak tanımlar. M. Davis'e göre ise Jameson'un kültürel formlarla yeni teknoloji arasında kurduğu ilişki, dünya kapitalist sisteminin uluslararası entegrasyonunun sığ ve yüzeysel yorumu üzerine oturtulmuştur. Ve Jameson sermaye birikiminin çağdaş kapitalist yapılara ilişkin önemli bir noktayı kaçırmaktadır (Arıkan,1992:68).

İlerleme fikrinin, rasyonel değerlendirmelerin postmodernizm içinde yoğun bir eleştiriye konu olması, postmodernist eleştirilerin dayandığı farklı bir metafiziği düşündürmektedir. Kaos teorisi bu anlamda sosyal bilimlerin etki alanına girmektedir.

Postmodernizm, modernizmin kapladığı dünyada bireyin özgürleşmesi, merkezlerin parçalanması, farklılıkların giderilmesi süreçlerine önemli saptamalar ve eleştiriler getirmiştir. Postmodernizm, modernizmi

eleştirmekte, ancak ortaya çıkan parçalanma ve geçicilik süreçlerini olduğu gibi kucaklama eğilimi taşımaktadır. Başka bir deyişle postmodernistler kaotik olanı gözlemlemektedir. Oysa kentsel süreçler kaotik ortamda kontrol edilememektedir. Kaotik ortamda, kültürel yaşantıya damgasını vuran, parçalanma, kırılma, merkezin reddi ve bireyin kendini ifade etme dayanaklarının kaybı geçerli olmaktadır. Bu çerçevede kaos teorisi ile ampirik dünyayı adlandırmanın yararlarından biri yerkürenin bir ucunda ortaya çıkan değişimlerin kırıncımlı nedensellikler halinde küresel olarak taşınabileceği bilgisidir. Değişimler, iletişim-bilişim alanındaki teknolojiler ile kırıncımlı nedenselliklerin etkisini küreselleştirmektedir (Aslanoğlu, 1998:121)

Politik bir tavır olarak alındığında postmodernizm, en temelde kimliğin politikleştirilmesi, politik bir mücadele alanı haline dönüştürülmesi olarak tanımlanabilir. Postmodern demokrasi anlayışı da farklılıkların tanınması ilkesine dayanır. Bu yönüyle bakıldığında postmodernizm bir kimlik felsefesi olarak görülebilir. Laclau ve Mouffe'ye göre kimlik, her an yeniden oluşum halinde, hiçbir zaman tamamlanamayan bir süreçtir. Kimlik kaygandır ve her an yeniden kurulur, sabit bir konum değil, tersine dünyayı ve kendimizi tanımladığımız geçici bir platformdur. Kimliğin oluşumunda farklılık temel rol oynar, çünkü kimlik ancak, başka kimliklerle olumsuzluk ilişkisi içinde, başka kimliklerle farklılıkların kalıcılaştırılması yoluyla kurulabilir. Kimlik ve kimliğin varolma koşulları birbirinden ayrılmaz (Işık, 1994:27).

Postmodern söylem, kimliğin politik mücadeleye açık olduğunu göstermiş ve politika tanımını değiştirmiştir. Toplumda egemen güç, sadece mevcut gruplar ve bireyler arasında farklılıkları yönlendirmekle kalmaz; iktidarını sürdürmesine yarayacak toplumsal ve mekansal bölünmeleri destekleyerek farklılığı yeniden üretir. Bu süreç içinde egemen ilişkiler tarafından ezilen, öteki konuma konulan gruplar da bu farklılaşmaya ve bölünmeye karşı mücadele ederler. Bu sosyo-mekansal farklılaşma, hem coğrafi hem de tarihsel olarak eşitsiz gelişme ile somutlaşır. Postmodern kimlik politikası, özcü kimlik kavrayışlarını merkezsizleştirmiştir. Radikal

politikayı baskı altına alınmış, ötekileştirilmiş öznelliklerin ifadesine indirgenmiştir. Ancak bu tanım bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Belirli bir kimliğe saygı duyulması gereği, o kimliği yaratan toplumsal süreçlere de saygı duyulması gerektiği anlamına gelip gelemeyeceği. Belirli bir kimliğe yol açan nedenleri ortadan kaldırmaya yönelik bir politik tavır, bu kimliklerin kendilerini tüm yönleriyle ifade etmelerini sağlamaya yönelik bir politik tavır, bu kimliklerin kendilerini tüm yönleriyle ifade etmelerini sağlamaya yönelik bir politikadan çok farklı olmak durumundadır. Eğer kimlikler birer mücadele alanı haline getirilecekse, tüm kimlikler eşit öneme mi sahip olacak? Her kimlik eşit öneme sahip anlamında ise, bunun mekansal versiyonu olan mekansal rölativizm de her yerin, her konumun aynı önemde olduğu vurgulayacaktır. Eğer her kimlik aynı önemdeyse, kimlikler arası ilişkiler nasıl düzenlenecektir? Eğer tüm kimlikler eş önemde değilse, hangi kimliklerin diğerlerinden daha ayrıcalıklı olacağına kim tarafından, nasıl karar verilecektir? (Işık, 1994:29-30). Harvey toplumsal analizler için bir üst teorinin reddedilmesi yerine bu mekansal farklılıkların kabullenilmesi sonucunda gündeme gelmesi gereken amaç, üst teoriyi her zaman, hem mekan kategorilerine göre yeniden yazmaktır.

Postmodernizmin epistemolojik projesi, evrensellik ve bütünlük iddiasındaki üst-anlatıların baskıcı, ötekini marjinalize edici yönünü ortaya çıkarmak, politik projesi ise toplumdaki evrenselleştirici süreçlerin tehlikelerine karşı direniş stratejileri geliştirmek olmuştur. Ancak bunu yaparken postmodernizm ortaya koyduğu soruna aynı düzeyde bir yanıt getirememiş, sadece bir yapı-söküm stratejisi olarak kalmıştır. Aynı şekilde, postmodern demokrasi anlayışının temelini oluşturan kimlik politikasının da sadece savunmaya yönelik bir strateji olduğu, geleceğe yönelik bir toplum tasarımının temelini oluşturamayacağı söylenebilir. Aynı şekilde yerelliği, belli yerlere bağlı kimlikleri ön plana çıkaran politik tavırlarda, sadece o kimliği, yerleşik bulunduğu bağlam içinde savunmaya yönelik olacaktır. Politik mücadele kapitalizmi bütünüyle sorgulamaya yönelik genel bir tepki veremeyecek şekilde daralmıştır. Postmodernizm toplumsal adalet kavramını

farklı kimlikleri baskı altına alan, disipline eden politik düzenlemeler yarattığından eleştirerek, heterojen kimliklerin bulunduğu bir alanda hiçbir etik değer diğerine üstünlüğü olmadığı, her şeyin geçerli olduğu bir olumsuz yol önermektedir. Günümüz toplumunda, toplumun tüm bireylerini birbirine bağlayan evrensel bir ortak paydanın olmaması, toplumsal adalet kavramının uygulanabilirliğini engellemektedir. David Harvey evrenseli yeniden tanımlayacak yeni bir epistemolojiye ihtiyaç olduğunu belirterek genel bir toplumsal adalet kavramının hayata geçirilmesini savunmaktadır. Adalet kavramı, farklılığa ve farklı kimliklere saygılı, ancak farklılığı mutlak bir epistemoloji ile desteklenmelidir. Bu epistemoloji, evrensel ile tikel arasındaki dinamik ilişki yolları bulmalı ve adalet kavramını baskı altına alınmış kimlikler açısından tanımlanabilmelidir. Burada önemli olan farklılığı, mutlak ötekilik olarak görmeyen, farklı kimliklerin belirli platformlarda biraraya gelmelerini sağlayabilecek benzerlikleri ön plana çıkaran bir bakış geliştirebilmektir (Işık, 1995:104-105).

Postmodernizmin durum saptayan ve eleştiren içeriği, parçalanmış, farklılaşmış, birbirleriyle tekrar eklemlenerek farklılıkların giderildiği mekanlarda yaşayan kentliler arasında iletişimin nasıl kurulacağı konusuna açıklık getirmemektedir. Postmodern teori eleştiriler ve durum saptaması yanında, süre giden yaşam pratiklerinin nasıl kurulacağına ilişkin son derece sınırlı bir çerçeveye sahiptir. Postmodernizm modernizmin rasyonel planlama yaklaşımını dışlayarak, orta dönemli ve kısa mesafeli bir planlama düzlemine elverişli görünmektedir (Aslanoğlu, 1998:119).

Amaç insanların insanın mikro ve makro çevreyle yeniden bütünleşmesini sağlamaktır. Terkedilmiş yapılar, örneğin terkedilmiş bir toptancı hali yapısı da benzeri kullanım dışı bırakılmış yapılar, güncel gereksinimlerini karşılayacak biçimde işlevleri güncelleştirilerek restore edildi. Her türlü formun kullanılması sağlandı. Böylece herkes her birey kendine sempatik gelen bir form dolayısıyla, kendini yapıya yakın duyumsayacaktı. Ancak işin bu yanı abartıldı. Böylece formel anlamda retrospektif nitelikli yeni

bir eklektisizm doğmuş oldu. Temel amaç yitirildi ve yalnız formlardan ibaretmiş gibi bir uygulama ağırlık kazandı. Dolayısıyla, postmodernizm de başaramadı (Şenyapılı, 1996: 62).

II.B.3. Fordizm – Postfordizm ve Kimlik

Fordist diye adlandırılan bir dönemin kapandığında birleşilmektedir. Fordist dönem en temel özellikleriyle; sermaye yoğun, büyük çaplı üretim birimlerinin yer aldığı, standartlaşmış üretimin yapıldığı, üretim maliyetlerinin düşürülmesinin rekabeti belirlediği bir dönemi tanımlamaktadır. Fordist dönemin mekansal özelliklerine bakıldığında, üretimin standartlaşmış kalifiye olmayan emek-yoğun parçalarının emeğin ucuz olduğu az gelişmiş bölgelerde gerçekleştirilirken, standart olmayan ve daha çok kalifiye işgücü gerektiren parçaların ise merkezi bölgelerde yoğunlaştırılmaktadır. Fordizm, kitlesel üretim ve tüketime dayalı bir birikim rejiminin buna uygun bir düzenleme tarzıyla eklemlenmesi olarak anlaşılır. Toplumsal düzenleme devlet aygıtları da dahil olmak üzere örgütsel ve kurumsal yapılarla olduğu kadar toplumsal yeniden üretimi sağlayan, belli bir dönem çelişki ve gerilimleri daima geçici bir biçimde tekrarlayan ve yaşam dünyasını yönlendiren normlar, alışkanlıklar ve içselleştirilmiş kurallarla ilgilidir (Morley, 1997:50).

Fordist dönemden, post-fordist döneme geçişe ilişkin çok farklı nedenler ileri sürülmektedir. Bunlar arasında belli başlıları; a) 1960 sonlarında Japonya, Güney Kore gibi ülkelerin kitlesel ürün pazarında önemli bir güç olarak belirlemeleri ve standart ürünler pazarının doyması. b) Elektronik, iletişim, bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerdir.

Bunun sonucunda ortaya çıkan yeni üretim örgütlenmesinde, ana ilke, genel amaçlı bir çok ürünü üretebilecek teknolojilerin kullanılmasıdır. Ürünün kalitesi ve zamanında teslimi gibi özellikler fiyattan daha belirleyicidir. Üretim

sistemine bilgisayarla kontrol edilen makine parçalarının eklenmesi sistemin kısa zaman aralıklarıyla farklı ürünler üretmesini sağlayacaktır. Bu ise büyük ölçekleri, küçük birimlere bölerek, üretim ve tüketim arasındaki mesafeyi kısaltma eğilimini getirecektir. Kitlesele üretimin yerini esnek uzmanlaşma aldıkça, küçülen, kendi bünyelerinde gerçekleştirdikleri fonksiyonlar pazardan karşılamaya çalışan şirketler ortaya çıkmaktadır. Böylelikle yeni bir iş bölümünün mekansal yansıması ise; emeğin ucuz olduğu bölgelerde sürdürülen üretimin zamanında teslim ve kalite gibi kriterlerin önem kazanması ile birlikte tekrar merkeze kayması doğrudur.

Postfordizm ile kültür arasında bir bağ vardır. Esnek üretimin postmodernizmin ortaya koyduğu kültürel parçalanmaya gereksinmesi yoktur. Modernizmin kültürü ise fordist kitle üretiminin gerektirdiği homojen kültüre gereksinmesi vardır. Esnek üretimle birlikte ortaya çıkan emek, üretim ve tüketim süreçleri parçalanmış bir kültür içinde kendilerini yeniden üretmektedirler.

Esnek üretime tüketici açısından yaklaşıldığında tüketicinin seçmelerinin daha iyi karşılandığı, kişilerin tüketimlerini yeni yaşam biçimleri ve kimlikler yaratmakla kullanabilir. Ayrıca çalışanlara çalışma zamanlarını ve yerlerini planlamakla sağladığı esneklikle, bir özgürlük sağlayarak, yaşam kalitesinde geliştirici potansiyeller taşıyabilir.

II.C. Ulus Devlet ve Kent Kimliği

Modernizmin belli özellikleri olan bir toplum içinde yer alıyor ve ondan etkileniyordu. Modern toplumu gelenekselden ayıran özellikler; hızlı değişme ve bu değişimin tüm yeryüzünü kapsamaması ve kendine özgü kurumsal yapılar geliştirmesiydi. Bu toplumda üretimde organik olmayan enerji kaynakları kullanılıyor, ürün metalaşılıyor, ücretli emek ortaya çıkıyor ve nihayet ulus devlet doğuyordu (Tekeli, 1999:27).

Anthony Giddens'in (aktaran Uğur, 1992:32) çalışması, ulus-devletin önemine ve modernleşme sürecindeki tayin edici rolüne dikkat çekmektedir. Ulusculuk terimiyle, öncelikle psikolojik bir fenomeni bireylerin, siyasi bir düzenin üyeleri arasındaki komünaliteyi vurgulayan bir semboller ve inançlar dizisiyle yalın ilişkisini kastetmektedir.

Tiryakin ve Nevitte (aktaran Uğur, 1992:32) ulusun bütünleştirici özelliğine dikkat çekiyor. Bir ulus özünde siyasi özerkliğe erişmeye ya da yeniden kurulmaya çalışır, bir ulus temelde siyasi bir cemaattir ve böylece ulus kavramının siyasi iktidar kavramıyla içsel bir bağlantısı vardır.

Gellner (aktaran Uğur, 1992:32) ise ulusculuğu kültür ve iktidar arasındaki yeni ve ayırt edici bir bağ olarak yorumlamakta. Ulusculuk başlangıçta kültürel ve siyasi alanda birbirinden ayrı ve temelde özerk olan süreçler arasındaki bir bağlantı olarak tanımlamaktadır.

Anthony D. Smith (aktaran Uğur, 1992:32) için ulus, daha erken bir kolektif kimlik biçimini öngerektirir ve bu kimlik biçimine dayanır. Ulusların biçimlenmesini, modernitenin ilerlemesini damgalayan ekonomik bütünleşme, yönetsel denetim ve kültürel eşgüdümüne bir yanıt olarak açıklar. Ulus, bölgesel olarak merkezileşmiş, siyasileşmiş, ortak bir yurttaşlık manzarası ve ideolojisiyle bağlı olarak hukuki ve ekonomik olarak birleştirilmiş birim haline gelir.

Batı düşüncesinde bütün farklılıkları ezip geçme gizil gücü taşıyan bakışa alternatif oluşturacak yeni bir duyarlılığın ilk temel taşlarını Vica sonra Herder (aktaran Uğur, 1992:32) koyuyorlardı. Vica, bir toplulukta insanların nasıl yaşadıklarını anlamak istiyorsanız nelere inandıklarını, ne tür imgeler, metaforlar, karşılaştırmalar kullandıklarını, kendilerine hangi değerleri yakıştırdıklarını vb. bilmelisiniz; kısacası kendilerine özgü kültürlerini yakalamalısınız demektedir. Herder de aynı çizgideydi. İnsanların kimliklerini oluşturan öğelerin içinde yaşadıkları cemaatin özelliklerinin damgasını

taşıdığını vurguluyordu. Modern çağda bu cemaatin ise ulusa denk geldiğini, insanların üyesi oldukları ulusların ürünü olduklarını belirtiyordu. İnsanlığın her üyesini nasıl cins, tür, din, dil farkı gözetmeden aynı değerdedir ve eşittir diyebiliyorsak, aynı bakış uluslar içinde benimsemeliyiz.

Küreselleşme tartışmaları ile önemli problemlerden biride ulus-devletin geleceği ile ilgilidir. Küreselleşme ile birlikte ulus-devletlerden oluşan dünya ekonomisinin çöküş sürecine girdiği, ulus-devletin ilişkileri yönlendirme ve denetleme yetkisinin ortadan kalmakta olduğu savunulmaktadır. Küreselleşme ile birlikte sermaye, mekansal hareket yeteneğini ve etki alanını genişletmiştir. Öte yandan ulus-devletin kimi küresel sorunların (örneğin sınırlarötesi çevre kirliliği) çözümünde çok küçük, kimi yerel sorunların (örneğin yerel demokrasi, yerel katılım) çözümünde ise fazla başarısı gözlenmemektedir. Küreselleşme ile birlikte dünya devletlerinin sermayeyi kontrol edebildiği bir yapıdan, sermayenin bu denetimden kurtulduğu bir yapıya geçilmektedir. Devletin sermaye karşısında gücünün azalması ile sermaye mekansal denetimde tek başına kalmıştır. AT türü ulus-devletler üstü politik yapılanmaların da bir dizi konuda yetersiz kaldığı gözlenmektedir. Kentlerin ve kent sistemlerin önemli bir rolü olacaktır böyle bir durumda. Artık toprak üzerinde kurulan kurulan denetim toplum üzerinde denetim kurulması için yeterli olmamaktadır. Bireylerin kimliklerini doğduğu yerin belirlemesi olasılığı gittikçe azalmaktadır.

Toplumun içinde yer aldığı alandaki bütünlüğü konusunda yönetim alanında da büyük ölçüde aşınma vardır. Bilgi toplumuna geçen, küreselleşen dünyada ulusların yer aldığı mekanları, içinde doğanların kimliklerini kaçınılmaz bir biçimde belirleyen bir kap gibi düşünmek olanağı kalmamaktadır. Ülkeleri çevreleyen sınırlar mal, kapital, haber ve bilgi akımları bakımından büyük ölçüde engel olmaktan çıkmaktadır. Günümüz dünyasında uzaklık insanlararası ilişkileri belirleyiciliğini önemli ölçüde yitirmiştir. İlişki ağları üzerinde yeni kimlikler oluşabilmektedir. Yurttaş kavramının yanısıra, ağdaş kavramı gelişmeye başlamıştır. Çok çeşitli ilişki

ağları içindeki insanlar, tek kimlikli olmaktan çıkmakta çok kimlikli hale gelmektedir. Çok kimlikliliğinin yayıldığı uzaklığın ilişki kurulmasına engel olmaktan çıktığı bir dünyada alansal esaslı temsil esası ve dolayısıyla oy çokluğu da anlamını yitirmektedir (Tekeli, 1999:245-246).

Ulus devletin etkinliğini kaybetmesi küreselleşme yanında diğer bir faktörde çoğulculuğun anlamının değişmeye başlamasıdır. Siyasal alanda değişik güçlerin birbirine ödün vermesi anlamındaki çoğulculuk talepleri toplumların gündeminde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Farklı kimliklerin tanınması, farklı grupların oldukları gibi varolma hakkı talebinin gelişmesi, ulus devletin toplumu homojenleştirici yaklaşımları konusunda büyük kuşku yarattır. Artık demokrasinin tanımında temsili sürecin işleyişi değil, farklılıkların yaşamasına izin verilmesi ön plana geçmeye başlamıştır.

Yerel yönetimlerin ve ulus devletin her birinin kendi işlevlerini yeniden tanımlaması söz konusu. Geçmişte merkezin sabit işlevleri vardı. Bu sabit işlevleri yerelle merkez arasında bölmek anlamında olmamalıdır. Ulus devlet yerelin önünü açacaktır. Merkezi hükümetin kendisine, kendi alanı gördüğü işlevler dışında, yeni işlevler geliştirmekte yerel yönetimleri serbest bırakacaktır. Yerel yönetimlere yetki verildiği zaman yerel yönetimler oradaki demokratik süreçte insanların istekleri doğrultusunda işlevler elde edecek, yerel halkın kapasitesinin, dünyadaki ölçeğinde faaliyete geçirilmesi noktasında aracı olacaktır. Yerel yönetimin işlevi sabit değil, yaşam içinde demokratik süreçlerle oluşan, çeşitlendiren, çoğulculuğa olanak veren bir yapıda olmalıdır. Bu yerelin kendisini, kimliğin içinde yereli üretebilmesine de olanak verecektir. O zaman karşımıza bir yerel demokrasi projesi çıkmaktadır.

Cooke'a göre yerel/yerel yönetim, ulus/ulus-devlet arasındaki ilişkisi zorunluluk ilişkisi idi. Her yurttaş bir ulus devletin tebası olsa da günlük yaşamın sabitliğinin olduğu farklı yerelliklerde yaşamaktadır. Tarihsel süreç içerisinde bir yerellikte yaşayanlar farklı ulus-devletlerin de tebası

olabilmektedirler. Alman yönetimi sırasında Danzig, Polanya yönetimi sırasında Gdansk adıyla anılan şehir bu dönüşümde farklı zorunluluk ilişkilerine de geçmiştir. Ulus-devletteki bu kayış farklı sembollere, farklı isimlere, farklı bir eğitim yapısına, idare ve temsile tekabül etmektedir. Bu değişim kentin yapısına çok önemli bir fark getirmektedir; fakat dikkat edilmesi gereken nokta, kent egemenliğindeki ulus-devlet değişimin, kentin yapısını o ulus devletteki diğer bir kentle eşitleyememesidir. Bu uç örnekle Cook'un göstermek istediği kentlerin kimliğidir. Bir kent ulus-devletin ona giydirdiği bir kimliğe sahip olsa da kendi kimliğini haizdir; ve onun bu kimliği ulusal kimliğin oluşumuna da belli noktalarda etki eder. Yerel ile ulusalın arasındaki zorunluluk ilişkisi her ikisinin de birbirine indirgenemez nesneler olarak dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bu noktada yerel kimlik ve ulusal kimlik birbirini etkileyen ve farklılaşabilen durumları ifade etmektedir. Yurttaşlık bu iki kimliği de içermektedir. Aynı şekilde bir ulus-devlet sınırları içerisinde ulusal nitelikte sorunlar olduğu gibi, yerel nitelikte sorunlar da olacaktır. Yurttaşlık hakkı yerel nitelikli sorunları çözüm uğraşlarına olanak tanımında, yerel örgütlenmeler yerel düzeyde kolektif bir kimlik ve politik hareket yaratabilmektedir (Pınarcıoğlu, 1994:193-194).

II.D. Modernizmin – Postmodernizmin Kent Kimliği

Modernizm, pozitivist-teknosantrik, doğrusal ilerleme ve rasyonel planlamanın egemen olduğu, bilginin ve üretimin standardize edildiği bir süreçtir. Postmodernizm ise bir parçalanma ve yeniden eklemlenme sürecidir. Postmodernite, genel geçerlik iddiası taşıyan meta anlatıların reddedildiği, çoğulculuğun ve parçalanmanın kabul edildiği farklılıkların vurgulandığı bir durumu ifade etmektedir. Postmodernizm; kenti, farklılığın ve çeşitliliğin mekanı olarak önermektedir. Postmodernizmin, modernizme yönelttiği eleştiri bireyin sınırlandırıldığı-kalıplandığı temeline dayanmaktadır. Modernizmin ilerlemeci, kalkınmacı yaklaşımlarının insanları baskı altında tuttuğu savıyla evrensel ve total tüm söylemlere karşı çıkmaktadır. Bu karşı

çıkış merkeziliğin reddi ve parçalanma tartışmalarıyla Foucault'nun çalışmalarında yer aldığı görülmektedir. Foucault'un çalışmalarında hapisane-hastane-okul mikro güç odakları olarak ortadır. Foucault yerel olarak etkili olan güç odaklarının baskısı engellenmedikçe, kapitalizmde global bir değişim hareketinin mümkün olmadığını belirtmektedir (Aslanoğlu, 1998:104).

Postmodernizm evrensel birey mitine, gelişme ve eşit olma efsanesine önemli eleştiriler getirmektedir. Ayrıca kentlerin gelecek kuşaklara, kente göç edenlere aktarılabilecek bütünsel kentli kültürün mekan olmaktan çıktığını, parçalanmış, bir yandan farklılıkların oluştuğu, diğer yandan farklılıkların giderildiği, çeşitli imajların, reklamların gerçek ile gerçek olmayan arasındaki ayrımı belirgin olmaktan çıkardığı bir durumda altını çizmektedir. Bu parçalanmanın mekansal etkileri de belirgindir. Coğrafya içinde bölgeler ayrışmakta farklı lokaliteler ortaya çıkmaktadır (Aslanoğlu, 1998:105-106).

Modernistler mekanı toplumsal amaçlar uğruna biçimlendirilecek bir şey olarak görürken, postmodernistler için mekan, zaman dışı ve hiçbir çıkar gözetmeyen bir güzelliğin kendi içinde bir amaç olarak elde edilmesi amacı hariç, her şeyin üzerinde yükselen bir toplumsal amaçla zorunlu hiçbir bağı olmayan estetik hedef ve ilkelere göre biçimlendirilecek bağımsız ve özerk bir şeydir (Harvey, 1997:84-85)

II.D.1. Modernizmin Kent Kimliği

Bireyin yaşama mekanı kentlerdir. Kentler kırsal alanları içine alarak büyüyen, oturma-çalışma-eğlenme fonksiyonları için kentli bireyin yirmi dört saatinin planlandığı, üretimin ve tüketimin gerçekleştiği mekanlardır. Kırdan kente göç eden bireyler ise kentin ekonomik ve sosyal mekanlarında kentli olacaklardır. En kapsamlı modernite analizlerinden birini yapmış olan Berman'a göre modernite, serüven ve kendini dönüştürme sözü veren

mekansal deneyimdir. Modernleşme sürecinde kent, kırdan göç eden yığınların modernite deneyimini yaşadıkları mekandır. Kent modernizmin bir üst anlatısıdır, kültürün oluştuğu bir alandır. Kültür, modernist söylemin bir parçası olarak insanın sembolleştirebilme yetisinin olanak verdiği bir soyutlama, maddi varlık ve eşyaların teknolojilerin, sanatların insan davranışlarının sembolleştirilmiş bir örüntüsüdür. Kültür kentlerde öğrenilecek ve yeni kuşaklara iletilecektir. Kente gelen her birey bu heterojen ve yoğun ortamda kentli olacağı düşüncesi vardı (Aslanoğlu, 1995:89). Berman için, toplumun mekanla olan ilişkileri açısından modernite, ardsız aralıksız bir yıkım ve yeniden yaratma, yepyeni kentlerin kurulma, eskilerin ise, yıkılma ve yeniden kurulma sürecidir. Bu süreçte milyonlarca insan ata topraklarından koparılıp, hiç bilmedikleri, yepyeni bir mekana, yepyeni ilişkilere, kentlere sürüklenir. Kent modernite deneyiminin yaşandığı asli mekanlardır. Kente göç eden milyonlar arasından kent, belki de ellerindeki tek özgürlüğünün kullanıldığı mekan, gelişen burjuvazi için ise sermaye birikiminin mekanıdır; yani kent, modernitenin esas ilişkilerinin mekanı, bir anlamda modernitenin kendisidir. Bunun içindir ki modernitenin bütün katı ilişkileri eriten yüzü kendini en somut biçimiyle kentlerde gösterir. Modernleşme sürecinin ayrılmaz bir elemanı olması ölçüsünden de modernizm, kent ve kent yaşamına övgüdür; bir anlamda kutsanmasıdır kent yaşantısının. Modernizm, kır yaşamının çağrıştırdığı tüm değerlerin tam tersini savunur. Buna göre kent insanın, çevresini ve toplumsal ilişkilerini biçimleyebilme gücünün ifadesidir. Bunun içinde kent, modernizm projesinin, aydınlanma rüyasının temel nesnesidir.

Başka bir açıdan bakıldığında kente ilişkin tavır, geleceğe ilişkin tavır yansıtır. Bunun içindir ki kentler ve ütopyalar birbirinden ayrılmazlar. Her ütopyanın mekansal bir uzantısı olmasının çok anlamlı olduğunun belirtilmesi gerekir. Modernizmde aslında bir kent ütopyasıdır; hem kenti kendisine asli mekan seçmesi, hem de kendi kentini yaratmaya çabalaması anlamında kent ütopyasıdır.

Modernist bilimlerin gördüğü kent yukarıdan hava fotoğrafı çekilmiş kenttir. Dolayısıyla da kentin belli parçalarının özgüllüklerine yer yoktur. Modernizm kenti bir bütün olarak görmüş ve her yerde bu bütünü açıklamak çabası hakim olmuştur. Bu yaklaşımlarda kent, kimi kez ekonomik yada ekolojik bir bütün olarak ele alınmıştır (Işık, 1993:30-31).

19. yüzyıl sonunda tarihsel düzlemde medya ve onu mobilize eden teknolojik yatırımlar ve hem yatırımı yönlendiren hem de onun önyargılarını, eğilimlerini dile getiren kültürel biçimler, yeni metropol kentlerde ortaya çıkmıştır ki, bunlar aynı zamanda yeni emperyalizmin de merkezleridir ve kendilerini sunuş biçimi, sınır ötesi bir sanatın uluslararası başkentleri görünümündedir. Paris, Viyana, Belin, Londra, New York adları yabancıların kenti anlamını kazanarak yepyeni bir silüete bürünür (Williams, 1992:55).

Sanatın en etkili teknolojileri ve kurumları, şu ya da bu metropolde yerleşmiş olsa, elbette onun ötesine doğru genişlemekte ve yavaş bir etkileme yoluyla değil çok hızlı bir iletkenlikle buralara yönelmektedir. Hala temelde modern sanat dediğimiz şeyin tarzı, baskı, heykel, tiyatro, azınlık dergileri ve basını, küçük galeriler ve sergiler, kent merkezi tiyatroları teknolojileri ve endüstrisiyle 20. yüzyıl sonu metropolün sineması, televizyonu, radyosu ve müzik kayıtları arasında gördüğümüzden daha büyük bir kültürel karşıtlık düşünülemez. Metropol yeni kültür teknolojiler açısından, örgütlü, küresel pazarın bir uzantısı olarak artık çok geniş bir anlam taşımaktadır. Etkili metropol artık, teknik yönden ileri ve egemen ekonomileri modern bir biçimde ileten metropoldür.

Çok geniş bir felsefi, estetik ve siyasal düşünce alanında entelektüel açmazın çözümlenmesi için birkaç yol mümkündür. Bunlardan en etkili, büyük bir hızla değişmekte olan dünyanın çağdaş bir çözümlemesine girmektir. Geçmişteki o özgül mutlak modernin nasıl oluştuğuna bakarak o modernin ötesinde bir şimdiki zamanı görmek için uğraşılabilir. Bu teşhis için, kentin metropole dönüşümünü belirleyen olgular temelini oluşturur. 19.

yüzyılın yeni ve genişleyen kentine karşı özgül tepkiler olarak sanatta bazı temalar ve düşüncelerin nasıl geliştiğini görebiliriz. Görünür modern olan bu temaların görece ne büyük ölçüde eski olduğunun burada vurgulanması önemlidir. Çünkü sonradan belli koşullar altında, gerçek ve radikal biçim değişimine yol açan şeyler, ilkin modern öncesi sanat biçimlerinin tarihine ilişkin olan temalardır.

Birinci tema, modern kentin bir yabancılar kalabalığı olarak teşhis edilmesi. Kalabalık sokaklardaki insanların gözlemciye yabancı olması gibi bir olgunun hızla, yabancılığın karakteristik bir biçiminde “esrar” olarak yorumlanmasına geçiştir. Başkalarını olağan algılama tarzlarının yerini, normal insan ilişkilerinin ve kurallarının çöküşü duygusu almıştır.

İkinci tema da, kalabalığın içinde bireyin yalnızlığı ve tecrit edililişidir. Esrara ve bilinçliliğinin aşırı ve tehlikeli biçimlerine açık bir duyarlılık. Görünürde nesnel bir çevre, bu her iki durum için, yeni genişleyen ve kalabalıklaşan kentle özdeşleştirilmesidir. Eski görece basit tecrit edilmişlik ve yabancılaşıma biçimlerinden kentin özgül mahallindeki tecrit edilmişlik. Kentteki yalıtılmışlık, psikolojik değil de daha çok toplumsal yönden vurgulanabiliyordu. Kimi zaman kaynaştırıcı kimi zaman bölücü yönüyle ya aşırı öznelliği ya da toplumsal-kültürel devrime yönelir.

Üçüncü tema da, yabancılığın ve kalabalığın çok değişik bir yorumunu sunarak kentin nüfuz edilemezliğini gösterir. Bu doğrudan doğruya kentsel suçlar konusunda duyulan bir endişeydi ve bu vurguda devam etti. Kentin nüfuz edilemezliği özgül fiziksel nedenlere bağlıydı. Örneğin Londra sisi gibi ama aynı zamanda toplumsal nedenlerde vardı; Labirenti andırır sokaklar, kalabalığın taşması ve kentin yabancı bölgeleri.

Dördüncü tema, yalnızca yabancılaştırmanın değil, aynı zamanda birliğinde yeni olanaklarını kentte görülmektedir. Kent kalabalığının eskiden kalabalık ayak takımı olarak tanımlanmasına göre önemli bir değişiklik olarak

kitle yada kitleler olarak yorumlanması. Ama kitle ve kitleler, işçi sınıfının ve devrimci dayanışmanın kahramanlığını, örgütleyici niteliğini belirten sözler durumuna gelecekti.

Beşinci tema bununda ötesine geçer, kentin canlılığı, çeşitliliği ve özgürleştirici farklılıkları ve mobilitesi konusunda yadsınamayacak bir özgül vurguda vardır. Kentin fiziksel koşulları düzeldikçe, bu anlam daha da sık vurgulanmaya başlar.

Altıncı nokta bu temaların yalnızca sürekliliği değil, birbirlerinden bu denli farklı olmalarıdır. Her ne kadar modernizm, daha geleneksel sanat ve düşünce biçimlerine karşı amaçlı bir mesafe koyması ve meydan okumasıyla açık bir biçimde ayrı bir akım olarak teşhis edilebilirse de, aynı zamanda, kendi içsel yöntem ve çeşitlilikleri ve vurgu farklarıyla da güçlü bir biçimde ayırt edici özellik gösterir. Bu farklı öğelerin birçoğu, içinde farklı türden yapıtların ve konumların geliştiği, özgül kültürler ve durumlarda ilişkilendirilmek zorundadır.

20. yüzyılın ilk yarısında metropol, oldukça yeni bir kültürel boyuta yöneldi. Artık çok büyük bir kent ya da önemli bir ülkenin büyük başkentlerinden daha fazla birşeydi. Eski anlamıyla hem kenti hem de ulusun ötesinde, yeni ekonomik sosyal ve kültürel ilişkilerin oluşmaya başladığı yerd.

İlk aşamalarda bu gelişme emperyalizmle sıkı sıkıya bağlıydı. Para ve iktidarın manyetik yoğunlaşması emperyalist başkentlerdi ve çok sayıda bağımlı, ikincil kültürlerle kozmopolitliğin eş zamanlı olarak ulaşması imkanı vardı. Avrupa'nın kendi içinde çok eşitsiz bir gelişmesi vardı; hem sanayi ve tarımın eşitsiz gelişmesi yüzünden hem de para ekonomisi ile basit kendine yeterli pazar biçimleri arasındaki farktan ötürü, belirli ülkelerde başkentlerle taşra arasındaki sosyal ve kültürel uzaklık çok daha fazla artmıştı. Belli başlı metropollerde, birdenbire toplumsal ilişkilerde belirli bir karmaşıklık ve

incelmışlik ortaya çıktı. Taşradaki ve daha az gelişmiş ülkelerde varlığını sürdüren toplumsal, kültürel ve entelektüel biçimlerle çok çarpıtıcı bir tezat oluşturuyordu.

Metropoller büyük geleneksel akademileri, müzeleri ve bunların ortaklarını barındırıyorlardı; bunlar yakınlıkları ve denetim güçleriyle hem bir standart oluşturuyorlardı hem de meydan okuyorlardı. Aynı zamanda bu yeni tür açık, karmaşık ve mobil toplumda, sapma ya da farklılık gösteren her küçük grup ayağını basabileceği bir zemin bulabiliyordu. Bu durum söz konusu sanatçılar ya da düşünürler daha geleneksel kapalı toplumların içinde dağılmış olsalardı mümkün olamazdı. Genellikle mücadele eden (kavga eden ve birbiri ile rekabet eden) ve kendi aralarında şimdi genellikle modern sanat olarak adlandırılan şeyi biçimlendiren bu gruplar (ister fonla beslenen akademik kurumlar olsun ister ticari kurumlar) sonunda bu ürünler genelleyen ve bu işi yapan paralı, ticari kurumlar arasında çok çarpıtıcı bir karşıtlık vardı. Süreklilik, altta yatan ideolojidi, ama gene de iki kuşak arasında büyük farklar vardır; fark mücadele eden yenilikçeler ile, onların başarısını perçinleyen modernist kurumsallık arasındadır.

Modernist konumdaki bu değişikliğe yol açan belirleyici kültürel etmen metropolün karakteridir. Biçim üzerinde yaratılan yeniliklerin en önemli genel ögesi, metropole göç olgusudur. Kendi ulusal ya da taşralı kültürlerinden özgürleşen, başka anadillere, başka ulusların görsel geleneklerine ilişkilerinde oldukça yeni konumlara gelirken ve bu sırada eski biçimlerden apaçık çok uzakta olan, yeni ve dinamik bir çevre içinde, bu evrenin sanatçıları, yazarları ve düşünürleri kendilerine sunulan tek cemaati buldular; medya cemaati; kendi etkinliklerinin cemaati.

Metropolün bu açıklığı ve karmaşıklığı içinde yeni tür yapıtların ilişki olduğu biçimlenmiş ve yerleşmiş bir toplum barınmıyordu. Böyle bir toplum yoktu. İlişki açık, karmaşık, dinamik toplumsal sürecin kendisiydi ve uygulamanın ulaşılabilir tek biçimi medyayı vurgulamaktır. Daha önce hiç

görülmemiş biçimde sanatı belirleyen medya. Çok geniş ve çeşitli yelpazeleri içinde medya üzerindeki bu vurgu ve medya için ne yapılacağı her şeye egemen oldu. Moderni artık rahat ve şimdi içselleşmiş biçimleriyle bütüne entegre olmuş, doğallaşmış biçimi ile değil, kendi yabancılaşma ve uzaklaşma anlamı içinde incelemek gerekir. Emperyalist ve kapitalist metropolü farklı aşamalarda, yeni bir tarihsel biçim olarak görmemiz gerekir. Paris, Londra, Berlin, Newyork. Bu arasıra, metropole dışarıdan bakmayı gerektirir. İçinde değişik güçlerin devindiği yoksun bırakılmış hinterlandlardan ve metropol sistemlere her zaman periferi oluşturan yoksul dünyadan.

Metropoliten gelişmenin gücü yadsınamaz. Onun incelikli örülmüş özgürleştirici ve yabancılaştırıcı, temas sağlayıcı ve uzaklaştırıcı, uyarıcı ve standartlaştırıcı süreçleri hala güçlü bir biçimde ortadadır. Ama artık, bu izlenebilir özgül süreçleri, yalnızca tarih içinde değil, sanki onun üstünde ve ötesindeymişcesine bir evrensel dizisi gibi sunmak mümkün olanaklıdır. Modernist evrensellerin formülasyonu her durumda kusursuz olmasa da üretkendir, ama sonuçta çöküntünün, başarısızlık ve açmazla düşmenin ve kapalı kalmanın belli koşullarına karşı gösterilen ve yeni ve sınırsız toplumsal biçimden elde edilebilir olan tek evrensele, hammaddenin, medyanın, sürecin sıçrayan yaratıcı atılım, etkili ve etkileyici bir biçimde gerçekleşmişti (Williams, 1992:19-24).

II.D.2. Postmodernizmin Kent Kimliği

Kent, kitle üretiminin ve tüketiminin yapıldığı rasyonalize bir mekan iken, tahrip edilmiş, kurban edilmiş bir görüntü içindedir. Kentte gözlenen onun bir göstergeler ve imgeler mekanı olmasıdır. Meslek ve sınıfsal ayırıma göre tabakalanmış bireysel girişimin ve sosyal eylemin ölçülebilir mekanı olma özelliğini yitirmiş görünmektedir. Planlamanın rasyonel etkisinde olması beklenirken, kentin bir biçimler imparatorluğuna dönüştüğü, kentli değerlerin homojenitesinin ortadan kalktığı izlenmektedir. Kentteki sosyal ilişkiler ağı o

denli parçalanmıştır ki, modernitenin ansiklopedisi, gazete kesiklerinden oluşturulmuş bir kolaj görünümündedir (Aslanoğlu, 1995:87-88). Kent, bu paramparça, birbirinden kopuk mekanların oluşturduğu bir kolajdır. Kişinin gündelik yaşamında bu sınırları aşabilmesi, bu mekanları-zihninde bile-birbirine bağlayabilmesi son derece güç, hatta olanaksızdır. Kent sadece birbirinden kopuk, ilintisiz mekanların bir kolajı olmakla da kalmaz; aynı zamanda, birbiriyle ilişkisiz, çelişik duygu ve düşüncelerinde barınağıdır. İşte kent bütün bu kopuk, birbirinden bağımsız duyguların, düşüncelerin mekanı, bütün bunların toplamadır, ancak bu, parçalarını tek tek kavramakla yakalayamayacağımız bir toplamıdır.

Kent algısı düzeyinde bakıldığında postmodernizm, kenti bir bütün olarak görmemizi sağlayan mantıksal temelleri ortadan kaldırmıştır. Modernizmin kenti uçaktan görmesine karşılık postmodernizm, kenti bir anlamda sokakta yürüyen kentli insanların gözüyle görmektedir. Bu kent, her türlü bütünlüğünden koparılmış, parça parça algılanan bir kenttir. Üstelik bu parçalar, bir bütünün parçaları değil, kendi başlarına anlamı olan birimlerdir. Dolayısıyla da postmodernizm kent bakışında, kent parçalarını birbirine bağlayıcı bir mantıkta aramaz (Işık, 1993:28-32).

Tüm bu postmodernist kavramlaştırmalar evrensel birey mitine, gelişme ve eşit olma efsanesine önemli eleştiriler getirmektedir. Ayrıca kentlerin gelecek kuşaklara, kente göç edenlere aktarılacak bütünsel kentli kültürün mekanı olmaktan çıktığını, parçalanmış, bir yandan farklılıkların olduğu, diğer yandan farklılıkların giderildiği, çeşitli imajların, reklamların gerçek ile gerçek olmayan arasındaki ayrımı belirgin olmaktan çıkardığı bir durumdur. Bu parçalanmanın mekansal etkileri de belirgindir. Coğrafya içinde bölgeler ayrışmakta farklı lokaliteler ortaya çıkmaktadır (Aslanoğlu, 1995:89-90).

Postmodern kent, modernist soyutlama ve ümitsizlik için bir anti-tez olarak yansıtılıyor: bu, kent kültürü ve duyarlılıklarının rönesansına ilişkin bir

çalışma. Bu kentte, mimari ve planlama, mekan ve geleneğe duyulan yeni bir saygı ile bilgileniyor. Modernlik eğer evrenselleştirici güçler tarafından yürütülüyorsa, postmodernizm de farklılığa ve tikelliğe dönüşle ilgilidir. Kapitalist toplumların ve kentlerin tarihsel gelişimi, tümel ile tikel arasındaki çatışma olarak görülmektedir (Robins, 1996:56).

Evrensellik ve aynılık, kentsellik bunalımı ile ilişkilidir. Öyleyse postmodern kent, kentselliğin yeniden tasarlanması ile girişimiyle ilgilidir: yitirilmiş bölgesel kimlik duygusunun, kentsel topluluğun ve kamusal mekanın yeniden kazanılmasına yöneliktir. Bu bir tür mitsel kökenlere dönüştür.

Postmodernizmin yeni romantizm olan bir staretejide, mekan ve geleneğin modern öncesi bir anlamda yeniden ele alınması eğilimleri açıkça görülmüyordu. Coğrafyaya geri dönüş, örneğin mimari pratik içindeki belli bazı gelişmelerde olduğu gibi, yeni yöresellik ve bölgecilik hevesinde de görülür. Bölgecilik, modernizmin söküp attığı belli mekandaki geçmiş ve şimdiki yapı biçimleri arasındaki sürekliliği mimariye geri getirme eğilimidir.

Bir tür ileri teknoloji yeni romantizmi olan farklı bir yaklaşım, yeni iletişim teknolojileriyle kent yaşamının saygınlığını yeniden canlandırmayı amaçlar. Bu aslında merkezîyetçilikten uzaklaşmayı ve toplumu yüceltmek için elektrik ve elektronik teknolojilerini harekete geçiren bir gelenek olan kent planlamasında tekno-örgensellik diyebileceğimiz uzun bir geleneği yeniden canlandırmaktır (Robins, 1996:57).

Bir başka postmodernleştirici strateji de, kent tasarımı kampanyalarının gelişmesini gerekli kılmıştır. Eğer kent kültürleri yeniden imgelenemiyorsa o zaman belki de yeniden görüntülenebilir. Modern kentler kuşkusuz her zaman, dış dünyaya yurttaşlığın ne büyük bir şey olduğunun reklamını yapmışlar ve kentlerin kimliklerinin bir ilişkiler ağı ile gerçekleştiğini kabul ederek, kentsel hiyerarşi içindeki konumlarını kuvvetlendirmeye çalışmışlardır. Kent içi rekabetin artık küresel bir boyutta işlediği bir dünyada,

kentler şimdi de, seyyar yatırımcıları (çok uluslu şirketleri), tüketicileri (turistleri), ve izlenceleri (spor ve medya etkinlikleri) çekmek için giderek artan bir yarışa girmişlerdir. Kentler giderek daha eşit bir duruma geldikçe ve kentsel kimlik de giderek zayıfladıkça böylesi ayırım masalları uyduracak reklam ve pazarlama ajanslarını kullanmak zorunlu hale gelmiştir. Bu, farklılık ötesi bir dünyada ayırım sorunudur. Bunun bir başka yansıması da, kentin doğasındaki ciddi kaymadır. İlk modernistler için mimari, bir kent görüntüsü yaratma aracıydı, oysa postmodern pazarlamacılar için kent, diğer medya alanlarının içinden geçerek varolmaktadır. İmgeler algılamaları güdüleme için araçlar haline gelir. Ve böylece imgeler ideallerin yerini alır (Robins, 1996:58-59).

Kentlerin özelliği ve kimliği, ürün çeşitlemesiyle ilgilidir: kültürleri ve gelenekleri artık pazarlama ve reklamcılık söylemleriyle desteklenmektedir.

Postmodern mimari ve planlama, şimdiye dek modernist estetiklerin katı evrenselliği tarafından batağa saplanan yerel kültürlerle kimliklerini geri vermeye çabalamaktadır. Eğer modernizm, soyutlama ve işlevsellikle ilgiliyse, o zaman postmodernizm de geleneğin rönesansı ve mekanın yeniden büyüleyici hale getirilmesine ilişkindir. Kırk yıllık tahribat ve değersizleştirme döneminden sonra gelinen noktada postmodernizm, kentleri ve toplumları yeniden canlandırmak ve yeniden cazip hale getirmek için anahtar olarak görülmektedir.

Kültürün geleneksel anlamlarının kavramsızlaştırılıp, uyarılıp, yeniden kopyalanıp ve sürekli olarak yenilenip yeniden biçimlendiği bir mekansız yer'deki kimliklerle ilgilidir. Bu, kültürel düzensizlik ve üslupsal eklektizmin mekanların ortak özelliği olduğu ve tüketim ile boş zamanı yaşama özgürlüğünün yaşam biçimi olarak değerlendirildiği mesire yerleri, müzeler, parklar, alış veriş merkezleri ve turistik yerlerden oluşan kenttir. Bu kentte çeşitli kesimlerden benzer giyimli insanların biraraya geldiği stereotip imaja sahip kitle toplumlarının tersine, modanın, kendini ortaya koyma biçimlerinin

ve yeni dalga kent aylaklarının yarattığı imaj, kentin öteki yüzünü oluşturan kültürel farklılaşma sürecine işaret eder. Görüntü ve sunuşun bu hareketliliği, mevcut simgesel hiyerarşilerin yıkılması ve eğlenceli, popüler, demokratik bir itici gücün oluşturulması açısından kent yaşamına olumlu katkı sağlayabilir. Hatta bu görüntü ve gösterişlilik, semtlerle yeniden bağlantılandırılarak, yurttaşlık kimliğini yeniden oluşturmak ve kent ilişkilerini dönüştürmek için olumlu siyasi amaçlar için de kullanılabilir (Robins, 1996:65).

Kimlik ile kimliğin oluşturduğu ve ifade edildiği mekanlar arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Kimliğimizi hep başka gruplarla ilişki içinde kurarız. Kimliğimizi kurarken kimi kez kendimizi başkalarıyla ayıran sınırların yeniden belirlenmesi, kendi konumumuza ilişkin haritaların yeniden çizilme sürecidir. Belirli mekanlar, başka kimliklerle aramızdaki farklılıkların bilincine varmamızı engelleyebileceği gibi, bu bilinci artırıcı bir rol de oynayabilir. Coğrafya ve mimarlık, kimliğimizin çeşitli yönlerini görebilmemize yardımcı olacak giriş noktaları olarak görülebilir. Mekan farklılığının oluşumuna, farklılığın görülebilir hale gelmesine ya da gizlenmesine doğrudan doğruya katkıda bulunur. Örnekleme gerekirse, kentlerde konut alanlarının ayrışması ötekinin ötekileştirilmesi sürecinin bir parçasıdır. Toplumsal grupların kent mekanında ayrışması, bu farkları sadece mekansal olarak birbirinden ayrılmakla kalmaz, aralarındaki farkları ve eşitsizlikleri bir yandan gizler, bir yandan da pekiştirir. Farklılık sistemleri mekan üzerinde oluşur ve varlığını sürdürür. Mekan, kimlikler arasındaki farklılıkları gizleyebileceği gibi, açığa çıkarıcı bir rol de oynayabilir. Bundan dolayı, farklılığın oluşumu ve kalıcı hale gelmesi sadece toplumsal değil, aynı zamanda da mekansal bir süreçti (Işık, 1994:27-28).

Los Angeles'dan genellikle postmodern bir şehir olarak bahsedilir. Bir şehir merkezi yoktur. Los Angeles hareketlilik üzerine kurulmuş bir şehirdir. Birbirine paralel akan geniş çevre yolları sistemi bu hareketliliği simgeler. Los Angeles bu yollardan çoğulcu kentsel düzenin farklı yerlerine doğru dağılırken kentsel çevre yolunda araba kullanmanın düzenli dil oyunu içinde kendilerini evlerinde gibi hissederler. Los Angeles, kendini oluşturan

faklılaşmış, toplu olarak plansız bir mega-mekan oluşturan sayısız kentsel mikro düzene pragmatik uyumun şehridir. Sözü geçen mikro düzenler, Batı şehir planlama ve tasarım kuram ve uygulamalarının bir yıldır dayandığı üst anlatsal ilkeleri de tehdit eder. Son olarak Los Angeles tek bir prensibe indirgenemeyecek bir şehirdir; ne otomobil, ne çevre yolları ya da önceki demiryolu sistemi, ne tarihsizliği (çünkü hem efsane hem de gerçek tarihleri bakımından çok zengindir), ne Hollywood ve rüya fabrikası, ne muazzam şirketler, ne ileri teknoloji şirketleri, ne plaj, ne duman ne de güneş. Tüm bu prensipleri çevreleyen dil oyunları gelişmiş ve hala da gelişme halindedir. Her oyunun kendi kuralları, uzmanları, argosu, efsaneleri ve nihayet kentsel yaşamın özünü asıl kendisinin temsil ettiğine dair başarısız karşı talepleri olan alternatifleri vardır. Los Angeles, postmodern kurumlaştırmanın (post)modern hayatı kavramak için gerekli ayrıcalıksız kavramsal araçları sağladığı yönündeki amaç ve hedefine bir örnek oluşturur. Bu ayrıcalıksızlaştırma fikri çok önemli, postmodern durumun belirsizlikleri, onun en önemli oluşturur ve her tür ayrıcalıklı unsuru parçalama potansiyelinin altını çizer (Boyne-Rattansi, 1993:77-78).

II.D.3. Fordizm – Postfordizm ve Kent Kimliği

Modernite içinde, fordist üretiminde mekansal özelliklerde üretimin standartlaşmamış emek yoğun parçalarının emeğin ucuz olduğu az gelişmiş bölgelerde yoğunlaştırmaktadır. Bu tür mekansal örgütlenmenin kentleşme literatüründe yansması ise Castells'in bağımlı kentleşme kavramlaştırmasıdır. Bu çerçevede gelişmiş ülke kenti ile, azgelişmiş ülke kenti arasında bir bağımlılık ilişkisi tanımlanmaktadır. Bağımlı kentleşme kavramı ile, az gelişmiş ülkelerdeki kentleşme olgusuna bakıldığında; piyasa mekanizması içinde dışa bağımlı ithal teknoloji ile kalkınmaya çalışan az gelişmiş ülkede kalkınma süreci içine kırsal ve kentsel alanlarda bir modern kesim oluşmaktadır. Bu kesimde örgütlenmiş ve sermaye yoğun işler yer almaktadır. Ancak az gelişmiş ülkelerde modern kesimin gelişme hızı

kentlerde ya da köylerde tüm emek arzına iş olanağı sağlamaktan uzak kalmaktadır. Bunun sonucunda az gelişmiş ülkede marjinal kesim ve gecekondular doğmaktadır. Sürecin kültürel boyutu ise, modern kültürün belirtilen evrilme ve ilerleme özelliklerine koşut olarak göç eden kişi ve grupların kent mekanındaki konumu kararlı hale gelince, kentle bütünleşme olgusunun tamamlanmasıyla açıklanmaktadır. Postmodern durum çerçevesinde, göç eden grupların kentteki fırsat yapısında yer alırken geliştirdikleri, sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerle ortaya çıkan mekanizmaların, tampon kurumların zaman içinde üstesinden gelinecek ve düzeltilecek olgular olarak tanımlama yerine, bu mekanizmaların yerel kimlikleri yeniden üretebileceği ve kentsel fırsatları elde etme noktaları olabileceği düşüncesi, kentin çoğulcu kültürün yeri olduğu anlayışı savunulmaktadır.

Post-fordist üretim biçiminde ise, iş bölümünün mekansal yansıması, emeğin ucuz olduğu bölgelerde sürdürülen üretimin zamanında ve kalite gibi kriterlerin önem kazanması ile birlikte tekrar merkezlere kayması doğrudur. Başka bir ifade ile az gelişmiş ülke merkezleri ile gelişmiş merkez ülke merkezleri arasındaki güçlü bir bağımlılıktan söz edilmemektedir. Gelişen teknoloji ve üretim sisteminin etkisiyle dünyanın bütün yüzeyinin kent haline geldiğini söylemek mümkündür. Elektronik iletişim ağları-enerji-ulaşım etkisiyle tüm dünya tümüyle kentleşmektedir. Böyle bir bakış açısıyla bakıldığında yerleşmeler, iletişim-ulaşım ağlarının düğüm noktaları önem kazanmaktadır. Kentlerin ulaşım-iletişim ağlarının kesişme noktaları olarak önem kazanması, uluslararası metropollerin, bu ağda en çok noktayı kontrol eden yer haline gelmeleri sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda az gelişmiş ülkeleri uluslararası pazarda rekabet edebilmeleri için metropollerini geliştirmeleri zorunludur. Diğer taraftan tüm dünyada kentsel yaşam biçiminin egemen olması, yerelliklerin yok olması anlamına gelmemektedir. Yerellikler yeniden üretilecektir. Gelişen teknolojiler ile birlikte verimlilik artışı beklenmektedir. Bunun ise boş zaman faaliyetlerinin artışı ile doğru orantılıdır. Bu durumda standart tüketimler

yerine farklılıklara dayalı tüketimler statü getirmeye başlamaktadır. Böylece yerel özellikler yeni bir kaynak haline gelmektedir. Her ülke, her topluluk yerelliğini yeniden üretmektedir. İletişim-ulaşım ağlarının etkisiyle beraber küreselleşme gerçekleşirken, bir taraftan da kimlikler üretilip yeni gelenekler keşfedilmektedir. Bir başka ifade ile “reggae” dinleyerek, western filmler seyredebilen bir kişi, öğlen yemeğini Mc Donald’s da geçirterek, akşam yerel mutfaktan seçim yapabilir. Ayrıca Tokyo’da Paris parfümü kullanıp, İstanbul’da ABD patentli spor ayakkabılar giyebilmektedir (Aslanoglu, 1998:94)

Modernist kentsel gelişmenin kişisiz soyutlamasının ötesine geçmede kentler dönüm noktasındadır. Fordist kentten postfordist kente geçiş ilişkindir. Postmodernizm, ekonomik dönüşümün kültürel ifadesi olarak görülmektedir. Kültürel sanayilerin gelişip serpildiği ve mekanın kültürel, yöresel tarih ve gelenekleri, kozmopolitancılığı, çeşitliliği, seçimi, canlılık ve akıcılığı, kimliği içeren anlamıyla ifade edilen postfordist ekonomi (esnek uzmanlaşma, küçük işletmeler) ile tanımlanabilecek bir kentsel gelecek tasarlamaktır. Kentler artık, yerel ekonomileri ve yerel demokrasiyi dönüştürüp, kültürel sanayiler kuracak, kamu mekanlarını yeniden canlandırıp kimlik politikalarını güçlendirecek konumdadırlar (Robins, 1996:62).

Harvey, 1960’lardaki kentsel yönetimin idari yaklaşımından çağdaş girişimci yönetim biçimlerine doğru olan kaymanın görüldüğünü belirtmektedir. Kent politikalarındaki bu kayma, Keynesci refah devleti tarafından desteklenen, konum itibarıyla oldukça katı olan fordist üretim sistemlerinden, coğrafi olarak çok daha açık ve pazara dayalı esnek birikime geçiş ile ilgilidir. Bu aynı zamanda modernist tasarım türlerine, kültürel biçimlere ve yaşam biçimine kayışı da barındırır. Postmodernizm, planlama ve gelişme düşüncesinden bir kopuş büyük ölçekli, teknolojik olarak akılcı, ağırbaşlı ve işlevsel olarak etkin uluslar arası üslup ile yerli geleneklere odaklanmalı ve yalınlığın işlevlerinden gösteriye uzanan uzmanlaşmış uzamsal tasarım çok

daha geniş bir üslup eklektizmiyle yaklaşmalıdır. Postmodernlik, esnek birikimin kültürel kılıfından başka bir şey değildir. Postmodern kentin daha belirlemeci açıklamalarına karşın Harvey, değişimin doğru yolunun belirlenimsiz ve sonuçta kuşkulu kaldığını ileri sürer. Yeni birikim düzeninin taleplerine karşı durma gizli olasılıkları varsa, o zaman postmodernizmin, yeni kapitalist zorluklara kolayca uyum sağlayabilme tehlikesi de vardır (Robins, 1996:62-63).

Modernizmin soyutlamasına ve akılcılığına karşı alternatif postmodern tavır, kentsel görünüme ve imgeleme yenilenmiş bir ilgi duymaktadır. Bu gelişme, moda kültürü, reklamcılık, tasarım ve sergilemeleriyle postfordist dönemin yeni tüketicilik anlayışında saklıdır. Fordist modernizmin görece istikrarlı estetiği, farklılık, geçicilik, görünüm, moda ve kültürel biçimlerin metalaştırılmasını alkışlayan tüm heyecanlara, istikrarsızlığa ve postmodernist bir estetiğin uçarı özelliklerine yol açmıştır.

II.D.4. Postmodernizmde Zaman ve Mekan

Postmodernizm tartışmaları en başından itibaren mekan/coğrafya tartışmaları ile iç içedir. Zaman ve mekan tartışmaları ayrı kanallardan gelişmiştir. Zaman-mekan ilişkisi içinde kentlerin durumu ve kimlik tartışmaları (kimliğin yapılanması, kimlik politikaları)'nda farklı bakış açıları ve teorik kaygıları olan yazarlardan özellikle Giddens ve Harvey üzerinde yoğunlaşılacaktır.

Harvey ve Giddens'ın analizleri temel olarak, modernitenin zaman-mekan kavrayışlarına üçlü bir etkisi olduğundan bahsedilmektedir. 1. Zaman ve mekan yerel bağlamından koparılmış ve homojenleştirilmiştir. 2. Hem zamanın hem de mekanın içi boşaltılmış, bir zamanın bölünmesine, mekanında üzerinde nesnelerin istenildiği şekilde yerleştirilebileceği pasif bir yüzey olarak görülmesine olanak tanıyan bir zaman-mekan kavrayışına

ulaşmıştır. 3. Zaman ve mekan birbirinden koparılmıştır. Giddens'a göre zaman ve mekan kavrayışlarındaki bu değişim, moderniteye sahip olduğu dinamizmi vermiş; Harvey'e göre ise, kapitalizmin zamansal gereklerinin (örneğin sermaye birikimi) mekansal niteliklerin önüne geçmesine, diğer bir değişle mekanın zaman tarafından yok edilmesine olanak olanak tanımıştır. Buna göre kapitalizm yeniden üretimi, sadece ekonomik anlamda bir yeniden üretim süreci değil, örneğin bu zaman-mekan kavrayışının da zihinlerde yeniden üretilmesi sürecidir.

Kapitalizmin zamanı, çizgisel, geri dönüşü olmayan, sürekli ileri doğru akan, homojen bir zaman, buna denk düşen mekanda homojen, sürekliliği olan ve içi boşaltılmış bir mekandır. Farklı gruplar, farklı alt kültürler belirli zaman ve mekanlarda buna karşı kavrayışlar geliştirebilse bile kapitalizmin dayattığı zaman ve mekan kavrayışları, içinde yaşadığımız toplumu tanımlama ve toplum içinde kendimizi konumlandırma biçimlerimizi etkiler (Işık, 1994:25).

Zaman ve mekan tanımı, bireysel ya da toplu kimlik yaratımı açısından temel önem taşır-kim olduğumuzu büyük ölçüde, sırtımızı güvenilir zaman-mekan koordinatlarına dayanarak tanımlayabiliriz. Ama bu koordinatlar kaydıgında ya da güvenilir olma özelliğini yitirdiğinde, kim olduğumuzu tanımlamamız güçleşir. Hangi zamanda yaşıyoruz? Borsa simsarının 24 saatinde mi, çoğu ulus devletin 100 yılı geçmeyen tarihinde mi, yoksa küresel ısınmanın uzun dönemli zamanında mı? Hangi mekanda yaşıyoruz? Köyde, bir ülkede, Avrupa'da, Batı'da, yoksa yerkürede mi? Çoğunun söylediğinin tersine, özne ölmedi ama kesinlikle dayanaklarını yitirdi. Evet, 68 olayları bir çok şeyden sıkılmış olduğunu gösterdi, ama eski olan şeyden sıkılmış olduğumuz için değil, dünya olaylarının zaman ve mekanında kayma meydana geldiği ve dünyaya ilişkin konumuz değiştiği için, kimliğimizi yeniden kurma arayışı içindeyiz. Uluslararası borsacılığın ve küresel ticaretin hakim olduğu bugünün dünyası, dünya üzerinde üretilen ürünlere ve farklı mekanlara erişebilirliğimizdeki hızlı değişim (kitle turizminin yaygınlaşması,

uzaklık engelinin kalkması vb.), modadaki ve hayat tarzlarındaki değişmeler, insanların işleri, sahip oldukları değerler ve (zaman ve mekan içinde) başkalarıyla olan ilişkileri gibi temel önemdeki konularda derin bir belirsizlik ve kişisel güvensizlik yarattı.

Postmodernin en önemli ayırt edici özelliği mekansal özellikleri açısından belirsizliğidir. Bu belirsizlik özelliğide oluşturulmak istenen; nesnelerin öznesiz yaratılması ile sağlanan farklılık ve çeşitliliğin adı kimlik olamaz, olmamalıdır (Aykut, 1996:178).

Modernist mimarlık akımları dünyanın hiçbir yerinde başarılı olamadı. İnsanın çevresiyle, yaşadığı çevreyle sıcak ilişkiler kurmasını sağlayamadı. İnsan mikro çevresine de, makro çevresine de gitgide yabancılaştı. Ne konutuyla iyi ilişkiler içinde ne mahallesiyle, nede kentiyle. Yaratılan kapalı ve açık mekanlara ısınamadı. Postmodernizmin ortaya çıkış nedeni insanın yaratılan mekanla sıcak ilişkiler kuramamasıdır.

Yaşadıklarımızın böylesine yoğunlaşmasına Harvey zaman-mekan sıkışması adını vermektedir. Sonuç ise basit: kendimize tanımladığımız kimliğin elimizden kayıvermesi. Konumumuz ister istemez değiştı, çünkü toplumsal yaşamın zaman-mekan koordinatları sağlam bir zemine oturmak bir yana, tıpkı dağılıveren kum tanecikler gibi (Harvey, 1993:58).

II.D.5. Zaman - Mekan Sıkışması

Harvey'in sermayenin kentleşmesi kavramlaştırmasında yer almaktadır. Harvey'in kavramsal çerçevesinde mekanın önemi kapitalist üretim ilişkilerini açıklamasıyla tanımlıdır. Kapitalizmin döngülerine ilişkin kavramlaştırmasını sürdüren Harvey, bu durumu zaman mekan sıkışması içinde açıklama yoluna gidilmektedir. Esnek üretim beraberinde zaman ve mekan sıkışmasını getirmiştir. Kapitalizmin tarihsel süreci yaşamın hızını

sürekli olarak artırmakta iken aynı biçimde mekanın ve uzaklığın ilişki kurmayı zorlaştıracı gücü de sürekli olarak azalıyor. İnsanlar gittikçe artan ölçüde zaman ve mekan sıkışmasının deneyimini taşıyor, bu duygunun etkisi altında kalıyor.

Zaman ve mekan, insan varlığı için temel kategorileridir. Zamanın döngüsel, tekrarlanan ritmi, bir genel güvenlik algılamamıza yol açar.

Harvey, kapitalizmin döngüsel bir yapıya sahip olduğunu, içindeki maddi pratikler ve sosyal yeniden üretim biçimlerinin değiştiğini söylemektedir. Bu da zaman ve mekana yüklenen nitelenmelerin değişebilirliğini ifade etmektedir. Zaman ve mekanın nasıl temsil edildiği önemlidir, çünkü biz ve diğerlerinin eylemsel yaşam alanını göstermektedir.

Zaman içinde ilerleme mekanın fethini içine almaktadır. Tüm mekansal sınırların yıkılması, mekanın zaman içinde imhasıdır. Mekanın önemi tüm sosyal hayatın yaşandığı alan olmasıdır. Bu nedenle mekanın kontrolü ve düzenlenmesi, mekanın bölünmesi yoluyla gerçekleşir. Böylece mekanın düzenlenmesi, sosyal hayatın düzenleme dinamiklerini de içermektedir.

Harvey zaman –mekan sıkışmasının 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında da etkili olduğunu belirtmektedir. Mekanın zaman içinde tahribi en çok ekonomik düzlemde olmuştur. Demiryolu ağının gelişmesi, telgrafın keşfi, buhar makinesinin kullanımı, radyo iletişimi, bisiklet ve otomobilin yaygınlaşması, zaman ve mekan kavramını radikal bir şekilde değiştirmiştir. Ford'un bant üretimini keşfederek, işi parçalara ayırması üretimdeki verimliliği arttırmıştır. Böylece mekansal yapı sermayenin geri dönüş oranının hızlandırılması amacıyla kontrol edilmiştir. Bu durum sözü edilen mekanın zaman içinde tahribinin küçük ölçekte örneğidir. 20. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan iletişim ve bilişim teknolojisindeki değişimler ise yirmi dört saati daha uzun bir zaman haline getirmiştir. Dağıtım ve iletişim kurallarındaki bu değişimler tüketimin doğasını farklılaştıracak kadar önemlidir. Buna göre,

moda sadece giysi, takı, dekorasyon üzerinde etkili değildir, aynı zamanda yaşam biçimlerinde, süreçlerinde de değişiklik yaratmaktadır. Tüketim sürecinde ise, malların tüketiminden servis tüketimine geçilmiştir. Toplu müze ziyaretleri yapılmakta, rock konserlerine gidilmektedir.

Sermayenin geri dönüş hızının iletişim, bilişim teknolojisindeki gelişmelerle artması zaman-mekan sıkışmasının önemli etkenlerinden biridir. Bu durum postmodern düşünme-hissetme ve eylemde bulunmanın zenginliğini yaratmıştır. Bundan böyle mallar, ürünler, üretim teknikleri, emek süreçleri, fikirler, ideolojiler, değerler ve pratikler uçucu ve geçici bir vurguya sahip olmuştur. Aşırı tüketimle, sadece üretilmiş ürünler değil, değerler, yaşam biçimleri de kaldırılıp atılmaktadır. Değer sistemlerinde geçicilik algısı ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni değer yargılarının parçalanma ve yeniden üretiminin aynı anda yaşanmasıdır. Karşılaştırma ve uyarı bolluğunun yoğun olduğu görelilikler ortamında belirsizlik ve geçicilik gündeme gelmektedir. Bu duygusallığın, imge kaybının, geçmişle bugünün karışması olgusudur.

Yaşananların böylesine yoğunlaşması, bireyin kendini tanımladığı zaman-mekan koordinatlarında bir kaymaya yol açmaktadır. Zaman-mekan tanımı bireysel ya da toplu kimlik ifadelendirilmesinde son derece önemlidir. Zaman-mekan koordinatları kaydığında, kimlik ve güvenlik alanının tanımlanması güçleşir. Uluslararası borsacılığın, küresel ticaretin hakim olduğu dünyada, kitle turizminin yaygınlaşması, mesafelerin yakınlaşması, modada ve hayat tarzlarında gözlenen hızlı değişimler bireyin güvenlik alanını sarsmıştır.

Televizyon sahipliğinin küresel yaygınlığı, uydu haberleşmesiyle bir araya gelince değişik mekanlardan imajların hemen hemen eşzamanlı akışını yaşamayı, dünya mekanlarının bir seri imajını televizyon ekranına getirerek, olanaklı hale getirmiştir. Böylece yerler ve mekanların imajı üretilmeye ve geçici kullanıma açık hale gelir, yaşam deneyimin yerini simülasyonları almaya başlar (Tekeli, 1999:221).

Sözü edilen geçicilik uzun dönemli planlamada etkili olmayı zorlaştırmaktadır. Geçiciliğin yer aldığı bir dünyayı tanımak, zaman üzerindeki dönüşümleri öğrenmek kadar önemlidir. Bu pazar koşullarındaki kaymalara karşı duyarlı olmayı ve geçiciliği yönlendirmeyi sağlar. Belirsizlikler ve geçicilikler ortamında reklamlar ve medya imajları kültürel pratiklerde birleştirici rol oynamakta, imajlar mal haline gelmektedir. İmaj sahibi olmak, bireyin kendi gerçekleştirmesi açısından önemli olmuştur. İmajların üretimi, rekabet içinde, prestij sağlaması bağlamında önemlidir. İmaj yaratımı firmalar arası rekabette de farklı bir yere sahiptir. İmaj yaratımı pazarda kimlik kazanma açısından, fabrika üretimine bir teknolojik yeniliğin gündeme sokulması kadar önemlidir. Bu arada gerçeğini yapana kadar sahtesini yap, önemli sloganlardan biri olmuştur. Gerçek ile kopya arasındaki ayrım ortadan kalmıştır. Böylesine çerçevelenmiş bir dünyada farklı anlama ve açıklama sorunsalları ortaya çıkmaktadır. Geçiciliğin boyutları ile özünü anlama aynı anda yer almaktadır. Bir yanda doğruluk ve otorite arayışları diğer yanda aile ve cemaat bağlılığı görülmektedir. Mekansal küreselleşme ile eve, anılara bağlılık eş anlolu olarak ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme ile mekansal sınırların daralması mekanın önemini azaltmamış, tersine mekansal sınırlar daralınca dünya mekanının neyi içerdiği konusunda merak oluşmuştur.

Hayatın ritminin değiştiği, bireyin kendini tanımlamasının koordinatlarının kaydığı düzlemlerde kente bakıldığında mekan kavramının değişmesi ön plana çıkmaktadır. Bir yandan dünya coğrafyası birbirine yaklaşırken diğer taraftan kentsel mekanlar değişen algılar çerçevesinde hiper-mekanlar olarak üst üste yığılmakta, kesişmekte ya da yan yana durmaktadır. Teknolojik değişim zaman-mekan sıkışması çerçevesinde yaşama hızını arttırmaktadır. Bu durum sermayeye hareketlilik ve sınır tanımama özelliği getirmektedir. Küreselleşme denilen olgu budur. Küresel sermayenin mantığına göre çalışan bir ekonomide kimi kentler yeniden ulus devleti aşan bir öneme sahip olmaktadır.

III. KÜRESELLEŞME/YERELLEŞME VE KENT KİMLİĞİ

Küreselleşme kavramı, dünya toplumlarının kapitalizmin endüstriyel genişlemesine ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına paralel olarak ekonomik, politik ve kültürel alanlarda çok yönlü etkileşimler içine girdiği ve dünyanın bir ucunda oluşmakta olan olayların, kararların, çalışmaların ve etkinliklerin yöresel ve ulusal sınırlar ötesinde toplumları etkileyebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Dünya toplumlarının artık ekonomik, politik ve kültürel boyutta içiçe geçerek bir dünya toplumu yani küresel toplumu meydana getirdiği ve bireylerin içinde bulunduğu coğrafi mekanın dünyanın neresinde olursa olsun, küresel değişim dinamiklerinden giderek daha çok etkilenebilir hale geldiği belirtilmektedir. Diğer bir anlamda küreselleşme, dünyanın sıkışması ve tek bir yer olarak algılanma bilincinin artışı olarak tanımlanmaktadır.

Küreselleşme ile ilgili tartışmalarda ilk yaklaşımlardan biri kapitalizmin gelişim süreci içerisinde varılan ve günümüzde batı ülkelerin temsil ettiği noktanın, insanlığın erişebileceği en üst siyasal, ekonomik aşama olduğunu varsaymaktadır. Küreselleşme böylelikle, yıllardır gelişme için tek doğru ve kaçınılmaz yolu Batılılaşma, modernleşme olarak görmektedir. Küreselleşme “McDonalddlaşma” ya da benzer şekilde “Cocakolonileşme” sayılmaktadır. Böylelikle kültür emperyalizmi şeklinde yeniden üretilmektedir. Küreselleşme Batı’nın ekonomik, siyasal sistemi ile düşünce, kültür, imaj dünyasının yaygınlaştırılmasına çalışılması olarak kabul edilmektedir. Farklılıklar ortadan kalkmakta, birbirleriyle aynılaştırıcı, tektipleştirici bir etki yaratmaktadır.

Ekonomik olarak küreselleşme, sermayenin dolaşım döngüsünün artık tek tek ülkeler düzeyinde değil de, global düzeyde gerçekleşmesi anlamına gelir. Ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler sayesinde artık sermaye döngüsünün tekil aşamalarının farklı mekanlarda gerçekleşmesi söz konusudur. Sermayenin kendini değerlendirdiği mekansal sınırları tanımlayan ulus-devlet artık bu özelliğini yitirmiş; uluslararası bir nitelik kazanan sermaye,

yer seçimi ve yatırım kararlarını verirken tüm dünya ölçeğinde düşünmeye, gezegenimizi tek bir mekan, tek bir yer olarak algılaya başlamıştır. Küreselleşme, ulus-devlet sınırlarını aşan yeni ilişki ve etkileşim biçimlerini ortaya çıkması demektir.

Küreselleşme ve bunun sonucunda oluşan uluslararası kurumsallaşma biçimi, gelişen ulaşım ve iletişim araçları ile bir ülkenin kendi sınırları içine kapanarak ekonomik kalkınma yapmasına izin vermemektedir. Her ulusu serbest piyasa mekanizması uygulayarak dünya ekonomik yapısının bir parçası haline getirmeye zorlamaktadır. Ancak küreselleşme beraberinde eşitsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Küreselleşmenin yaşanmakta olan biçimi dünyayı bütünleştirmekten çok, alan ve nüfus açısından büyük bir kesiminin dışlanması sonucunu doğurmaktadır. Küreselleşme gelişmiş merkez ülkeler arasında gerçekleşirken, pek çok ülke bunun dışındadır. Bunun yerine uluslar arası platformda eşitlikçi bir bağımlılığı savunmak gerekmektedir.

Küreselleşme süreci ile birlikte yaşanan köklü değişimlerden bir diğeri de, toplumsal ilişkiler bütünü içinde bilginin yerinin ve anlamının değişmesidir. Sanayi kapitalizminde bilgi destek niteliğini taşıırken, bugün kendisi, en önemli üretim güçlerinden biri, sermaye birikimi hızını belirleyen en önemli etmenlerden biri haline gelmiştir.

Küreselleşme yer, konum, uzaklık gibi kendi özneliğimizi tanımlamamızda temel rol oynayan kavramlara yepyeni içerikler kazandırmıştır. Artık insanlar arasındaki ilişkileri ve bilgi birikimini belirleyen mekansal yakınlık değil de kitle iletişim ve haberleşme araçlarına erişebilirliktir.

Küreselleşme süreci eş anlı olarak iki kültür görüntüsünü sunmaktadır. Bunlardan ilki tikel kültürü üst sınırlarına ulaştırmaktadır. Bu üst sınır ise küredir. Tüm heterojen kültürler dünyayı kaplayan tek hakim kültürün içinde

erimektedir. Bu kültür görüntüsü, küresel mekanın fethedilmesini içermektedir. Böyle bir çerçevede bakıldığında bu görüntü bir seküler bütünleşme rüyasıdır. Ulus devletin kültürünün tüm dünyayı kapsamı beklenmektedir. İkinci görüntü ise kültürlerin sıkışması ile ilgilidir. Farklı kültürler hiçbir örgütleyici prensip olmaksızın yan yana akmaktadır. Bu görüntülerin netleşmesini sağlamak için öncelikle yapılanması gereken küresel kültürü alan olarak düşünmektedir. Gelişmiş iletişim olanakları kültürlerin karşılaşmasına, yan yana akmasına olanak vermektedir. Giderek artan kültürel hareketlilik ve karmaşa içeren küresel alan kabulü, eş anlı olarak kültürün küreselleşmesinin ikinci görüntüsünü önermektedir (Aslanoğlu, 1998:160).

Kimlik terimi hem basit hem karmaşık. Bugün soruların çoğu bu mesele etrafında dönmektedir. Dünyada oluşan küresel kültür bütün kimlikler üzerinde bir çeşit baskı uygulamaktadır. Herkes kimliğin tehdit altında olduğunu düşünmektedir. Batı'yla problemi olan ülkeler kadar Batı'nın kendisi için de geçerlidir. ABD içinde yer alan siyahlar ve İspanyolların çok önemli kimlikleri vardır. İnsanlar, kültürlerini başka bir kültürün içinde görmektedirler. Doğulular, bunun Batı kültürü olduğu kanısındalar. Batı'lılar ise korkunç karmaşık kültür içinde tanınmayacaklarını düşünmektedirler. Gerçekte herkes kimliği hakkında kendine soru sormaktadır.

İlk yaklaşımdan farklı olarak farklılaşmaya vurgu yapanlar küreselleşme kavramını, yerelleşme ile birlikte kullanmakta ve içinde bulunduğumuz sürecin ancak küresel ve yerel olanların karşılıklı ilişkisi içinde anlaşılabilirliğini ileri sürmektedir.

Küreselleşmenin toplumların ekonomik, politik ve kültürel boyutta etkileşimler yolu ile fonksiyonel açıdan bütünleştiği ve bu nedenle toplumlar arası farklılığın giderek yok olduğu veya çatışmaların azaldığı anlamına gelmediği, küreselleşmenin kendi içinde hem toplumlar arası bütünleşmeyi ve hem de farklılaşmayı da içeren çok yönlü bir gelişme olduğu belirtilmektedir.

Burada esas vurgulanan nokta, bir toplumsal olgunun (kendi içinde özgüllüğünü ve farklılığı içerse bile) eskiden olduğu gibi yalnızca yöresel ve ulusal sınırlar içerisinde kalmayıp bir dünya olgusu haline gelmesidir (Sugur, 1995:56). Yöresel ve bölgesel farklılıkların günümüzde varlığını korumaktadır. Yöresel ve bölgesel düzeyde varolan toplumsal farklılıkların küreselleşme sürecine bağlı olarak dünya toplumunun kültürel mozağının birer parçasını oluşturmaktadır.

Küreselleşen bir dünyada buna karşılık olarak yerellikte yeniden tanımlanmaktadır. Küreselleşme dünya kültürünü evrenselleştirme yolunda yaptığı etkilerle birlikte, yerellikte yeniden üretilmektedir.

Küresel, bir bakıma birbiriyle çeşitli şekillerde eklemlenmiş yerellikler oluşmaktadır. Ancak burada önemli olan nokta, Batı'nın merkezi etrafında gelişen dünyada, küreseli ideolojik olarak, kendi-kendini bütün öteki yerellikleri hizaya getirme tayin ederek, evrensel olanı tarif eden, bu tarifi yapmaya kendisini tayin eden, hakim bir yerellikler hegemonyasının temsil etmesidir. Dolayısıyla küresel denilince akla, hakimiyetini daim kılmak üzere sürekli olarak ötekileri içine almaya çalışan; bu arada zorunlu olarak onlarla müzakereye girmek durumunda kalan kapitalizm, çoğulcu demokrasi, modernitenin hakim kıldığı gündelik yaşam örtüleri ve aydınlanma etiği getirilmektedir.

Yerellikler ise küresel sistemlerin dinamikleri içinde muteber görülmeyenlerin, öteki tarafa atılanların, kıyılarda tutunmak zorunda bırakılanların kimliklerini temsil etmektedir. Yerelleşme, modernitenin kimlik mekanlarının krize girdiği anda serbest kalarak kendi kendilerinin temsilciliğine soyunanların yeniden kimliklenmelerini anlatmaktadır. Yerelliklerin önemi, modern/postmodern zamanlarda kaybedilmiş olan yer duygusunun ihtiyacı olanlara geri veriyor olmalarından kaynaklanmaktadır. Küresel süreçler, bir yandan insanları kendilerini ait hissettikleri yerlerden (belirli bir mekansallık ile onun temsil ettiği bütün her şeyden) koparan bir

dinamik yaratmıştır. Dünya nüfusunun önemli bir kısmı, kapitalist gelişimin, modernleşme sürecinin gereklilikleriyle, savaş, iç savaş, politik sürgün gibi nedenlerle doğup büyüdüğü köy/kentlerden, ülkelerden kopartılarak, kendileri için yeni yalnızlıklar, dolayısıyla yeni dayanışma arayışları doğuran bir hareketlilik içine girmiştir. Geleneksel aile ve akrabalık ilişkilerinin, mahallelik ve komşuluk dayanışmalarının, dinsel/mezhepsel cemaat elbiselerinin koruyuculuğunu yitiren, insanlar yeni moral aidiyetler, dayanışma biçimleri arayışına girmişlerdir.

Ancak, bunlarla eş zamanlı olarak işleyen başkaca küresel dinamikler, evsizleşip güvensizleşen bireyler/kollektiviteler için, yeni uzaklıklar kadar yeni yakınlıklar da doğuracak olan kültürel karşılaşma imkanları da yaratmıştır. Küresel süreçler, yerellikleri daha önce hiç yaşanmadığı ölçüde ilişkilendirmiştir. Bu da onların yeni aidiyetler geliştirmelerine, farklılıklarını kimliklendirmelerine yol açmıştır. Yerellikler, bir yeniden kimliklenme ve yeniden yerleşme olarak adlandırılmaktadır.

Ekonomik ve kültürel boyutlarını kapsayacak şekilde küreselleşme ilişki ağlarının ortaya çıkması, kentlerin konumlarında da önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Eskiden ulus devletler arasında gerçekleşen sermaye, mal, hizmet ve bilgi akışlarının çoğu bugün artık kentler arasında gerçekleşmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte kentlerin dünya haritasındaki konumlarını belirleyen ilişkiler hızla değişmiş, bazı kentler yükselirken, bazıları da hızlı bir düşüş süreci içine girmiştir.

III.A. Küresel - Yerel Tartışması ve Kimlik

Küreselleşme evrensel ile tikelin karşılıklı etkileşimini dışarıda bırakan ve bir metakültüre yolaçıp homojenleşmiş bir dünya tasavvuru yaratan bir süreç olarak görülmemesi gerektiği görüşündedir Tarhan (1996:186). Böyle görülmediğinde, küreselleşme ne yerel kültürü ve bu kültüre dayalı kimlik

tanımlarını tümüyle yıkıyor ne de farklılıkları sorunsuzca bünyesine katıp Öteki'nin sonsuz bir hoşgörüyü kabulünü içermektedir. Dolayısıyla, küreselleşmeyle birlikte içerisi ve dışarısı, kimlik ve fark, Birinci Dünya ve Üçüncü Dünya, benlik ve öteki arasında çizilmiş zaman ve mekan ayrımına dayalı sınırların yittiğini ve bunun sonucu küresel bir toplum ve küresel bir kültürün ortaya çıktığını söylemek güçtür. Küreselleşme aslında tüm bu karşıtlıkların kurgulandığı dönemin sona erdiğini ve başka bir dönemi haberleyen bir süreci işaretlememektedir. Küreselleşme bir süreç olarak tarihi böylesi karşıtlıkların kurgulanışını içermektedir. Bu kavram ikilileri daha önce var oldukları biçimleriyle karşımıza çıkmamakta ama onları tanımlayan sınırların ortadan kalkmasından çok yer değiştirmeleri görülmektedir. Küreselleşmeye bu karşıtlıkların yeniden tanımlanışı ya da yeniden kurgulanışı süreci olarak bakılabilir.

Kozmopolit, taşıdığı evrensel nitelikleriyle, yerel olanın gözünde hem bizden hem değil konumunu edinmiş olabilir. Ya da Birinci Dünyada yaşayan Üçüncü Dünyalılar, kentin kent soylu olmayan yeni sakinleri, küresel ve yerel kavramlarının her iki kutbuna uymayabilir ve melez olma niteliği taşıyabilir. Karşıtlık arasında kalan ve hem biri hem de diğeri olma durumuna karşılık gelebilir. Kimlik ve farklılık arasında, melez niteliği taşıyan örneklerin yeni olduğunu ileri sürmenin, bunların kurgulanmış olduğunu göz ardı ederek, kavram ikililerindeki her iki kutbun yeni durumundan önce saf ve katışıksız halleriyle yaşamlarımıza hükmeden bir tarafı var. Kimlikler hep biz, hepimiz aynıyız tanımlamasına, bu aynıyı farklılıkla içiçe kurgulayarak, varma sürecidir ve bir süreci işaretlemesi anlamında kimlikler hiçbir zaman tamamlanmış, bitirilmiş ve ötekilerden bağımsızlaşmış değildir (Tarhan, 1996:187-188).

Küreselleşme ve yerelleşme ile ilgili farklı bir yaklaşım ise yerelin hızla küreselleşmesidir. Küreselleşme sürecindeki hız içinde dünyanın dört bir yanındaki piyasa, kültür endüstrisi süreci içinde insanlar ve her şey etkileşime girmektedir. Eskiden yerel olan, merkezden uzak kalan pek çok şeyi küreselleşme içeri çekmektedir. Küresel ve yerel olan hızla iç içe girip

karmaşıklılaşmaktadır. Bu durumda yerel tahribata uğramakta, küreselleşme görülmektedir. Küreselleşme sonuçta kapitalist sistemin bir süreci, yeni bir aşamasıdır. Kapitalizm herşeyi kendi bünyesine eklemleyen, kendine lazım olanı alan ve sömüren bir dinamiktir. Bu anlamda küreselleşme yerelliklerden, yerel olarak işine yarayanı, karlı olanı, işlevsel olanı alıp kullanmaktadır. Küreselleşme kitle iletişim araçları, firmaları, markaları, vitrinleri, finans kurumları ile dünyanın herhangi bir yerindeki mekanda aynı yapıyı kurgulamakta, o yerin kendine özgü niteliklerini hızla ortadan kaldırmaktadır. Bunun dışında kalan mekanlar ise çökmektedir. Böylece eşitsizleştirici, dengesizleştirici bir süreç meydana gelmektedir. Yerel yönetimler bu süreçte yer alabilmek için hızla özelleşmeye, merkezden birşeyler çekmeye, medyatik olmaya çalışmaktadırlar.

III.A.1. Giddens:Zamanda ve Mekanda Küreselleşme

Giddens'a göre, modernliğin kendini önceleyen tüm toplumsal düzen biçimlerinden ayırıcı özelliklerinden ilki bu toplumsal biçiminin dinamizmi olmasıdır. Modernlik, geleneksel alışkanlıkları ve görenekleri belirlemesi ve küresel etkisiyle eski toplumsal biçimlenişlerinden ayrılmaktadır. Asıl önemlisi, modernlik gündelik toplumsal yaşamı köklü biçimde değiştirirken, yaşantımızın en mahrem, en kişisel yönünü de etkiler. Böylelikle modernliği bir yanda küreselleştirici etkiler ile diğer yandan da kişisel ön eğilimler arasında karşılıklı artan bir bağlantı aslında bir gerginlik karakterize etmesi olarak değerlendirilmektedir.

Giddens'a göre modernliğin sonucu olarak değerlendirilen küreselleşme ancak zaman ve mekansal bağlamda açıklanabilir. Modern çağ öncesinde toplumlar birbirlerinden zaman ve mekansal açıdan uzak ve iletişimleri sınırlı iken bugün yöresel ve küresel olan olaylar birbirini kolaylıkla etkilemektedir. Zaman ve mekansal olarak birbirinden uzakta gelişen olaylar küreselleşme ile yerel oluşumları biçimlendirmekte, toplumsal ilişkiler

yoğunlaşmaktadır (Sugur, 1995; Aslanoğlu, 1998). Küreselleşmenin toplumları birbirine yakınlaştırmasına bölgesel ve yöresel olan farklı türden toplumlar tepki göstermektedir. Buna tepki olarak ulusalcılık hareketlerinin, bölgesel-kültürel kimliğin güçlenmesi veya yerel özerklik taleplerinin ön plana çıkma olanağı güçlenmektedir. Çünkü küreselleşme ile ulus-devlet ve ulusalcılık gibi kavramların önemi azalmaktadır. Giddens küreselleşmenin dört boyutta ele alınması gerektiğini iddia etmektedir: 1. Dünya kapitalist ekonomisi, 2. Ulus-devlet sistemi, 3. Dünya askeri düzeni ve 4. Uluslar arası işbölümüdür.

Modernitenin bir sonucu olan küreselleşme, yalnızca ekonomik faktörlerle kalmayıp, politik ve kültürel gelişmeleri de kapsamakta ve bunları dünya çapında yaygınlaştırmaktadır. Küreselleşme moderniteden kesin bir kopuşu ifade etmemekte, tersine varolan gelişmeler modernitenin dünya çapında yaygınlaştığını, küreselleştğini savunmaktadır. Bu nedenle küreselleşme sürecinin geç modernite olarak ele alınmasının daha doğru olacağını belirtmektedir.

Yerel olaylar kendilerini şekillendiren küresel süreçlerden farklı yönlerde gelişme eğiliminde de olacaktırlar. Yerel dönüşüm küreselleşmenin bir parçasıdır. Giddens modernite koşullarında cemaat ilişkilerinin yok olacağını düşünmektedir. Modernite yerel cemaat ilişkilerinin ve bu ilişkilerdeki güvenlik duygusunun kaybıdır. Küreselleşme koşullarında geç modernite durumunda yakınlık duygusu köklerini yerel cemaatlerden almamaktadır. Giddens'e göre yerelliği belirleyen küresel koşulların etkisidir. Yerelliğin düşselleşmiş hale gelişi ise yerel koşullar ve bir dereceye kadar yerelliğin içsel organik gelişimi ile ifade edilemez. Yerelliğe özelliğini veren koşullarla, süreçlerle olan etkileşimidir. Giddens ayrıca alışveriş merkezindeki dükkanların birçoğunun dünya çapındaki mağazalar zincirine ait olduğunu, bunların açılıp kapanmasının yerel kararlar ile değil küresel piyasa mekanizmalarınca belirlendiğini vurgular. Belirleyici olan yerel kararlar değil, küresel güçlerin yerele nüfuzudur (aktaran Aslanoğlu, 1998:128-129).

Giddens teorik çerçevesi içinde bireyi hem toplumu etkileyen hem de toplumdan etkilenen bir değerlendirmeye konu olmaktadır. Modernitede bireysel kimliğin inşası toplum ile karşılıklı etkileşimle oluşan geri beslemeli bir projedir. Modernite içinde zaman mekan ayırımından ortaya çıkan yoğunluk o kadar fazladır ki, birey ve toplum küresel düzlemde ilk kez bu kadar ilişkili olmaktadır (Aslanoğlu, 1998:129).

III.A.2. Waters: Küresel Bir Toplum Olarak Dünya

Waters için küreselleşme semboller düzeyinde gerçekleşecek bir olgudur. Diğer bir deyişle ulaşılabilecek olan kültürel küreselleşmedir. Dünyanın küçülmesi ve küreselliği bir bütün olarak algılama bilincinin yükselmesinin kültürel küreselliğin ortamını oluşturması beklenmektedir (aktaran Aslanoğlu, 1998:137).

Küreselleşme; ekonomik, siyasal ve kültürel olmak üzere hayatın üç alanında etkili olmaktadır. Ekonomik alan mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketimini içermektedir.

Siyaset alanında gücün yoğunlaşması, savunma ile ilişkili örgütlenmeler, bunların kurumlaşmış olarak otorite ve diplomasiye yansımaları yer almaktadır. Kültürel alan ise olaylar, etkiler, anlamlar, inançlar ve değerleri temsil eden sembollerin üretimini kapsamaktadır. Ekonomi, siyaset ve kültür alanları birbirinden bağımsız hareket etmektedir. Küreselleşme sürecinde bakılması gereken bu üç alanın mekanla kurdukları ilişkidir. Buna göre maddi etkileşimler sosyal ilişkileri yerelliklere bağlama eğilimindedir. Örneğin iş gücü-ücret ilişkileri ve hizmet sunumu yüz yüze ilişkiler ile gerçekleşmektedir. Maddi değişimlerin mekanı yerel pazar, fabrika ve bürolardır. Siyasi etkileşimler ilişkileri genişleterek uluslararası boyuta taşırlar. Ulus devlet kökenli olarak ortaya çıkan çeşitli anlaşmalar, ticari ilişkiler giderek uluslararası alan yaratmaktadır. Sembolik etkileşimler ise

ilişkileri mekansal bağlantılarından koparır. Semboller her zaman her yerde üretilebilir. Üretimleri ve tüketimleri sırasında kaynak kısıtlayıcılarından etkilenmemektedirler. Waters ekonomik, siyasal ve kültürel alanların mekanla etkileşimini belirttikten sonra küreselleşmeye ilişkin varsayımını oluşturur. Buna göre maddi etkileşimler yerelleştirmekte, siyasal etkileşimler uluslararasılaştırmakta, sembolik etkileşimler ise küreselleştirmektedir. Üretime dayalı ekonomik etkinlikler yerelleştirme, siyasal etkinlikler uluslararasılaştırma, simgesel etkinlikler küreselleştirme eğilimi taşır (Aslanoğlu, 1998:138).

Ekonomik, siyasal, kültürel alanda etkili olan küreselleşme süreçleri mekan ile etkileşim içindedir. Mekanda oluşan ilişkiler dinamiktir ve daha önceki toplumsallıkları içinde barındırmaktadır. Bu durumda küreselleşme süreçlerinin mekanla girdiği ilişkiler, etkileşimler yeni yerleri, yerellikleri ortaya çıkarmaktadır. Küresel süreçlerin yerelliklerle etkileşimi Giddens'ın belirttiği gibi etki-tepki ya da Robertson'un vurguladığı gibi geçişlilik ve heterojenite özelliklerine sahiptir. Özellikle belirtilmesi gereken nokta merkez-çevre kuramında olduğu gibi mekanda düalist bakışın bu çerçevedeki yetersizliğidir. Bunun sonucunda kentsel mekanlar parçalanmakta, farklılaşmaktadır (Aslanoğlu, 1998:139-140).

III.A.3. Robertson: Küre-yerelleşme

Robertson'un analizlerinde küreselleşme süreçlerini irdelerken, küreselleşme mi, küre-yerelleşme mi tartışması küresel-yerel etkileşimi ve küreselleşme süreçlerine doğru bir gidişim olduğunu vurgulamak amacıyla yapılmıştır.

Robertson, küreselleşme sürecinin bir yüzünü evrenselin yerelleşmesinin, diğer yüzünü ise yerelliklerin evrenselleşmesinin oluşturduğunu, birbirlerini karşılıklı etkilemeleri ile ortaya çıkan farklılaşma ile

aynılaşmaların her birinin diğerini mümkün kıldığı belirtilmektedir. Küreselleşme dünyanın ufalmasına yol açacak biçimde “yerelliğin yaratılması, sonra da içerilmesi” anlamına gelen küre-yerelleşme kavramını kullanmaktadır.

Robertson'nun küre-yerelleşme tanımı, küreselleşme süreçlerine ve heterojeniteye önem vermektedir. Bu ise yerellikler arasında etkileşime bakmayı gerektirmektedir. Yerellikler küresel süreçlerde inşa edilmektedir. Robertson'a göre yerel olan küresel olana karşı direnen şekilde değerlendirilmemelidir. Yerelleşme küreselleşmenin bir yüzüdür. Robertson yerellikleri küresel süreçlere karşı direnen alanlar olarak algılayan görüşe, küreselleşmenin modernitenin direk sonucu olduğu fikriyle ulaştığımızı belirtir. Robertson'un küre-yerelleşme tanımı ile vurguladığı gibi, küreselleşme süreci, küresel olan ile yerel olanın, ya da daha genel bir ifadeyle evrensel ile tikelin iç içe geçmelerinin bir sonucudur. Küreselleşme bu çerçevede dünyanın bir bütün olarak sıkışması ve yerellikleri birbirine bağlaması ile gerçekleşmektedir. Bu aynı zamanda içinde yerelliğin keşfini tanımaktadır. Yerelliği keşfetme küresel süreçler aracılığı ile gerçekleşir.

Robertson'a göre küreselleşme, batı kökenli bir proje olarak modernitenin sonucu değildir. Artan oranda küreselleşmiş bir dünyada uygarlığın, toplumsallığın, etnik, bölgesel, bireysel kimliklerin, bireysel bilinç artışının etkileri vardır. Bu doğrultuda Robertson küreselleşmeyi kültürel olarak homojenleştirici güçlerin diğer kültürler üzerindeki egemenliğinin zaferi şeklinde değerlendiren bakışlara katılmamaktadır. Aradaki bağlantılar, süreçler, ilişkiler geri planda kalacak, yerellik neredeyse küreselliğin bir alt disiplini olarak incelenmeye başlanacaktır. Bu ise parça-bütün, tikel-evrensel sorunsallarının bir başka boyutta tekrarıdır. Robertson bu bağlamda küreselleşme yerine süreçlerin önemini, küreselleşmenin heterojen yönünü vurgulayan küre-yerelleşme kavramını önermektedir (Aslanoğlu, 1998:133-134).

Küreselleşme, devletler arası etkileşim süreçlerinin bir sonucu olmasından çok sosyal ve kültürel süreçlerin işleyişine bağlıdır. Dünyanın sosyal ve kültürel faktörlerin etkileşimi sonucu yerel ve küresel düzeyde sürekli olarak yeniden üretilmesi küreselleşme kavramının özünü oluşturmaktadır. Bundan yola çıkarak Robertson küreselleşme kavramını insan toplumlarının gelişmesinin belirli aşamasına bağlı olarak tarihsel süreçle açıklamaktadır (Sugur, 1995:59).

Robertson'a göre birey-toplum-uluslararası sistem ve insanlık kavramlarının birebirliği ile göreceli özerkliği vardır. Ayrıca bu kavramlar birbirinin içinde yer almakta, birinin içinde diğer üçü yer alabilmektedir. Söz konusu göreceli özerkliğin yitirilerek birinin öne çıkması, köktenci bir yanını ortaya çıkarmaktadır. Robertson kültür kavramına bütünleştirici bir unsur olarak bakmamakta, kültürel kopukluklar ve farklılıkları belirtmeyi amaçlamaktadır. Küreselleşme farklı kültürlerin birbirlerine göre konumları dikkate alan bir süreçtir. Dolayısıyla bir kültürel bütünleşme umulmamakta, farklılıkların göreceli konumları belirtilmelidir (aktaran Aslanoğlu, 1998:132).

Robertson küreselleştirici eğilimlere karşı yerel dirençlerin oluştuğu ve küreselleştirici eğilimlerin giderek yerelliği içerdiği görüşüne görünebilir bir gelecek içinde katılmamaktadır. Söz konusu fikirlerini Giddens'in teorik bakışını değerlendirerek açıklamaktadır. Giddens'a göre küreselleşme varlık ve yokluğun keşifi, uzaktaki sosyal olgu ve eylemin yerel bağlamı ile etkileşimidir. Robertson, Giddens'in, yaklaşımının bu yönüne katıldığını belirtir. Eleştirel baktığı nokta, bir yerdeki yerel oluşumların onları biçimlendiren çok uzak ilişkilerin tam tersi bir doğrultuya yönelmesidir (Aslanoğlu, 1998:134).

Robertson'un Giddens'a ikinci eleştirisi, eş anlı olarak küreselliğin tek bir modernlik alanından yayılmadığını, farklı uygarlıkların aralarındaki etkileşime dikkat çekilerek, heterojen özellikler taşıdığını göstermesidir.

Yerellikler küreselin mikro tezahürleri yani küreselleşmenin yerellikleri birbiriyle irtibatlandırarak, yerelliklerin icadına ve tasarlanmasına, böylelikle yerellikleri temsil ettiği söylenen milliyetçi, etnik, dinsel hareketlerin küresel olarak yaratıldığı iddia edilmektedir. Robertson'un küreselleşmenin yerellikleri birbiriyle ilişkilendirdiği, iletişime ve etkileşime sokarak, benzeştirdiği, evrensel (örneğin insan hakları/azınlık hakları) söylemler içinde meşrulaşmasını ve yaygınlaşmasını sağladığı görüşlerine katılmasına rağmen küre-yerelleşme de yaşanan süreçlerin ekonomik, siyasal, toplumsal sistem öğelerini göz ardı ederek, onu sadece kültürel ve bilişsel bir boyut olarak kavramaya çalıştırılması Friedman tarafından eleştirilmektedir. Sonuçta küreselliğin Batı'nın hegemonyasına tepkiyle kimliklendirilen farklılıkları temsil ettiği gözden kaçılarak, yerellikler basitçe küreselin temsilciliğine indirgenmektedir. Bir toplumsal bağlam ya da durumla ilgili değil de , ihraç edilen tasarım gibi görülen yerelliklerin, bireylerin, kolektivitelerin yaşamlarında hangi ihtiyaçlara karşılık geldikleri, neleri temsil ettikleri hesaba katılmamakta, dolayısıyla taşıdıkları müzakere gücü önemsizlenmektedir (Alankuş, 1998:197-198).

III.A.4. Friedman ve Appadurai: Küresel ve Yerel Gerilimi

Friedman'a göre küreselleşme küresel farkındalıklarla (küresel olana anlam atfetme) ilgili olduğu kadar, mevcut küresel sistemlerin nasıl kurulduklarıyla da ilgilidir. Küresel sistem içerisinde, iki süreç iç içe işlemektedir. Bir yandan küresel sistemi parçalara ayıracak şekilde, yerel proje ve yerelleştirici statejiler yoğunlaşmaktadır, diğer yanda ise eş zamanlı olarak dayanışma temelli ortak siyasal kurumlar, sınıf örgütlenmeleri, ortak temsil medyalarının küreselleşmesi mümkün olmaktadır. Küresel sistem içerisindeki iktidarın eşitsiz dağılımının farkında olmaktan öteye geçerek, bu hegemonik iktidar alanını parçalara ayıran dinamikleri nedeniyle yerelliklerin küresellikler karşısında yarattığı gerilimi önemsemekte, küreselleşmeyi oluşturan kurumsal ve kültürel formların, nasıl bir küresel yerel ekseninde

eklemlendikleri üzerinde odaklanmayı önermektedir. Küresellikler ile yerelliklerin aralarındaki ilişkilerinin nitelikleri ve kazanmış oldukları biçimler üzerine odaklanılmalıdır. Küresel olan ile yerel olanlar arasında çok farklı türden eklemlenmeler mümkündür. Küresel süreçler, kendisini oluşturan yerel yapılarla karşılıklı biçimde eklemlenerek dönüşmektedir.

Appadurai, Friedman'ın ayrımını kullanarak, küresel sistem ile küreselleşmenin etnik, teknolojik, ekonomik, ideolojik ve medyatik alanda oluştuğunu iddia etmektedir. Bu beş alandaki akışkanlıklar arasındaki yolların giderek birbirinden ayrılmakta olduğu savunulmaktadır (Alankuş, 1998:199).

Appadurain'in küresel kültür karmaşık, üst üste binen süreçlerden oluşmaktadır. Bu süreçleri anlamlandırmak için merkez-çevre modeli gibi kuramlar, birden fazla merkez ve çevre alınarak geliştirilse bile yeterli olmayacaktır. Küresel kültür sürekli bir ayrılma ve yeniden bütünleşme dinamiği taşımaktadır. Bu dinamik içinde küresel kültür; etnik akış-teknolojik akış-finansal akış-medya akışı-ideolojik akış olmak üzere beş boyutta akmaktadır. Bunlardan teknolojik ve finansal akış, Küresel kültürel ekonominin ivmesini artırıcı etki yapmaktadır. Teknoloji hızla farklı zaman-mekan deneyimlerini üst üste bindirmektedir. Finansal akış teknolojinin sağladığı olanaklarla son derece hızlı yer değiştirmektedir. Bu akışları parçalama ve ayırma etkisi taşımaktadır. Etnik akış içinde sürekli devingenlik yaratan göçmenler-mülteciler-konuk işçiler yer alır. Giderek daha fazla insan hareket etmektedir ya da fantezileri hareket etme isteği üzerine kuruludur. Medya akışı ve ideolojik akış, imaj ve haber akışlarının giderek artışına ilişkindir. Teknoloji ile gelişen elektronik olanaklar ile çeşitli anlatılar-imler birbirinin içine geçerek akmaktadır. Medyanın haber ve iletişim alanlarında sıklıkla yeni dönüşümler gerçekleştirmektedir. Haber ve imajlar sürekli yenide üretilmekte, bunun sonucunda medya akışları ile karakterize edilen coğrafyalar yaratılmaktadır. Appadurai'nin medyaya ilişkin bu saptamaları Robins ve Morley'inn oluşumuna işaret ettikleri elektronik kere ile paralellik taşımaktadır (Aslanoğlu, 1998:166-167).

III.A.5. Pieterse: Melezleşme

Sınırları sürekli değişen bitmemiş kimliklerdir melezler; kimliklerin kendileriyle hiçbir zaman özdeşleşemeyeceğine, hep inşa halinde bulunduğu dikkati çekerler. Melezlik, türdeş ve sabit adacıklar olarak kendi içlerine kapanan özneler ve kültürler onların keşşim ve dikişleme noktalarını göstererek farklılıklarını birbirine çevrimleyebilir. Kendi melezliklerini kabul eden geçirgen kimlikler içsel bir çoğulculuğa izin verecek, dışsallığın söylemine yaşam hakkı tanıyacaklardır. Çoğulluğu içinde barındırmasından ötürü öznenin olumsuzluğuna dikkat çekmektedir melezlik (Sayın, 1997:143).

Zaman ve mekan deneyimlerinin iç içe geçtiği, küreselleşme etkilerinin yoğun yaşandığı günümüzde "saf"lıktan söz etmek mümkün değil. Kùltürler iletilmekte, karşılaşmakta ve zaman zaman birbirinin içine girmektedir. Küreselleşme sürecine, kültürel karşılaşmalar sonucunda kültürel karışımlar olacağı şeklinde bakılmaktadır. Günümüzün iletişim-bilişim deneyimlerini hızlandıran sistemlerin ise küresel olanı hayal edecek olanaklara sahip.

Melez mekansallıklarda ve melez zamanlarda yaşayanların biraradalığı ile örneğin, Paris'teki bir tiyatrodaki Ermeni asıllı bir yönetmenin Japon geleneksel sahne sanatı Kobuki tarzında sahneye koyduğu Shakespeare oyununu izlenmesi durumu melezleşme kavramını anlatmaktadır. Melezlik kavramı, kimlikleri özsel/içkin olarak gören özcü çözümleme karşısında, küresel dinamikler nedeniyle dün olduğu bugün de saf, otantik hiçbir şeyin olmadığını, böyle bir durumda saf ya da otantik (sahici) olandan söz etmenin "saf"(mış) gibi addedilenler ile bozulmuş addedilenler arasındaki mevcut hiyerarşiyi yeniden üretmek olduğu belirtilmektedir. Melez formların (kültürel, sınıfsal, etnik, ulusal, cinsel) hiyerarşiler kuran sınırları ortadan kaldıran, bunları tersine çeviren mevcudiyetleri önemsenmektedir. Örneğin, toplumsalın üçüncü mekanlarında (arada/yarıklarda) kurulan melez kimliğin kültürler arası sınırları bozulmaya

uğrattığını, farklı, yeni ve tanınmayan bir şeyin, dolayısıyla yeni bir anlam ve müzakere alanının ortaya çıkmasına yol açtığını belirterek melezliğin karşı hegomonik anlatılar kurma ihtimalini önemli görmektedir (Alankuş, 1998:200).

Friedman melezleşme kavramını eleştirmesinin nedeni bir yandan kültürü bir süreç değil, ürün, dolayısıyla, diğer kültürlerle karışarak yeni bir form ortaya çıkaracak bir öz olarak gören anlayıştan yola çıktıklarını belirtmekte ve bu anlayışı kolonyal metinlerin hastalığıyla malul görmektedir. Çünkü bu terminoloji içinde ilerlediğinde, kendisini pure bir öz olarak kuran merkezi Batı öznenin değil, ötekilerinin melezleştiğini varsaymak gibi bir söyleme kolaylıkla kaçabilir. Nitekim yapılan çoğunlukla, batılı olmayan kimliklerin melez olduklarını iddia etmektedir.

Farklılıkları aynı eşitlik potasında eriterek onları yabancı bir biçime girmeye zorlamak, Taylor'a göre sahici kimlik ideale karşı işlenmiş en büyük günahıdır. Taylor ve diğer çokkültürcülük savunucuları gözlerden kaçırdıkları önemli olgu aslında kültürleri Romantisizmin izinde özsel adacıklar olarak konumlandırmakta olduklarıdır. Taylor'un bile kabullenmediği melezlik gibi bir kavram, kendilerine ait bir içselliğe ve özgüllüğe sahip iki özün biraraya gelir gelmez, özgünlüklerini yitirdiği ve melezleştiği görüşünü içerir. Bunun eleştirilmesi gerekir, çünkü modernizmin izinde kurgulanan dışsal ve yabancı güçlerin, kültürel özlerin üstünü örterek anılan kimlik kaybına uğrattığı düşünülür. Oysa kültürel dizgelerin kökeninde yatan şeyler değildir kültürel anlamlar; tersine, çeşitli dilsel ve toplumsal pratikler sonucu her seferinde yeniden üretilen ve sürekli değişen katmanlardır (Sayın, 1997:137).

Öznelerin ve kültürlerin hiçbir zaman özerk değil, her koşulda melez olduğunu kanıtlanması gerekir.

III.B. Yerellik ve Kimlik

Yerellik kavramının gelişmesinde önemli olan iki kavram bulunmaktadır. Küçük toplum kavramı yerellik kavramının ortaya çıkışı olarak kabul edilebilir. İkinci önemli kavram olan komşuluk birimi ise küçük toplumların yerelliklere dönüşmesi sürecindeki ara birim olarak tanımlanabilir. Yerellik kavramının bu iki kavramdan daha ileri düzeyde bir kavram olduğu söylenebilir. Yerellik, küçük toplum kavramı gibi, net bir şekilde tanımlanması güç, karmaşık bir kavramdır.

Genel olarak yerelliğin günümüzdeki araştırmalarında da kullanılan; ekonomik ve politik yeniden yapılanmada belirgin rolü olan iki anlamından söz edilebilir. İlk anlamıyla yerellik, somut ilgi alanlarının tanımlandığı, belirli bir mekansal ölçekteki sosyal ilişkileri kapsayan yerelleşmiş bir yapıdır. İkinci olarak, kimliklerin yerel olarak görülüp, yerelleşmiş sosyal yapıların belirgin bölgesel terimlerle yorumlanması ve bu yoruma dayanarak bir bütün olarak hareket edip, yararların daha d geliştirilmesi için yerel olarak tanımlanmış organizasyonların harekete geçirmelerini sağlayacak araçlar olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, yerellikler ile ilgili çalışmalar biricikliğin açıklanmasını da hedeflemektedir. Burada sadece tek yerlerin özellikleri değil, farklılıkların düzeyi ve aralarındaki bağımlılığın ekonomi ve toplum üzerindeki etkisi de değer kazanmıştır. Bunun yanında, yeni öznelerin, yeni etnik grupların, yeni cinsiyet rollerinin, yeni bölgelerin, yeni küçük toplumların oluşumu ile önemli kültürel temsil şekillerinden dışlanmış grupların, kimi zaman çok marjinal yollarla da olsa mücadele ederek ilk defa kendileri için konuşmaları gerçekleşmiştir. Bu da baskın rejimlerin söylevlerinin, marjinal ve dışlanmış yerelin güç kazanmasının tehdidi altında olduğunu göstermektedir.

Mekansal özellikler söz konusu olduğunda yerelliğe dar bir bakış açısından bakıldığında, sadece yerin kendisine odaklanmış olup o yer için tek bir kimlik tanımlaması söz konusudur. Geniş bakış açısında ise, yerelliğin

daha geniş bir dünya ile olan, birçok yolla ve bir çok düzeyde var olabilecek, ilişkisidir. İzole olmuş yerler düşünölemeyeceğinden her yer çevresi ile değerdendirilir.

Yerelleşme yerel yönetimlerin güçlenmesi, demokratik bir proje olarak, demokrasinin geliştirilmesi, kalitesinin artırılması için savunulmaktadır. Buna karşılık yerel bağınazlıkların, içe kapalılığın, yerele verilen yetkilerin kullanılarak demokrasinin bir araç olarak kullanılması olumsuzluğunu da beraberinde getirmektedir. Bunu önleyecek yerel üstü araçlardır. Bu yerel üstüne teslim olmak anlamına gelinmemesi gerekir. Merkezin olumsuzlukları yanında olumlu tarafları da olacaktır. Yönetim biçimine karar verilirken projelerle, programlarla yönetimin kentin parlamentosu gibi çelşmesi önemlidir.

Yerel yönetimlerin güçlenmesinden, esnekleşmesinden hareket kabiliyetlerinin çoğalmaktadır. Bu doğal olarak beraberinde yerel yönetimlere daha güçlü kimlikler, imajlar kazandırmaktadır. Güçlenme hamlesi içinde olan, yeni fırsatlardan yararlanmaya dönük faaliyetlerde bulunan yerel yönetimler bu yönde yeni adımlar atmaktadır. Kent tarihlerini yazdırmakta, amblem değıştirmekte ve imajlarına önem vermektedirler.

Artık hayatımızı bir güzergah üzerinde yaşıyoruz. Bu kimleri için, Almanya'da gündüzleri bir fabrikada çalışıp, akşam küçük bir Türkiye haline getirilmiş mahallesindeki evine dönerek, geceleri uydu antenler üzerinden Türk televizyon kanallarını izlemek; Almanya'dan, Avrupa'dan çok Türkiye'de yaşıyor gibi yaşamaya devam etmek demek. Bu arada da nerede bulunuyorsa, orali değil, öteki yer'li olarak adlandırılmak.

Hayatımızın gerçek/sanal bir güzergah üzerinde yaşamak demek, bir yandan yer ve zaman duygumuzun altüst olması, zaman ve mekan ötesi karşılaşmaların öznesi/nesnesi olmak, hep bir yer arayıp, hiçbir yerde sabitlenememek demek. Hayatı bizi hem burada hem başka başka

yerlerdeymişcesine yaşatan eşik mekanlarda deneyimlemek demek. Diğer yandan yine, hayatı bir güzergah üzerinde yaşamak demek, o güzergah üzerindeki bütün uğraklarda değişen iktidar/eşitsizlik ilişkilerinin öznesi/nesnesi olmak, nihayet, alternatif kimlikler, farklılıklar arasında gidip gelmektir.

Hall, iki kimlik/yerellik stratejisinden söz eder. Birincisi, kimlik bir olma hali, dolayısıyla tamamlanmışlık, bitmişlik hali olarak yansır. İkincisi ise oluş, yani sürekli yer değiştirme ve yeniden yerleşme hali olarak. Bunlardan birincisi köktenci, dar ve kapalı; ikincisi tarihsel, çok boyutlu ve açık biçimli kimlik stratejisidir. İlkinde, kimlik sabitlenmeye çalışılır, dışlayıcıdır, ya içine kapanır ya da kendisini reaksiyoner biçimde dışarıya vurur. İkincisi ise dönüştürücüdür.

Küresel arenanın varlığı ve neden olduğu çoklu-karşılaşmalar, bunun dinamiklerinin farkına varmak anlamında küreselleşme, yerellik ile yer'in bağının radikal biçimde yeniden kurulmasına yol açar.

Yeni-yerelliklerin, sürekli konum değiştirmeye dayalı kimliği, kendine içe-kapanmış bir kültür yerine, dışa açık kültürü temel alır. Yerel üstü düşünerek konumunu sürekli olarak yerel üstüne göre konumlar. Diğer yerelliklerle farklılığını ayıricılık haline getirmeyen, ötekine karşı sorumluluğu elden bırakmayan bir toplumsal etik etrafında ilişki ve dayanışma içerisinde olur. Bütün bunlar yer'i ve yerel'i sınırların olduğu yerde bitmeyecek, sınırların olduğu yerde başlayacak bir yerellik duygusu, küresel bir yerellik duygusudur.

III.C. Küresel – Yerel Kent Kimliği

Kent kimliği evriminin son aşamasında küreselleşme tartışmaları yer almaktadır. Hayatın ritminin değiştiği, bireyin kendini tanımlamasının koordinatlarının kaydığı düzlemlerde kente bakıldığında mekan kavramının

değişmesi ön plana çıkmaktadır. Bir yandan dünya coğrafyası birbirine yaklaşırken diğer yandan kentsel mekanlar değişen algılar çerçevesinde hiper mekanlar olarak üst üste yığılmakta, kesişmekte ya da yan yana durmaktadır. Teknolojik değişme sermayeye hareketlilik ve sınır tanımama özelliği getirmektedir. Önceden ulus devletler arasında gerçekleşen sermaye bugün artık kentler arasında gerçekleşmektedir. Sermaye, belirli mekanları birbirinden ayıran farklara, yörelerin kendine özgü niteliklerine de daha bağımlı hale gelmiştir. Bu eğilim kentlerin artan özerkliğine ve kentlerin gelişimini belirleyen dinamiklere ilişkin çok önemli etkileri bulunmaktadır.

Kentler sermayeyi çekmek, başka bir deyişle sermayenin küresel dolanımdan dışlanmamak adına diğer kentlerden farklarını vurgulamak çabasına girişmişler ve kentler arasında bu konuda rekabet başlamıştır. Bu bağlamda kent kimliği özel bir önem kazanmış ve kent yönetimleri, kentlerine bir kimlik kurup bu kimlik aracılığıyla sermayeyi çekmeye çalışmışlardır. Sermayeyi kendi yörelerine çekmek adına yapılan bu yarışmada kentler, kendilerine bir kimlik oluşturup diğer yörelerden farklılıklarını vurgulamaya başlamışlardır. Ekonomik, tarihsel, jeopolitik koşulların kentin oynayacağı rolün belirlenmesinde etkili olmaktadır. Asıl belirleyici olan , kentin ekonomi içinde gelişen rolüdür. Uluslar arası ekonomik faaliyetlerin çekilebilmesi için gerekli altyapı, iş merkezleri, havaalanları, iletişim ağlarının kurulması gerekmektedir. Bu çaba içerisinde kentler, kendilerini küresel ilişkilerde avantajlı konuma getirebilecek her tür tarihi, turistik, kültürel vb. değeri pazarlama yolunu seçmişlerdir (Işık, 1995:102-103). Bu noktada yerlerin kendilerini satmaları, eğer doğal ya da kültürel bir değeri, farklı bir yaşam biçimini barındırıyorsa bu özelliklerini paketleyip reklamları söz konusu olmakta. Diğer bir deyişle, doğa, arkeoloji, mimarlık ya da bizzat yerlerin kendileri o yerin dünya pazarındaki başarısı uğruna metalaşmaktadır. Bu farklı imajların renkli parıltıları arkasında farklılığı aynılaştıran tüketim mantığı var (Akcan, 1994:48). Bilgisayar, iletişim vb. servisler aracılığı ile farklılıkların ortaya çıkması aynı zamanda parçalanmayı da beraberinde getirmektedir. Bu parçalanma içinde tek süreklilik üretimden tüketime kadar

olan süreçte yer alınmaktadır. Benetton, Mc Donalds zincirleri dünyanın bir çok kentinde bulunarak kentsel mekanda benzer yerleri yaratmaktadır.

Küreselleşme kentler arası rekabeti hızlandırmış ve kentlere yeni ekonomik, politik ve kültürel roller yüklemiştir. Küresel sermayeye gereksindiği türde hizmetleri sunabilen küresel kentler hızla yükselirken, bu sürecin dışında kalan kentlerde dışlanmaktadır. Küresel sermayeyi çekemeyen başaramayan ülkelerin kentleri taşralaşmaktadır. Bu özellik tek bir kentin kendi iç yapısında da görülebilir. Bunların nedeni ise kapitalizmin ortaya çıkardığı küresel ölçekteki eşitsiz gelişimdir. Küreselleşme ile beraber bir yandan tüm yöreleri/kentleri toplumsal grupları birbirine bağlayan yeni ilişki ve etkileşim biçimleri ortaya çıkarken, diğer yandan bu yöreler arasındaki uzaklıklar, farklılıklar ve eşitsizlikler kapanamayacak şekilde büyümektedir. Kimi yöreler küresel ilişkilere farklı biçimlerde ve hızla bağlanırken, diğer kentler görünürde bu ilişkiler içinde yer almalarına rağmen hızla kopmakta ve kendi içlerine kapanmaktadır (Işık, 1995:101-102).

Bilgi toplumu ve küreselleşen dünya mekanı bir ilişkiler ağına dönüştürmektedir. İnsanların bilgisayar ortamındaki teknolojileri kullanarak kelimeleri, verileri, insan ilişkilerini, zenginlikleri ve gücü sergiledikleri, ortaya koydukları bir üst topluluktur. Bu ağlar ulusal sınırları aşmaktadır. Ağ kimlikleri henüz ulusal kimliklerle yarışır hale gelmemiştir. Mekanda ağ ilişkilerinin bir araya gelmesi emeğin ve kapitalin mekanda dağılımını yeniden belirlemektedir. Bir yandan bilgi toplumunun olanakları diğer taraftan esnek üretim biçimi büyük firmaların çok sayıda küçük firmayla fason ilişkisine girmesine neden olacaktır. Üretim faaliyetlerinin mekanda dağılması beraberinde bazı denetim fonksiyonlarının eskisinden daha merkezi hale gelmesi sonucunu doğuracaktır. Küresel denetim fonksiyonları olan dünya kentleri ortaya çıkmaktadır. Bu dünya kentleri sadece süreçleri koordine eden yerler olmamakta bu yayılmış, parçalanmış üretimin gerektirdiği uzmanlaşmış karmaşık hizmetleri üreten yerler olmaktadır (Tekeli, 1999:221-224).

Tanımlanan gelişmelere paralel olarak, mekansal sınırlar önemini yitirdikçe sermayenin belirli yerlere kayma duyarlılığı artmaktadır. Bazı kentler farklılıklarını arttırarak sermayeyi çekmeyi amaçlamaktadır. J. Fredman'ın dünya kenti kavramlaştırmasında değerlendirildiği gibi, dünya kenti yeni bir olgu değildir. Bu kavram kapitalizmin gelişmesiyle başlayan uzun süreçlerin bir ürünüdür. Ne var ki kentlerin etkilendikleri alanlar iletişim potansiyelleri ile bağlantılıdır. Kentler arası hiyerarşide konumsal ve ekonomik açılardan üst noktada bulunan kentler dünya düzeyinde gerçekleşen bir kontrol sürecinde işlev görmektedir. Sektörel istihdam yapıları, nüfusları, mekansal dağılımları bu küresel işlev çerçevesinde anlaşılabilir (Aslanoğlu, 1998:113).

Dünya kenti kavramı Friedman tarafından geliştirilmiştir. Kenti dünya ekonomisine eklemlenme biçimi ve bu süreçteki mekansal fonksiyonlar kentte oluşan yapısal değişiklikleri etkilemektedir.

1. Küresel sermayeyi çekebilecek alt yapıya sahip olan kentler giderek dünya kent hiyerarşisinde yerlerini alacaktır.
2. Dünya kentlerinin küresel kontrol fonksiyonları kentin yapısında etkin bir şekilde yansıtılırlar.
3. Dünya kentleri gerek iç göç, gerek uluslar arası göç konumunda odak noktaları olarak öne çıkmaktadır.
4. Dünya kenti mekansal kutuplaşma, sosyal sınıf kutuplaşması gibi sanayi kapitalizminin çelişkilerine sahne olmaktadır.
5. Dünya kenti devletin mali kapasitesinin üzerinde sosyal maliyetler yaratmaktadır.

Küreselleşme sürecinde farklılaşmanın yerler olduğu dikkate alındığında dünya kent kavramı ile kentlerde gözlenen değişimi anlamlandırmak mümkün

görünmemektedir. Bunun önemli bir nedeni Friedman'ın durağan bir kent tablosu çizmesidir. Kent mekanı içinde farklılaşan yerleri anlamlandırma bu kent tipolojisi ile yapılamamaktadır. Küreselleşme teorilerinin, küresel süreçlerin, heterojenitenin varlığını göstermesi açısından eleştirilir. Bu bağlamda dünya kentinin küresel bir topluma atfen kavramlaştırılması mümkün değildir. Ayrıca Friedman'ın geliştirdiği dünya kenti tipolojisinin batıdaki değişiklikleri kavramlaştırmak için etkili olduğu oysa Robertson küreselleşme teorisi batı dışındaki oluşumları değerlendirdiği, Giddens'in küreselleşmeyi batı kökenli olarak görmesine karşılık, küreselleşmenin tamamlanmamış bir süreç olduğunu belirtmiştir.

Eşitsizlik küresel ölçekte olduğu gibi kent içinde de eşitsizlikler ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme kapsamında ele alınan ilişki ve süreçler, yepyeni toplumsal farklılaşma/hareketlilik ve eşitsizlik biçimlerini de beraberinde getirir. Kentin iç mekanında da önemli bir farklılaşma olarak, ilki gelişen iletişim olanaklarının kentsel mekanı parçalama ve kentsel yoğunluğu azaltma doğrultusunda etkide bulunurken, diğeri yeni bilgisayar teknolojilerinin üretim ve tüketime uygulanmasının suretler üretimini mümkün hale getirmesidir. Hem Türkiye ölçeğinde, hem de küreselleşme tartışmaları kapsamında İstanbul özelinde bir takım sorunlar gündeme gelmektedir. İstanbul kentinin bazı yöreleri metropoliten kent merkezine, Türkiye'nin doğusunda yer alan yerleşimler kadar uzaktır. İnsanların yer aldıkları farklı ilişki ağlarına göre konumları değişebilmekte, uzaklık/yakınlık kavramları da yer aldıkları ilişki ağlarına göre çok farklı içerikler kazanabilmektedir. Doreen Massey'in verdiği örnekte olduğu gibi, bugünün dünyasında çok kısa bir sürede küreselleşen, dünyanın yöresine yayılan lambada dansını yaratanlar, belki de Rio'nun kent merkezine erişemeyecek bir konumda olabilmektedir (Aslanoğlu, 1998; Işık,1995).

Küreselleşme ile ortaya çıkan yeni ilişkiler, yerelliğin önemini arttırmakla kalmamış, yerel ile küresel arasında yeni ilişkiler de ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda yerel politik süreçlerin önemi hızla artmakta ve

demokrasi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Modernist demokrasinin temel çerçevesini çizen ulus-devletin demokrasi anlayışının temelini oluşturan homojen yurttaş varsayımı da eleştirilmektedir. Yerelliği, farklılığı öne çıkarmak ve doğrudan katılıma olanak tanıyacak yeni biçimler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Artık genel geçerli, evrensel bilgi yerine, zamana ve mekana özgü bilgilerden söz edilmektedir (Işık,1995:103-104).

Günümüzde sosyal değişimin hızı, farklılaşma ve parçalanmanın etkisi çok yoğundur. Kentler farklılaşmış, parçalanmış mekanlar olarak ortadadır. Bu çerçevede görülen sınırların aşılmasıdır. İletişim, bilim teknolojileri, sermayenin hareketliliği yerleri farklılaştırmıştır. Yerleri farklılaştırırken sadece ulus devlet içindeki kentleri farklılaştırmamış, kentler içindeki yerleri de farklılaştırmıştır. Artık kentsel mekan tanımlanırken yaşanan çelişki kır-kent çelişkisi olmaktan çıkmıştır. Diğer bir deyişle kent tanımlanırken bir diğer dikotomiye, kıra ihtiyaç duyulmamaktadır. Kentler içinde farklılıklara, parçalanmalara yer veren, kimlik farklılaşmalarına atıfta bulunan analizler geliştirilmektedir.

Dünya ekonomisinin karşı karşıya geldiği yüzen finans gerçeği telekomünikasyon ve bilişim teknolojilerinde odaya çıkan değişikliklerle birleşerek günlük hayatı doğrudan etkilemeye başlamıştır. Fainstein ve Harloe Bölünmüş kentler adlı çalışmalarında, New York ve Londra'da yedi ayrı sosyal sınıfın varlığından söz etmektedirler. Bu durum söz konusu kaotik, parçalanmış yapıyı bir başka açıdan vurgulamaktadır. New York, Londra, Tokyo farklılaşmaların ve etkileşimlerin yoğun olduğu kentlerdir.

Küreselleşme süreçlerinin etkilediği New York ve Londra'ya bakıldığında, kentsel elitin tekrar merkeze dönüşü etkisini üst gelir grubu konutlarıyla birlikte, finansal merkezin oluşmasında göstermektedir. Dünya finans merkezi, açık alan, alışveriş birimleri ile konutlardan oluşan kompleks, Hürriyet anıtının tacından esinlenmiş kulesi, liman kenti geçmişini anımsatan iskelesi boyunca çakılmış kazıkları ile New York'un silüetini canlandırıp

güçlendirmektedir. Ancak diğer taraftan yüksek konut fiyatları tümü beyaz müşterileriyle kentin geri kalan bölümlerini tehdit eden evsizlik, işsizlik, suçluluk, çöp gibi kaos dalgalarını kıyıda tutunacak umutsuz bir kale izlenimini vermektedir. Londra'da benzer şekilde eski doklar ve getto alanlarına finansal merkez, konut ve rekreatif işlevler kazandırmayı hedeflemektedir. Bu kentlerin diğer benzer bir özelliği de uluslar arası müteahhit firmalar aracılığı ile yapılanmanın gerçekleşmesidir (Aslanoğlu, 1998:145-148).

Küreselleşme süreçlerinin etkilemesine örnek olarak alınabilecek bir diğer kent ise Tokyo'dur. Tokyo'nun tarihsel ve yerel koşulların farklılığı doğrultusunda New York ve Londra'dan ayrı bir yapılanmaya sahip olduğu görülmektedir. New York ve Londra sınırları içinde bulundukları devletlerin siyasi, kültürel, askeri alanlardaki egemenliklerinin yansıması olarak oluşmuşlardır. Tokyo ise giderek dünya ekonomisine egemen olmaya çalışan bir ulus devletin açılım noktası olarak ortaya çıkmaktadır. Tokyo'yu diğer iki dünya kentinden ayıran önemli bir nokta gelişmiş üretim birimlerinin barındırmasıdır. Büyük fabrikaların yakınında on kişiden az işçinin çalıştığı üretim birimleri yer almaktadır. Farklılaşan diğer nokta ise Tokyo'da, New York ve Londra ölçeğinde sosyal sınıf kutuplaşmasının olmayışıdır (Aslanoğlu, 1998:148).

Londra, New York, Tokyo üzerine yapılan çalışmalar Friedman'ın dünya kent kavramlaştırmasıyla ifade edilemeyecek yerlerin varlığını göstermiştir. Küreselleşme süreçleri ile etkileşim ve hangi coğrafyada bulunduğu ile belirlenmektedir. Yerlerin heterojenliği, küreselleşme süreçlerine katılımı, etkileşimi gündemdedir. Bu açıdan başka bir örnek ise Hollanda'da Randstad kentidir. Sosyal sınıf kutuplaşması göstermeyişi ve kutuplaşmayı engellemek için girişilen çabalar açısından diğer dünya kentlerinden ayrılmaktadır. Çeşitli büyüklükteki iş merkezleri ve iyi planlanmış yapısı ile yaygın bir görüntü sergilemektedir (Aslanoğlu, 1998:149).

Dünyada bir çok kentin piyasa koşullarında mülkiyet rejiminin etkisiyle şekillendiği görülmektedir. Hollanda'da ise durum farklıdır. Kentsel toprakların gelişme süreci merkezi planlama örgütleri tarafından kontrol edilmektedir. Buna göre yeni iş merkezleri planlı olarak açılmakta, tarihi doku ise korunmaktadır. Fiziksel planlama kentsel gelişimi kontrol etmekte, özel araç kullanımını sınırlayıcı politikalar, düzenli bir toplu taşıma sisteminin varlığı çevresel maliyetlerin düşürülmesinde önemli bir etki yaratmaktadır. Hollanda tarihindeki uzlaşma geleneği ve düzenleme politikalarıyla küreselleşmenin olumsuz etkilerinin Randstad'da izlenmesinin önüne geçilebildiğini göstermektedir (Aslanoğlu, 1998:149-150).

İstanbul'un küresel süreçlerle olan etkileşimi değerlendirildiğinde öncelikle tarihsel avantajlarının etkisi görülmektedir. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında İstanbul'un Karadeniz ve Ortadoğu'ya yönelik bir merkez olduğu görülmektedir. Bölge içinde antrepo, ticaret, borsa işlevlerini gören transit merkez konumundadır. Kentin bugünkü konumu ise tarihsel avantajlarına ek olarak daha geniş bir etkileme alanına sahip olması gerekmektedir. Teknolojik gelişme, kontrol ve etkinin geniş çevrelere yayılmasını mümkün kılmaktadır. Örneğin Gürcistan, Azerbeycan, Romanya, Ukrayna'da yapılacak yatırımların hukuk-muhasebe-iletişim-reklam-pazarlama-mühendislik hizmetleri için İstanbul'un servislerinden yararlanmak zorunda kalınacaktır. Bunun ülke düzeyinde yansımaları ise, Trabzon'da Karadeniz'e hizmet veren transit merkez kurulması, ya da bir başka örnek olarak İzmit'te, Zonguldak'ta tüm bölgeye ihracat yapabilecek kapasitede otomotiv sanayinin oluşması beklenmektedir. Diğer taraftan mekansal farklılaşma, yeni iş merkezlerinin açılması, elit konutlarının inşası, bireyin farklı olma talebini karşılayan eğlence yerlerinin açılması ile sürmektedir. Bu doğrultuda küreselleşme süreçleri toplumsal gelişmenin arka planı olarak değerlendirildiğinde farklılaşmanın sadece kentlerin iç mekanı olmadığı hatırlanmalıdır. Kentler arası mesafe farklılaşmıştır, bazı kentler gelişirken bazıları taşralaşmakta, küresel süreçlerin dışında bırakılmaktadır. Bu durum

özellikle kentler arası gelişmişlik düzeylerinin farklılaştığı Türkiye gibi ülkelerde daha da belirginleşmektedir (Aslanoğlu, 1998:151-152)

Britannica ansiklopedisinde melez aynı türün değişik iki çeşidi arasında soylar arası çaprazlamadan doğan yeni tür olarak tanımlanmaktadır. Melez-karışım gibi sözlere saflıktan uzaklaşıldığı için negatif anlam yüklenmektedir. Oysa ki melezliğe başka bir açıdan bakıldığında çeşitlendirmenin olumluluklar içerdiği belirtilmektedir. Sanatın kültürleri karşı karşıya getirme çabası, kültürlerin iletişim kanalları ve göç aracılığı ile karşılaşmaları yanında eskiye göre az etkili olmaktadır. Kentler dünya kültürlerinin karşılaştığı mekanlar olarak öne çıkmaktadır. Batı metropollerinde Asya ve Afrika kültürleri ile karşılaşmak, bugün batı kültürü için sorunsal teşkil ediyor. Oysa ki üçüncü dünya metropolleri bu kültürel karşılaşmayı çok önceleri yaşamıştır (Aslanoğlu, 1998:169).

Robertson'un küresel düzlemde kültürlerin karşılaşmasından yola çıkmaktadır. Kültürel melezleşmeyi ele alan bir teori geliştirmek zor. Melezleşme süreçleri zaman-mekan düzlemlerinde yeni parçalanmalar, güç dengelerine göre farklı birleştirmeleri içerecektir. Melezlik ikinci kuşak göçmenlerin karmaşık kültürel görüntülerinde izlenebilir. Bu göçmenlerde geldikleri yerin kültürünü yaşadıkları yerin kültürü ile birleştirme çabası vardır. Melez oluşumlar salt kültürel alanda görülmez, üretim biçimlerinin eklenmesi bir melezlik prensibi olarak değerlendirilebilir. Küreselleşmenin hızlı etkileri ile kentlerde oluşan farklı bölgeler buna örnek olarak verilebilir. Dünya kentlerinde oluşan serbest bölgeler, etnik mahalleler, üçüncü dünya metropollerinde lüks konutların dibindeki gecekondu bölgelerine ilişkin örnekler verilebilir. Tüm bu örnekler birleştirildiğinde melez oluşumların sürekliliği çizilmek durumundadır. Melezlik karışımın içindeki bileşenlere göre farklılaşmaktadır (Aslanoğlu, 1998:171).

Melezliğin küreselleşmenin etkilerinin çok yoğun hissedildiği koşullarda kaçınılmaz olduğu söylenmelidir. Bu çerçevede E.Said'in Oryantalizm

çalışması önemlidir. E. Said, Foucault'un güç ve bilgi arasındaki ilişkisini kullanarak, Batının Doğuya ilişkin bir egemen söylem oluşturduğunu ve bu doğrultuda Doğu'yu ilkel-durgun-mantık kullanmayan bir kategori içinde hapsedtiğini vurgulamakta. E.Said için doğu ve batı iki kategori olarak durmaktadır. H. Bhabha ise burada bir adım daha atarak, bu kategorilerin birbirine karşı etkileşimsiz kategoriler olarak durmadığını, kültürlerin karşılaştıkları yerde etkileşim süreci yaşadığını belirtmektedir. Bu sürece çeviri süreci adını vermektedir. Ona göre artık geleneğe değil, çeviriye bakmak gerekli. Saf halde geleneği bulmamamız son derece güç. Kültürel çeviri tek yönlü olarak aktarma anlamına gelmemelidir. Bir terim bir kültürel metinden diğerine taşınırken farklılaşmaktadır. Bu terim taşındığı yerin mekanizmaları ile etkileşime girmektedir. Bu doğrultuda melezlik saf oluşumlar arama çabasından vazgeçme, buna karşılık kültürler arası geçişlilik sürecinin sürekli farkında olma serüvenidir (Aslanoğlu, 1998:172).

IV. RADİKAL DEMOKRASİ VE KENT KİMLİĞİ

Demokrasi sonuçta yalnızca bir yapı ya da kurum değil, ilişkileri içeren bir ilişkiler ağının kurumsallaşması, yani tarihselliğe açık ve sürekli olarak yeniden kurulan bir süreçtir. Demokrasinin varlığı sabitleştirilemez, çünkü kendisinin varlığı ve yokluğu eş zamanlıdır: gelecek olan demokraside “gelecek olan”, bu anlamda, gelecek zaman kipini içermez, var olan durumun bir özelliğidir. Eğer kimlik tarihsel ve mekansal olarak fark ile ilişkili kuruluyorsa, diğer bir deyişle kimliğin tutarlı, belirlenmiş ve sabit bir niteliği yoksa, demokrasi vizyonu da belli bir tarih ve mekan içinde ve belli bir kimliğe bağlı olarak sabitleştirilmemelidir. Demokrasi sorununa evrensel ve bütünsel bir kimlik anlayışı içinde yaklaşmak bizi indirgemeci bir konuma iterken, kimliğin olumsuzluğunun ve fark ile ilişkisinin tanınması bize geç modern durumun heterojen yapısına uygun bir demokrasi vizyonu kurma olasılığını verir (Keyman, 1995:143). Demokrasi kavramı da şimdiye değin kullanıldığı

gibi iktidar paylaşımı olarak değil de gündelik yaşamın demokratikleştirilmesi şeklinde yerel bağlamda yeniden tanımlanmaktadır.

Ortaya konulması gereken sorun, toplumlar arası ilişkilerin ne biçimde kurulacağı, nasıl düzenleneceği, bir toplumla öteki toplum arasındaki bağların ne şekilde anlaşılacağı ve daha önemlisi olarak, bir topluluğun kendi yararına uymayan farklı yararlarla nasıl bir ilişki içine gireceği gibi soruların yanıtı kalacaktır.

Lyotard'a göre çoğulculuk ortak değerlerle kendilerini yaşama geçiren toplumlar ya da ilişkiler çerçevesinde anlaşılmalıdır. Çoğulculuk savının esas anlamı bir toplumta bu topluluğun ideal ve yararlarını eleştirenler arasındaki ilişkide yatar. Bundan dolayı, çoğulculuğun temelinde uyum yoktur. Uyum arama çabaları toplumda otoriter, bütünleştirici, farkların aynılığı indirgendiği eğilimleri ortaya çıkarır. Buna karşın, çoğulculuk çelişkileri ve antagonist ilişkileri içerir. Bu anlamda ötekine karşı sorumluluk temelinde kurulan adalet anlayışı, çoğulculuğun ve çoğulcu toplumun tanımlayıcı ögesinin kimlik-fark ilişkiseliliği olmaktadır (Keyman, 1995:154).

Modernitenin iki ana büyük anlatım biçimi –liberal ve marksist siyasal kuramlar- aralarındaki farklara rağmen bir noktada benzeşirler; her ikisi de sabit ve bütünsel bir niteliği olan kimlik anlayışıyla hareket eder ve toplumsal düzeni bu kimliğin üzerine kurulmuş ortak değer ve ilkeler çerçevesinde kavramsallaştırır. Liberalizmin soyut vatandaş bireyi ve Marksizmin siyasal sınıf kategorileri ortak değer ve ilkelerin belirleyicisidir. Laclau bu siyasal kuramları indirgemeci olarak niteleyerek, kimliğin de ortak değer ve ilkelerin de kendilerine içsel varlık koşulları olmadığı, varlık koşullarının sabit ve bütünsel bir nitelik göstermediği, daha önemlisi, bu niteliklerin ancak farklı kimliklerin dışlanması ve sessizleştirilmesi yoluyla sağlanabileceğidir. Her toplumsal düzen kendine karşıt bir kurucu dışarısını susturduğu sürece kendini yeniden üretir (Keyman, 1995:154-155).

Demokrasi vizyonunu ortak değer ve ilkelerden çok kimliğin ya da topluluğun tarihsel sınırlarının tanınması demokrasinin ilk koşuludur. Demokrasi tartışmasının odak noktasını kimlik/fark ve benlik/öteki ilişkiselliğine kaydırmak gereklidir. Bunun için üç temel öge dile getirilmelidir. a) Kimliği sabitleştirici ve toplumsal ilişkileri belli bir merkezi kimlik etrafında bütünleştirici köktenci sistemlerin yapıçözümü b) bu sistemlerin sessizleştirdiği kimliklerin tanınması ve bu anlamda ötekine karşı sorumluluk ilkesi üzerine kurulmuş adalet nosyonu c) kimlik/fark ilişkiselliğinin demokratikleşme sürecine anlam veren bir siyasal araç olarak düşünülmesi (Keyman, 1995:162).

Modern siyasal kuram içinde demokrasi kavramına verilen anlam hiçbir zaman devletin kararları ve işleyiş tarzı üzerine bir popüler denetim ölçeği olmayla sınırlandırılmamıştır. Aksine, devletin demokratik devlet olma niteliğinin ön koşulu olarak her zaman demokratik bir toplumun varlığı/yokluğu kıstası ele alınmıştır. Bu anlamda da, aralarındaki farklılıklara rağmen, farklı demokrasi kuralları demokrasinin belli bir tip devlet-toplum ilişkisini içerdiğini ısrarla vurgulamışlardır (Aslanoğlu, 1998:191).

Bununla birlikte, geç-modern olarak niteleyeceğimiz bugünün dünyasında hem devletin hem de devlet-toplum ilişkisinin ciddi toplumsal değişimler sonucunda belli bir dönüşüm süreci içine girdiğini görmekteyiz. Bu dönüşümün demokrasi sorunu üzerine yansımaları, hem modern demokrasi kuramlarının açıklama/çözümleme güçlerini zayıflatıyor, hem de demokratik yönetimin anlamının, rolünün ve kapsamının radikal bir yeniden düşünme sürecine sokulmasını gerekli kılıyor. Hirst'ün demokratik yönetimin radikal yeniden düşünme sürecine sokulması önerisinin kaynağı, 1980 yılların ortalarından başlayarak giderek yaygınlık kazanan radikal demokrasi kavramıdır. Geç-modern zamanlarda devlet-toplum ilişkisinin yeniden yapılanma sürecine demokratik bir yönetim niteliği kazandırmak, yeni bir demokrasi kuramının gerekliliğini içeriyor. Bu gerekliliğe yanıtlardan biriside, radikal demokrasi tartışmasıdır (Aslanoğlu, 1998:192).

Devlet-sivil toplum ilişkisinin farklılıkların beraber yaşaması temelinde kurulacak çok-kültürlülük yoluyla demokratikleşmesini savunan agonistik demokrasi, demokratik meşruluğun özündeki çoğulculuk ve katılım gibi değerlerin yaşama geçirilmesinin kamusal alanın varlığıyla da ilişkilidir.

Toplumda bulunan değişik grupların çoğunluk olmasalar da isteklerini yaşama geçirmelerine olanak verilmesi, haklarının korunması, farklılıklara olanak tanınması anlamını taşımaktadır. Siyasete ilişkin bir ahlak ilkesi niteliğindedir, normatiftir (Tekeli, 1996:16). Çoğulcu siyaset kuramı, gerçekte, çağdaş sanayi toplumlarında olduğu gibi, çeşitli çıkarlar etrafında oluşmuş çok sayıda toplumsal grup ya da kuruluşun varlığını çıkış noktası olarak almaktadır. Bu toplumda çok sayıdaki grubun her biri belli bir etkinliğe ve güce sahiptir ama hiçbirisi toplumda hakim bir güç oluşturmamaktadır. Bu grup ve kuruluşlar çıkarlarını koruma uğraşı içindedirler. Eğer bu gruplar bu uğraşlarını hiçbir engel olmadan tam bir özgürlük içinde verebiliyorlarsa ve hiçbir grup ya da kuruluş iktidarı sürekli ve tam olarak denetleyemiyor, siyasal ittifaklar ve uzlaşmalar geliştirmek zorunda kalıyorlarsa, orada çoğulcu demokrasi vardır denebilir (Tekeli, 1996:17). Demokratik bir çoğulculuktan söz edebilmek için grupların oluşumunun da demokratik olması gerekir. Kültürel çoğulculuk talepleri, haklılıklarını kimlik sorunu üzerinden kurmaktadır.

Kimlikleşen farklılıklar, küresel bir trafikte hem demokratik bir açılımı hem de çoğulculuğa karşı milliyetçi ve toplulukçu kimlik söylemleri yoluyla siyasetin çok-sesliliğe kapatılmasını gündeme getirdiğinden, agonistik demokrasi kuramına göre yapılması gereken ilk kuramsal manevra, sistemsel düzeyde siyasal toplum/ekonomik toplum/sivil toplum ayrışımına dayalı üç boyutlu bir toplum anlayışına geçiş değil, kültürel kimlik kavramını sorunsallaştırmaktır. Dolayısıyla, farklılıkların siyasallaşmasını toplumsal bir gerçek olarak, bu süreci demokratik tarzda yeniden kuracak bir kimlik siyaseti geliştirmektir.

Agonistik demokrasi, kimlik siyasetinin geç-modern zamanlarda siyasetin yeni bağlamını yarattığını öne sürer, ama aynı zamanda, bu siyasetin demokratik bir açılım yaratabilmesi için, nasıl bir kimlik siyaseti? ve kültürel kimlik nasıl algılanmalı? sorularının ciddi olarak ele alınmasını gerektiğini vurgular.

Ötekini yok etme anlayışıyla hareket eden köktenci bir kimlik anlayışına karşı, kimliği tarihsel olarak algılanması kimliği tarih, kültür ve iktidar arasındaki etkileşim alanına yerleştirmeyi olanaklı kılarken, bize farklılık nosyonu temelinde çok önemli bir hatırlatmada bulunur. Eğer kimlik tarihsel, sabit bir özü olmayan ve yeniden tanımlanabilir bir kurguysa, farklılık ontolojik bir varlık olarak düşünülmemelidir. Farklılık talebi toplumsal bir kimliğin kurucu bir ögesi olarak ele alınmamalıdır. Aksine farklılık, kimliği özelleştirme ve bu yolla ona ayrıcalık tanıma güdüsüne karşı bir uyarı ögesidir. Farklılık bize kimliğin ilişkisel ve tarihsel kurulmuşluğunu hatırlatarak, farklılık taleplerinin ötekini yok edici köktenci kimlik siyasetlerine dönüşmemesini sağladığı ölçüde, bu tür taleplerin tanınmasının demokratik bir açılım sağlamaktadır.

Kamusal alan yalnızca farklı kimliklerin bir arada varlığını içeren bir sorgulama/iletişim alanı olarak değil, farklılıkların beraber yaşamasını olanaklı kılan, dolayısıyla farklılık taleplerinin köktenci kimlik siyasetine dönüşmesini engelleyen bir dolayım alanı olarak da işlev görür. Kamusal alan kimliğin tarihselliğinin, ilişkiselliğinin ve değişebilirliğinin tanındığı alandır. Bu nedenle kamusal alanın, farklılık taleplerinin öteki kimlikleri yok edici bir içerik taşımasını sağlayan bir iletişim alanı olarak da düşünülmesi gerekmektedir. Farklılıkların beraber yaşamasını olanaklı kılan bu düşünce tarzını “agonizma”, bu temelde kurulmuş kamusal alanı da agonistik kamusal alan olarak adlandırılmaktadır (Keyman, 1998:209).

Eğer kimlik farkla ilişkili olarak kuruluyorsa, diğer bir deyişle kimliğin sabit bir özü yoksa, demokrasi kuramı da belli bir tarih ve mekan içinde ve

belli bir kimlik konumuna bağılı olarak sabitleştirilmemelidir. Aksine demokrasi, çelişkilerin ve farklılık taleplerinin kurumsallaşmasını simgeler: Bu anlamda, demokratik yönetimin temeli uzlaşma değil, farklılık talepleri arasındaki rekabet ve çelişkidir. Demokratik yönetimin amacı da, farklı kimlikler arası ilişkilerin agonistik ilişkiye dönüşmesini sağlamak ve bu bağlamda devlet-sivil toplum ilişkisini düzenlemektir. Bu anlamda toplumsal kimliklerin kendi taleplerini ve çıkarlarını seslendirirken, bu talep ve çıkarların sınırlarını tanımlarını sağlayan ve böylece farklılıkların siyasallaşma sürecinin ötekini yok etme eylemine dönüşmesini engelleyen demokratik yönetime, “agonistik demokrasi” denmektedir. Agonistik demokrasi demokratik yönetimin rasyonelliği ile meşruluğu arasındaki bağlantının nasıl kurulacağı sorusuna bir yanittir (Keyman, 1998:209).

Eğer geç-modern zamanların tarihsel bağlamını kimliğin parçalanması ve farklılıkların siyasallaşması süreçleri kuruyorsa, o zaman önemle üzerinde durulması gereken: Toplumsal ilişkilerde köktenci ve balkanlaştırıcı eğilimler yaratan kimlik/fark siyasetlerine karşı nasıl bir kimlik siyaseti geliştirilmesi gerektiği, nasıl ve hangi yollardan farklılıkların siyasallaşması sürecini demokratik yönetim mantığıyla uyumlu bir yapıya/niteliğe dönüştürebiliriz? Nancy Fraser’a göre, bu soruları yanıtlamaya çalışan tartışmalar içinde, iki farklı fakat bununla birlikte birbirleriyle ilişkili konumlardan biri anti-köktencilik adı altında hareket ederken, ontolojik düzeyde yapılan kimlik/fark taleplerine karşı şüpheciliği gündeme getiriyor ve kimliği bir söylemsel kurgu olarak yeniden kavramsallaştırıyor. Bu anlamda, her kimliği özünde baskıcı ve dışlayıcı görerek, kimlik/fark siyasetine karşı şüpheciliği bir konum alan, bu siyaseti olumsuz gören bir tavır geliştiriyor.

Kimlik taleplerine karşı alınan şüphecilik ve olumsuzluk, anti-köktenci konumun amacını mevcut kimlik siyasetlerinin yapı-çözümü ile sınırlamaktadır. Amaç yapı-çözümü yoluyla kimlik taleplerinin taşıdığı olduğu hiyerarşik düzeni ve dışlayıcı mekanizmaları ortaya çıkarmakla sınırlanınca, anti-köktenci konumun alternatif bir kimlik/fark siyaseti üretmesi

olanaksızlaşıyor. Bunun temeli nedeni, her kimlik talebi gibi üretilecek siyasetin de son kertede dışlayıcı olması ve yapı-çözümünün gerçekleştirilmesi işlemine sokulması gerekliliğidir. Anti-köktenci konum alternatif bir kimlik/fark siyasetini sunduğu an, aynı zamanda bu siyasetin de dışlayıcı bir nitelik taşıdığını kabul etmek, ve böylece yapı-çözümünü kendisine de uygulamak zorundadır. Böylece, anti-köktenci konum ile yapı-çözümü arasında bir kısırdöngü ilişkisi oluşmakta; diğer bir deyişle, konum sürekli olarak tekrar edilmesi gereken bir yapı-çözümüyle sınırlı bir niteliğe dönüşmektedir. Sonuç olarak anti-köktencilik bize şüpheciliğin yeniden üretimine dayalı bir yaklaşım sunarken, alternatif siyaset üretme sorusuna karşı kuramsal-siyasal ertelemecili bir tavır sergilemiştir.

Frazer'a göre kimlik/fark siyaseti içindeki ikinci konum, çok-kültürlülük diye adlandırılan siyaset anlayışıdır. Anti-köktencilikle karşılaştırıldığında çok-kültürlülük, farklılıkların tanınmasına dayalı kimlik taleplerine olumlu yaklaşan, şüphecilik yerine bu değerlere önem veren ve destekleyen, ve böylece bu talepleri gündeme getiren gruplar yada yeni sosyal hareketler arası bir koalisyonun eklemleyici ögesi olma iddiasını taşıyan bir tanınma siyasetini simgeliyor. Çok-kültürcü yaklaşım bu anlamda olumlu ve kutlayıcı; tüm kimlikleri tanınmayı hak eden kimlikler olarak görüyor; tüm farklılıkları tasdik edilmeye değer kazanmış kimlik talepleri olarak niteliyor. Bu yaklaşım ardında iki önemli normatif sav var. Birincisi, bir toplumun çoğulcu toplum olarak tanımlanması için, toplumsal yaşamın farklı kültürel kimlikleri içinde taşıyan bir mozaik olarak düşünülmesi gerekir. İkincisi, devlet toplum ilişkisinin (liberal) demokratik bir tarzda örgütlenmesi için a) insan olmanın eşit olarak değerli fakat bununla birlikte farklı ve çoğul yolları olduğunun tanınması, ve b) böylece hakların evrenselliği ilkesi düzeyinde bireyler arasında eşitliği yaşamaya geçirmeye çalışan, fakat aynı zamanda bireylerin kültürel kimliklerin çoğulluğunu tanıyan ve bu çoğulluğun yaşama geçirilmesini amaçlayan etkin bir çokkültürcü kamusal alanın varlığı gerekmektedir. Çok kültürcülüğün yaşama geçirildiği bir toplum, farklılığı bir aykırılık, bir sapma ya da anormallik olarak değil, aksine toplumsal yaşamın

zenginleşmesine olumlu bir katkı olarak gördüğü için demokratik ve çoğulcudur. Demokratiktir; çünkü böyle bir toplum içinde tüm vatandaşlar ortak olarak paylaşmış oldukları insan olma erdemi temelinde aynı formal-yasal haklara sahip bireyler olarak düşünülür. Çoğulcudur; çünkü böyle bir toplum içinde aynı vatandaşların farklı kültürel kimliklere sahip olduğu ve bu bağlamda ayrıştıkları kabul edilerek, kültürel farklılık erdemi temelinde hareket eden çok-kültürlü bir toplumsal yaşamın varlığı olumlanmaktadır.

Bu temelde, çok-kültürcü yaklaşımın kimlik/fark siyasetine önemli bir katkıda bulunduğunu ve bu siyaset içinde, ifadelerini yeni-milliyetçi ve muhafazakar-toplulukçu siyasal projelerde buluşan köktenci ve balkanlaştırıcı eğilimlere karşı ciddi bir alternatif oluşturmaktadır.

Tekeli de (1996:20-21) kültürlerin ve kimliklerin yeniden üretilmesinde iki modelden birincisini izolasyonist yaklaşım, ikincisini ise etkileşimli yaklaşım olarak adlandırmaktadır. Birinci model kültürün yeniden üretimini geçmişin kültürel kalıplarının bozulmadan üretilmesi olarak görmektedir. Onlar için kimlik krizinin doğmasının asıl nedeni, kişilerin tarihsel kültürel köklerinden kopması, kültürün yozlaşmış olmasıdır. Böyle olunca kimlik krizinin aşılmasının çözümü, geçmişe ya da geçmişteki kültürün özüne dönmek, onu yeniden üretmektir. Bu saflığın korunması ise büyük ölçüde dış etkilerden korunmuş olmaya bağlıdır. Etkileşimi öngören ikinci modelde kimliklerin sürekli olarak yeniden üretildiğine, bu yeniden üretim süreci içinde bir değişme olduğuna, bu değişmenin mutlaka bozulma olarak yorumlanmaması gerektiğine, toplumun değişmesine uyumun bir gereği olduğuna inanılmaktadır. Kimlik krizlerinin, geçmişlerden çok, insanların gelecek projeleri içinde kendilerine yer bulamayışları sonucu ortaya çıktığı savunulmaktadır. Bu modele göre topluluklar kendi kültürel farklılıklarını ve kimliklerini yeniden değiştirerek üreteceklerdir. Etkileşim içinde değişik grupların kimliklerini yeniden üretmesi anlayışı birinci modele göre olumlu özelliklere sahiptir. Gruplar arasında empatik anlayışın gelişmesini, birbirlerini

dışlayan bir öteki kavramının geliştirilmemesini, grupların etkileşmeye açık olmalarını da beraberinde getirmektedir.

Çoğulculuk ilişkiseldir. Bu nedenle de, çoğulcu toplum anlayışı yalnızca farklı toplulukların bir arada yaşamasını değil, aynı zamanda her topluluğun kendi değer ve ideallerinin sınırlarını tanımasını temel bir ilke olarak alır. Bu ötekine karşı eleştirel sorumluluktur. Kendimizi anlamamızın ve kendi kimliğimizi tanımlamamızın ancak ötekiyle diyalog yoluyla mümkündür. Farklılık üzerine kurulan kimlik taleplerinin farklılıkları ayrıcalıklaştırmacı bir niteliğe dönüşmesini engellemenin ön koşulu, çoğulculuk vizyonunun toplumsal kimliklerin tarihsel ve söylemsel kurgular olup yeniden tanımlamaya açık olduklarını kabul etmektir.

Liberal çoğulculuğun aksine çokmerkezli çokkültürlülük , bütün kültürel tarihi, iktidar ile ilişkisi bağlamında ele alır ve temsil edilmeyen, marjinalleştirilen ve bastırılanın tarafından bakmaya çalışır. Azınlıkları, basitçe var olan çekirdeğe eklenecek çıkar grupları olarak değil de paylaşılan bir tarihin aktif katılımcıları olarak görür. Kimlikleri, çoğul, sabitlenemeyen, tarihsel olarak konumlanmış ve süregiden farklılaşma ve çok biçimli özdeşlemelerin ürünleri olarak kavramsallaştırır.

Çok-kültürcülüğe, çoğulculuğa atfedilen bu olumluluğun sınırlarını görmekte önemlidir. Bununla birlikte ortaya iki tane sorun çıkmaktadır. Birincisi, çok-kültürcü yaklaşımda kullanılan kültürel fark nosyonu ile ilgili. Toplumsal yaşamın mozaik niteliği toplumsal yapının, çeşitli parçaların bir aradalığından meydana gelen bir eser olarak görülmesi anlamına geldiği sürece, bize kendilerine özgü ontolojik varlıkları olan toplumsal kimliklerin kültürel farklılıklarını ifade edebildikleri bir "bir arada yaşama ilişkisi" sunuyor. Bu toplum portresinin saklı tuttuğu, daha doğrusu maskeleydiği iki önemli toplumsal gerçeklik var. Bir taraftan bu bir arada yaşama portresi kimliğin farkla ilişkili söylemsel ve tarihsel kurulmuşluğunu gözardı ederek kimlikler arası hiyerarşik ilişkiye bir çözüm getirmiyor. Modern toplumsal ilişkilerde

neden belli kimlikler egemen ve merkezi bir konumdayken, diğerleri marjinal ve uydusal bir konumdalar? sorusuna yanıt getirilmeden önerilen bir arada yaşama modelinin, Iris Young'ın vurguladığı gibi, tarihsel olarak ötekileştirilmiş kimliklerin bu konumlarının değişmeden sisteme dahil edilmelerini amaçlayan bir modele dönüşme olasılığı, üzerinde durulması ve tartışılması gereken sorular. Burada altı çizilen nokta şu: belli bir egemen kimlik konumu etrafında örgütlenmiş toplumsal ilişkilere çok-kültürlü bir nitelik kazandırmanın egemenlik ilişkilerinde yapısal bir dönüşümün yeterli koşulu olduğu savı hem yöntemsel düzeyde (nesnellik ilişkisi bağlamında) hem de siyasal-staretejik açıdan (çok-kültürcü kimlik/fark siyaseti-demokratik yönetim ilişkisi bağlamında) sorunlu bir nitelik taşımaktadır.

Çok-kültürcülüğün taşıdığı ikinci temel sorun toplumsal eşitsizlik sorunudur. Liberal kuramın felsefi düzeyde kurduğu eşitlik anlayışını sorgusuz kabul eden, dolayısıyla eşitlik sorununa yasalar önünde eşitlik ve yasal haklara sahip olma eşitliği olarak yaklaşan çok-kültürcü yaklaşım, konvansiyonel çoğulcu toplum anlayışını da meşrulaştırmak gibi bir tehlikeyle karşı karşıyadır. Çoğulcu modern toplumun sınıf-farklılıklarının yaşanmadığı ya da yapısal nitelikte kurumsallaşmış bir toplumsal adaletsizlik sorunu taşımayan bir toplum olduğu varsayımı; içinde iktidar ve erkin asimetrik bir nitelik taşımadığı bir sistem anlayışı; ve aktörlerin eşit ekonomik, siyasal ve kültürel örgütsel kaynaklara sahip olduğu düşüncesi.

Böyle bir toplum vizyonu üzerine kurulmuş çok-kültürcülük, kimlikler arası farklılıkları toplumsal eşitsizlik ilişkilerinden soyutlanmış bir kültürel düzlemde düşünme yanılgısına düşmektedir. Sonuç ise fark nosyonunun tamamıyla kültürel olduğunu varsaymak, dolayısıyla toplumsal eşitsizlik, asimetrik olarak sistemlenmiş iktidar-egemenlik ilişkileri ve gruplar arası güç ayrışmaları sorularından soyutlanmış bir farklılık anlayışı üzerine kurulmuş kimlik/fark siyasetidir. Bu temelde kurulmuş bir siyasetin, devlet-toplum ilişkilerine nereye kadar demokratik bir yönetim niteliği kazandıracağı şüphelidir.

Günümüz demokratik siyasi söylemi, çoğulculuğu temel direk olarak sunduğundan, onun çelişkilerinden arınmış büyümlü bir kavram olarak algılanmasına da yol açmaktadır. Oysa çoğulculuğun kendi içinde taşıdığı bazı çelişkiler gözden kaçırılmaktadır. Bunlardan birincisi, herkesin kendi farklılığından doğan hakları diğerlerinin haklarının üstünde tutan yeni bir egoizm kendini gösterir. İkincisi, farklılığın ayrıcalık talebine dönüştürülmesi. Üçüncüsü, eşitliği bir değer olarak tehlikesi. Sonuçta egoizmi, ayrıcalığı ve eşitsizliği teşvik ederek toplulukların birbiri üzerinde iktidar kurmalarının zeminini meşrulaştırmaktadır (Sarıbay, 1996:43).

Bu sınırlılıklara rağmen, anti-köktenci ve çok-kültürcü yaklaşımların kimlik/fark siyasetine iki önemli katkıda bulunmaktadır.

- 1) Her iki yaklaşımda da kültürel homojenliği ayrıcalıklı konuma getiren monolitik toplumsal yaşam vizyonunun devlet-toplum ilişkilerinin düzenlenmesindeki geçerliğini kaybettiğini ve demokratik yönetim anlayışıyla bir zıtlık ilişkisine girdiğini vurgulayarak, radikal demokrasi tartışmalarına önemli bir katkıda bulunurlar.
- 2) Her iki yaklaşım da insan olmanın sadece tek ve değerli bir biçimi yoktur normatif savı temelinde toplumsal ilişkilere yaklaşarak, kimliği balkanlaştırıcı, toplulukçu ve yeni-milliyetçi siyasal projelere karşı üretilecek demokratik bir kimlik/fark siyasetine katkıda bulunurlar. Bu katkı her iki yaklaşımında ortaklaşa paylaştığı insan olma erdeminin farklılık ve çoğulculuk etrafında düşünülmesi ilkesinin demokratik yönetimin normatif temelini oluşturmasında yatar.

IV.A. Yurttaşlık ve Kimlik

Demokrasiyi radikalleştirme çabalarını örgütleyecek yeni bir kimlik tarzına ihtiyaç duyulmaktadır. Yurttaşlık kimliği oluşturmanın demokratik siyasetin en önemli koşullarından biri olması gerekir. Radikal ve çoğulcu demokrasi de, yurttaşlık kavramının nasıl anlamlandırılacağıdır? Böyle bir tasarı, demokratik çabalar arasında bir eşdeğerlilik zinciri kurulmasını ve demokratik öznelerin ortak bir siyasi kimlikle tanımlanmasını gerektirir.

Radikal demokratik yurttaşlar bağlamında müşterek bir siyasi kimlik yaratmaktır. Radikal demokratik yurttaşlar anlamında siyasi kimlikler yaratmak, değişik hareketlerin, kadın, işçi, zenci, homoseksüel, çevreci hareketler gibi diğer yeni sosyal hareketlerin içindeki demokratik taleplerin kolektif bir kimlikleştirme tarzına dayanmaktadır. Bu, özgürlük ve eşitlik ilkelerinin radikal demokratik yorumuyla kimlik sorununu çözen, demokratik eşitlik çerçevesinde bir biz oluşturmayı, bir talepler zinciri kurmayı amaçlayan bir yurttaşlık anlayışıdır. Özgürlük ve eşitlik, radikal demokratik bir yorumla oluşturulmuş bir kolektif kimlik anlayışı benimsenmelidir. Yurttaşlık idealinin, özgürlük ve eşitlik ilkelerini genişletmede büyük bir katkı sağlamaktadır. Haklar idealinin ve çoğulculuğun, kamusal bir ruha sahip olmayla ve etik siyasi kaygıyla birleştirilmesiyle oluşturulacak yeni bir modern demokratik yurttaşlık anlayışı, siyasetin itibarını getirebilir ve radikal demokratik bir hegemonyanın kurulmasına bir araç olabilir (Mouffe, 1993:53-55).

Arendt, çalışmaları boyunca yurttaşlık konusunu kamusal eylem ve siyasi müzakere mekanlarının oluşturulması çevresinde eklemlendirmeye çalışmıştır. Arendt için kamu alanı yurttaşların konuşma ve ikna aracılığıyla etkileşime girdiği, kimliklerini dışavurduğu, kolektif müzakere yoluyla konuyu ilgilendiren sorunlarda karar aldığı bir alenileşme alanına işaret eder. Kamu alanı alenileşen her şeyin herkes tarafından görülüp işitildiği bir mekandır ve mümkün en geniş kamusalılığa sahiptir. Bu alenileşme mekanı içinde

deneyimler paylaşılır, eylemler değerlendirilir ve kimlikler ortaya konur. Kamusal kimliklerin kurulması, ortak gerçekliğin tanınması ve başkalarının eylemlerinin değerlendirilmesi için gereken ışıgı ve aleniyeti sağlar (aktaran Dentreves, 1993:68).

IV.B. Demokrasi ve Kent Kimliği

Kentte ekonomik hayattan kültüre; fiziki ve coğrafi konumlardan mesleki yapıya, iktidarın örgütlenmesinden yurttaşlık haklarına varıncaya kadar her türlü çelişki, farklılık ve karşıtlık iç içedir. Kentin değişimi hayatı olduğu gibi kimlikleri de değiştirmektedir. Tarihsel olarak da büyük mimari devrimlerde sembolize olan kültürdeki başkalaşımın her zaman büyük toplumsal devrimleri izlemiş olması bunun en önemli göstergesidir. O halde, kente, her şeyden önce kültürel biçimlenişin bir yansıması olarak bakılabilir (Sarıbay, 1996:39).

Kentin kent olarak algılanmasının, fiziki ve mimari örgütlenmesinde yansıyan bir kültürel oluşum olduğu ön plana çıkmaktadır. Kent, bu bağlamda, uzam (space) ve alan (place) ekseninde esasen kültürel bir örgütlenme içindedir. Bir kentin büyük bir alışveriş merkezi, sadece fiziki ve mimari örgütlenmeyi değil, içinde yaşanan pratik ilişkilerin yansıttığı kültürel bir dünyayı ve kimlikleri de ifade etmektedir.

Çokkültürlülük ülke demokrasisi açısından yaşamsal bir öneme sahiptir. Ama çoğulculuğun pratiğe geçeceği mekan kenttir. Kentler heterojen toplumsal yapılarıyla farklılıklar alanıdır. Çoğulculukla kentin ilişkilendirilmesi için farklı kimliklerin örgütlü ve etkili hale gelmesi gerekir. Kentler çokkültürlülüğün uygulanması bakımından nesnel olanaklara sahiptir.

Kentin belirli bir bölgesinde oturan insanların sadece kendi oturdukları yeri değil, kentin diğer bölgelerini de kentlerinin bir parçası olarak görmeleri,

sadece kendi yakınındakilerle veya benzerleriyle değil, uzaktakilerle veya kendinden farklı olanlarla da ilgilenmeleri demektir. Bu kendi kültürel kimliğinden kopmadan bir üst kimlikle birleşme olgusudur. Kentsel yurttaşlık, insanların kent ölçeğinde bir kamusal alan oluşturmalarını ve bu alana sürekli katılımlarını gerektirir. Bu açıdan çoğulculuk, hem dışlanma hem de asimilasyona karşı bir entegrasyon talebi ve kamusal alana katılım iradesi olarak anlaşılmalıdır. Bu ortak yaşamsallığa uygun bir kent kültürünün oluşumunu gerektirir. Her birey veya grubun kendi özgül kimliğine kapanmak yerine kente kimlik kazandırma çabası gütmesi, kamusal alandan istifa edip köşesine çekilmek yerine, kendi tekil yanlarıyla kent kültürünü zenginleştirmeye çalışması, çoğulculuğa gerçek anlamını ve derinliğini sağlayacaktır (Bilgin, 1996b:50). Yurttaş bağlılığı duygusu olmadan, yaşanabilir bir yerleşmenin gerçekleştirilmesi düşünülemez. Bir toplumun bireyleri yalnız kendi çıkarlarını düşünmekten uzaklaşıp yurttaş olduklarında ve bu bağlılığı duyduklarında, toplumda dayanışma vardır demektir. Günümüzün küreselleşen dünyasında yurttaş bağlılığı sadece içinde yaşadıkları yerleşme düzeyinde göstermek yetmez. Aynı zamanda küresel sorumluluklarını da yüklenmek, yani dünya yurttaşı da olmak gerekir.

Demokratik ve çoğulcu yaklaşımlar, gerek ülke ve gerek kentler planında her ne kadar geleneksel kimliklere yönelik olgusunu bir gerçeklik olarak kabul etse dahi, tüm dikkatlerini o kimlikleri zaman içinde eritecek, daha doğrusu onların birlikte bir sentez oluşturabilmelerini temin edecek bir üst kimliğin inşasına yöneltmelidir. Bu üst kimliğin ulus devletlerce empoze edilmiş milli kimlikler olmayacağı bellidir. Gerek ulus devletçe empoze edilen milli, gerekse geleneksele dönüş dalgasının öne çıkardığı etnik ve dini kimliklerin insanın doğuştan gelen, değiştiremeyeceği kimliğe karşılık, demokratik çoğulcu yaklaşımın inşasına çalışacağı üst kimlik olmalıdır. Bu kimlik, ülke, toplum düzeyinde yine aynı değer ve normların belirlediği bir yurttaşlık bilinci ile, kent düzeyinde de onun devamı olan bir kentlilik bilinciyle davranacak kişiler demektir (Laçiner, 1996:70).

Kentsel yaşantıda bir tarafta farklılıklar oluşmakta, bir taraftan da farklılıkların giderilmesi gerçekleşmektedir. Böyle bir ortamda kentli kavramının değişmesi gündeme gelmektedir. Kent farklı kültürlerin mekanıdır. Ancak farklı gruplar arasında kurulması beklenen ilişki nasıl sağlanacaktır? Bunun sağlanması kentli tanımının farklı açıdan yapılması ile başlanabilir. Bu tanım, kentli kültürle bütünleşmek yerine, kentin fırsatlarını kullanan grupların kentli olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Kentsel fırsatlardan sağlanan pay oranı önemli olmalıdır. Kentteki fırsatlardan yararlanmayı uzlaşma çerçevesinde yaşayarak öğrenmeye dayanan mekanizmaların kurulmasıdır. Uzlaşmanın sağlanabilmesi için, kentte yer alan farklı kültürlerin karşılaşacağı yerel hizmetlerin üretilmesi gerekmektedir. Birlikte tüketim olarak adlandırılan ve bireysel olarak tüketilmeyen mal ve hizmetlerin içine yollar-metro-kültürel faaliyet alanları gibi geniş bir yelpazede yer alan hizmetlerin birlikte tüketim özelliği azaldıkça, kentteki gruplar arsında uyumsuzluk ve husumetlerin arttığı görülmektedir (Aslanoğlu, 1998:118).

Kent kimliği oluşturma, son yıllarda yarışan ve demokratikleşmeye çalışan kentlerin önemli çabalarından birisi. Bu imaj oluşturma çabasına çok değişik alanlardan uzmanlar, değişik mesleklere mensup kimseler katılıyor. Katılım boyutu olan bir çaba olarak gelişmektedir. Katılımın ne kadar olduğu ve kent imajı oluşturmada farklı kentli gruplar üzerinde durulmaktadır. Kentte uzun zaman oturup, kentin futbol takımını tutan, kentin atılımlarına destek veren, kuvvetli bir biz duygusuna sahip, kentin yerleşik sosyal gruplarına dayanan ve oluşturulan kent imajlarına sahip çıkıp bunu yükseltmeye çalışan kentliler var olmaktadır.

Küresel ilişkiler ağı içerisinde tek tek kentlerin kimliklerinin belirleyici bir rol oynaması ve yerel yönetimlerin önemli bir hareket alanının bulunması, kent kimliğinin kendisinin politik bir malzeme haline getirilmesi gerektiğini gösterir. Bir kentin kimliği, kentlilerin uzlaşması ile ortaya çıkabilmelidir.

Toplumdaki değişik grupların potansiyellerini harekete geçirmek, yaratıcı güçlerinden yararlanmak, buna karşın sistemin işleyişinde ve gelişmesinde belli yönlendirmeleri başarabilmek gerekir. Bu yönetim alışkanlıklarında önemli değişikliklerin yapılmasını gerektirecektir. Artık, kentte her kararı veren, kentin her sorunu çözmesi beklenen belediye başkanı yerine, başka bir tür başkandan beklenmektedir. Toplumdaki değişik kimliklerin projeler geliştirmesini özendiren, bunların uygulanmasını kendi başarısı gören, kamu alanında gelişen görüşleri bu alanın bir parçası olarak etkilemeye çalışan, ama ortaya çıkan sonuçlara duyarlı, farklılıklara hoşgörülü, alenileşme mekanı yaratarak kendisini himayecilik yapamaz hale getiren bir başkan modeli çoğulculuğa uygun düşecektir (Tekeli, 1996b:26).

Yeni yönetim anlayışı nasıl yeni bir başkan tipi gerektiriyorsa, yeni bir planlama anlayışı da gerektirmektedir. Bu plan, iyilerin ve doğruların kamu alanında oluşacağı ve değişik toplumsal grupların geliştireceği projelere olanak vereceği, aynı zamanda da kentin gelişmesini yönlendireceği, altyapı sisteminin etkin olarak kurulmasına olanak vereceği için staretejik, yapısal bir plan olmak zorundadır. Bu plan, gerektiğinden önce, gerektiğinden ayrıntılı olarak verilen kararlarla esneklikleri yok eden, toplumun tercilerine kapalı bir plan olmayacaktır. Ama yine de kentin gelişmesini düzenleyici özelliklere sahip olacaktır (Tekeli, 1996b:26). Tasarımcılara ve plancılara, gereğinden fazla denetleyici ve iktidar talebi haline gelen tasarım alışkanlıkları yerine, sınırlı ya da optimum tasarım düzeyleri üstünde düşünmeleri yararlı olacaktır.

Hızlı coğrafi ve sosyal hareketliliğinin yarattığı çok dinamik ve sürekli değişen kentsel nüfus dokusunun bir sonucu olarak, kentlerin birbirinden önemli ölçüde farklı sosyal ve kültürel değerler barındıran, dünyayı farklı algılayan ve farklı deneyimleri olan eski ve yeni sosyal tabakalar oluşturan mekanlar haline gelmiştir kentler. Kentsel yapıda oluşan bu olağanüstü karmaşa, gruplar arasında bir yandan kaçınılmaz olarak ekonomik, sosyal ve politik bağımlılık yaratırken, öte yandan, insan hakları, farklılıklar ve beklentiler gibi alanlarda, toplumun tüm kesimlerinde daha fazla anlayış ve

hoşgörü gelişmesini zorunlu kılmaktadır. İnsanlararası yanında insanların kentsel ekosistemi oluşturan diğer öğelerle de olan ilişkileri sonucu ortaya çıkan durumların insan hakları boyutuyla ele alınması gerekmektedir.

Kentsel haklar olarak tanımlanan kavram, kentsel mekandaki birey ve topluluk temelli güç ilişkilerini, müdahale alanlarını, kamusal olanla bireysel olanın çatışma ve örtüşme noktalarını ortaya koymaya, bunlara belirli çerçeve ve kurallar getirmeye yöneliktir. Kentsel mekan, bireyler, onların oluşturdukları topluluklar ve fiziksel öğelerden oluşur. Bu mekanlar kendilerine uzak ya da yakın olan diğer mekanlarla bağımlı değil, ancak ilişkilidir. Kentsel hakları oluşturan ilkeler, insan ve insan topluluklarını temel alan nokta oluşumlarından yola çıkar. Kentsel haklar kentte yaşayan insanların haklarıdır ve bu hakların ne denli kullanabildiği, kentte etkin aktörlerin güçleri doğrultusunda, informal ilişkiler içinde belirlenmektedir. Kentsel haklar bağlamının bir diğer tarafı da kentsel sorumluluk kavramıdır. Bu sorumluluk topluma karşı sorumluluğun genişletilmesi ile gündeme gelen doğaya karşı sorumluluğu da kapsamaktadır. İnsan kendi yaşamını korumak için diğer yaşantıları sürekliliğini de gözetmek durumundadır. Sivil, sosyal ve politik kentli kavramları artık yeterli değildir ve ekolojik kentli kavramının bunlara eklenmesi gerekmektedir. Ekolojik kentli kavramı, kentli insanın sorumluluk sınırlarının doğal dünyayı da kapsayacak şekilde geliştirilmesidir. Kentliler yönettikleri mekanın sürekliliğini sağlamak için onu bir ekosistem olarak algılamak ve ekosistemlerin çalışma ve organize olma koşullarını içselleştirmek zorunluluğundadır.

Kentin demokrasiyi besleyici farklı ve çoğul ortam olma özelliğinin mutlaklaştırılmaması, aksi takdirde anlamsız taleplerin bile çoğulluk ve farklılık uğruna meşrulaştırılmasının, egoizmi, ayrıcalığı, nihayet eşitsizliği teşvik edeceğidir. Bu ise tanım itibarıyla sivil toplumun doğal ortamı olan kentin, hemşehrilerin birbiri üzerinde iktidar kurmalarının popülist şekilde haklılaştırıldığı bir muharebe alanına dönüşme tehlikesini içerir (Sarıbay, 1996:46).

IV.C. Richard Sennett; Kamusal Yaşam ve Kent Kimliği

Kimlik, bugüne kadar en çok 19. yüzyıl Fransız milliyetçiliğinin tanımladığı gibi, kişinin bilince olmadığı, farkında olmadan sahip olduğu bir şey olarak düşünüldü. İnsanın sosyal, fiziki dünyevilikten bağımsız bir içsel, psikolojik yaşantısı olduğu inancı ve çok değerli görülen bu yaşantıyı dış yaşama karşı koruma telaşı, kişiler için kendi içinde bir amaç haline gelmekteydi. Sennett çok ağırlıklı olarak üzerinde durduğu yabancı figürü ise, en başta modern antropolojinin ve psikolojinin dayattığı ve artık popülerleşmiş bu kimlik anlayışlarını sorunsallaştırmaktadır. Simmel'den Bauman'a uzanan geleneğin de tanımladığı gibi, yabancı hem içeride, hem dışarıda olan, gruba sonradan katılmasına rağmen grupla ilişki kuran; bu nedenle biz-onlar ayrımını sorunsallaştıran, muğlaklığı ve belirsizliği ve kültürel karışımları simgeleyen bir ara kategoridir.

Sennett'in çalışmalarında sürekli olarak öne çıkan temalardan biri, sınırları özel yaşamını ve iç dünyasını aşan sosyal ilişkilerin, yani bireyler arası ilişkilerden oluşan kamusal yaşamın, toplum ve birey için taşıdığı önem. Ancak, kamusal yaşam, politika ve iktidarla da yakından ilişkili, ama daha geniş anlamda, bireyin kendi kültürel kimliğini ön plana çıkarmaksızın yabancılarla üçüncü bir platformda buluşabileceği, düşünsel ve duyuşsal ilişkiler geliştirebileceği, karşılıklı etkileşime izin veren bir alan. Bununla birlikte, kamusal ilişkiler salt sosyal nitelikli ilişkiler de değil; maddi dünya (örneğin fiziki mekan) da eşit oranda önemli kamusal ilişkiler için. Sennett'e göre, her sosyal ilişki belli bir mekanda gerçekleşiyor ve mekan olmaksızın herhangi bir sosyal ilişkiden bahsedilemez. Bu yüzden de kamusal yaşam ve kamusallığın yaşandığı yer olarak kent birbirinden ayrılamayacak kategorilerdir. Kamusal yaşamın nitelikleri, kenti tasarlayış tarzımızla, gövdelerimizin kent içinde dolaşma biçimiyle doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle, mekansal değişim ile sosyal ve bireysel değişim arasında da (sosyolojik ya da mekansal determinizme dönüşmeksizin) bire bir ilişki vardır.

Kamusal yaşamın oluşabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için toplumsal aktörler açısından samimiyet ve bu kavramın çağrıştırdığı yakınlık, maskelerden arınmışlık, dolaysız bir açıklık değil, aksine aynı anda hem mesafeleri koruyup, hem de karşılıklı etkileşime izin verebilen ilişkiler ve bu ilişkilerin gelişebileceği sosyal, fiziki ortamlar gereklidir. Dolayısıyla kamusal ilişkiler ve ortamlar, homojenliği öngören ve yabancıları dışlayan birlikteliklerle bağdaşmayacak şeyler içindir.

Sennett'in sosyal psikolojisi, politika, kültür, uygarlık tartışması, kentsel tasarım, bireysel gelişim, aşk gibi görünüşte birbirinden çok farklı alanlara bakışını belirleyen bu çıkış noktasının eleştirmeyi hedef aldığı olgu, modern kültürde sosyal ve politik olguların büyük bir hızla kişiselleşiyor olması ya da başka bir deyişle kamusal yaşamın özel yaşama kıyasla ilginçliğini yitirmesidir.

Özel yaşama, eve kaçış; ve böylelikle düzenli, güvenli ve sabit bir merkez arayışı pek çok insanı toplumsal yaşama katılmaktan, farklı olabilmeyi göze almaktan alıkoymaktadır. Dışa açılmanın, yani kamusal yaşamın bir korkuyu çağrıştırdığı bu durumu, samimiyetin despotizmi olarak nitelendirilmektedir. Ancak samimiyetin iktidarı sadece dayatmayla oluşan, tepeden inme, kaba güçle yayılan bir iktidar değildir. Eşit oranda katılmayı, baştan çıkarmayı da içeren bir iktidar; nitekim bu yaşam tarzını öngören mekanlar bile (siteler gibi) güzel bir yaşamın göstergesi olarak pazarlanıyor ve tüketiliyor.

Toplumsal/politik ya da bireysel dayanışmanın zemini çoğu kez yakınlık ve kültürel olarak birbirine benzeme prensiplerine dayandırılıyor. Kentsel yaşamı, farklı kimliklerin bulunmadığı, bulunsa da nötrleştirilebileceği sosyo-kültürel gettolarda, yani bize benzeyenlerin arasında ve kendimizi evde hissettiğimiz mekanlarda (kurtarılmış bölgelerde) düzen ve güven arayarak sürdürmekteyiz. Birey ve grup olarak yabancıların varlığı ile belirlenen kamusal yaşam bizi pek ilgilendirmiyor, ilgilendirdiği oranda

angaryaya dönüşüyor. Daha da önemlisi, bu insanlara doğal görünmektedir. Bunun anlaşılabilir nedenleri de vardır. Kentte biraraya gelme mekanları sınırlı ve sınırlı sayıdaki bu mekanlar gün geçtikçe pahalalanmakta ve para kamusalılığın ölçütü haline gelirken parasız olanlar da dışlanmaktadır. Ev dışı yaşam, tanımadığımız yabancılarla ilişkiler, sokağın dehşeti yoruyor ve insanları korkutmaktadır. Kimileri tek başlarına kendine yeterli, tam, yara almayacak öznelere ya da bireyler olarak var olmaya çalışmaktadırlar. Kimileri de yine homojen bir bütün olarak tasarladıkları, kimliği etraftaki diğer sosyal kimliklerden özenle ayrıştırılmış gruplarda bir “Biz” duygusunun peşindedirler. Başka bir deyişle düzen ve güven arayışı, öteki olarak görülenleri dışlamayı endeksli kimlikler ve cemaatleşme/kavimleşme süreçleri Sennett’e göre kamusal yaşamın zayıflamasında en önemli etkenler. Kamusal yaşantıya ve kente ilişkin düzen arayışı, Sennett için farklı grupları birbirinden ayrıştıran, heterojenliği simgeleyen farklı kimlikleri nötrleştirmeye kararlı, yarattığı teknolojiler ve mekanizmalar sayesinde sterilliği amaç haline getiren dışa yönelmeyi önleyen, insanları pasifleştiren bir olgudur.

Sennett çok-kültürcülük açısından kente çeşitlilik olarak görmekte, sadece farklılıkların yanyana gelmesi, bir aradalığı olarak, bu tolerans sonucu ortaya çıkan sosyal/mekansal ortamı da olumlu bir kültürel mozaik olarak algılamaktadır. Farklı gruplar ya da bireyler arasında salt toleransa dayalı, mesafeli, yani farklılara karşı sevgili ve onlardan haz duyabilecek bir çoğulculuk, gerekli ama, yeterli değildir. Çünkü bu tür tolerans, vurdum duymazlığa dönüşebilir; mesafelik, iletişim yokluğunu ve aldırmaazlığı içerebilir. Sennett’in aradığı, kültürel çeşitlilik kadar kültürler arası ilişkilerin yoğunluğudur. Multi-kültüralizm kadar inter-kültüralizm olmalıdır. Bu nedenle, tarihi çevrenin restorasyonu, kentsel mekanların planlanması, kültür politikası gibi farklı bağlamlarda estetize edilen görsel çeşitlilik yeterli değildir. Farklılıklarla temas da önemlidir. Kentsel yaşam, bireyleri içe değil dışa döndürebilir, onları diğer insanlara gereksinim duymayan, özel yaşantılarıyla yetinebilecek kapalı birer özne oldukları yanılsamasından kurtarabilir, diğer insanlara ilişkin deneyimler edinme olanaklarını verebilir. Kent, sunduğu

sosyal ve mekansal çeşitlilikle, potansiyel olarak bireylere kendi dışlarına çıkabilme şansını verebilecek bir mekandır. Sennet'e göre kent insanı sadece kamusal yaşantı içinde, kamusal mekanlarda kendini ve diğerlerini görerek, ötekiliği yaşayarak, kendine dışarıdan, yeni açılardan bakmayı öğrenerek kendini geliştirebilir, kimliğini kurabilir. Kent bağlamında yabancıların varlığını kabul etmenin ve gerçeği içimizde aramaktan vazgeçilmesi, saf ve homojen kimliklerin ötesinde, düşünsel, duysal ve etik tavır alışların, deneyimlerin peşindedir. Dayatmadan çok şüpheyi içerebilen kimlikleri gerektiren deneyimler. Ötekilerin varlığını ve farklılığını daha yakından hissederek, ama aynı zamanda onlarla daha dolaysız ve daha güçlü bir dille konuşabilmek; biz ve onlar yerine, ötekilerle ortak paydalar arayarak yeni biz'ler kurgulayabilmek.

IV.D. Kenti İnsancıllaştırma

İnsani bir ortam en azından insani ölçeği, yani kamusal kavrayışa, kişisel katılıma ve yüz yüze ilişkilere dayanan bir ölçeği önvarsayar. Böylesi bir ortamı özellikle insani elinden çıkmış eserler ya da bunların boyutlarına göre ele almak yeterli değildir. İnci gibi işlenmiş bahçe kentler bile, eğer insani terimi sadece hoş manzaralar, rahat evler ve yaşamak için gereken yeterli malzeme anlamına geliyorsa, bir insani ortamı oluşturamazlar. Maddi olarak güvenli kafa yorulan bir yaşam olarak iyi yaşam ve adalet, kamusal katılım ve karşılıklı ilgiye dayanan etik bir cemaat olarak iyi toplum olmalıdır. Politik altyapıyı, kurumları, kişiler arası ilişkileri ve insani teriminin kullanımını gerekçelendirecek yol gösterici değerleri kucaklamalıdır (Bookchin, 1996a:103-104).

Kentselliği toplumsallığın insani bir alanı olarak yeniden oluşturmak için, megapolis acımasızca parçalanmalı ve yerini, her biri içine yerleştirdiği doğal eko-sistemin kapasitesine göre dikkatle düzenlenmiş, ademi merkezi yeni eko-cemaatler almalıdır. Bu eko-cemaatlerin, modern teknolojinin en ileri

öğelerini yerel boyutlarda uyarlayan sağlıklı eko-teknolojiler tarafından desteklenen Ortaçağ komününün ve polis'in en iyi yönlerini almalıdır (Bookchin, 1996a:163-164). Kent koşullarında, bir kentsel gelecek vizyonunun kentin ancak bireysel kavrayışa yatkın, özellikle, birey tarafından anlaşılabilir ve bireysel eylemle değiştirilebilecek bir birim olduğu oranda rasyonel ve insanca uygulanabilir görülebileceği anlamına gelir. İnsan ölçeği insanın kendini gerçekleştirme ve toplumsal gerçekleştirme için zorunlu bir koşuldur.

Kent koşullarında, iyi bir yerleşmenin niteliklerinin neler olduğunun ve bu iyi yerleşmeye nasıl ulaşacağına ilişkin ilkeler toplumsal hareketler aracılığıyla yeni bir etik geliştirmekle olacaktır. İyi bir yerleşmenin nitelikleri üç ilke altında toplanabilir. Bunlar; yaşanabilirlik, sürdürülebilirlik ve hakçalıktır (Tekeli, 1999:230-236).

Yaşanabilirlik zaman içinde değişime açık olması ve gerçekleştirilmesinde yerel durumlara, kültürel göreliliğe duyarlı olması bakımından uygundur. Yaşanabilirlik ilkeleri insan haklarının somut ifadeleridir. Sürdürülebilirlik kalkınmaya değil de iyi bir yerleşme sistemine ilişkin olarak kullanıldığında gelecek nesillerde yaşanabilir yerleşmeler olacaktır. Kuşaklararası bir adalet ilkesidir. Hakçalık herkesin konut, giyim, gıda ve sağlık hizmeti gereksinimlerinin karşılanmasıyla yoksulluğun yok edilmesi, eğitimde, yaratıcı ve verimli geçim yollarını serbestçe seçmede ve kişisel, manevi, kültürel kaynakların korunmasında, yaşanabilir yerleşmelerin oluşmasında eşit hak ve sorumlulukların bulunması, herkesin kamusal karar süreçlerine katılmakta eşit fırsatlara sahip olması ve herkesin haklarının ihmal edilmesini önleyen mekanizmalara eşit olarak ulaşılması merkezi bir öneme sahiptir.

Yaşam kalitesinin geliştirilmesi, toplumda değişik aktörlerin tümünün yaratıcı güçlerinin, potansiyellerinin harekete geçirmesinde ve sorumluluklarını yerine getirmesinde yapabilir kılma stratejisi gündeme

gelmiştir. Bu bir yandan aktörlerin genelleştirilmiş kapasitesinin geliştirilmesi, öte yandan ortamın izin verici hale getirilmesi ile ilgilidir. Bunu çoğulcu demokrasinin yaşama geçmesi olarak görülmelidir. Yapabilir kılınan aktörlerinin eylemlerinin gerçekleşmesi için bir yönlendirmeye gereksinimleri vardır. Buda yönetişimdir. Sorumluluk dengesinin devletten sivil topluma doğru kaymasıdır. Merkezi bir yönetimin yerini çok aktörlü bir yönlendirme ve özgürleştirici bir planlama anlayışı olacaktır.

Kenti giderek artan düzeyde insancıllaştırmakta olan önlemler kentlilerin kişisel ve işlevsel özelliklerinin gelişmesi ve farklılaşmasını sağlanması ve desteklenmesi ilkesine uyacakları kadar, giderek artan bir açıklık ve hoşgörü ile farklı tipte kentlilere ve onların görüşlerine uyum sağlama gerekliliği ve onların kamusal iletişim olanaklarından yararlanılarak gevşek uyumlu bir kentliler topluluğuna entegrasyonun amaçlanmasıdır. Bunun şehircilerin ve mimarların amaç olarak benimsemelerinde ortaya çıkan üç çelişkinin aşılması ile mümkün olacağı görüşündedir Hans Jürgen Helle.(1996:73)

1. Soyutlama ve entegrasyon

Daha önce evde gerçekleştirilen mal üretimi işlevinin işletmeye, meslek öğrenme ve eğitim işlevinin okula ve işletmeye aktarılmış olması işlevlerin soyutlanmasını getirmektedir. Ancak buna paralel olarak bir anlam ilişkisi kurularak bu işlevin entegrasyonu sağlanmalıdır.

2. İlişkiler Geliştirme ve İlişki Kurma Zorunluluğundan Kaçış

Düzenlenmiş mekan bireye sosyal ilişkiler kurma ve bunları yerleştirme olanağını vermelidir. Bir yandan çeşitlilik gösteren sosyal ilişkiler sunarken, öte yandan da birey için ilişki kurma zorunluluğundan kaçınma olanaklarını hazırlamakta yatmaktadır.

3. Gündelik Yaşam İle Tatilin Aynı Anda Ayrılıp Birleşmesi

Kentlerin ekonomik eylem ve kültürel eylemlerinin birbiri ile entegrasyonu ancak ağırlıklı olarak rutinleşmiş gündelik yaşam alanının kendisi rutinleşmemiş olup, kendiliğinden davranışlara ve heyecana yer veren bir tatil alanı ile karşı karşıya gelmesiyle gerçekleşebilir. Birbirinden ayrılmış yaşantı alanlarının entegrasyonu gerekliliği ortaya çıkar.

IV. BÖLÜM - SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

I. SONUÇ

Kentsel kimlik bir kentin, doğal ve yapay elemanları ve sosyo-kültürel özellikleriyle tanımlanır. Kentler özgün karakterleri ile kimlik kazanırlar. Kentlerin belirgin, öne çıkan özellikleri ile kimlikleri belirleyici olmaktadır. Bazı kentler mekansal özellikleri ile öne çıkarken bazı kentler sosyo-kültürel özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Ancak önemli olan bunlar arasındaki ilişkilerin kurulmasıdır. Yani kentler doğal karakterlerine göre, bunlarla uyum içinde olan, kentin doğal özelliklerinin dikkate alındığı yapay öğeler tarafından oluşturulmalı ve burada yaşayan insanlar tarafından sahiplenilmeleri, benimsenebilmeleridir. Bu durumda kentin, dolayısıyla kentin kimliğinden bahsedilebilir. Kentin kimliği veya kimlikleri orada yaşayan insanların kültürlerinin bir göstergesi olmalıdır. Kentin oluşan fiziksel yapısından öte önemli olan kente özgü havanın, anlamın, efsanenin, öykünün yaratılmasıdır. Bu öyküde ancak orada yaşayan insanlar tarafından dile getirilebilir. Bir kentte yaratılan daha önceki öykü bugünkü kent kimliğinden farklı bir kimliğe sahip olabilir. Bu kimlik değişikliği kentsel değerlerdeki değişimin sonucu olup kentsel kültürdeki dinamik öğelerin neden olduğu bir olgudur. Ekonomik, sosyal, kültürel, inanç, ideoloji, bilimsel, sanatsal değişimler, yeni yaklaşımlar

kent bireyinin ve kentlinin yeni bir kimlik sahibi olmasına neden olur. Kentli yaşadığı ortamda yer alan nesnel ve tinsel değerlere sahip çıktığı, kentsel değerlerin yaratıcısı olduğu oranda kentlerde kimliklere sahip olacak, zamanla bu kimlikler yeniden üretilecek ve değişecektir. Kent kimliğinin üretilmesi kimlik öğelerini geçmişten alacak bugün için yeniden tanımlayacak ve gelecek için idealleştirecektir. Sürecin böyle tanımlanabilmesi için kentin çok karmaşık yapısında olduğu gibi bir çok faktör arasında etkileşimin kurulmasını gerektirecektir. Etkileşim her alanda, her mekanda kurulduğu gibi kent bütününde, ulus-devlet içinde ve uluslar arası ölçekte de tanımlanması gerekmektedir. Kentin kimliği veya kimlikleri bu ölçekler de hangisi kapsamında olursa olsun her biri tarafından da kabul edilebilir olmalıdır.

Günümüzdeki kentler kimliklerini ya kaybetmekte ya da yeni kimlikler üretememekte ve belirsizlikler yaşamaktadır. Kentlerin kimlik sorunundan, kimlik krizinden bahsetmek mümkün. Kimlik problemi hem kültürel hem de fiziksel nitelikte de görülmektedir. Kentte yaşayanlar her şeyden önce yaşadıkları ortamdan memnun değiller. Yaşadıkları ortama yabancılaşmış durumdadır. Kendilerini yaşadıkları kente, mekana ait hissetmemektedirler. Bu yabancılaşma çocukluğunu geçirdiği sokakta, çalıştığı işyerinde, yaşadığı konutta, eğlendiği ve dinlendiği alanda, diğer insanlarla bir araya geldiği toplanma mekanlarında kısaca bulunduğu kentte görülmektedir. Kendinden bir şey katabileceği veya kendisine bir şey katacak mekanlarla buluşamamakta insanoğlu.

Antik ve Orta Çağda kent kimliği hem bir bütüne aidiyet duygusu onunla özdeşleşme, hem de kendi sınırını, bir ötekiyi algılamak, saptayabilmekle mümkün olur. Öteki, yabancıdır, düşmandır. Antik polis yakın ve uzak düşmanlarının onun varlığına karşı yönelttiği aralıksız tehdit, politik ve askeri konularda katı bir kaynaşmışlığı, yurttaşın öteki yurttaşlarca denetlenmesini gerektiriyordu. Her ikisinin de ortak bir tarih öncesine ve kendini savunma çabası yüzünden dışarıda geniş ve genelle, içerde de özgürce hareket eden ve bireyle çatışmaya giren dar oluşum ve gruplaşmalar

şahsında ortak bir düşmana sahiptir. Yunanlar için kent siyasal ve askeri bir örgütlenme aracıydı. Orta Çağ'da dinsel bir çerçeveye bürünen kent, daha sonra endüstriyel burjuvazinin yükselişi ile emeğin yeniden üretimi aracına dönüştü. Tarihte kent, çeşitli bir ayin merkezi (tapınak kent), bir yönetim merkezi (saray kent), bir yurttaş kardeşliği (polis) ve bir lonca kent (ortaçağ) komünü olarak görülmektedir. Kent, ister inanç ister dünyevi olsun, şüpheli yabancının yurttaşla dönüştürüldüğü bir alan olmuştur.

Kentte birbiriyle çatışan topluluk kimlikleri bir bütün içinde eriyerek yerini kentli insan kimliğine bırakır. Bu yeni bütünlük, bireyi her türlü tarihsel, inançsal bağdan özgürleştirerek, onun üzerinde ulaşılmaz, anlaşılabilir bir hakimiyet kurar. Bireye sonsuz bir hareket kabiliyeti ve sonsuz bir yalnızlaşma sunar.

Modern kentin yeni değerlerin ve yeni bir uygarlığın yaratıcısı olacağı yönündeki inanışlar bugün yerini umutsuzluğa ve eleştiriye bırakmıştır. Modern kent gelişmiş ülkelerde gösterdiği hızla büyümeye büyük umutlar doğurmuş, ancak bu yaşantı yeni toplumsal ilişkilere yol açmamıştır. Yeni kentler bağımlılık, hakimiyet, dışlama ve sömür ilişkileri üzerinden gelişmiştir.

Modern Çağ'da kent bir kopuşu, ayrışmayı ifade ediyor. Varlığını, tanımını kapitalist üretim tarzında bulan, ona bağlı olarak gelişen bir yapı. İnsana yabancı bir ortam modern kent. Kent hayatı sürekli olarak aklın düzenleyici gücüne referans vermektedir. Akıl, entelektüel faaliyette bir ilişki olmaktan çok, imkan tehdit çerçevesinde kurulmaktadır. Referans olarak gösterilen akıl tektir. Kapitalizmin ilk dönemlerinde bir özgürlük tablosu olarak sunduğu bir yandan daha büyük bir özgürlük, öte yanda daha büyük dehşet içeriyor. Kentin bütünlüğü mantıksal bir düzen, işleyiş olarak gösterilir oysa ona bağlanma biçimi tümüyle akıldışıdır. Tartışılmaz, değiştirilmez ve çoğunlukla anlaşılabilir kuralları vardır. Aydınlanmanın akli akıl olmadan akıldışını örgütleyen bir oluşum yaratmıştır. Kentte insanın insandan tam bir

kopuş biçimini yarattığından toplumsal olarak akıl dışıdır. Kent kültürü kişiliksizleştiren, kişiye ezen bir bütünlüktür. Kentin bireye verdiği özgürlük kaybolma özgürlüğüdür. Kendi normları, aidiyet duygusunu, anlam haritalarını yitiren birey, sınırsız görünen seçenekler arasında yolunu bulmaya çalışıyor. Birey bütünün karşısında ezilmekte, kalıcı bir kimlik oluşturamamakta, yönünü ve hedefini belirleyememekte etkinsiz kalmakta, tatminsizlik duygusu yaratmaktadır. Kentte belirli bir amacı olan şiddet kadar, amaçsız şiddet örnekleri de vardır. Öteki artık yabancı değildir, hem çok yakın hem çok uzak benin bir yansımasıdır.

Kentte yaşayan insan kendi özgürlüğünü gündelik hayatın rutin temposuna, idollerine, modalarına teslim etme eğilimi taşır. Bu başkaları gibi olma, herkes ne yapıyorsa onu yapma arzusudur. Bu arzu karşıtlığını yaratacak benzerleriyle rekabet, benzerlerinden ayrılma isteğidir.

Kent, belli bir nüfusun bir araya toplandığı bir kentten öte, kapitalizmin en son aşamasıyla biçimlenen, yeni uluslar arası işbölümü ile konumlanan bir yapıdır. Kent sanayi ötesi bir yapı biçimindedir. Artık kentin merkezi üretim alanından çıkmıştır. Kentin merkezi tüketimin alanı, finansın merkezi, ticaretin, siyasetin ve kültürün alanı, eğlence, hatta gösteri alanı haline geldiği görülmektedir. Kentlerin merkezleri aktif ve üretken iken kent merkezinin burjuvalaştırılması ile karar ve hizmet merkezi haline dönüşmüştür. Eğlence ve boş zaman merkezine doğru dönüşüm yaşanmaktadır. Tarihi merkez ortadan kalmakta, yapma ve yapmacık olan müzeleşmiş ve temsili bir görünüm kazanmaktadır. Tüm faaliyetler ifadesini değişim değerinde, parada bulmakta ve parada hayatın niteliğini belirlemektedir.

Kentbilim bir kent düşüncesi yaratamamıştır. Araştırmaya rağmen yaşayan ve yaşanabilir bir kent gerçekleşmemiştir. Kapitalizmin, karlılık ve toplumsal ölçütlerine rağmen sosyalist dünyada başarısızlıklarla karşılaşmıştır. Kentlileşmiş bir düşünceye ulaşamamıştır.

Kentler teknokrasi ile bürokrasini egemenliği altına giriyor. Kentliler teorik yurttaşlık haklarının ve bunları uygulama olanakları daralmakta. Belediyeler devlet modeli şeklinde örgütlenmektedirler. Karar ve karar verme yetkisi otoritelere bırakılıyor. Haberi tüketen onu üretemiyor ve kentli ile üreticinin ayrılığı sürüyor. Kent ortamında iletişimin içeriği değil biçimi değiştirilmiş oluyor.

Kentte oluşan yeni kimlikler eski kimliklerden pragmatik olarak ayrılır. Değişken ve kaygandır. Durumlara göre değişen, çıkarlara göre dalgalanan kimlikler. Bunların hiçbiri kalıcı değil. Kişiyi bütüne bağlayan aşkın bir tasarım, diğerlerinden ayıran bir sınır yoktur. Kentte yaşayanların birkaç kimliği vardır. Hepsi duruma göre değişen, kentin sunduğu hegomonik kültüre ve mantığa karşı duramayan, alternatif oluşturamayan onunla uyumlu bir kent kimliği. Olumsuzlukları ortadan kaldıran değil olumsuzlukları bu anlamda yaratarak kimlikler. Ekonomik bencilik, para ekonomisi. İnsanın gündelik yaşamını ölçme, hesaplama, sayma ve niteliksel değerleri niceliksel terimlere indirgemekle dolduran şey para ekonomisi. Kentin tam etkinlik ve karşılıklı ilişkileri tüm öznel öğeleri aşan, sınırsız belirlenmiş bir zaman çerçevesi içinde en dakik tarzda örgütlenmeksizin ve eşgüdölmeksizin kavranılamaz.

Mekan içindeki yakınlaşma duygusal bir yakınlaşma değil, sadece bireysel bir uzaklığı çağırıştırır. Bütün, kişiliksizleştirilmiş, ulaşılamaz, tanınamaz, sınırları bilinemez olarak durur insanların önünde. Mekanın fethi eskiden kişilerin iktidar gösterisiydi, bugünse kamunun. Farklara, düzeni sarsıcı uyarılara karşı duyarsızlaşma. Nesneler arasındaki fark ve giderek nesnelerin kendisi anlamsızlaşır. Kentte anonim mekanlar kendilerini insanlara açmıştır ama hiçbir zaman için var olmamışlardır.

Kent daha geniş anlamda mekan modernizm de toplumsal ilişkilerin bir yansıması olarak görülmesine rağmen kentte ortaya çıkan farklılıklar bu yaklaşımlarla açıklanamamış, bir problem olarak ortada durmuştur. Sosyal bilim alanındaki araştırmalar soyut anlamda genelle ilgilenirken kentin kendisi

doğrudan bir araştırma nesnesi olmamıştır. Toplumsal bilimlerin kenti oluşturmada karşısında oluşan mekanın toplumsal süreçlere etkisi göz ardı edilmiştir. Karşılıklı etkileşim açısından konu çok boyutlu olarak ele alınmamıştır. Bir kentin diğer kentlerden ayrılmasına, mekanların birbirinden farklılaşmasına dönük ilişkiler modernizmde çalışma konusu olmamıştır. Kentlerin farklı kimlikleri ve çeşitlilikleri bütüne olan katkıları boyutunda düşünülmüştür. Modernite mekanı öteki olarak görmüş ve kimlik bunalımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Modernlik, ilerlemeye, akla referansı ve evrensel değerleri kendine yol gösterici olarak seçmiş ancak bu değerlerden uzaklaşmıştır.

Batı ilerleme, akıl ve evrenseller değerlere ulaşmanın batılılaşma ile aynı anlama geldiğini savunmuş ve aynı, benzer öğelerden oluşan sistemler yaratmaya çalışmıştır. Kent kimliği noktasında da batı tipi metropol kentlerinin ulaşılması gereken tek doğru kent modelleri olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Serbest piyasa ekonomisi ve batı tipi demokrasinin kent kimliği karakteri olarak diğer ülkelere de yayılmaya çalışılmıştır. Batı tipi kent kimlikleri evrenselleştirilmişti. Ortaya çıkan kentlerde insana yabancı mekanlardır. Mekana, yere özgü özellikler ise evrensel değerlere karşı, onları yozlaştırıcı olarak görülmüş ve farklılıklara izin verilmemiş, dışlanmıştır. Yerelden kaynaklanan değerler baştan eleştirilmiştir. Aynı zamanda batı ekonomik, siyasal, düşünce, kültür sistemi yaygınlaştırarak farklılıkları aynılaştırmakta ve küreselleştirmektedir. Artık modernizmin değerleri, ütopyaları, idealleri kalmamıştır.

Postmodernizm modernist düşüncelerden bağımsız kendine özgü bir yaklaşım tarzı ortaya koyamamıştır. Modernizmin eleştirisi üzerine inşa edilmiştir. Modernizmin bütüncül, evrensel, pozitivist, bilimsel ve rasyonalist açısına karşı çıkarak parçalanma, çeşitlilik, kimlik kavramları üzerine bir bakış açısı oluşturmuştur. Kent konusunda da modernizmin tarihsel süreçte kentleri homojenleştirmesi ve insanı baskı altına almasına karşılık, kentti birbirinden kopuk mekanların oluşturduğu bir kolaj olarak tanımlamaktadır.

Postmodernizmin modernizmin kentlerine getirdiği eleştiriler ile özellikle kimlik konusunu gündeme getirmesi, farklılıkları vurgulaması bakımından yeni ve heyecan verici bir tarafı bulunmaktadır. Postmodernizmin eleştirilerine rağmen kendisi bunun alternatiflerini ortaya koymamıştır. Farklılıkların ve çeşitliliğin önemi noktası üzerinde durulurken bunların nasıl bir araya geleceği, nasıl uzlaşabilecekleri ve nasıl iletişim kuracakları üzerinde durmamakta, bunun yerine eklektizmi her alanda savunmaktadır. Kenti aşırı anlamda parçalara bölmekte, çok dar kapsamlı olarak bakarken bütünü gözden kaçırmaktadır. Zaten bütünü görme çabası da yoktur. Özgürleştirici ve yeni şeyleri tanımlayıcı tarafları vardır. Bu noktada modernizmin bu eleştiriler doğrultusunda yeniden tanımlanmasını zorunlu hale getirmektedir. Kenti bir göstergeler ve imgeler mekanı haline getirme tehlikesini taşımaktadır. Bu da kenti anlamsızlaştırmakta bir gösteri mekanı haline getirmesine neden olmaktadır. Ekonomik anlamda oluşan modernizmin kentlerine postmodernizmin kültürel bir bakış açısını sunmaktadır. Kente bakış da kapitalizmin oluşturduğu kentlere ciddi, bütünsel olan sorunlarına yönelik bir eleştiri niteliği taşımamaktadır. Kapitalizmin ekonomik ve kültürel anlamda bir sonucu olan eşitsizlik ve adalet kaygılarına yer vermemektedir.

Postmodernizm her ne kadar kimlik tartışmaların gündeme getirirse de, önerilen bir anlamda belirsizlikler olmaktadır. Modernizmin zamanda ve mekanda kaybettiği kent yerine sahte bir zaman ve mekan anlayışı koyma çabası görülmektedir. Kenti bir göstergeler ve imgeler mekanı haline getirme tehlikesini taşımaktadır. Bu da kenti anlamsızlaştırmakta bir gösteri mekanı haline getirmesine neden olmaktadır. Kentte farklılıkların tanımlanmasını postmodern anlamda bir kent kimliği olarak adlandırmak zordur. Farklılık ile birlikte görünüm, imaj, gibi gelip geçici özellikler pazarlama ve reklam amacıyla kent kimliği olarak sunulmakta kentin kimliği de metalaştırılmaktadır. Geçmişte, gerçekte bir kimlik olarak yaşatılması anlamından uzak olarak kopyalama anlamında kullanılmakta kentin doğası, tarihi ve anlamı gerçek anlamda tahribata uğramakta, içi boşaltılmaktadır.

Kentin tarihselliğine nostalji anlamında bir bakış açısı varken bu tarihselliğin nasıl korunacağı sorununu gündeme getirmemektedir.

Kentler gelişen teknoloji ile tüketim mekanlarına dönüşmeye başlamıştır. Ekonomik anlamda esnek üretime geçilmesi ile tüketici taleplerinin çeşitlenmesi medya aracılığıyla sağlanmış ve mekanlar hızla tüketilmiştir. Aşırı tüketimle kentlerin parçalardan oluşan kimlikleri de, değerleri de, yaşam biçimleri de anlık tüketilerek unutulmaktadır. Teknolojide özellikle iletim araçlarındaki gelişmelerle birlikte kimliklerde yan yana gelmekte, mesafeler anlamını küresel ölçekte yitirmektedir. ulus-devlet sınırlarını aşan yeni bir olgu görülmektedir.

Dünya ölçeğinde ekonomik, kültürel, politik alanlarda etkileşimler oluşmakta ve birbirinin içine geçmektedir. İnsanlar bulundukları mekanda dünyanın diğer bir ucunda bulunanlarla iletişime geçerek aradaki mesafeleri anlamsızlaştırmaktadır. Dünya üzerinde oluşan küresel kültür bütün kimlikleri baskı altına almaktadır. Batı kültürü emperyalist tavrı ile eleştirilmekte, diğer toplumlar da kendini kimliklerini koruma, savunma konumuna düşmektedirler.

Mekanın kendisi sosyal süreçlerce yaratılmıştır. Mekansal farklılaşmanın sosyal üretim ve yeniden üretiminin arkasındaki en temel süreç sosyal olguların eşitsiz gelişimidir. Sosyal süreçlerin eşitsiz gelişiminin gerisinde de sermayenin üretim ve yeniden üretim süreçlerindeki hareketliliği yatmaktadır. Sermaye, yeni mekanlar yaratıp, geliştirirken, bir başka mekanın az gelişmesine yol açmaktadır.

Küreselleşme de asıl ekonomik anlamda kendisini göstermektedir. Sermayenin dolaşımında ulus-devletler sınırlayıcı olmaktan çıkmakta mekanlar öne çıkmaktadır. Sermaye yer seçim kararını verirken kentlere göre karar vermektedir. Sermaye belirli mekanları birbirinden ayıran farklara, kentin kimliklerine bağımlı hale gelmiştir. Diğer yandan kentler sermayeyi kendilerine çekmek, diğer kentlerden ön planda olmak için kimlik oluşturmak

kentler ise birer dünya kenti merkezleri ortaya çıkmaktadır. Dünya kentlerinde her türlü kimliğin bir yansıması olan özellikleri bu kentlerde bulmak mümkündür. Sonuçta bazı kentler gelişirken diğer kentler ve yerler arasında çok büyük eşitsizlikler ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda kentler arasında hiyerarşilerde ortaya çıkmakta, dünya kentlerinin ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda denetimleri gündeme gelmektedir. Dünya kentleri kendi içerisinde barındığı sahte kimliklerle de farklı kimliklerin içini boşaltmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte yerelleşmede görülmektedir. Toplumlar küreselleştirici kimliğe karşı kendi kimliklerini koruma ihtiyaçları da gündeme gelmektedir. Farklılığı öne çıkarmak, genel geçerli, evrensel bilgi yerine zamana ve mekana özgü kent kimlikleri oluşmaktadır. Bu oluşum hem kentler arasında olurken hem de kent içinde görülmektedir. Yerelleşme kendini küreselleşme ile tanımladığı oranda bir içe kapanma, cemaatleşme şeklinde de kendini göstermektedir. Bu durumda bazı kentler mevcut gelişmeleri dikkate almadan tarihsel anlamda korumacılığı gündeme getirmek suretiyle sabit kent kimlikleri oluşturmak istemekte ve sonuçta dar, kapalı ve ötekileri dışlayan olumsuz bir konuma itilmektedirler. Yerelleşme ile evrensel olan, süreç içerisinde önemli olan birtakım değerlerde önemsizleşmekte ve milliyetçi, dinsel, etnik kimlikler belirleyici olmaktadır. Daha da önemli diğer kimlikle iletişim koparılmaktadır.

Görüldüğü üzere modernizm, postmodernizm, küreselleşme, yerelleşme ve ulus-devlet tartışmalarının gerek birbirlerini eleştirmelerinde

gerekse kendi bütünselliği içerisinde bakış açılarındaki olumsuzlukları yanında olumlu tarafları da bulunmaktadır. Kent kimliği konusunda da ortak bir olumsuz yapıya sahiptirler. Bu olumsuzluğun tarihsel süreç içerisinde de açığa çıktığı görülmektedir. Kentin insana hizmet eden, insanın yaratıcılığının ifade edildiği mekanlar olması gerektiğinin üstü bu yaklaşımlarda hep gizlenmiştir. İnsanların özgürleşmesi toplumun özgürleşmesine bağlı olduğundan topluluklar kimlikleri ile var olmalıdır. Bunlar üzerindeki her türlü hakimiyet, hiyerarşi ortadan kaldırılmamalıdır. Bu bakış açısından tartışılan modernizm, postmodernizm, küreselleşme, yerelleşme ve ulus-devlet yaklaşımları kendilerini yeniden üretmeleri gerekmektedir. Bunun için ekonomik, sosyo-kültür, politik, bilim, pozitivizm alanları insanın özgürlüğü hedefli projelerde yoğunlaşarak radikal olarak bir dönüşümün gerçekleştirilmesine hizmet etmelidirler. Bütünlüklü olarak böyle bir çıkışın adı da radikal demokrasi olmalıdır.

Kent gibi mekansal nesneler toplumsal yaşamın bir sonucu olarak değil, yaşamın her alanını olumlu veya olumsuz etkileyen, insanları bu dünyada evinde hissettirdiği gibi onları yabancılaştıran ve farklılaştıran bir olgudur da. Sosyal bilimler mekanı yok saymış, dışlamış ya da indirgemişlerdir. Oysa mekan, toplumsal olan, toplum ise oluşmasının gereği olarak mekansaldır. Mimarlık, şehir plancılığı, mühendislik gibi mekanın biçimlenmesi ve yönetimiyle uğraşan meslekler mekanı bir nesne olarak görmüşlerdir. Mekan aslında hiçbir disiplinin tek başına açıklamayacağı ve birçok disiplini içine alan disiplinler arası bir kavramdır. Mekanı bu anlamda evrensel ve yerel karşıtlığından kurtararak hem yerel hem de küresel anlamda yeniden tanımlanmalıdır. Yeni kavramlar yoluyla mekanın toplumsal, toplumun da mekansal olarak anlaşılması gerekecektir. Mekanın böyle anlaşılması hem dünyanın hem insanlığın hem de bilginin tamamen demokratikleştiği bir idealin projesi olabilir.

Modernlik sadece akıl, bilimsellik, sosyo-kültürel ve evrensel değerlerden oluşmamalıdır. Kimliği de yer vermelidir. Kente bütünden baktığı

ölçüde parçalardan da bakmalı ve karşılıklı etkileşimini kurmalıdır. Kent kimliği de tek yönlü, tek anlamlı olarak algılanmamalı aynı ile ayrının, benzer ile farklının, sürekli ile süreksizin, iç ile dışın, kalıcı ile geçicinin arasında yer almalıdır. Mekansal farklılıklarının kabul edilmesi üst teoriyi ret etmek değil, üst teoriyi zamana ve mekana bağlı olarak yeniden tanımlamaktır. Evrenselliği de, aynı değerlerin ve normların farklı kültür dünyalarında, farklı bağlamlarda kendilerini farklı şekillerde somutlanması olarak algılanmalıdır. Tekil, farklı ve aykırı olanın varlığını kabul ve teslim ederek bir evrensel düzen ve bir evrensel kültür oluşturabilmek önemlidir. Batı-dışı kültürlerle daha eşitlikçi bir ilişki kurulması ile bir yeniden yapılanma doğrultusunda küreselleşmenin değil birlikte var olmanın imkanlarının soruşturulması ve hayata geçirilmesi gerekir.

Her kültürel kimlik, kendi sınırları dışındaki kimlilerle iletişime girmelidir. Kimlikler eş zamanlı olarak yöresel ve evrensel değerleri birlikte taşımalıdır. Evrensel olan farklı olana saygı duymalıdır. Evrensellik, tüm insanların aidiyetlerinin ve kimliklerinin (mirasları, gelenekleri, imgeleri) ötesinde özgürleşmesini savunur. İnsan hakları temelinde ortak ilke ve değerlerin inşasına çalışılmalıdır. Evrensel farklı türdeki farklılıklar arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarma rolünde olmalıdır.

Küreselleşme ile birlikte gündeme gelen aynılaşıma ve farklılaşma süreçleri de eş zamanlı olarak bir araya gelen ve birbirlerinin tamamlayıcısı olarak düşünülmelidir. Ulus-devletin getirdiği homojenleştirici niteliklerine rağmen ulus-devlet projesi geçmişten farklı olarak yerellik içerisinde yeniden tanımlanmalıdır. Yerellik evrenselin yeniden yapılanma çabası olarak görülmelidir. Yerelliği ön plana çıkarmak ve doğrudan katılıma olanak tanıyacak demokrasi biçimlerini tanımlamak gerekmektedir.

Ulus devlet çerçevesi içinde ulusal kimlikler tek hakim kimlik olarak diğer kimliklerin var olması ve yaşamasını sınırlandırmaktadır. Oysa yaşanan süreç çok kimlikli bir gelişmenin önünü açmakta, küresel ölçekte bireyler

birden fazla yerelliğin üyesi olmakta ve bir çok kimlikle ilişki içine girmekte hem küresel hem de yerel kimlik özelliklerini kazanmaktadır. Bu da yeni bir çoğulculuk anlayışı getirmektedir. Bu çoğulculuk geçmişte var olan bir merkezi kimlik etrafında bir araya gelen ve kendisi ile uyumlu olanlarla etkileşime geçen liberal çokkültürlülüğten farklıdır. Küreselleşme, yerelleşme süreçleri ile gündeme gelen çok kimlilik tek bir merkezi olmayan hatta merkezileşmeye karşı mücadele eden, farklılık taleplerini kent mekanına kendi etik değerleri ile taşıyan bir çok kültürlülüktür. Bu anlamda katılıma ve radikal demokrasiye açık, çelişkileri barındıran bir ilişki biçimine sahiptir.

Çokkültürlülük üniter disipliner bilgilerin yerel tarihleri, farklı kültürleri ve kimlikleri tanıma ve temsil etmedeki yetersizliklerini tartışmaya açmıştır. Bu tartışmalarda çok kültürlülüğü ve kültürel çeşitliliği pazarlama ve kar amaçlı bir meta hale getirme yaklaşımlarını da kendisi içerdiğinden bu olumsuzluktan kaçınmak için eleştirel bir bakış açısı yakalanmalıdır. Bunun için kimliklerin karmaşık kültürel, siyasi ve ekonomik süreçlerinin bir sonucu olduğu olgusunun, niçin dışarıda bırakıldıkları ve bunun sonuçlarının tarihsel olarak ortaya konulması gerekmektedir.

Kimlik farklı söylemlerin kesişme noktasında oluşan çoğul, kaygan ve sürekli değişebilen bir süreç, farklı kültürler ve gruplar hakkında bilgilenme, farklı ve tekil olanın yüceltilmemesi, otantikliği eleştirme, öteki kimlikleri tanıma, homojen ve tekil olana yeni ekler yaparak onu çoğullaştırmak yerine var olan heterojen kültürleri içeriden sınırlarını zorlamak, olumsuz noktalarının deşifre edilmesi noktalarında çokkültürlülüğü yeniden düşünmek için olanaklar sağlamaktadır.

Kent kimliğinin yaşama geçeceği mekandır. Bu anlamda kenti kimlik ekseninde, çokkültürlülük anlamında yeniden tanımlamak gerekir. Kente bir yaşama mekanı olarak bakmak gerekir. Kentler heterojen toplumsal yapılarıyla bir farklılık alanıdır. Kent çokkültürlülük ile birlikte tartışılmalıdır. Farklı kimliklerin mekanda nasıl işlediği, aralarındaki ilişkilerin neler

olduğunun ortaya konulması gerekmektedir. Kentlerin farklılaşması hem coğrafya alanında, hem ekonomik alanda hem de kültürel alanda tarihsel olarak ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıklar yerelden küresele kadar uzanan toplumsal olarak kurulu bulunan zamansal ve mekansal farklılıkları kapsar. Kentler sadece kapitalist ilişkiler sonucu olarak üretilen eşitsiz gelişme alanları değil aynı zamanda kültürel ve politik farklılıkların tarihsel olarak yansımalarıdır. Toplumsal kimliklerin kendi taleplerini ve çıkarlarının tanımalarını sağlayan ve öteki farklılıklar ile birlikte yaşamasını sağlayan demokratik bir açılım yaratabilmesi için kent kimlik/fark ekseninde düşünülmelidir. Aslında kimlik krizi geçmişten çok, insanların gelecek projelerinde kendileri anlamlandıramadıkları için ortaya çıkmaktadır. Toplulukların kendi kültürel farklılıklarını ve kimliklerini oluşturacakları kentlerin tanımlanması gerekmektedir. Kentler insani ölçekte oluşmalı ve insan kentte çevresini algılayabilmelidir. Aynı zamanda kentler ekolojik, çevre anlamında da doğal olarak korunmalıdır.

Demokratik bir kent modeline ulaşmak için yeni bir kentlilik anlayışına geçilmesi gerekmektedir. Kentliler ve kentli kimlikleri kendilerini, çevrelerini dönüştürdükleri ölçüde toplumsal aktör niteliği kazanacaklardır. Kentin demokratikleştirilmesi ancak aktif, katılımcı, toplumsal sorunlara duyarlı, yaratıcı, erdemli ve demokratik bir kentlilik bilinci ile mümkün olacaktır. Kentliler bireysel ve kolektif hak ve özgürlüklerin korunması için mücadele eden, diğer kimliklerin haklarını tanıyan ya da tanınması için dayanışma içinde hareket eden, kamusal çıkarın oluşması için diyalog ilişkisini yaşama geçiren yurttaşlar topluluğudur.

Yurttaşlık hakları içinde gündeme gelen ve ifadelerini kimlik-fark talepleri olgusunda bulan kimlikler yerel yönetim kentli arasında önemli bir rol oynamaktadırlar. Yerel yönetimlerin bu taleplerin kutuplaşmalara yol açmasını engellemeleri, demokratik bir ortamda tartışılmalarını sağlamaları ve bu talepleri sorgulamaya ve diyaloga açık tanıma siyasetlerine dönüştürmeleri, ancak kendilerini katılıma ve farklı görüşlere açık bir ortak

mekanda hareket etmeleri oranında olasıdır. Bunun içinde yerel yönetimlerin katılımcı demokratik bir örgütsel yapıya sahip olmaları gerekir. Yerel yönetim, demokratikleşme sürecinin yüzyüze, içiçe gerçekleştirebileceği bir süreçtir. Yerel yönetimlerin farklı kimliklerin taleplerine karşı eşit mesafeli bir konumda işlev gören karar alma süreçlerine sahip olması, fırsat eşitliği yanında, gereksinimlerde ve bölgeler arasında eşitlik ilkesini benimsemelidir.

Kimlik anlayışı mekandan ayrı düşünülemez çünkü mekansal deneyimler farklılığın oluşumunda temel bir rol oynamaktadır. Kimlik ile kimliğin oluştuğu ve ifade edildiği mekanlar arasında çok sıkı bir bağ vardır. Her kimliğe eşit öneme sahip olması yada hangilerinin ayrıcalıklı olacağına karar vermede toplumsal adalet kavramının vurgulanması gereklidir.

Bireyin geleceği her zaman kent toplumunun gelişimine bağlıdır. Kent anlayışı sosyal bilimler alanındaki değişimlerle birlikte farklı mekanlarda ve kültürlerde yeniden inşa edilmektedir. Kent kimliklere doğru yönelmektedir.

KAYNAKÇA

ABALI, Z. ve N. SEÇKİN

- 1996 "Yöresellik Ara Sıra Güncelleşen Eski Bir Akım mı?", **Türkiye Mimarlık Sempozyumu-II, Kimlik, Meşruiyet, Etik**, 56-58.

ACAR, E., Ö. ŞENYAPILI ve G. TANKUT

- 1996 "Kent Kimliği", Açıkoturum, **Ada Kentliyim**, 6:50-63.

AHISKA, Meltem

- 1992 "Metropol ve Korku", **Defter**, 19:118-129.

AHISKA, Meltem

- 1995 "Medya, Küresellik ve Yerellik", **Toplum ve Bilim**, 67:6-25.

AHISKA, Meltem

- 1996 "Kimlik Kavramı Üstüne Fragmanlar", **Defter**, 27:

AKCAN, Esra

- 1994 "İletişim ve Tüketim Toplumunda Mekansal Farklılığa Ait Çelişkiler", **Toplum ve Bilim**, 64-65:39-51.

AKCAN, Esra

- 1996 "Mimarlığımızda Kimlik Sorunu", **Türkiye Mimarlığın Sempozyumu-II, Kimlik, Meşruiyet, Etik**, 113-118.

AKŞİT, Bahattin

- 1985 **Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme**

ALANKUŞ-KURAL, Sevdâ

- 1998 "Globalleşme/Yerelleşme ve Yerel Medyanın Etkileri", **Birikim**, 111-112:195-209.

ALTHUSSER, Louis

- 1991 **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**. Çev. Yusuf ALP-Mahmut ÖZİŞİK, İstanbul: İletişim Yayınları.

AMİN, S, A. FRANK ve Y. CHOMSKY

- 1974 **Düşük Yoğunluklu Demokrasi**. Çev. Ahmet FETHİ, İstanbul: Alan Yayıncılık.

ARGIN, Şükrü

1994 "Modernite Postmodern Kimlik Sorunu", **Birikim**, 60:89-93.

ARIKAN, M. Mehmet

1992 "Postmodernist Düşüncede Gerçekliğe ve Düzene Bakış", **Birikim**, 34:65-69.

ARNASON, P. Johann

1994 "Ulusculuk, Küreselleşme ve Modernite", Çev. Mehmet KÜÇÜK, **Birikim**, 34-51.

ASHWORTH, G.J ve H. VOOGD

1997 "Kentsel Pazarlama Kavramlar, Olgular ve Hollanda Örneği", Çev. Ayşe AKSOY-Murat Cemal Yalçınan, **Kent Gündemi**, 4:63-67.

ASLANOĞLU, A. Rana

1995 "Kaos teorisi, Postmodern Durum ve Kent", **Birikim**, 68-69:88-97.

ASLANOĞLU, A. Rana

1998 **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**

AYGEN, Zeynep

1996 "Kentlerin Tarihi Dokusu Korunmalı mıdır?", **Kent ve Kültürü**, **Cogito**, 8:43-62.

AYKUT, Olcay

1996 "Kimlik ve Kültür Bağlamında İttifak Arayışı", **Türkiye Mimarlığın Sempozyumu-II, Kimlik, Meşruiyet, Etik**, 178-181.

BALAMİR, Aydan Keskin

1996 "Mimarın Kimlik, Meşruiyet, Etik Sorunlar ve Mimarlığın Disipliner Buhranı", **Türkiye Mimarlığın Sempozyumu-II, Kimlik, Meşruiyet, Etik**, 24-30.

BARRETT, Michele

1996 **Max'tan Foucault'ya İdeoloji**. Çev. Ahmet FETHİ, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

BARTHES, Ronald

- 1990 **Çağdaş Söylemler**, Çev. Tahsin YÜCEL, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

BAYRAKÇI, Oğuz

- 1991 "Kent Mobilyaları Tasarımında Kimlik sorunu ve Kent Kimliği İçindeki Yeri", M. ÇUBUK (Ed.), **Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları sempozyumu**. İstanbul: Mimar Sinan üniversitesi. 75-76.

BEGEL, Egon Ernest

- 1996 "Kentlerin Doğuşu", Çev. Özden ARIKAN, Kent ve Kültürü, **Cogito**, 8:7-16.

BEKTAŞ, Cengiz

- 1996 "Kenti Savunmak/Kentli Olmak", Kent ve Kültürü, **Cogito**, 8:91-95.

BERMAN, Marshall

- 1992 "Modernlik-Dün, Bugün ve Yarın" Çev. Ümit ALTUĞ, **Birikim**, 34:43-53.

BERMAN, Marshall

- 1999 **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**. Çev. Ümit ALTUĞ-Bülent PEKER, İstanbul: İletişim.

BİLGİN, İhsan

- 1995 "Modernizmin Şehirdeki İzleri", **Defter**, 23:85-101.

BİLGİN, İhsan

- 1997 "Toplu Konutun Tarihi", **Kent Gündemi**, 2:23-30.

BİLGİN, Nuri

- 1994 **Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu**

BİLGİN, Nuri

- 1995a **Kollektif Kimlik**

BİLGİN, Nuri

- 1995b "Cumhuriyetin Yurttaşlığı ve Çok Kimlilik", **Türkiye Günlüğü**, 32

BİLGİN, Nuri

- 1996 **İnsan İlişkileri ve Kimlik**.

BİLGİN, N. ve M. GÖREGENLİ

- 1996b “Kentsel Katılım ve Çoğulculuk”, F. BAYRAMOĞLU YILDIRIM (Ed.), **Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne**, İstanbul: Kent Basımevi. 49-61.

BİRKAN, Tuncay

- 1992 “Modernlik Olarak Sosyalizm ve Postmodernizm”, **Birikim**, 34:57-69.

BOOKCHİN, Murray

- 1994 **Özgürlüğün Ekolojisi**. Çev. Alev TÜRKER, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BOOKCHİN, Murray

- 1996a **Ekolojik Bir Topluma Doğru**. Çev. Abdullah YILMAZ, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BOOKCHİN, Murray

- 1996b **Toplumsal Ekolojinin Felsefesi**. Çev. Rahmi G. ÖĞDÜL, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

BOOKCHİN, Murray

- 1999 **Kentsiz Kentleşme**. Çev. Burak ÖZYALÇIN, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BOYNE, R. ve A. RATTANSİ

- 1993 “Postmodernizmde Kuram ve Siyaset”, **Birikim**, 56:73-85.

BOYSAN, B. ve İ. BİLGİN

- 1996 “Meydanların Varoluş ve Yokoluş Nedenleri”, F. BAYRAMOĞLU YILDIRIM (ed.), **İnsan Çevre Kent**, İstanbul: Kent Basımevi.

BÖLEN, Fulin

- 1997 “Toplu Konutların Dünü ve Yarını”, **Kent Gündemi**, 2:31-36.

BUMİN, Kürşat

- 1990 **Demokrasi Arayışında Kent**

CALVİNO, İtala

- 1990 **Görünmez Kentler**, Çev. Işıl SAATÇIOĞLU, İstanbul: Remzi Kitabevi.

CANGIZBAY, Kadir

1996 "Hiç Kimseleşen Türk İnsanı", **Birikim**, 83:55-67.

CANSEVER, Turgut

1996 "Şehir", Kent ve Kültürü, **Cogito**, 8:125-129.

CASTELLS, Manuel

1997 **Kent, Sınıf, İktidar**. Çev. Asuman ERENDİL, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

CHILDE, Gordon

1998 **Tarihte Neler Oldu**. Çev. Mete TUNCAY-Alaeddin ŞENEL, İstanbul: Alan Yayıncılık.

CONNOLLY, W. E

1995 **Kimlik ve Farklılık**. Çev. Ferma LEKESİZALIN, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

ÇALIŞLAR, Aziz

1988 **Ulusal Kültür ve Sanat**.

ÇİĞDEM, Ahmet

1997 **Bir İmkan Olarak Modernite**

ÇİZGEN, Nevval

1994 **Kent ve Kültür**.

DEBORD, Guy

1996 **Gösteri Toplumu**. Çev. Ayşen EKMEKÇİ-Okşan TAŞKENT, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

DEMİRKAN, Tarık

1996 "Tarih Boyunca Kuşatılan Özgürlük Adaları; Kentler", Kent ve Kültürü, **Cogito**, 8:17-22.

DİKEN, Bülent

1997 "Richard Sennett, Kamusal Yaşam ve Kent", **Birikim**, 97:70-78.

DOBB, Maurice

1992 **Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler**, Çev. F. AKAR, İstanbul: Belge Yayınları.

DUBY, GEORGES

- 1993 "Kent'e ve Kır'a Bakmak", Çev. M. Ali KILIÇBAY, **Şehirler ve Kentler**, Ankara:Gece Yayınları, 87-100.

ERAYDIN, Ayda

- 1992 **Post-Fordizm ve Değişen Mekansal Öncelikler**

ERAYDIN, Ayda

- 1994 "Mekan organizasyonuna İlişkin Değişen Paradigmalar", **Toplum ve Bilim**, 64-65:53-74.

ERDER, Sema

- 1997 **Kentsel Gerilim**

ERDOĞAN, Nevrihal

- 1996 "Türkiye'de Büyük Kentlere Göç Edenlerin Konut Kültürü", **Türkiye Mimarlığın Sempozyumu-II, Kimlik, Meşruiyet, Etik**, 43-47.

ERSOY, Melih

- 1985 **Göç ve Kentsel Bütünleşme**

ERTÜRK, Hasan

- 1995 **Kent Ekonomisi**

ERYILDIZ, Semih

- 1996 "Kentsel ekoloji", **Mimarlık**, 269:25-30.

FEATHERSTONE, Mike

- 1996 **Postmodernizm ve Tüketim Kültürü**, Çev. Mehmet KÜÇÜK, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

GERAY, Haluk

- 1994 **Yeni İletişim Teknolojileri.**

GEZİCİ, Ferhan

- 1997 "Neden? Turizm Nereye?", **Kent Gündemi**, 4:1618.

GIDDENS, Anthony

- 1994 **Modernliğin Sonuçları.** Çev. Ersin KUŞDİL, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

GÖKSU, Emel

1997 "Yapılagelene İlişkin Muhalefet Şerhidir!", **Egemimarlık**, 22:50-54.

GÖRMEZ, Kemal

1991 **Şehir ve İnsan**

GÖRMEZ, Kemal

1997a **Yerel Demokrasi ve Türkiye**

GÖRMEZ, Kemal

1997b **Kent ve Siyaset**

GÖRMEZ, Kemal

1997c **Çevre Sorunları ve Türkiye**

GÖYMEN, Korel

1997 **Türkiye’de Kent Yönetimi**

GÖYMEN, Korel

1997b "21. Yüzyıla Girerken Turizmde Genel Eğilimler ve Türkiye", **Kent Gündemi**, 4:30-32.

GÜLEÇ, Cengiz

1992 **Türkiye’de Kültürel Kimlik Krizi**

GÜLER, A. BİRGÜL

1992 **YEREL YÖNETİMLER Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım**

GÜNEŞ, Sadık

1992 **Medya ve Kültür**

GÜNAY, B. ve M. SELMAN

1994 "Kentsel Görüntü ve Kentsel Estetik örnek Kent: Ankara", İ. TEKELİ (Der.), **Kent, Planlama, Politika, Sanat**. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını. 277-321.

GÜRBİLEK, Nurdan

1993 **Vitrinde Yaşamak**

GÜRSEL, Yücel

1990 **Demokratikleşme sürecinde Kent ve İnsan**

GÜVENÇ, Bozkurt

1996a "Kent Kimliği ya da Kent İmaji", **Ada Kentliyim Dergisi**, 6:66.

GÜVENÇ, Bozkurt

1996b **Türk Kimliği**

GÜRSEL, Yücel

1996 "Değişme Koşullarında Kimlik, Meşruiyet, Etik", **Türkiye Mimarlığın Sempozyumu-II, Kimlik, Meşruiyet, Etik**, 38-42.

JÜRGEN HELLE, Hans

1996 "Kentleşmiş İnsan", Çev: Zeynep AYGEN, Kent ve Kültürü, **Cogito**, 8 :71-79.

HAJEK, Otto Herbert

1993 "İşaret ve Simge", **Kimlik Sınırsallık Mekan**, Zeynep AKTÜRE, Süleyman DOĞAN, Sibel KÖSE, (Ed.), Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, 24-29.

HALL, Stuart ve M. JACQUES

1995 **Yeni Zamanlar**. Çev. A. YILMAZ, İstanbul: Ayrıntı Yayınları..

HARVEY, David

1993a "Postmodernizme Bir Bakış", Çev. Oğuz IŞIK, **Birikim**, 43:55-59.

HARVEY, David

1993b "Esneklik:Tehdit mi yoksa Fırsat mı?", Çev. Oğuz IŞIK, **Toplum ve Bilim**, 56-61:83-92.

HARVEY, David

1997 **Postmodernliğin Durumu**. Sungur SAVRAN, İstanbul: Metis Yayınları.

HEIDEGGER, Martin

1996 "İnşa etmek, oturmak, Düşünmek", Çev: Olcay KIRAL, Kent ve Kültürü, **Cogito**, 8:67-70

HELLER, Agnes

1992 "Varoluşçuluk, Yabancılaşma, Postmodernizm" Çev. Şükrü ARGİN-Osman AKINHAY, **Birikim**, 42:78-83.

HELLER, Agnes ve F. FEHER

- 1993 **Postmodern Politik Durum.** Çev. Şükrü ARGİN-Osman AKINHAY, Ankara: Öteki Yayınevi.

HELVACIOĞLU, Banu

- 1994 "Evvel Mekan İçinde Kalbur Zaman İçinde: Tarihi-Coğrafi Materyalizm", **Toplum ve Bilim**, 64-65:77-88.

HENRY, Michel

- 1993 "Kültürün ve Modernizmin Krizi", **Kimlik Sınırsallık Mekan**, Zeynep AKTÜRE, Süleyman DOĞAN, Sibel KÖSE, (Ed.), Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, 47-53.

HORKHEIMER, Max

- 1994 **Akıl Tutulması.** Çev. Orhan KOÇAK, İstanbul: Metis Yayınları.

IŞIK, Oğuz

- 1993 "Modernizmin Kenti/Postmodernizmin Kenti", **Birikim**, 53:27-34.

IŞIK, Oğuz

- 1994 "Değişen Toplum/Mekan kavrayışları:Mekanın Politikleşmesi, Politikanın Mekanlaşması", **Toplum ve Bilim**, 64-65:7-38.

IŞIK, Oğuz

- 1995 "Globalleşme Süreci ve Kentin/Kentliliğin Değişen Anlamları", **Birikim**, 98-105.

İNAM, Ahmet

- 1996 "Kimlik Sorununa Bir Bakış", **Türkiye Mimarlığın Sempozyumu-II, Kimlik, Meşruiyet, Etik**, 31-32.

İNSAN, ÇEVRE, KENT F. B. YILDIRIM (ed.), Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Yayınları.

İNSEL, Ahmet

- 1996 "Çözülme Devrinde Cemaat Kimlikleri Ve Neo-Feodal Devlet", **Birikim**, 89:7-14.

JAMESON, Fredric

- 1993 "Postmodernizm ve Tüketim Toplumu" Çev. Hakan GÜLERYÜZ-Volkan AYTAZ, **Edebiyat ve Eleştiri**, 26-38.

KARABAY, Hatice OCAKÇI, Mehmet ve SUHER, Hande

- 1996 "İstanbul Metropoliten Kent Planlama Sürecinde kent Kimliği ve Kent İmgesi" **İstanbul 2020 Metropolün Geleceğine Yönelik Öneriler Sempozyumu**. İstanbul: İTÜ. 57-72.

KARAMAN, Aykut

- 1991 "Kamu Mekanları Tasarımında Örneklerle Anlam ve Ölçek Sorunu", M. ÇUBUK (Ed.), **Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları sempozyumu**. İstanbul: Mimar Sinan üniversitesi. 31-48.

KARTAL, Kemal

- 1978 **Kentleşme ve İnsan**

KARTAL, Kemal

- 1983 **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme**

KAYA, Güzin

- 1996 "Dış Dinamikler ve İstanbul’un Yapısal Değişimi", **İstanbul 2020 Metropolün Geleceğine Yönelik Öneriler Sempozyumu**. İstanbul: İTÜ. 85-92.

KAYAALP, Ebru

- 1997 "Globalleşme, Medya ve Kültürel Kimlik", **Toplum ve Bilim**, 73:154-156.

KEANE, Joan

- 1994 **Demokrasi Sivil Toplum**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

KELEŞ, Ruşen ve F. YAVUZ

- 1989 **Yerel Yönetimler**

KELEŞ, Ruşen

- 1990 **Kentleşme Politikası**.

KELEŞ, Ruşen

- 1992 **Yerinden Yönetim ve Siyaset**

KELEŞ, Ruşen

- 1993 **Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar (1975-1992)**.

KEPES, Gyorgy

- 1996 "Kent Ölçeğinde Dışavurum ve İletişim Üzerine Notlar", Kent ve Kültürü,
Cogito, 8:177-192.

KESKİNOK, H. Çağatay

- 1988 "Kentsel Mekan Yaklaşımlarına bir Örnek: Castells", **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**

KEYDER, Çağlar

- 1990 "Ulus Devletin Krizi", **Defter**, 16:

KEYDER, Çağlar

- 1993 **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**

KEYMAN, Fuat

- 1998 "Radikal Demokrasi Kuramları: Türkiye ve Geç-Modern Zamanlarda Demokratik Yönetim", **Defter**, 33:191-222.

KEYMAN, Fuat

- 1995 "Demokrasi, Topluluk ve Fark: Türkiye'deki Liberalizm Tartışmasına Kuramsal Bir Katkı", **Toplum ve Bilim**, 66:140-165.

KILIÇARSLAN, Tülay

- 1998 "Bisiklet Şehirleri Türkiye İçin Bir Lüks mü?", **Kent Gündemi**, 5:38-41.

KIVANÇ, Ümit

- 1992 "Aydın Ataleti, Postmodern Takılmaca ve Hayat Katarı", **Birikim**, 35:9-18.

KOÇAK, Orhan

- 1992 "Modernizm ve Postmodernizm", **Defter**, 18:7-16.

KORTAN, Enis

- 1996 "Mimarlıkta Kimlik Sorunu", **Türkiye Mimarlığı Sempozyumu-II, Kimlik, Meşruiyet, Etik**, 96-97

KÖKDEN, Uğur

- 1996 "Kentler Üreten Tarih, Tarih Üreten Kentler", Kent ve Kültürü,
Cogito, 8:37-42.

KURUKAWA, Kisho

- 1997 "Kisho Kurukawa'dan Modernizmin eleştirisi ve bilgi toplumunun Mimarlığı Hakkında Görüşler", Çev. Ayla ÇEVİK, **Egemimarlık**, 22:58-62.

LACLAU, E, ve C. Mouffe

- 1992 **Hegomanya ve Sosyalist Stareteji**. Çev. Ahmet KARDAM-Doğan ŞAHİNER, İstanbul: Birikim Yayınları.

LACLAU, Ernesto

- 1994a "Evrensellik, Tikelcilik ve Kimlik Sorunu", **Birikim**, 62:40-48.

LACLAU, Ernesto

- 1994b **Siyasal Kimliklerin Oluşumu**. Çev. Ahmet FETHİ, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

LABORT, Henri

- 1990 **İnsan ve Kent**. Çev. Bertan ONARAN, İstanbul: Payel Yayınevi.

LAÇİNER, Ömer

- 1996 "Kentlerin Dönüşümü ve Yeni Kentlilik Bilinci", F. BAYRAMOĞLU YILDIRIM (Ed.), **Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne**, İstanbul: Kent Basımevi. 63-72.

LARRAIN, Jorge.

- 1995 **İdeoloji ve Kültürel Kimlik**. Çev. Neşe Nur DAMANIÇ, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

LASSUS, Bernard

- 1993 "Kent ve Estetik", **Kimlik Sınırsallık Mekan**, Zeynep AKTÜRE, Süleyman DOĞAN, Sibel KÖSE, (Ed.), Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, 12-17.

LE GOFF JACQUES

- 1993 "Ortaçağ Kenti", Çev. M. Ali KILIÇBAY, **Şehirler ve Kentler**, Ankara:Gece Yayınları, 101-117.

LİNGİS, Alphonso

- 1997 **Ortak Bir Şeyleri Olmayanların Ortaklığı**. Çev. Tuncay BİRKAN, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

LYOTARD, Jean François

- 1990 **Postmodern Durum**. Çev. Ahmet ÇİĞDEM, İstanbul: Ara Yayıncılık.

LYNCH, Kevin

- 1996 "Metropol Modelleri", Çev. Emre AZİZLERLİ, Kent ve Kültürü, **Cogito**, 8:97-111.

LYNCH, Kevin

- 1996 "Çevrenin İmgesi", Çev. İlknur ÖZDEMİR, Kent ve Kültürü, **Cogito**, 8:153-161.

MEYERSON, Martin

- 1996 "Ütopya Gelenekleri ve Kentlerin Planlanması", Kent ve Kültürü, **Cogito**, 8:113-124.

MOUFFE, Chatal

- 1993 "Demokratik yurttaşlık ve siyasi Topluluk", Çev. Koray ÇALIŞKAN, **Birikim**, 55:47-55.

MORE, Thomas

- 1995 **Ütopia**. Çev. Sabahattin EYUBOĞLU-Vedat GÜNYOL, İstanbul: Cem Yayınevi.

MORLEY, David ve K. ROBİNS

- 1997 **Kimlik Mekanları**. Çev. Emrehan ZEYBEKOĞLU, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

MUMFORD, Lewis

- 1996 "Çevrenin İmgesi", Çev. Kent ve Kültürü, **Cogito**, 8:169-173.

MUTMAN, Mahmut

- 1994 "Üretilen Mekan, Yokolan Mekan", **Toplum ve Bilim**, 64-65:181-195.

NALBANTOĞLU, H. Ünal

- 1993 "Modern Türkiye'de Kentli Yaşam. Yeni Moda Bir Anlayış ", **Birikim**, 53:21-26.

OCAKÇI, Mehmet

- 1997 "Metropolitan Alanda Sanayinin Yer Seçimi", **Kent Gündemi**, 3:30-33.

ORTAYLI, İlber

1985 **Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği.**

ÖĞÜN, S. Seyfi

1993 "Modernitenin Krizinde Milliyetçilikten Kabileciliğe", **Birikim**, 52:17-32.

ÖKTEN, Ayşenur

1997 "Fordizm, Post-Fordizm ve Küçük Üretim", **Kent Gündemi**, 3:26-29.

ÖZASLAN, Nuray

1996 "Tarihsel Kent ve Çağdaş Kentsel Tasarım Sorunu", **Mimarlık**, 270:34-36.

ÖZGÜÇ, Nazmiye

1996 "Turizm ve Coğrafya", **Kent Gündemi**, 4:36-41.

ÖZER, M. Nazım

1998 "Kent Kimliğinin Oluşum ve Değişim Sürecinde Konut Alanlarında Planlama ve Tasarımın Etkileri, Antalya Örneği", Ankara: Gazi Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ÖZKER, Özlem

1996 "Mimarlığımızda Kimlik Sorununun Tarihsel Süreç İçinde İrdelenmesi"

Türkiye Mimarlığı Sempozyumu-II, Kimlik, Meşruiyet, Etik, 91-95.

ÖZTÜRK, Kutsal

1991 "Kent Mobilyaları Tasarımında Bilgi-İletimi Estetiği", M. ÇUBUK (Ed.), **Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu**. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi. 69-73.

PINARCIOĞLU, Melih

1994 "Yeni Coğrafya ve Yerellikler", **Toplum ve Bilim**, 64-65:90-110.

PİRENNE, Henri

1982 **Ortaçağ Kentleri**. Çev. Şadan KARADENİZ, Ankara: Dost Kitabevi.

RATTANSI, Ali ve S. WESTWOOD

- 1997 **İrkçilik, Modernite ve Kimlik**. Çev. Sevdâ AKYÜZ, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

ROSSI, Aldo

- 1988 “Kentin Mimarisine Giriş”, **Planlama**, Çev. Erdem AKSOY, 2:26-29.

ROTY, Richard

- 1995 **Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma**. Çev. Mehmet KÜÇÜK-Alev TÜRKER, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

RUTHERFORD, Jonathan

- 1998 “Yuva Denilen Yer: Kimlik ve Farklılığın Kültürel Politikaları”, **Topluluk, Kültür, Farklılık**, Çev. İrem SAĞLAMER, Sarmal Yayınevi, 7-31.

SARIBAY, Ali Yaşar

- 1996 “Kent: Modernleşme ile Postmodernleşme Arasındaki Köprü”, F. BAYRAMOĞLU YILDIRIM (Ed.), **Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne**, İstanbul: Kent Basımevi. 37-48.

SAYIN, Nevzat

- 1996 “Bir Düşüncenin İnşası”, **Türkiye Mimarlığı Sempozyumu-II, Kimlik, Meşruiyet, Etik**, 140-146.

SAYIN, B. Zeynep

- 1996 “William E. Connolly/Richard Rorty”, **Birikim**, 88:73-78.

SAYIN, B. Zeynep

- 1997 “Özne İlkeselliğe Uymaz”, **Çoğul ve Melez Kimlik, Toplum ve Bilim**, 73:

SCHUMACHER, E. F.

- 1995 **Küçük Güzeldir**. Çev. Osman DENİZTEKİN, İstanbul: Cep Yayınları.

SENNETT, Richard

- 1996a **Kamusal İnsanın Çöküşü**. Çev. Serpil DURAK-Abdullah YILMAZ, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

SENNETT, Richard

- 1996b "Kentle Vücut Vücuda", Çev. Zeynep ÖNEN, **Mimarlık**, 271:21-23.

SHAUKLAND, Graeme

- 1996 "Tarihi Değeri Olan kentlere Neden El Atmalıyız", Kent ve kültürü, **Cogito**, 8:23-25.

SIMMEL, Georg

- 1991 "Metropol ve Zihinsel Yaşam", Çev. Celal A. KANAT, **Defter**, 16:83-94.

SIMMEL, Georg

- 1996 "Metropol ve Zihinsel Yaşam", Çev: Bahar Öcal DÜZGÖREN, Kent ve Kültürü, **Cogito**, 8, 81-89.

SİYASAL KİMLİKLERİN OLUŞUMU, E. Loclau (Haz.), Çev. Ahmet FETHİ,

- 1995 İstanbul: Sarmal.

SUGUR, Nadir

- 1995 "Küreselleşme Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme", **Birikim**, 68-69:56-65.

SÜER, Dürrin

- 1999 "20. Yüzyılın Kule Binalar-Kentleri", **Mimarlık**, 286:24-28.

TARHAN, Belkıs

- 1995 "Global Kültür Kavramının Eleştirisi ve Kimlik Sorunu", **Toplum ve Bilim**, 69:179-189.

TAYLOR, Charles

- 1996 **Çokkültürcülük**. Der. Amy Gutman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

TEKELİ, İlhan

- 1991 "Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler", **Kent Planlaması Konuşmaları**. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.79-88.

TEKELİ, İlhan

- 1992 **Belediyecilik Yazıları (1976-1991)**.

TEKELİ, İlhan

- 1994a “Şehir Planlama Mimarlık Mühendislik Üzerine Süregelen Bir Krema Değildir”, **Planlama**, 11:10-21.

TEKELİ, İlhan

- 1994b “Bir Kentsel Tasarım Kuramının Geliştirilmesi Üzerine Düşünceler”, **Kent, Planlama, Politika, Sanat**. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını. 591-610.

TEKELİ, İlhan

- 1996a “İnsan Haklarının Yerleşmeye ve Mekana İlişkin Boyutları Üzerine”, **İnsan Çevre Kent**, İstanbul: Kent Basımevi.

TEKELİ, İlhan

- 1996b “Türkiye’de Çoğulculuk Arayışları ve Kent Yönetimi Üzerine”, F. BAYRAMOĞLU YILDIRIM (Ed.), **Kentte Birlikte Yaşamak Üstüne**, İstanbul: Kent Basımevi. 15-27.

TEKELİ, İlhan

- 1997 “Bir Demokrasi Projesi Olarak Yerel Habitatlar”, **Ada Kentliyim**, 8:86-91.

TEKELİ, İlhan

- “Postmodernizm Tartışmaları Üzerine Düşünceler”, **Egemimarlık**, 60-64.

TEKELİ, İlhan

- 1999 **Modernite Aşılırken Siyaset**.

TOP, Nehare

- 1990 “Bir Ulaşım Türü Olarak Yaya ve Yaya Mekanları Üzerine Düşünceler”, **Planlama**, 1-2:52-55.

TÜMER, Gürhan

- 1999 “Kuleler Üzerine”, **Mimarlık**, 286:8-9.

TÜMER, Gürhan

- 1999b “Babil Kulesi’nden New York Kulelerine”, **Mimarlık**, 286:10-23.

UĞUR, Aydın

- 1992 “Postmodernin Siyasetle İlişkisi Üzerine”, **Defter**, 18:32-44.

UYGUR, Nermi

1996 "Kentler, Köyler", Kent ve Kültürü, **Cogito**, 8:131-152.

ÜSTEL, Fusun

1995 "Ulusal Devlet ve Etnik Azınlıklar", **Birikim**, 73:11-19.

ÜSTEL, Fusun

1997 "Devlet-Sivil Toplum-Kamusal Alan ve Yurttaşlık", **Birikim**, 93-94:127-135.

VARDAR, Ali

1990 "Meydansız Kentler", **Planlama**, 8:30-41.

VELİOĞLU, Selim

1996 "Hareketin, Mekanın ve Kullanımın Organizasyonu", **Mimarlık**, 270:37-39.

WILLIAMS, Raymond

1992 "Modernizm Ne Zamandı?" Çev. Taciser BELGE, **Birikim**, 34:54-56.

WILLIAMS, Raymond

1992 "Metropol Algıları ve Modernizmin Doğuşu" Çev. Taciser BELGE, **Birikim**, 35:19-24.

WILLIAMS, Raymond

1993 **Kültür**. Çev. Ertuğrul BAŞER, İstanbul: İletişim Yayıncılık.

WOLF-GAZO, Ernest

1993 "Postmodernizmin Aydınlanmayı Eleştirisi", **Kimlik Sınırsallık Mekan**, Zeynep AKTÜRE, Süleyman DOĞAN, Sibel KÖSE, (Ed.), Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, 7-11.

YALÇINTAN, M. Cemal

1997 "Sanayi Üzerine Bir Distopya Denemesi", **Kent Gündemi**, 3:18-20.

YENER, Z. ve K. ARAPKİRLİOĞLU

1996 "Avrupa Kentsel Şartı", **Ada Kentliyim**, 6:100-105.

YANAR, Hüseyin

1996 "Kimlik ve Ritim", **Türkiye Mimarlığı Sempozyumu-II, Kimlik, Meşruiyet, Etik**, 33-37.

ÖZET

Kent kimliği, kısaca bir kenti diğer kentlerden farklılaştıran, kente özgü niteliklerin tamamı olarak tanımlanabilir. Kentin doğal nitelikleri (topoğrafya, iklim, bitki örtüsü, jeolojik yapı) ile yapay nitelikleri (mimarlık, meydan, kent mobilyaları) kent kimliğinin oluşturan fiziksel etmenlerdir. Mekansal öğeler dışında toplumun mekana yüklediği anlamlar, istekler ve davranışlar şeklinde ortaya çıkan sosyal ve kültürel ilişkiler ile toplumun, tarihsel süreç içerisindeki siyasi, ekonomik, ideolojik, dinsel özellikleri de sosyal kimliği oluşturmakta ve dolayısıyla kent kimliğini belirlemektedir. Mimarlık, kent planlama ve kentsel tasarım da kent kimliğinin oluşumunda disiplinler arası önemli bir rol oynamaktadır. Kent kimliği mekansal ve sosyal kültürel özelliklerin karşılıklı olarak etkileşimi neticesinde zamanla oluşmaktadır. Kente yakıştırılan kimliğe; ancak kentlerin görünen özelliklerinin ötesine geçerek anlamlar yükleme, ileriye dönük olarak idealleştirme ve imgeleme yoluyla ulaşılabilir. Günümüzde kent kimliği yeni toplum ve insan ilişkileri, teknoloji, iletişim araçları, bilimsel gelişmeler doğrultusunda sürekli olarak yeniden üretilmekte ve değişmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda aynı zamanda kentin anlamı da değişmekte, kentli ve kentleşme kavramları kimlik ve farklılık temelinde yeniden tanımlanmaktadır.

Kent kimliği tarihsel süreç içerisinde incelenirse, Antik Çağda, Orta Çağda, Rönesans döneminde kentlerin bu döneme özgü mekansal ve sosyo-kültürel özelliklerine uyumlu belli kimliklere sahip olduğu görülür. Özellikle fiziksel anlamda kentlerin kimlikleri bellidir. Modern çağda her alanda yaşanan hızlı gelişmelerle, kent kimliğinde radikal dönüşümler yaşanmış ve ortaya kent kimliğinden öte kimiksizlik veya tek kimlikli oluşumlar çıkmıştır. Kent kimliği kapitalizmin mekanı yeniden üretimi ile biçimlenmiştir. Evrensellik ve modernleşme tartışmalarında serbest piyasa ekonomisi ve batı tipi demokrasisi kent kimliklerinin belirlenmesinde önemli rol oynamış ve bu batılılaşma olarak adlandırılmıştır. Kente yaklaşımlarda kültürel faktörler göz

ardı edilmiş, ekonomik yapının son kertede belirleyici olduğu sosyal, kültürel, ideolojik ve politik yapıların bir yansıması olarak kent ele alınmış, mekanın kendisinin bir analiz nesnesi olduğu ortaya konulmamış ve mekan, zaman tarafından kuşatılmıştır.

20. yüzyılın son dönemlerinde toplumların her alanını etkileyen, ekonomi, kültür, ideoloji, bilim ve politika alanlarında yaşanan dönüşüm ile var olan yaklaşımlar sorgulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde postmodernizm tarafından, aydınlanma sonrası gelişen modernist bakış açısını oluşturan pozitivist teori, toplumların ilerlemeci, kalkınmacı bütüncül yaklaşımları, insanı baskı altına aldığından eleştirmektedir. Kent kimliğini tek bir bütün olarak ele alan, farklı kimliklere izin vermeyen, diğer kimlikleri baskı altına alan, kenti kitlesel üretimin mekanı olarak gören modernleşmenin homojenleştirici etkinliğine karşı, postmodernizm yerel kültürel kimliklere izin veren, farklılık temelinde kimliği oluşturan, çoğulculuğa ve parçalanmanın kabul edildiği farklılıkların vurgulandığı bir bakış açısını ön plana çıkarır. Geçmişteki kimliklerin yeniden canlandırılarak, yenilerle eklektik bir biçimde bir araya gelmesi istenmektedir. Bunlarla beraber postmodernizm kendisi taklit olan, bir bütünün parçaları olarak değil kendi başlarına anlamı olan ilintisiz kent mekanları yarattığı, kent kimliği adı altında kendi kültürünü ve geleneklerini pazarladığı ve reklamcılık söylemleri ile desteklenen bir kaos ortamı oluşturduğu noktasında eleştirilere uğramaktadır.

Dünya toplumlarının gelişen teknoloji araçlarına paralel olarak ekonomik, politik, kültürel ve kitle iletişim araçları alanlarında, dünyanın neresinde olunursa olsun etkileşimlerin meydana geldiği, farklılıkların yok olduğu küreselleşme etkisi görülmektedir. Kentler kendi farklılıklarını vurgulamak için sermayeyi kendilerine çekerek kendilerine bir kimlik oluşturup diğer kentlerden farklılıklarını vurgulama çabası içindedirler. Kentler sahip olduğu mekansal, sosyal kültürel ve işlevsel özelliklerini pazarlama yolunu seçmişlerdir. Ulus devlet sınırlarını aşan ilişki ağları noktasında dünya kentleri ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme yerelleşmeyi de beraberinde getirmektedir. Küreselleşmenin, insanları kendilerine ait hissettikleri yerlerden koparan, yalnızlığa iten durumuna karşı yeni aidiyet alanlarını geliştirmeleri, farklılıklarını kimliklendirmelerine yol açmış, yeni dayanışma biçimleri arayışlarına girmişlerdir. Yerelliği, farklılığı öne çıkararak ve doğrudan katılıma olanak tanıyacak, zamana ve mekana bağlı kentin kimlikleri görülmektedir.

Kent sosyal-kültürel ve mekansal özellikleri bakımından her türlü çelişki ve karşıtlığı kendi içinde barındırmaktadır. Kent, kültürel biçimlerin bir yansıması olarak ele alındığında çoğulculuğun yaşama geçeceği alandır. Kent, farklı kimlikler arasında toleransa dayalı, mesafeli, farklılara karşı saygılı bir çoğulculuk alanı olduğu kadar kimlikler arası ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı bir alandır. Farklı kimliklerin varlığından haberdar ve farklılıkların bilincinde, onlarla anlaşabilen, ötekilerle ortak paydalar arayarak bizleri kurmaya çalıştığı fiziksel ve sosyal kültürel bir alandır. Kentler ancak kentlerde yaşayan insanlar tarafından oluşturulabildikleri, kendileri ile içselleştirebildikleri, farklı kimliklerle sorumluluklar temelinde bir araya gelindiği noktada demokratik kent kimliklerinden bahsetmek mümkün olacaktır. Kimlikli kentler o kentte yaşayanlar tarafından sahiplenildiği oranda yaşayacaklardır.

SUMMARY

Urban identity can be defined as whole of the properties that differentiate a city from others. Natural characteristics of a city such as topography, climate and plantation and artificial characteristics of a city such as architecture, city furniture and open spaces are the physical factors that compose urban identity. Social and cultural relations that came into being as a form of meanings given on a space by a society, wants and behaviours, and political, economic, ideological and religionist features of a society compose the social identity. As a result of interactive relations between these social and spatial features, the city gets an identity in a time period. The identity appropriate to the city is only be came up to by attributing meanings, making ideal and imagination of the far side of the appearing face of a city.

Nowadays, meaning of urban identity changes with new society and human being relations, new technology, new communication tools and scientific developments. Citizen and urbanisation concepts are also redefined on the basis of identity and differentiation.

If urban identity is analysed in a historical process, it can be seen that antique, middle age and renaissance cities had an identity suits their spatial, social and cultural characteristics of that period. Urban identity was obvious especially on the physical side of view. In modern age, identity of a city exposed to radical transformations with rapid developments in all areas and some formations has occurred as no-identity or unique identity distant from urban identity concept. Urban identity was reformed with space reproduction of capitalism, universality and modernisation debates considered as Westernization. Free market economy and Western type democracy also took an important role in reshaping urban identity. In explanation of identity, cultural factors were ignored and city was handled only through economic

structure as a reflection of social, cultural, ideological and politic structures. Space was not considered as an object itself and surrounded by time

With the transformation has occurred in the areas of economy, culture, ideology, science and policy at the end of 20. Century, existing approaches began to examine. Integral, progressive and improvemental approaches of the positivist theory composed the modernist view of post lightening period is criticised due to creating pressure on human being. Contrast to homogenisation effect of modernisation handling urban identity as unique entity without permission of different identities, postmodernisation brings to light a point of view expressing differentiation while accepting division, plurality and local cultural identity. It is aimed to revitalise old identity with connecting eclectically the new ones. However, postmodernism is criticised making division of spaces in a city and creating a chaos supported by discourses of advertisement self culture and tradition in the name of identity.

The effects of globalisation annihilating differentiation are seen all around the world with developing technology and communication tools. Cities choose marketing of their spatial, social, cultural and functional attributes and express their differences from other cities by getting an identity with attraction of capital. At the exceed point of the national state boundaries in relational networks between spaces, world cities become to agenda.

Globalisation also brings localisation together. Opposite to globalisation effect of taking away human beings from belonging spaces and getting them lonely, localisation develops new belonging areas and express differentiation and direct participation in order to get new urban identity.

City consists of all types of contradiction and oppositions in itself. If city is handled as a reflection of cultural forms, it can be seen as the area living plurality. Different identities that are respectful to each others find a part in a whole. Only if, new cities composed of spatial, social and cultural attributes

are formed by their habitants and identified oneself with them at the point of coming together with different identities on the base of responsibilities, it is possible to talk about democratic urban identities. Cities with an identity can only alive as long as they are owned by their habitants.

